

**MEHMET MURAT URAZ'IN HAYATI, ESERLERİ
VE HALK BİLİMİ ÜZERİNE ÇALIŞMALARI**

Muhammed Yusuf Nur NİŞLİ

**Yüksek Lisans Tezi
Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı
Doç. Dr. Ahmet Özgür GÜVENÇ
2019**

Her Hakkı Saklıdır.

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI

Muhammed Yusuf Nur NIŞLI

**MEHMET MURAT URAZ'IN HAYATI, ESERLERİ VE HALK BİLİMİ
ÜZERİNE ÇALIŞMALARI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TEZ YÖNETİCİSİ

Doç. Dr. Ahmet Özgür GÜVENÇ

ERZURUM – 2019

TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

TEZ BEYAN BİLDİRİMİ

Atatürk Üniversitesi Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Uygulama Esasları'nın ilgili maddelerine göre hazırlamış olduğum "**Mehmet Murat Uraz'ın Hayatı, Eserleri ve Halk Bilimi Üzerine Çalışmaları**" adlı tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıyı kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı tarafından yayınlanan *Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge*'nin lisansüstü tezlerin düzenlenmesini ve erişime açılmasını düzenleyen 5. maddesinin 1. fıkrasına göre [*Ulusal Tez Merkezi, enstitü ve fakülteler tarafından Tez Otomasyon Sistemine yüklenen tezlerin bibliyografik bilgilerini kontrol eder, kataloglama kurallarına göre düzenler, konu başlıklarını belirler ve tam metin olarak internet üzerinden erişime açar.*] **basılı ve elektronik kopyalarına erişim izni verdiğimi onaylarım.**

15/03/2019

Muhammed Yusuf Nur NİŞLİ

İSTİSNAİ DURUMLAR

Patent alma sürecinin devam etmesi sebebiyle (2 Yıl)*

Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı tarafından yayınlanan *Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge*'nin lisansüstü tezlerin erişime açılmasının ertelenmesini düzenleyen 6. maddesinin 1. fıkrasına göre teze ilgili patent başvurusu yapılması veya patent alma sürecinin devam etmesi sebebiyle teze erişim, Enstitümüz Yönetim Kurulunun .../.../... tarih ve sayılı kararı ile 2 (iki) yıl süreyle engellenmiştir.

Yeni Teknik, Materyal ve Metotların Varlığı (6 ay)*

Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı tarafından yayınlanan *Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge*'nin lisansüstü tezlerin erişime açılmasının ertelenmesini düzenleyen 6. maddesinin 2. fıkrasına göre teze yeni teknik, materyal ve metotlar kullanıldığı, henüz makaleye dönüşmemiş veya patent gibi yöntemlerle korunmamış ve internetten paylaşılması durumunda 3. şahıslara veya kurumlara haksız kazanç imkânı oluşturabilecek bilgi ve bulguları içerdiği için tez danışmanının önerisi ve ana bilim dalının uygun görüşü üzerine Enstitümüz Yönetim Kurulunun .../.../... tarih ve sayılı kararı ile teze erişim 6 (altı) ay süreyle engellenmiştir.

Ulusal Çıkar ve Güvenlik Durumu (Gizlilik Dereceli Çalışmalar) *

Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı tarafından yayınlanan *Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge*'nin gizlilik dereceli tezler bahsini düzenleyen 7. maddesinin 1. fıkrasına göre bu teze erişim, ulusal çıkarları veya güvenliği ilgilendirdiği için Enstitümüzün uygun görüşü üzerine Üniversitemiz Yönetim Kurulunun .../.../... tarih ve sayılı kararı ile Üniversitemiz Yönetim Kurulu aksi karar verinceye kadar engellenmiştir.

* İstisnai durumlar danışmanın yazılı başvurusu ve Enstitü / Üniversite Yönetim Kurulunun onayı ile kabul edilir.

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
TEZ KABUL TUTANAĞI

TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Ahmet Özgür GÜVENÇ danışmanlığında, Muhammed Yusuf Nur NIŞLI tarafından hazırlanan bu çalışma 15/03/2019 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından **Türk Dili ve Edebiyatı** Ana Bilim Dalı **Türk Halk Bilimi** Bilim Dalı'nda Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Prof. Dr. Gülhan ATNUR İmza
Jüri Üyesi : Doç. Dr. Adem BALKAYA İmza
Jüri Üyesi : Doç. Dr. Ahmet Özgür GÜVENÇ İmza

İmza : [Handwritten Signature]
İmza : [Handwritten Signature]
İmza : [Handwritten Signature]

Yukarıdaki imzalar adı geçen öğretim üyelerine aittir. 15/03/2019

[Handwritten Signature]
Prof. Dr. Rifat KÜTÜK
Enstitü Müdürü

İÇİNDEKİLER

ÖZET	VII
ABSTRACT	VIII
KISALTMALAR	IX
ÖN SÖZ	X
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

1.1. HAYATI, KİŞİLİĞİ VE ÇEŞİTLİ YÖNLERİ.....	5
1.1.1. Hayatı (1892-1981).....	5
1.1.2. Kişiliği ve Çeşitli Yönleri	20
1.2. YAYIN FAALİYETLERİ	26
1.2.1 Kitapları.....	26
1.2.2 Makaleleri	31
1.3. HAKKINDA BİLGİ VEREN KAYNAKLAR	35
1.3.1. Kitaplar.....	35
1.3.2. Yazılar	36

İKİNCİ BÖLÜM**HALK BİLİMİ İLE İLGİLİ ÇALIŞMALARI VE GÖRÜŞLERİ**

2.1. ÇALIŞMALARI	37
2.1.1. Kitapları.....	37
2.1.2. Makaleleri	38
2.2. GÖRÜŞLERİ.....	40
2.2.1. Barınak – Konut (Halk Mimarisi).....	42
2.2.1.1. Ev Eşyası (Türleri, Yapımı, Kullanılışı)	42
2.2.2. Giyim-Kuşam-Süs.....	42
2.2.2.1. Giyim-Kuşam	42
2.2.2.1.1. Kadın Giyimi	42
2.2.2.1.2. Süslenme	44
2.2.3. Halk Bilgisi	45

2.2.3.1. Halk Hekimliği.....	45
2.2.4. Halk İnaçları: Törelere, Âdetler, Gelenekler, Görenekler	46
2.2.5. Kalıp Sözler.....	47
2.2.6. Dinsel, Büyüsel İçerikli İnançlar, İşlemler	47
2.2.7. Halk Edebiyatı.....	51
2.2.7.1. Destan	51
2.2.7.2. Halk Hikâyeleri	53
2.2.7.3. Halk Şiiri	58
2.2.7.4. Bilmeceler	70
2.2.7.5. Fıkralar	72
2.2.8. Halk Tiyatrosu.....	76
2.2.8.1. Kıssahanlar, Şettahlar, Meddahlar.....	76
2.2.9. Halk Oyunları (Dansları).....	78
2.2.10. Halk Müziği ve Müzik Araçları	78
2.2.10.1. Saz	78
2.2.10.2. Kemeçe	79
2.2.11. Adlar.....	80
2.3. FARKLI ALANLARDAKİ GÖRÜŞLERİ	82

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

HALK BİLİMİYLE İLGİLİ ESERLERİNİN İNCELENMESİ

3.1. Kitapları	85
3.1.2. Türk Adları.....	85
3.1.3. Türk Mitolojisi	91
3.1.4. Küçük Mitoloji (Yunan-Roma).....	97
3.1.5. Halk Edebiyatı: Şiir ve Dil Örnekleri	98
3.1.6. Edebiyat ve Türk Edebiyatı Tarihi Hulasası	101
3.1.7. Âşık Emrah: Hayatı ve Seçme Şiirleri	102

3.1.8. Âşık Seyrânî: Hayatı ve Seçme Şiirleri.....	104
3.1.9. Narmanlı Âşık Sümmanî: Hayatı, Şahsiyeti ve Seçme Şiirleri.....	106
3.1.10. Sümmanî'nin Koşmaları ve Şenlik-Sümmanî Arasındaki Bağlamalar, Nazireler.....	107
3.1.11. Halk Edebiyatından: Koşmalar	110
3.1.12. Halk Edebiyatından: Nefesler	110
3.1.13. Vezin-Nazım	111
3.1.14. Vezin ve Kafiye.....	111
3.2. Halk Hikâyeleri.....	111
3.2.1. <i>Sürmeli Bey ve Telli Senem</i>	111
3.2.1.1. Hikâyedeki Halk Kültürü Unsurları	114
3.2.2. <i>Büyük-Resimli Karacaoğlan ile Karakız Hikâyesi</i>	117
3.2.2.1. Hikâyedeki Halk Kültürü Unsurları	119
3.2.3. <i>Koroğlu Hikâyelerinden: Bağdad Cengi</i>	123
3.2.3.1. Hikâyedeki Halk Kültürü Unsurları	126
3.2.4. <i>Halk Hikâyelerinden: Kenan ile Lâlezar</i>	128
3.2.4.1. Hikâyedeki Halk Kültürü Unsurları	131
3.2.5. <i>Büyük-Resimli Âşık Sümmanî ile Gülperi Hikâyesi</i>	133
3.2.5.1. Hikâyedeki Halk Kültürü Unsurları	137
3.2.6. <i>Hakiki Ercişli Emrah ile Selvi Hikâyesi</i>	139
3.2.6.1. Hikâyedeki Halk Kültürü Unsurları	142
HALK BİLİMİ DIŞINDAKİ ESERLERİ	
3.3. Ders Kitabı Mahiyetindeki Eserleri	147
3.3.1. İstanbul İçin Şiirler	147
3.3.2. Batı Edebiyatından Seçme Özetler	148
3.3.3. Seçme Çocuk Şiirleri.....	148
3.3.4. XIII. Asırdan Sonra Avrupa Edip ve Şâirleri (Alfabe Tertibile).....	148

3.3.5. Orta Okuma Kitaplarında Yazıları Bulunan Şâir ve Edeplerin Hayatı .	149
3.3.6. Kadın Şâir ve Muharrirlerimiz (Resimli)	150
3.3.7. Roman Hülasaları	151
3.3.8. Divan Edebiyatı Nazım Şekilleri.....	151
3.3.9. Bağdatlı Ruhî: Hayatı, Şahsiyeti, Şiirlerinden Seçme Parçalar.....	152
3.3.10. Mevlit ve İzahı.....	152
3.3.11. Türk Edip ve Şâirleri	154
3.3.12. Edebiyat Antolojisi (6 cilt)	155
3.3.13. Türk Edebiyatından Seçme Özetler.....	156
3.3.14. Homeros ve İliada (İlias) – Odysseia	156
3.3.15. Sophokles ve Kral Oidipus – Antigone.....	157
3.3.16. Euripides ve İphigeneia – Elektra	157
3.3.17. Virgilius ve Seneca.....	157
3.3.18. Dante ve Petrarca.....	157
3.3.19. Cervantes ve Don Kişot.....	158
3.4. Çeviri Eserleri.....	158
3.4.1. Manon Lesko	158
3.4.2. Zamanın Kısa Tarihi: Büyük Patlamadan Kara Deliklere.....	158
3.4.3. Peçevî Tarihi.....	159
3.5. Monografik Eserleri.....	160
MAKALELERİNİN İNCELENMESİ	
3.6. Halk Bilimiyle İlgili Makaleleri.....	160
3.6.1. “Trabzon’da Saz Şâirleri 1-2”	160
3.6.2. “Erzurum’da Türk Belgilerinin Yapılış Yöntemleri ve Değerleri”	161
3.6.3. “Mimari Vasıfları Bakımından Erzurum’daki Eski Eserler”	161
3.6.4. “Milli Rakıslarımızdan: Karadeniz Horonları ve Türküleri”	161
3.6.5. “Halk Şâirlerine Göre Bâde”	161

3.6.6. “Erzurum Rakısları”	161
3.6.7. “Menazirü’l Evalim’de Erzurum”	161
3.6.8. “Kadınların Giyim Eşyaları ve Süsleri”	161
3.6.9. “Halk Şiirinde Muamma”	161
3.6.10. “Türk Edebiyatında Mizah ve Hicve Toplu Bakış”	162
3.6.11. “Halk Edebiyatında Saz ve Âşık”	162
3.6.12. “Garip ve Gurbet”	162
3.6.13. “Halk Hikâyelerinde Köşeler ve Keller”	162
3.6.14. “Erzurum’da Basılan Türk Paraları”	162
3.6.15. “Trabzon Tarihi Notlarından: Trabzon’da Kültür Hayatı”	162
3.6.16. “Eski Türk Destanları, Halk Şiiri ve Hikâyelerinde Kuşlar-1-2”	162
3.6.17. “Doğu Anadolu Hikâyeleri Varyantlarına Göre: Köroğlu’nun Türeyişi ve Kayboluşu”	162
3.6.18. “İslâm Kültüründe Türk Folklorunda Çiçekler 1-2”	162
3.6.19. “Halk Hikâye ve Şiirlerinde: Gam Yüğü, Çile Bohçası, Gönül Dili”	163
3.6.20. “Halk Hikâye ve Şiirlerinde Dağlar”	163
3.6.21. “Cönkler ve Sefineler”	163
3.6.22. “Çiçeklere Şiirlerle Verilen Adlar ve Eski Çiçek Kitapları”	163
3.6.23. “Halk Hikâyelerinde ve Şiirlerinde Kızlar”	163
3.6.24. “Halk Hikâyelerinin Kaynakları: Hüsrev ve Şirin - Ferhat ve Şirin Hikâyeleri”	163
3.6.25. “Halk Şiiri ve Gelenekler: Saz Şâirlerinde Meydan Edilme ve Sohbetler”	163
3.6.26. “Hıdırellez ve Hızır ile İlyas”	163
3.6.27. “Türk Mitolojisinde ve Folklorunda: Atlar”	164
3.6.28. “Türk Destanları”	164
3.6.29. “Aydınlar Edebiyatı Halk Edebiyatı”	164

3.6.30. “Halk Hikâyecileri ve Hikâyeleri: Kıssahanlar, Şettahlar, Meddahlar”	164
3.7. Halk Bilimi Dışındaki Makaleleri	164
3.7.1. “Ziver”	164
3.7.2. “Türk Saltanatı”	164
3.7.3. “Trabzon’da Ecnebi Salahiyetleri”	164
3.7.4. “İstiklal Marşı Münasebetiyle 1-2”	164
3.7.5. “Gülbahar Sultan”	165
3.7.6. “Yıllık Notları”	165
3.7.7. “Erzurum Çeşmeleri” ve “Erzurum Camileri”	165
3.7.8. “Menküç ve Vakfiyesi” ve “Menküç’ün Bir Vakfiyesi”	165
3.7.9. “Trabzon’da Medrese Kütüphaneleri”	165
3.7.10. “Trabzon Meşahirinden Yahya Efendi”	165
3.7.11. “Trabzon Valilerinin Asarı 1-2”	165
3.7.12. “Geçen Çağlarda Erzurum’da Türkler”	165
3.7.13. “Cemaleddin Server ve Eseri”	166
3.7.14. “ ‘Türk Destanından’ Münasebetiyle”	166
3.7.15. “İstanbul’un İçinden: Tekkeler ve İstanbul’daki Son Durumları”	166

SAZ ŞAİRLERİYLE İLGİLİ ÖRNEK METİNLERİ

<i>Trabzon’da Saz Şairleri 1</i>	166
<i>Trabzon da Saz Şairleri 2</i>	168

SONUÇ	174
KAYNAKÇA	176
ELEKTRONİK KAYNAKLAR (URL)	188
EKLER	189

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**MEHMET MURAT URAZ'IN HAYATI, ESERLERİ VE HALK BİLİMİ
ÜZERİNE ÇALIŞMALARI**

Muhammed Yusuf Nur NİŞLİ

Danışman: Doç. Dr. Ahmet Özgür GÜVENÇ

2019, 217 sayfa

Jüri: Doç. Dr. Ahmet Özgür GÜVENÇ (Danışman)

Prof. Dr. Gülhan ATNUR

Doç. Dr. Adem BALKAYA

Halk biliminin ciddi bir araştırma konusu olmadığı dönemlerde, edebiyatın hemen her kolunda çalışmalar yapan ve yaptığı çalışmalarla referans kaynak niteliği kazanan Mehmet Murat Uraz, edebiyat dışında tarih ve sanat tarihi alanlarında da araştırmalarını sürdürmüş bir şahsiyettir. Bu tez, Trabzon'da başlayıp Erzurum'da devam eden ve İstanbul'da sonlanan öğretmenlik ve yöneticilik hayatı süresince birçok görevi yerine getiren, bu görevlerinin yanı sıra halk bilimi üzerine yaptığı çalışmalarıyla dikkatleri üzerine çeken Mehmet Murat Uraz'ın halk bilimi üzerine çalışmaları ile ilgilidir.

Bu çalışma üç bölüm halinde tertip edilmiş olup ilk bölümde Mehmet Murat Uraz'ın hayatı, kişiliği, yayın faaliyetleri ve Uraz'dan bahseden kaynaklar sıralanmıştır. İkinci bölümde yazarın halk bilimi ile ilgili çalışmaları ve görüşlerine yer verilmiştir. Üçüncü bölümde ise yazarın eserlerinin ve makalelerinin tanıtımı yapılarak bunlar halk bilimi bağlamında incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Mehmet Murat Uraz, halk bilimi, öğretmenlik, yöneticilik.

ABSTRACT

MASTER THESIS

MEHMET MURAT URAZ'S LIFE, WORKS AND STUDIES ON FOLKLORE

Muhammed Yusuf Nur NIŞLİ

Advisor: Ass. Doç. Dr. Ahmet Özgür GÜVENÇ

2019, 217 Pages

Jury: Assist. Doç. Dr. Ahmet Özgür Güvenç (Danışman)

Assoc. Prof. Dr. Gülhan ATNUR

Assoc. Doç. Dr. Adem BALKAYA

Mehmet Murat Uraz, who works in almost every branch of literature in the period when folk science is not a serious research subject, and who has gained the reference source attribute with his works, is a personality who has continued his researches in the fields of history and art history besides literature. This dissertation is related to the studies on folklore of Mehmet Murat Uraz, who has attracted attention with his works on folklore as well as carrying out many tasks during his teaching and management life which started in Trabzon and continued in Erzurum and ended in Istanbul.

This study is organized in three parts and in the first chapter, the sources of Mehmet Murat Uraz's life, personality, publication activities and Uraz mentioning sources. In the second chapter, the author's studies and views on folklore are included. In the third chapter, the works and articles of the author were introduced and these were examined in the context of folklore.

Key Words: Mehmet Murat Uraz, folk science (folklore), teaching, management.

KISALTMALAR

age.	: Adı geçen eser
agm.	: Adı geçen makale
bk.	: Bakınız
C.	: Cilt
S.	: Sayı
s.	: Sayfa
TBE	: Tanzimat'tan Bugüne Edebiyatçılar
TDK	: Türk Dil Kurumu
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
TTK	: Türk Tarih Kurumu
TFA	: Türk Folklor Araştırmaları

ÖN SÖZ

Mehmet Murat Uraz, halk bilimi üzerine ciddi çalışmaların henüz yapıldığı bir dönemde edebiyat öğretmenliği vazifesiyle Cumhuriyet öncesinde ve sonrasında yaptığı çalışmalarla ön plana çıkan ender şahsiyetlerden biridir.

1913 Kasım'ında Trabzon Sultanisi'nde başlayan öğretmenlik hayatı Erzurum ve İstanbul'da devam etmiş, İstanbul Milli Eğitim Müdürlüğü ve Erzurum 3. Umumi Müfettişliği görevleriyle Türkiye'nin birçok yerinde çalışmıştır. Bu çalışmalar esnasında gittiği her yerde ve her kurumda derin izler bırakmış, herkesin gönlünde taht kurmuştur. Edebiyatçı olması ve durmak bilmeyen çalışma arzusu, onu her gittiği yerde çalışmaya sevk etmiştir. Özellikle halk bilimi araştırmaları, derlemeleri ve yeniden yazmalarıyla ön plana çıkan Uraz, bu araştırmaya kadar ehemmiyeti pek anlaşılmamış ve üzerine ciddi çalışmalar yapılmamıştır. Hakkında elde edilen bilgiler tek bir kaynağın aktardığı verilerin tekrarı mahiyetindedir.

Mehmet Murat Uraz'ın Hayatı, Eserleri ve Halk Bilimi Üzerine Çalışmaları başlıklı bu yüksek lisans tezi ön söz, giriş, üç bölüm, sonuç, kaynakça ve eklerden oluşmaktadır.

Giriş kısmında Uraz'ın halk bilimine ilgisinin başlangıcı ve ona atfettiği önem, tezin amacı, kapsamı ve konunun seçiliş sebebi, bu konunun neden önemli olduğu ve Uraz hakkında yazılan makalelerden bahsedilmiştir.

Çalışmanın birinci bölümünde Uraz'ın hayatı hakkında detaylı bir malumat verilmiş, kişiliği ve edebî yönü de dâhil olmak üzere yaşam öyküsü aktarılmıştır. Uraz'ın yazmış olduğu kitaplar, makaleler ve Uraz hakkında yazılmış yazılar sıralanmış kapsamlı bir bibliyografya hazırlanmıştır.

İkinci bölümünde bu çalışmaya temel teşkil eden Mehmet Murat Uraz'ın halk bilimi çalışmaları ve halk bilimi üzerine görüşleri belirtilmiştir.

Üçüncü bölümde ise Uraz'ın kaleme aldığı kitaplar ve makaleler tanıtılmış, bu eserler Sedat Veyis Örnek'in halk bilimi tasnifi bağlamında incelenmiştir. Yazdığı hikâyelerdeki halk kültürü unsurları belirlenmiş ve halk bilimi dışındaki eserleri ve tercüme eserleri aktarılmıştır.

Sonuç bölümünde, Uraz'ın ömrünü adadığı tüm bu çalışmaların neticesine değinilmiştir. Ortaya koyduğu araştırma ve incelemelerin bugün Türkiye'sinde ne anlam ifade ettiği, bunların hangi çalışmalara önyak olduğu ve sergilenen bu çabanın Türkiye'nin kültür ve medeniyetine neler kazandırdığı/kazandıracığı aktarılmıştır.

Ekler kısmında Uraz'ın oğlu Mustafa Lütfü'nün hazırladığı Urazlar Şeceresi, Mehmet Murat Uraz'ın memuriyeti zamanında çekilen fotoğrafları, el yazısı notları, İstikbâl gazetesindeki Osmanlıca makaleleri ve atama belgesi yer alır.

Çalışmama engin tecrübe, derin bilgi ve rehberliğiyle katkıda bulunan, yardımlarını hiçbir zaman esirgemeyen hocam Doç. Dr. Ahmet Özgür GÜVENÇ'e, çalışma konusunun belirlenmesinde yol göstericiliğiyle ve araştırma, inceleme teknikleri konusunda verdiği emeklerle destek olan Prof. Dr. Dilaver DÜZGÜN ve Prof. Dr. Gülhan ATNUR'a, Mehmet Murat Uraz'ın hayatı hakkında ilk elden belgelere ulaşmamızı sağlayan ve ihtiyaç duyduğumuz her anda dedesi hakkında önemli bilgileri bizimle paylaşan Uraz'ın torunu Sayın Hurşit Temel URAZ'a, metin incelemesinde desteğini aldığım değerli hoca arkadaşım Doç. Dr. Ahmet TOPAL'a, çalışmalarımın çıkış noktası olan makalenin sahibi Vefa Lisesi Tarih Öğretmeni Mehmet Âkif BAL'a ve çalışmanın metin çözümlemeleri dâhil her aşamasında bana destek olan eşime teşekkürlerimi sunarım.

Erzurum 2019

Muhammed Yusuf Nur NİŞLİ

GİRİŞ

Edebiyatçı, eleştirmen, çevirmen, sanat tarihçisi gibi birçok vasfı kendinde barındıran, Türk dünyasının önemli ilim adamlarından biri olan Mehmet Murat Uraz, 89 yıllık yaşamında birçok alanda eser meydana getirmiş, halk bilimi adına değerli çalışmalar yapmıştır.

Uraz'ın hayatı ve halk bilimi ile ilgili eserleri üzerine yapılan çalışmanın temel amacı Cumhuriyet'ten önceki ve sonraki yıllarda kültürel zenginliklerin derlenmesi ve neşri hususunda gayret gösteren, Türk medeniyetinin gücünü ortaya koymak için durmaksızın çalışan bu şahsiyetin, halk bilimci yönünü ortaya koyup bütün çalışmaları ışığında kültüre verdiği önemi vurgulayarak onun anlayışını yansıtmaktır.

Çalışma, Uraz'ın büyük babasının Kafkasya'dan göçünden başlayıp Uraz'ın çocukluğu, gençliği, eğitimi, evliliği, öğretmenliği, memuriyeti ve ölümüne kadar uzunca bir süreci kapsamakta ve dernek üyelikleri, askerliği, edebî kişiliği hakkında bilgilerin verildiği, sanat tarihi, halk bilimi (folklor) üzerine yaptığı çalışmaları içermektedir. Bu bağlamda bıraktığı eserlerin halk kültürü ve halk bilimi açısından önemine değinilmiştir.

Bu amaçla resmi kurum ve kuruluşların yanında birçok sahaf ve kitapevi yöneticileriyle temasa geçilmiş, Uraz'ın torunuyla ve halk edebiyatı uzmanlarıyla bire bir görüşmeler yapılmış ve birçok kütüphaneye bizzat gidilerek kataloglar taranmıştır.

İletişime geçilen halk bilimi uzmanlarının birçoğundan gerekli destek alınmış, yapılan yönlendirmeler neticesinde Uraz hakkında kesin bilgilere ulaşılmıştır. Çalışmanın hazırlık aşamasında hemen hemen her kurumun desteği alınmasına rağmen İstanbul Türkiye Gazeteciler Cemiyeti Basın Müzesi'nden bu destek alınamamıştır. Uraz'ın yazın dünyasına giriş yaptığı dönemlerde kaleme aldığı önemli bir yazısının bulunduğu gazete bu müzede bulunmasına karşın, gerekli hassasiyeti gösterip ilgili gazetenin dijital ortamdaki kayıtlarının tamamının gösterilmemesi neticesinde bahsi geçen yazıya ulaşmak mümkün olmamıştır.

Mehmet Murat Uraz'ın Hayatı, Eserleri ve Halk Bilimi Üzerine Çalışmaları başlıklı bu çalışma, Uraz'ın folklor üzerine yaptığı çalışmaların ciddi bir yekûn teşkil etmesi, halk bilimi üzerine öne sürdüğü düşüncelerle bu çalışmalara ışık tutacak olması

açısından önem arz etmektedir. Bu çalışmayla yapılmak istenen Uraz'ın görüş ve çalışmalarını edebiyat dünyasında dillendirmektir.

Uraz'ın Trabzon'da Sübyan Mektebi'nde aldığı eğitimi, sonraları edebiyat öğretmeni olarak görev yapacağı Trabzon Sultanisi'deki yılları, küçüklükten beri içinde yaşayan muallim olma arzusu, bu arzuyla İstanbul'da okuyuşu hayatının önemli merhaleleridir. Babasının onu doktor yapma isteğinin aile doktorları tarafından engellenmesi Uraz için bir dönüm noktası olur. Bu sayede çok istediği edebiyat fakültesine girer. Milletini seven bir kişiliğe sahip olması dönemin milli ruha sahip teşkilatlarında görev almasını sağlar. Şartların zorluğu, bu inançla yaşadığı için onu hiç etkilemez. Cumhuriyet öğretmenlerinden olan Uraz, görevli olarak geldiği Erzurum'da halkın dağınık kültürel unsurlarını toplama gibi önemli bir misyonu yerine getirmek için Erzurum Halkevi Başkanlığı'nı kullanır. Bu amaçla müze kurar, maddî ve manevî halk kültürü malzemelerini toplama için dönemin yetişmiş şahsiyetlerini bir araya getirir.

Sanat tarihine olan ilgisi görev yaptığı vilayetlerdeki eserleri incelemesini ve onların unutulmasının önüne geçilmesini sağlar. Bu konuda sanat tarihi ve tarihle alakalı birçok kaynağı tahlil eder. Dünya medeniyetleri içinde çok değerli bir yeri olan Türk medeniyetinin yok olmasına gönlü elvermediğinden, küçük yaşta edindiği kültür neticesinde halka ait halk ürünlerini tespit etmeyi bir görev addetmiştir.

Medeniyetin devamının milletin devamından geçtiğini iyi bilen Uraz, halkı halka anlatma yoluna giderek tüm sözlü kaynaklara ulaşip ilk ağızdan derlemeler yapmış ve bu görevi sürdürenlere de desteğini esirgememiştir. Yaşadığı dönemdeki diğer araştırmacıların önünü açmış, bunlarla bizzat diyaloga girerek yaşayan kültür hazinelerinin edebiyata kazandırılmasını sağlamıştır.

Müzecilik, kütüphanecilik, halk bilimi, sanat tarihi alanlarında birçok makale, inceleme ve tanıtım yazısı kaleme almış ilmi çalışmalarının yanında edebi çalışmalara da büyük önem vermiştir. Ardında altı halk hikâyesi, otuza yakın monografi, altı ciltlik antoloji, edebiyat tarihi, iki mitoloji kitabı ve edebiyatın her dönemini ilgilendiren seksene yakın eser bırakmıştır. Türk edebiyat tarihinde bu çapta yayın faaliyetinde bulunan ender şahsiyetlerden biridir. Türk edebiyatı için değerini anlatmada kelimelerin kifayetsiz kaldığı bu halk bilimcisinin, dikkatlerden kaçmış olması veya dikkate

alınmamış olması çok esef vericidir. Hakkındaki çalışmalar makalelerinin yayımlandığı bir dergideki tanıtım yazısı ile bu derginin referans gösterilerek bilgilerin aynen aktarıldığı birkaç ansiklopedi maddesi, dört kitap ve yüz yüze görüştüğümüz ve çalışmamızda bize desteklerini esirgemeyen Trabzonlu bir tarih öğretmenin Mehmet Murat Uraz ile ilgili makalesi ile sınırlıdır.

Hakkında yapılan araştırmalar yakın dönemde olmuş ve kapsamlı bir araştırma niteliği kazanmamıştır. Murat Küçükuşurlu ve Mehmet Okur'un beraber hazırladığı Tek Parti Döneminde Erzurum Halkevleri (2007) adlı eser Uraz'ın hayatını ve Erzurum Halkevi Başkanlığını yaptığı dönemlerdeki faaliyetlerini aktarır. Eserin yazılış maksadı dikkate alındığında Uraz'la ilgili verdiği bilgilerin azlığı garipsenmez. Dost Yaprakları (1995) adlı eseriyle Uraz'dan bahseden kişi Uraz'ın Erzurum Lisesinden öğrencisi Zeki Başar'dır. Onun verdiği bilgiler de kısa hatıralar şeklindedir. Doktor olan Başar, okul döneminde ve doktorluğu sırasında Uraz'la yaşadıklarını kısa bir anekdotla aktarır. Bir başka yazı da Recai Şeyhoğlu'na aittir. "Köylerde Rönesans: Kitabın Kırsala Yolculuğu" (2009) adlı eserinde Uraz'ın Erzurum'da yöneticilik yaptığı dönemde Ankara'daki ilgililerle yazışması neticesinde yaşadıklarının anlatıldığı kısa bir yazıdır. Son olarak Cemaleddin Server Revnakoğlu'nun hazırladığı İbrahim Hakkı ve Marifetnamesi (2011) adlı eserde Uraz'ın hayatı yüzeysel olarak aktarılmıştır. Bu kitaplardan başka Atilla Özkırımlı, Seyit Kemal Karaalioğlu, Mehmet Behçet Yazar, Behçet Necatigil, Şükran Kurdakul, İlhan Başgöz, İzzet Gündoğ Karaoğlu, Mehmet Akif Bal, Mustafa Duman, Mesut Çapa Uraz hakkında çeşitli makale ve tanıtım yazısı kaleme almışlardır. Bu makaleler içinde İzzet Gündoğ Karaoğlu'nun Kıyı dergisinde kaleme aldığı, Uraz'ın hayatı ve eserlerini aktardığı tanıtım yazısı Uraz üzerine yazılan kitap ve makalelerin en kapsamlısıdır. Bu makalede Uraz'ın yetmiş altı eserinin tanıtımı yanında henüz yayımlanmamış ancak yayına hazır vaziyette olan daktilo yazısıyla Türk Hiciv ve Mizah Edebiyatı Tarihine Genel bir Bakış (650 sayfalık) ile Arkeoloji ve Kültür Yönlerinden Trabzon adlarını taşıyan iki eser, 160 defter yaprağı ile Fuzulî'nin Hayatı Şahsiyeti Eserlerinden Seçme Şiirler adını taşıyan el yazması bir eserin varlığından söz eder. Karaoğlu bu eserleri Sami Önal'ın özel arşivinde bizzat görme fırsatı olduğunu da ifade eder.

Halk bilimi üzerine çalışmaları olan Sayın Sabri Koz, elinde Uraz'a ait el yazması dokümanlar olduğu bir koliden söz etmiş ve bunları Atatürk Üniversitesi'ne bağışlamayı

düşündüklerini bize iletmişlerdir. İlgili kurum yöneticileri ile yaptığımız görüşmelerde bu dokümanların kütüphane için faydalı olamayacağı düşünülerek bağışın kabul edilemeyeceği hem tarafımıza hem de Sabri Koz'a iletilmiştir. Koliyi görme ve içeriği hakkında bilgi edinme talebimiz de Sabri Koz tarafından reddedilmiştir. Bu konuda gösterdiğimiz çabalar sonuçsuz kalmıştır. Bu kolinin içeriği konusunda net bir şey söylenemese de Uraz'ın el yazması kitabı ve daktilo ile yazdığı kitaplarının olması muhtemeldir.

Uraz'ın halk bilimi yönü üzerinde durarak bu konuya açıklık getiren bir çalışma bu zamana kadar olmamıştır. Mehmet Murat Uraz'ın Hayatı, Eserleri ve Halk Bilimi Üzerine Çalışmaları başlıklı bu çalışma, Uraz'ı bu yönüyle tahlil etme amacıyla hazırlanmıştır. Burada onun halk bilimci yönü, halk bilimine katkıları, halk bilimi ile ilgili görüşleri, eserlerinin tanıtımı ve incelemesinin yanında halk kültürü unsurları aktarılmaya çalışılacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

1.1. HAYATI, KİŞLİĞİ VE ÇEŞİTLİ YÖNLERİ

1.1.1. Hayatı (1892-1981)

İslamoğullarından Çerkezistanlı tüccar Hurşit Efendi (1861) ile Trabzonlu Şöhret¹ Hanım'ın (1874) oğlu olan Murat [Uraz] 12 Eylül 1890 Salı günü² Trabzon'un Ortahisar ilçesinin Çarşı Mahallesi'nde Sakız Meydanı'ndaki Barutçuzâdelerin konağında dünyaya gelmiştir. Nüfus kayıt örneğine ve mezar kütük defterindeki bilgilere göre asıl adı Mehmet Murat Uraz'dır.³

Mehmet Murat'ın dört torunundan en büyüğü olan Hurşit Temel Uraz vasıtasıyla elde ettiğimiz bir dokümanda, Mehmet Murat'ın oğlu ve Hurşit Temel Bey'in babası olan Mustafa Lütfü⁴, babasını ve ailesini anlatır. Mustafa Lütfü, kendi hazırladığı ve daktilo ile yazıya döktüğü *Urazlar Şeceresi*⁵ adını taşıyan bu dokümanda büyük babası Hurşit Bey'den başlayıp babası Mehmet Murat'ın vefatına kadar birçok bilgiyi paylaşır. İlk ağızdan aktarılan bu kıymetli bilgilerde Mustafa Lütfü Bey, büyük babası Hurşit Bey'in

¹ Nüfus kayıtlarında *Pamuk* olarak geçen kişi Mehmet Murat Uraz'ın öz annesi değildir. Mehmet Murat'ın öz annesi *Şöhret* adında bir hanımdır. Şöhret Hanım, Mehmet Murat Uraz beş yaşındayken bir erkek çocuk daha dünyaya getirdikten sonra *lohusa tifosu* rahatsızlığına yakalanarak vefat etmiştir. Bunun üzerine Hurşit Bey önce *Pervane* hanımla dinî nikâh kıymış, sonrasında da nüfus kayıtlarında geçen *Pamuk* hanımla evlenmiştir.(bk. ek: 1, 4)

² Nüfus kayıt örneğine göre 1 Temmuz 1892 olan doğum tarihi, Uraz'ın oğlu Mustafa Lütfü Uraz'ın aktardığı bilgilerde 12 Eylül 1890 Salı günü olarak verilmiştir. İlk ağızdan aktarılan bu doğum tarihi hakkında birçok kaynakta farklı bilgiler yer alır. İzzet Günâğ Karaoğlu, Murat Uraz'ın hayatını ve eserlerini anlattığı *Kıyı* adlı derginin 29. sayısında şu ifadelerle yer vermektedir: “*Uraz'ın doğum tarihi gün ve ay olarak herhangi bir kaynakta yoktur. Biz bu bilgiyi teşekkür borçlu olduğumuz Sayın Türker Acaroğlu'ndan aldık. Sayın Acaroğlu bu tarihi, Murat Uraz'ın kendisinden öğrenip not ettiğini bize söylemiştir. Doğum yılı da edebiyat sözlüklerinde 1892 olarak geçmektedir. Kendi hazırladığı Türk Edip ve Şâirleri kitabının 4. cildinin 35. (Doğrusu 33. olacak) sayfasında yer alan biyografisinde ise doğum tarihi 1893 olarak verilmiştir. Buradaki biyografiyi Mithat Sadullah Sander kaleme almıştır. TFA'daki yazıda ise doğum yılı 1894'tür. Acaroğlu'na yazdırdığı biyografisi ile TFA'daki yazı hemen hemen aynıdır ve her ikisinde de doğum tarihi 1894'tür. Biz buradan Uraz'ın kendisinin de TFA'daki yazıyı esas aldığı sonucunu çıkarıyor ve Sayın Acaroğlu'na dayanarak doğum tarihi 14.09.1894'tür diyoruz.*”

³ Nüfus kayıt örneği ve İstanbul Edirne Kapı Şehitliği'ndeki mezarlık kütük defteri gibi resmi belgelerde ilk isminin *Mehmet* olduğu açıkça belirtilmesine rağmen hayatı hakkında yapılan incelemelerin hiçbirinde bu isimden bahsedilmez. Onu tam adıyla zikreden ilk araştırmacı Mustafa Reşit Tarakçıoğlu'dur. Mustafa Reşit Tarakçıoğlu'nun *Trabzon'da İlk Siyasi Kimildama (Tarakçıoğlu, Mustafa Reşit (1986). Trabzon'un Yakın Tarihi, Trabzon: Karadeniz Üniversitesi Basımevi.)* konu başlığı ile aktardığı bir anısında Trabzon'un ilk siyasi gazetesi olan *İstikbâl*'in yazarlarını sıralarken *Edebiyat Öğretmeni Mehmet Murat* ismini de zikreder.

⁴ Murat Uraz'ın tek oğludur. 1918 yılında Trabzon'da doğmuş, birçok ilde valilik, kaymakamlık yapmış önemli bir bürokrattır.

⁵ Mustafa Lütfü Uraz, bu şecereyi babası Mehmet Murat Uraz'ın Arap harfleri ile bırakmış olduğu notlarla akrabalarından aldığı bilgileri birleştirip 1983 yılında hazırlar. 1984 yılı Şubat ayında daktilo ile yazarak örneklerini çoğaltarak çocuklarına ve kardeşine birer örnek verir. (bk. ek: 3)

(Mehmet Murat Uraz'ın babası) 19. yüzyılın ortalarındaki Rus savaşında, Kafkasya'dan Trabzon'a göçmen olarak gelen bir ailenin çocuğu olduğuna ifadelerinde yer verir.

Hurşit Bey, kendinin 1842 yılında Kafkasya'da doğduğu ve 1848-1849 (hicri 1265) yıllarında altı-yedi yaşlarındayken Trabzon'a getirildiği bilgilerini oğlu Mehmet Murat [Uraz]'la paylaşır. Hurşit Bey'in babasının adı da *İslâm*'dır. Uraz ailesinin lakabı (İslamoğulları) buradan gelir.

Mustafa Lütfü Bey, büyükbabasının Rusya'dan kaçış serüvenini şöyle aktarır: *“İslâm Bey, kardeşi Arslan Bey'le Karadeniz'in Şapsiğ İskeleyi'nden Rusya'dan kaçıp Türkiye'ye gelmek için gemiye binmeden önce ölmüş, büyük babam Hurşit'i Trabzon'a amcası Arslan Bey getirmiştir. Büyük babam Hurşit'in annesi de Rusya'dan kaçarken göçmen kalabalığı arasında onlardan ayrı düşmüş ve aramalara rağmen bulunamamıştır.”*⁶

Hurşit Bey ve amcası Arslan Bey, Trabzon'a gelince, Trabzon'un zenginlerinden Barutçuzâde Hacı Emin Efendi'nin evine yerleşir. Arslan Bey bir süre sonra Trabzon'dan ayrılarak Bursa taraflarına gider. Sonraları tüm aramalara rağmen Arslan Bey'den bir haber alınamaz.

Hurşit Bey'i, Barutçuzâdeler büyütür. Delikanlı çağına gelince Hacı Emin Efendi'nin çuha mağazasında çalışmaya başlar. Ancak bir gün Hacı Emin Efendi'nin sert bir muamelesine dayanamayarak mağazadan ayrılır, Giresun'a gider.

Giresun'da kendi adına bir kahvehane açarak çalıştırmaya başlayan Hurşit Bey, bir miktar para kazanınca üç dört sene sonra tekrar Trabzon'a döner ve bir gazoz işi üzerine dükkân açar. Hacı Emin Efendi ile aralarındaki soğukluğu gideren Hurşit Bey, 1887 yılında, *Şöhret* isminde bir hanımla evlendirilir. Trabzon'da Soğanpazarı denilen ve tüccarların fazla bulunduğu yerde bir mağaza açıp Dabağhane Mahallesi'nde de bir ev satın alır.

Hurşit Bey; dürüstlüğü, titizliği, iş ahlakı ve kaliteli ürün satmasıyla tanınır ve kendini Trabzon'da sevdirir. Kısa zamanda Trabzon'un ileri gelen tüccarları arasında yerini alır. Trabzon'un valilerinden kumandanlarına, memurlardan şehrin ileri gelenlerine kadar her kesimden insanın alışveriş yaptığı bir esnaf olur.

⁶ bk. ek: 4

Birinci Dünya Savaşı'nda Trabzon Rusların eline geçinceye kadar mağazadaki işleri başarı ile yürüten Hurşit Bey, Rusların Trabzon'a gireceği sırada mağazayı, iki depoyu ve evi, içinde mal ve eşyaları ile bırakarak ailesiyle Trabzon'dan ayrılır. Hurşit Bey'in birikimi, Mehmet Murat Uraz'ın da maaş alması sayesinde sıkıntı çekmeden yaşarlar.

Okula gitmeyen ancak boş durmayıp kendi gayretiyle okumayı öğrenen Hurşit Bey, *İkdam* ve *Sabah* gazetelerine abone olur, birçok alanla ilgili kitaplar alarak bilgisini artırır.

Hurşit Bey'in bir başka yönü de Trabzon'un meşhur doktoru *Eframidi*'nin, Hurşit Beylerin aile doktoru olduktan sonra ortaya çıkar. Hurşit Bey, sağlık işlerine meraklıdır. Eframidi'nin de etkisiyle o zamanın hekimlik kitaplarından on cilt kadar alır, vakit buldukça okur. Elde ettiği bilgilerle Trabzon'da yıllarca hiçbir ücret almadan çok hastayı tedavi eder.

Hurşit Bey, aile hayatında dönem dönem sıkıntılar yaşar. Mehmet Murat'tan önce bir erkek evlâdı ölü olarak doğar. Şöhret Hanım, rahatsızdır; buna rağmen Mehmet Murat'ı dünyaya getirir. Mustafa Lütfü Bey, babasının doğumunu şu sözlerle aktarmaktadır: “ ... *Babam Murat, ikinci olarak 1890 yılı Eylül 12'si Salı günü akşamı Trabzon'da Çarşı Mahallesinde Sakız Meydanındaki Barutçuzâdelerin konağında dünyaya geldi. Babam beş yaşında iken bir erkek kardeşi daha dünyaya geliyor, adını Mürşit koyuyorlar fakat bir aylık iken ölüyor. Büyük annem Şöhret Hanım, Mürşit'e hamile iken yakalandığı lohusa tifosu (humması) hastalığından 1895 yılında ölüyor. İmaret mezarlığına gömülüyor. Büyük annem Şöhret Hanım'ın ölümünden bir süre önce, kimsesi olmadığı için büyük babam, büyük anneme yardımcı bir arkadaş olarak, yaşlı Nefise Nine adında bir kadını eve getirmiş, büyük annem Şöhret Hanım'dan iki yıl sonra o da ölmüştür...*”⁷

Hurşit Bey, *Pervane* isiminde *Çerkez* bir hanımla dinî bir nikâh yapar. Uraz'ı on beş yaşına kadar *Pervane Hanım* büyütür. Nedense Hurşit Bey ondan memnun olmaz, Trabzon'un yerlisi, jandarma subayı emeklisi Abdurrahman Ağa'nın torunu, aynı zamanda Mehmet Murat'ın eşlerinden Asiye Uraz'ın da halası olan *Pamuk* adında bir

⁷ bk. ek: 4

hanımla 1905 yılında resmen evlenir. Pervane Hanım bu duruma içerleyerek evden ayrılır. Artık Mehmet Murat *küçük annesi*⁸ ile yaşamaya başlar.

Mehmet Murat ve ailesi, Birinci Dünya Savaşı yıllarında bir süre Giresun'da sonra da Ordu'da bulunur. Mehmet Murat, Giresun ve Ordu'da askeri hastanelerde askeri memur olarak çalışır. Mustafa Lütfü Bey, Giresun'da buldukları sıralarda (21 Aralık 1918) dünyaya gelir.

Ruslar Trabzon'dan çıktuktan sonra Uraz ailesi Trabzon'a döner, Hurşit Bey ihtiyarladığı için yeniden mağaza açmaz. Çulhazâdelerin *Kisarna Maden Suyu* mağazasını bir süre idare eder. Uraz 1925 yılında *Erzurum Lisesi* müdürlüğüne tayin edilince hep birlikte Erzurum'a giderler. 6 yıl Erzurum'da kalırlar. *Erzurum Lisesi* müdürlüğünden ayrıldıktan sonra İstanbul'a giderler. Bir süre sonra Mehmet Murat hariç tüm aile Ordu'ya geçer. Mustafa Lütfü Bey bu seyahati şöyle aktarır: "...Ordu'da Milli Eğitim Müdürü olan dayım Murat Tekiner'in yanına gitmek üzere 1932 yılı Ağustos ayının 4. günü Karadenizli vapuru ile büyük babam Hurşit Bey, büyük annem Pamuk Hanım, annem ve kardeşim Nahide hareket ettik. Babam gelmedi. Vapur İnebolu ile Sinop arasında giderken gece saat 9'da büyük babam Hurşit Bey öldü. Allah rahmet etsin. Cenazesi Orduya çıkarılarak Ordu'nun Hızırlar mezarlığına gömüldü."⁹

Mehmet Murat, Erzurum'a *Üçüncü Umumi Müfettişlik Milli Eğitim Müşaviri* olarak tayin edilince ailece Erzurum'a giderler. Daha sonra Erzurum'dan İstanbul'a *Milli Eğitim Müdürü* olarak dönen Uraz, *Beyoğlu Alman Lisesi* lojmanında kaldıkları sırada, 1949 yılı 9 Ocak Pazar günü akşam saat 24'te Uraz'ın *küçük annesi* Pamuk Hanım beyin kanamasından vefat eder.¹⁰

Uraz, küçüklükten itibaren iyi bir eğitim almış ve kendini geliştirerek yüksek kademelerdeki memurluklara kadar ulaşmıştır. Uraz'ın oğlu Mustafa Lütfü'nün daktilo yazısıyla kâğıda döktüğü şecereden hareketle Uraz, ilk olarak 1900 yılında Teşrinievvel (Ekim) ayı başlarında Dabağhane Mahallesinde Dabağhane Camii yanında *Sübyan Mektebi* denilen ve Hafız Necip adında sarıklı, ihtiyar bir hocanın idaresinde bulunan tek dershaneli bir okula gönderilir. İki ay orada okuduktan sonra Necip Hafız'ın ölümü ve bu

⁸ Uraz, öz annesi Şöhret Hanım daha önce öldüğü ve yaşça Şöhret Hanım'dan küçük olduğu için Pamuk Hanım'a "küçük anne" şeklinde seslenirmiş.(bk. ek: 5)

⁹ bk. ek: 6

¹⁰ bk. ek: 6

tip okulların kapatılmaya başlanması üzerine Uraz, *Islahhane* adı verilen binada yeni açılmış bir okula verilir. Okulun hademesi olan Şükrü Bey, ayda beş kuruş ücretle Uraz'ı sabah okula getirir akşam da eve götürür. Bahsi geçen zaman 1900'lü yıllar, o zamanda beş kuruş oldukça ciddi bir miktardır. Uraz, 1 Temmuz 1905'te pekiyi derece ile diplomasını alır. Okul numarası 23'tür. Uraz, 1905 yılının 17 Eylül'ünde *Trabzon İdadisi*'ne kaydedilir. 4 Haziran 1907 tarihinde orta dereceyle rüştiye diploması alır. Lise öğrenimine devam ederek 21 Haziran 1910'da orta derece ile mezun olur. Okul numarası 541'dir.¹¹

Mehmet Murat, yükseköğrenime devam etmek ister. Bu isteğine babası Hurşit Bey de destek verir. Hurşit Bey'in o zamanlar hali vakti iyidir. Mehmet Murat'ı "doktor" yapmak ister. O tarihlerdeki aile doktorları Ekrem Bey (Mehmet Murat'ın vücut bakımından zayıf olması nedeniyle) ağır bir meslek olan doktorluğu uygun bulmaz. Bu nedenle Hurşit Bey'in o çok istediği tıbbiyeden vazgeçilir.

Bu karar Hurşit Bey'i üzse de Mehmet Murat'ı çok sevindirir. Çünkü Mehmet Murat öğretmenliği çok sever. Bu nedenle o çok sevdiği öğretmenlik için *Darülfünun Edebiyat Şubesi*'ne girer. 13 Ekim 1913 tarihinde *pekiyi* derece ile mezun olur. Fakülte numarası 48'dir.

Uraz'ın ilk memuriyeti *Trabzon Sultanisi*¹² edebiyat ve felsefe öğretmenliğidir. 1913 yılı Kasım ayının 13'ünde göreve başlar. Bir süre sonra bu okulda "müdür-i sani"¹³ ve "müdür başyardımcısı" olur. Burada *Trabzon Türk Ocağı Yönetim Kurulu* üyeliği yapar.¹⁴ Uraz, Birinci Dünya Savaşı'na kadar Trabzon Sultanisi'nde edebiyat öğretmenliği ve lise müdür muavinliği görevlerini yerine getirir. Esmer teni, uzun boyu, ince bıyığı, tatlı sert ve kendisini sevdiren kişiliği, öğrencileri üzerinde kurduğu otorite, öğrenciler arasında *Kara Murat* adıyla anılmasına neden olur. Trabzon Sultanisi ve sonra görev yaptığı *Erzurum Sultanisindeki* öğrencileri yıllar sonra halen ondan sevgi ve üstün bir saygı ile bahsederler.

¹¹ bk. ek: 6

¹² Eğitimin kalitesini artırmak ve yükseköğrenime kalifiye eleman yetiştirme adına yapılan reformlardan biri sultanilerdir. 1910'dan sonra başlangıçta 12 idadi, *sultani* adı verilen eğitim kurumlarına dönüştürülmüştür. Trabzon İdadisi de bu dönüştürülen kurumlardan biri olması yönüyle ehemmiyetlidir. (Fatih Demirel, "II. Meşrutiyetten Sonra Osmanlı'da Orta Öğretim: Sultâniler", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, XXVII (2), Aralık 2012, 339-358.)

¹³ İzzet Günadağ Karaoğlu, "Murat Uraz'ın Hayatı ve Eserleri", *Kıyı*, Yıl: 3, S. 29, Ağustos 1988, 8-11.

¹⁴ (URL 1)

Uraz'ın bir başka memuriyeti de savaş yıllarına aittir. Birinci Dünya Savaşı yıllarında askerdeyken sağlık problemlerinden dolayı silahsız göreve ayrılan Uraz, 1918 yılında terhis oluncaya kadar Trabzon, Giresun ve Ordu'daki askeri hastanelerde *masraf kâtipliği* göreviyle askerî memur olarak çalışır. Savaş bitiminde Trabzon'daki öğretmenliğine döner. 1926 yılına kadar buradaki görevine devam eder.

Uraz, 1926 yılında *Erzurum Sultanisi Müdürlüğü*'ne tayin edilir. Trabzon'dan sonra hayatının önemli çalışmalarını yaptığı Erzurum'a tayin edilen Mehmet Murat [Uraz], 4 Eylül 1926'dan 20 Eylül 1931 tarihine kadar Erzurum Sultanisi Müdürlüğü görevini yerine getirir. Okula atandığı ilk günden son güne kadar görev bilincini hiç kaybetmemesi ve her öğrencisiyle samimi olarak ilgilenmesi neticesinde çok sevilir ve sayılır. Okulda sadece edebiyatçı ve müdür kimliğiyle değil kültürel etkinliklere ve sanat etkinliklerine verdiği önemle de tanınır. Müzik konusunda yetenekli olduğunu düşündüğü okul dışından kişilere, okulda müzik derslerini takip etmesi için izin verir ve onların yetişmesinde sorumluluk yüklenir.¹⁵

Mehmet Murat [Uraz], Erzurum'dan sonra İstanbul'a gitmek ister. Sırf İstanbul'a gidebilme adına, tayin edildiği Samsun görevini kabul etmez. Nitekim arzuladığı görev 1932 yılının Kasım ayında *İstanbul Heybeliada Türkçe öğretmenliği* olarak verilir. 22 ay sonra buradan *İstanbul Vefa Lisesi* edebiyat öğretmenliğine nakledilir. Mehmet Murat, *Vefa Lisesi*'nde *Alman Lisesi*, *Saint Benoit Lisesi* ve *Pertevniyal Lisesi*'nde de edebiyat öğretmenliği görevini üstlenir. *İstanbul Kız Muallim Mektebi*'nde¹⁶ (Çapa Kız Öğretmen Okulu, Dârülmullimât) 1937 yılında edebiyat öğretmeni olarak görev alan Uraz, bu yıllarda *Notre Dame de Sion Fransız Lisesi*'nde de ek dersler verir.¹⁷ Mehmet Murat, bu dönemlerde, şimdinin üniversitesi sayılabilecek, çok değerli birçok okulda eğitmen ve yönetici olarak görev alır. Uraz ve ailesi uzun yıllar İstanbul'da kalır. Oğlu Mustafa Lütfü burada ortaokulu, liseyi ve hukuk fakültesini bitirir ve askere gider.¹⁸

Mehmet Murat, önemli bir vazifeyi icra etmek üzere ikinci kez Erzurum'a görevlendirilir. Artık Erzurum *Üçüncü Umumî Müfettişlik Milli Eğitim (Kültür)*

¹⁵ Haydar Telhüner ve Hulusi Seven, Uraz'ın musiki yönüyle desteklediği kişilerdendir. Bu kişiler Uraz'ın desteği sayesinde yüzlerce beste sahibi sanatçı olmuşlardır. (URL 2)

¹⁶ 19. yüzyıldaki yeniliklerden biri de "Dârümuallimât" adlı kız öğretmen okullarıdır. Uraz, bu okulda da edebiyat öğretmenliği yapmıştır.

¹⁷ Türk Folklor Araştırmaları, "Folklorcularımız: Murat Uraz", *Türk Folklor Araştırmaları*, 6 (121), Yıl:11, s. 1964-65.

¹⁸ bk. ek: 7

Müşaviri'dir¹⁹. Bu vazifeyle 5 yıldan fazla Erzurum'da kalır. Oğlu Mustafa Lütfü de askerliğini bitirdikten sonra Erzurum'a gelerek devlet memuriyetindeki ilk hizmetine burada başlar.²⁰

25 Nisan 1942²¹ tarihinde²² *Erzurum Üçüncü Umumî Müfettişlik Milli Eğitim (Kültür) Müşavirliği*'ne²³ atanan Uraz, bu görevini sürdürürken *Erzurum Halkevi Başkanlığı*'na seçilir. Bu dönemlerde *Erzurum Tarihini Araştırma Derneği*'nde yöneticilik görevini üstlenir.²⁴ *Türk Halk Bilgisi Derneği*'ni 02 Eylül 1946'da Türk halk kültürü ürünlerini derlemek, tanıtmak ve yayımlamak amacıyla *Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu, Yusuf Ziya Demirci, M. Halit Bayrı, Süheyl Ünver, Orhan Tuna, İbrahim Kafesoğlu, Safa Şevket Erkün ve M. Fahrettin Kırzioğlu* ile birlikte yeniden kurar.²⁵

Uraz, Erzurum'da çok iyi çalışır. Sosyal faaliyetleri hiç unutulmamıştır. Halkevi başkanlığındaki çalışmaları, kamu görevlileri ve halkla kaynaşması takdirle anılır. Yaptığı faaliyetler ve insanlarla olan diyalogunun etkili olması neticesinde herkesçe sevilen, sayılan bir bürokrat, istekli ve kabiliyetli bir kişi olan Uraz'ın halkevi başkanlığına seçilmesi büyük bir sevinçle karşılanır. Önceki başkanların gönülsüz olmaları, çalışacak elemanların yetersiz oluşu, halkevinden gereken verimin alınamamasında önemli bir etkidir.²⁶ Uraz, göreve gelmesinin hemen ardından halkevi şubelerinde devamlı olarak çalışabileceklerine inandığı öğretmenleri ve tanıdığı simaları²⁷ davet ederek kendileriyle görüşür. Bu kişilerin hemen hepsi verilecek görevleri

¹⁹ İ. G. Karaoğlu, adı geçen makalesinde Uraz'ın görevini *Erzurum Üçüncü Umumî Müfettişlik Kültür Müşavirliği* olarak aktarır.

²⁰ bk. ek: 7

²¹ Uraz'ın, Trabzonlu başka bir edebiyatçı-yazar Arslan Pulathaneli'ye gönderdiği mektubunda atama tarihi 25 Nisan 1942 olarak geçer. Uraz'ın oğlu Mustafa Lütfü Bey ise kendi hazırladığı şecerede atama yılını 1940 olarak verir.

²² Mustafa Duman, "Murat Uraz'dan Arslan Pulathaneliye Mektuplar", *Müteferrika/Yaz*, Sayı: 3, 2008, 319-321.

²³ (Karaoğlu, age. s. 8)

²⁴ (URL 3)

²⁵ Tülay Gündoğan, *Türk Folklor Araştırmaları İndeksi*, Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum 2008.

²⁶ Murat Küçükkuşurlu, Mehmet Okur, *Tek Parti Döneminde Erzurum Halkevleri*, Derya Kitapevi, Trabzon 2007, 83.

²⁷ Mehmet Murat Uraz'ın seçtiği bu kişiler Erzurum'un en seçkin ve yetişmiş kesimini temsil eder. Bu elit kesimden bazılarının isimleri şöyledir: Üçüncü Genel Müfettişlik Sıhhiye Müşaviri Salim Cimilli, İlk Tedrisat Müfettişi Ahmet Yeşiloğlu, Erzurum Lisesi Müdürü Reşat Özbayoğlu, Maarif Müdürü Hurşit Nazlı, Erzurum Lisesi edebiyat öğretmeni Sıtkı Dursunoğlu, Hukukçu Reşat Budak, İlk Tedrisat Müfettişi Bahri Tekiner, Numune Hastanesi Başhekimisi Sabri Sidal, Erzurum Lisesi tarih öğretmeni Abrurrahim Şerif Beygu. Görüldüğü üzere üyelerin tamamına yakını eğitimi ve halkın saygı duyduğu elit kesimlerdir. Uraz, bu sayede halkevi faaliyetlerini etkili bir şekilde sürdürür. (Küçükkuşurlu, Okur, age. s. 84)

memnuniyetle yerine getireceklerini ve Uraz'ın başkanlığında severek çalışacaklarını bildirir. Uraz, bu göreve geldikten sonra ekibiyle Erzurum'da ve tüm Türkiye'de ses getirecek faaliyetlerde bulunur. Halkevi Başkanı Mehmet Murat Uraz, Erzurum Halkevi'ni şubelere ayırarak her şubenin başına halkın onayladığı ve alanında yetkin kişileri getirir.²⁸ Şubeler şu şekilde sıralanır: *Dil-Edebiyat Şubesi, Güzel Sanatlar Şubesi, Temsil Şubesi, Spor Şubesi, Sosyal Yardım Şubesi, Halk Dershaneleri ve Kursları Şubesi, Kütüphane ve Yayın Şubesi, Köycülük Şubesi, Tarih ve Müze Şubesi.*²⁹

Uraz, bu şubeler aracılığıyla birçok faaliyet gerçekleştirerek Erzurum'un maddî ve manevî olarak gelişmesine büyük katkılarda bulunur. Erzurum Halkevi başkanlığını sürdürdüğü yıllarda halk müziği korosunu Faruk Kaleli'ye³⁰ kurdurur. 1943 yılı başlarında Erzurum barları, bayanlara nakış kursu, eskrim çalışmaları, serbest ve alafranga güreş çalışmaları düzenlenir. Ziraat müdürü aracılığıyla keman, piyano ve mandolin derslerine başlanır. 21 Eylül 1943'ten itibaren her hafta *Halk Gecesi* düzenlenir. Bu gecelerde halkevi elemanlarınca pehlivan güreşleri ve halk temsilleri yapılır, türküler söylenir, milli oyunlar oynanır ve halkı ilgilendiren konferanslar verilir. Uraz'ın girişimleriyle 1944 yılı başlarında *Millî Musikî Grubu* ve *Halk Türküleri Koro Heyeti* ve *Caz Takımı* kurmak için çalışmalar yapılır. Aynı yıl içerisinde halkevi bünyesinde kadın ve erkeklerden oluşan milli oyunlar grubu oluşturularak *Temsil Şubesi* tarafından kukla ve karagöz oyunları tertip edilir. Kütüphane çalışmalarıyla da dikkat çeken Uraz, kurduğunu kütüphanelerle halkın okuma isteğine önemli oranda cevap vermeyi sağlar. Bu kütüphanelerde *Türkçe, Fransızca, İtalyanca, Almanca, Rusça, İngilizce* ve *Arapça* gibi birçok dilden zengin içerikli kitaba yer verilir. Ayrıca 5 adet günlük 6 adet haftalık gazete takip ettirilir.³¹

Uraz, Mayıs 1943'te, *Tarih ve Müze Şubesi* aracılığıyla küçük bir müze oluşturur.³² Üçüncü Umumî Müfettişlik Millî Eğitim Müşavirliği yetkisini kullanarak *Millî Eğitim Bakanlığı Atikeler ve Müzeler Müdürlüğü*'nün de çalışmalarıyla

²⁸ Küçükkuşurlu, Okur, age. s. 84-86.

²⁹ Küçükkuşurlu, Okur, age. s. 84-86.

³⁰ Faruk Kaleli, 1896 yılında Pasinler (Hasankale)'de doğar. İlk ve orta tahsilini Pasinler'de tamamlar. Pasinler'in köklü ailelerindedir. Babası hoca Abdurrahman Efendi'dir. Ağabeyi Hafız Ali Rıza Efendi ile beraber yetişmeleri için babaları tarafından küçük yaşta Erzurum'a yerleştirilirler. Sesleri güzel iki hafız kardeşirler. (URL 4)

³¹ Küçükkuşurlu, Okur, age. s. 87-88.

³² Küçükkuşurlu, Okur, age. s. 87-88.

Erzurum'daki Selçuklu devri eserlerinden *Yakutiye Medresesi*'nin müze olarak kullanılması için izin çıkarır ve burayı müzeye çevirttirir.³³ Ayrıca *Kütüphane ve Yayın Şubesi* 24 Temmuz 1944'te dördüncü kitap sergisini açar ve binlerce kitap okuyucuyla buluşturulur. Uraz'ın başkanlığı döneminde yapılan bütün bu faaliyetler neticesinde *Erzurum Halkevi*, bölgenin en önemli kültür merkezi haline gelir.³⁴

Erzurum Sultanisi Müdürlüğü, Erzurum Üçüncü Umumî Müfettişlik Milli Eğitim (Kültür) Müşavirliği ve Erzurum Halkevi Başkanlığı gibi birçok görevi yerine getiren Uraz'ın Erzurum'daki ikinci dönemi de 1945 yılında sona erer. Uraz, 1945 yılının Kasım ayının 13'ünde³⁵, *İstanbul Milli Eğitim Müdürlüğü*'ne atanarak ikinci İstanbul görevine başlar.³⁶ Atanma haberi gazetede haber olarak verilmiştir.³⁷ “*Hemşehrim*” dediği Arslan Pulathaneli ile mektuplaşmalarından birinde, Arslan Pulathaneli'ye memuriyeti hakkında ilk ağızdan şu bilgileri vermektedir:

*Maarif müşavirliğine 25 Nisan 1942'de başladım ve İstanbul Milli Eğitim Müdürlüğüne tayin edildiğim için 10 Kasım 1945'te ayrılarak 13 Kasım 1945'te İstanbul'daki görevime başladım. 16 Aralık 1950'de de ayrıldım.*³⁸

Uraz, kültür hayatına katkılarını burada da sürdürmeye devam eder ve *Eminönü Halkevi*³⁹ Başkanlığı'na seçilir. Üç yıl⁴⁰ bu görevi sürdürür ve 1949'da bu görevinden istifa eder.⁴¹ 16 Aralık 1950 tarihine kadar *İstanbul Milli Eğitim Müdürlüğü* görevinde

³³ (URL 5)

³⁴ Küçükkuşurlu, Okur, age. s. 89.

³⁵ Uraz'ın Arslan Pulathaneli'ye gönderdiği mektuptan alınan bilgilerdir. (Mustafa Duman, “Murat Uraz'dan Arslan Pulathaneli'ye Mektuplar”, *Müteferrika/Yaz*, S. 3, 2008, s. 319)

³⁶ Atanma belgesi ekler kısmında yer almaktadır.(bk. ek: 12)

³⁷ *İstanbul Millî Eğitim Müdürü Değişti*, Cumhuriyet Gazetesi, 27 Ekim 1945, s. 3. “İstanbul Millî Eğitim Müdürlüğüne üçüncü umumî müfettişlik millî eğitim müşaviri Murat Uraz tayin edilmiştir.”

³⁸ Duman, “Murat Uraz'dan Arslan Pulathaneli'ye Mektuplar”, s. 319.

³⁹ 19 Şubat 1932 tarihinde ilk olarak açılan 14 halkevinden biri de İstanbul Halkevi'dir. 3 yıl devam eden çalışmalarının ardından CHP Genel Sekreterliğinin isteği doğrultusunda lağvedilen İstanbul Halkevi'nin yerine 22 Şubat 1935 tarihinde İstanbul merkezinde 7 halkevi açılır. Bunlar; Eminönü, Şehremini, Şişli, Beyoğlu, Kadıköy, Beşiktaş ve Üsküdar Halkevleri'dir. Açılan yeni halkevleri bina ve çalışma kadrosu bulma konusunda sıkıntı yaşar. Ancak sıkıntı yaşamayan tek halkevi Eminönü Halkevi olur. Bunun sebebi bu halkevinin lağvedilen İstanbul Halkevi binasını ve çalışma kadrosunu devralmış olmasıdır. Böylece Eminönü Halkevi, İstanbul Halkevi'nin devamı niteliğinde faaliyetlerini sürdürmüş olur. 1949 yılında CHP İstanbul İl Teşkilatı, Eminönü Halkevi'nin ismini İstanbul Halkevi olarak değiştirmek için CHP Genel Sekreterliği'ne teklifte bulunur ancak teklif kabul edilmez. (*Cumhuriyet*, 19 Kasım 1949, s. 2)

⁴⁰ Uraz'ın, bu dönem boyunca Eminönü Halkevi yayınlarının hiçbirinde (Yeni Türk, İstanbul ve Halk Bilgisi Haberleri) yazı yazmamış olması görevinin vermiş olduğu yoğunluk nedeniyledir.

⁴¹ “Eminönü Halkevi Başkanı İstifa Etti”, *Cumhuriyet Gazetesi*, 14 Kasım 1949, s. 2. “Üç yıldan beri Eminönü Halkevi Başkanlığında bulunan ve bu müddet zarfından kendisini muhitine çok sevdiyen Halkevi Başkanı Murat Uraz, Millî Eğitim Müdürlüğündeki işleri dolayısıyla Halkevi Başkanlığından istifa etmiştir. Murat Uraz'ın, istifası parti muhitinde de teessür uyandırmıştır.”

kalır, burada da herkesçe çok sevilir. Öyle ki müdürlük görevini tamamladıktan sonra tekrar *Vefa Lisesi* edebiyat öğretmenliğine döndüğünde tüm öğretmenlerin derin teessüre kapıldığından bahsedilir.⁴²

İstanbul Milli Eğitim Müdürlüğü'nü 5 yıl gibi uzun bir süre başarıyla yerine getirir. İstanbul'da bu görevde, böyle uzun bir müddet kalan kimse hemen hemen yoktur.⁴³ Uraz, bu dönemde yaptığı çalışmalar ve insan ilişkilerinin kuvvetli olması nedeniyle çok sevilir, sayılır. Siyasi iktidarın değişmesi, çok partili devrin başlaması ve Uraz'ın uzun süre milli eğitim müdürlüğü görevinde kalması sebepleriyle 1950 yılında tekrar öğretmenliğe atanır. Son görevi de *İstanbul Vefa Lisesi* edebiyat öğretmenliği olup *Aksaray Akşam Lisesi* müdürlüğü görevini de sürdürür. Buradan *1954 yılı Eylül ayının 13'ünde* emekliye ayrılır.⁴⁴

Mehmet Murat Uraz'ın gerek *Erzurum Lisesi* müdürlüğünü yaptığı zamanlardaki fotoğraflarından gerekse diğer görevlerindeki fotoğraflarından uzun boylu, zayıf yapılı, ince bıyıklı, hafif dökük saçlı biri olduğu görülür. 89 yıllık yaşamı boyunca hiç duraksamadan çalışmış, birçok şehirde eğitimci kimliğinin yanında kültürel ve sanatsal faaliyetlerin kurucusu ve uygulayıcısı olarak tanınır. Milli Mücadele yıllarında Trabzon'dayken, edebiyat ve felsefe öğretmeni kimliği ile "*Türk Ocağı*"nın yönetim kurulu üyeliğini yapar ve siyasete aktif olarak katılır⁴⁵, "*Trabzon Müdafaa-i Hukuk-i Milliye Cemiyeti*"nin yayın organı olan ve *Faik Ahmet (Barutçu)* tarafından çıkarılan "*İstikbâl*" gazetesinde, Trabzon sanat ve kültür tarihi ile halk edebiyatı konularında makaleler yazan, kurduğu dergi⁴⁶, yayımladığı yazı ve kitaplarla *Kurtuluş Hareketi*'ne desteğini açıkça gösteren, millî ve bilinçli bir ruha sahip bir eğitimci-araştırmacı-yazardır.

⁴² *Milliyet*, 18 Aralık 1950. Uraz'la bu tarihte yapılan röportajda idari işlerden çok yorulduğunu ve artık öğretmenlik yaparak kültür hizmetini sürdürceğini ifade eder.

⁴³ Bu kadar yıl milli eğitim müdürlüğü görevinde kalan bu önemli şahsiyetin, yakın zamana kadar İstanbul Milli Eğitim Müdürlüğü'nde *Müdür Olarak Görev Yapanlar* listesinde ne adı ne de fotoğrafı yer alır. Uraz'a yapılan bu vefasızlığın önüne geçilmesinde Vefa Lisesi Tarih Öğretmeni Sayın Mehmet Akif Bal'ın katkısı büyüktür.

⁴⁴ İ. G. Karaoğlu, adı geçen makalesinde Uraz'ın emeklilik yılı hakkında bilgi kirliliği olduğundan bahsedip TFA ve Acaroğlu'nun yazılarının esas alındığını söyleyerek emeklilik yılını 1955 olarak bildirir. 1954 olarak ifade eden oğlu Mustafa Lütfü'dür.

⁴⁵ Murat Uraz, Milli Şef (İsmet İnönü) döneminde CHP parti idare heyeti üyeliği yapar. 1944 yılında Erzurum'daki CHP il idare kurulunun 9 üyesinden biridir. (Küçükkuşurlu, Okur, age. s. 87-88.)

⁴⁶ *Nur* adındaki mecmua Mart 1920'de yayın hayatına başlar.

İstanbul Milli Eğitim Müdürlüğü görevindeyken 17 Mayıs 1949 tarihinde Ahmet Somunoğlu⁴⁷ için kaleme aldığı bir teşekkür yazısında Uraz'ın görev bilincinin ne kadar yüksek olduğu ve vefası açıkça görülür. *Ahmet Somunoğlu Jübilesi* adıyla yayımlanan kitapçıkta Uraz'ın yazdığı şu sözleri hem kendi yaşantısında hem de başka görev arkadaşlarında görmek istediklerini çok tesirli bir şekilde ifade eder: *Birinci Cihan Harbinde aldığı yaranın bıraktığı bedenî arızaya rağmen Erzurum kışının sert ve amansız soğuklarında bile üstün meziyetler taşıyan öğretmen arkadaşımın Erzurum'da bulunduğum altı yıl içinde bir gün ve hatta bir saat dahi dersten geri kaldığını görmediğim gibi, insanlık ve öğretmenlik vasıflarıyla arkadaşlarının saygı ve sevgilerini toplamış olan Ahmet Somunoğlu, 1942 yılında yine vazife icabı Erzurum'a döndüğüm vakit daha ihtiyarlamış fakat vazife aşkından, enerjisinden hiç kaybetmemiş ve Erzurum Lisesi'nde bir feragat ve fazilet abidesi haline gelmiş olduğunu gördüm.*⁴⁸

Uraz'ın askerliği de hayatı gibi oldukça hareketli geçer. Birinci Dünya Savaşı'nın başlaması üzerine 1914 yılında Trabzon'dan asker olarak Erzincan'daki *İhtiyat Zabıt Okuluna* (yedek subay okulu) gönderilir. İki ay sonra hastane tarafından gelecek seneye terk ile terhis edilir ve ardından Mehmet Murat, Trabzon'a döner. Birkaç ay sonra *Trabzon Menzil Hastanesi Doktorlar Kurulu* tarafından muayene edilerek silahsız hizmete ayrılır ve *Trabzon Hastanesi*'nde çalışmaya başlar. Trabzon'un Ruslar tarafından işgali üzerine Giresun'a giderek orada *masraf kâtibi* olarak çalışmaya başlar. Uraz'a buradaki çalışmalarından dolayı *harp madalyası* verilir. Trabzon Ruslardan alındıktan sonra Trabzon'a gelerek yine hastanedeki görevine devam eder, 1918 yılında terhis edilir.⁴⁹

Uraz, öğretmenlik mesleği dışında aktif olarak yürüttüğü görevler şunlardır:

1. 1911'de Trabzon Türk Ocağı Başkanlığı
2. 1918'de Trabzon Muallimler Cemiyeti Başkanlığı
3. 1921'de Trabzon'da kurulan İdman Grubu Başkanlığı

⁴⁷ Erzurum'da 'Somun Dede', 'Şeyhü'l Muallim', 'Erzurum'a Coğrafyayı Sevdiren Hoca' namlarıyla tanınan Ahmet Somunoğlu, 1881 yılında Erzurum'da doğar, 29 Haziran 1956 tarihinde vefat eder. Askeri okullarda okuyan, binbaşılığa kadar yükselen, Erzurum'un işgalden kurtarılışında şehre birliği ile giren ilk komutandır. Savaş sırasında aldığı yaralar sonrasında askerlikten ayrılır, Erzurum Lisesi'nde coğrafya öğretmenliği (1921-1945) yapar. (Şule Kayserili, *Erzurum'un Yüzleri: Ahmet Somunoğlu*, Atatürk Üniversitesi Yayınevi, Erzurum 2016)

⁴⁸ Erzurum Lisesi, "Ahmet Somunoğlu Jübilesi", *Dobra Matbaası*, İstanbul, 1949, 11.

⁴⁹ bk. ek: 7

4. 1926'da Erzurum Muallimler Birliği Başkanlığı
5. 1926'da Erzurum Türk Ocağı Hars Encümeni Başkanlığı
6. 1926'da Erzurum Türk Ocağı Başkanlığı
7. 1942'de Erzurum Halk Partisi İdare Kurulu Üyeliği
8. 1942'de Erzurum Halkevi Başkanlığı
9. 1946'da İstanbul Eminönü Halkevi Başkanlığı
10. 1955'te İstanbul Halk Eğitim Derneği Başkanlığı

Uraz, 1954 yılında yapılan milletvekili seçimlerine Trabzon'dan *Halk Partisi* adayı olarak iştirak eder. Ekseriyet usulü ile yapılan seçimlerde Trabzon'da *Halk Partisi* listesi kazanamaz. Seçimleri *Demokrat Parti* listesi kazanır.⁵⁰

Mehmet Murat, hayatı boyunca birçok rahatsızlık yaşar. Henüz 5 yaşındayken tifoya (karahumma) yakalanır. Daha sonra tifonun bir başka çeşidi olan para tifoyla mücadele eder. Bir müddet sonra da sıtmaya yakalanan Mehmet Murat, soğuk bir kış mevsiminde yüz felci geçirir.

Uraz, 89 yıllık yaşamı boyunca üç evlilik geçirir. İlk eşi *Asiye [Uraz]* 1900 yılı Haziran⁵¹ ayında Trabzon'un *Hosmaşalos* köyünde doğar. Babasının adı Hacı Hasan⁵², annesinin adı Binnaz'dır⁵³. Babası Trabzon'un eski ailelerinden birine mensuptur. Asiye Hanım beyaz tenli, kumral, kıvrıkcık saçlı, ela gözlü, boyu ortadan biraz daha uzundur. Mehmet Murat ile Asiye Hanım 1917 yılının 13 Ağustos günü nikâhlanır, 20 Ağustos günü de evlenirler. 1918 yılı Aralık ayının 21 Perşembe⁵⁴ günü akşamı Mehmet Murat ile Asiye Hanım'ın oğlu dünyaya gelir. Mehmet Murat'ın babası Hurşit Bey, peygamberimizin doğduğu ay yaklaştığı için peygamberimize saygı ve peygamberimizin lütuf eseri olmak üzere çocuğun adını *Mustafa Lütü*⁵⁵ koyar. Mustafa Lütü, 26 Temmuz 1943'te Trabzonlu Fatma Hanım'la dünyasını birleştirir. Ayla (7 Ocak 1947), *Hurşit*

⁵⁰ bk. ek: 7

⁵¹ Nüfus kayıtlarında 1 Temmuz 1902 olarak geçen doğum tarihi, oğlu Mustafa Lütü Bey'in hazırlamış olduğu şecerede Haziran 1900 olarak geçer.

⁵² 1924 yılının Eylül ayının 29. günü akşamı Erzurum'da kan kanserinden öler.

⁵³ Asıl adı Fatma Darendeli'dir.

⁵⁴ Nüfus kayıtlarında 1 Şubat 1918 olarak belirtilir.

⁵⁵ Uraz'ın Mustafa Lütü'den başka erkek evladı yoktur. Mustafa Lütü'nün tiyatrocusu *Ulvi Uraz*'la kardeş olduğu bilgisi yanlıştır. Bu bilgi hem nüfus kayıtları hem Mustafa Lütü Bey'in hazırladığı şecere hem de 18.10.2015 tarihinde Ulvi Uraz'ın yeğeni *Işın Çavdar Hanım*'la yapılan blog yazışması ile belgelenmiştir.

*Temel*⁵⁶ (29 Ekim 1948), *Dilek* (12 Ekim 1951) ve *Mahmut Erdem* (1 Şubat 1953) adlarında dört çocuğu olur. Ayla, henüz bir aylıkken vefat eder. Diğer torunları hayattadır.

1920 yılı Ekim ayının 12'sinde akşamüzeri Trabzon Kindinar (Bahçecik) Mahallesi'nde Mustafa Lütfü'nün kardeşi Nahide dünyaya gelir. O sırada Zühre yıldızı denilen Nahit yıldızının evlerinden görünen batı ufkuna yaklaşmakta olduğunun Mehmet Murat [Uraz] tarafından görülmesi üzerine kardeşinin adı Nahide koyulur.⁵⁷

Uraz'ın ilk eşi Asiye Hanım 17 Temmuz 1952'de vefat eder. Mustafa Lütfü Bey annesi Asiye Hanım'ın vefatını şöyle aktarır: "...*Anneciğim Asiye Uraz, 1952 yılı Temmuz ayının 17'nci Perşembe günü akşam saat 17.40'ta, İstanbul'da Aksaray Atatürk Bulvarı'nda oturmakta olduğumuz Çalışkan Apartmanı'nın 2. katındaki dairede hayata gözlerini kapadı. Allah rahmet etsin Edirnekapi'daki aile mezarlığına gömüldü. Mezar numarası Ada: 14 Mezar No: 18/1-2-3*"⁵⁸

Mehmet Murat Uraz, bu ölümün ardından tek yaşamanın mümkün olmadığını ve zor günlerin kendini beklediğini sezer, ikinci bir evlilik yapması gerektiğini düşünür. Bu düşüncesini de bir notla çocuklarına anlatır. Notta Uraz, çocukların bir gün kendisinden mecburen ayrılacağını ifade ederek yeniden bir evliliğin ihtiyacından bahseder.

Uraz, bu kararı verdikten sonra *Lemanisar*⁵⁹ Hanım'ı, dostu kitapçı Hüseyin Bey aracılığı ile ister. Bu hanımı Uraz, *Çapa Kız Öğretmen Okulunda* öğretmenken tanır. Lemanisar Hanım, okulda idare memurudur. 1957 yılı 25 Temmuz'unda⁶⁰ *Kadıköy Evlendirme Memurluğunda* nikâhları kıyılır. 14 Ağustos 1957 tarihinde evlenirler.

Lemanisar Hanım 1906 yılında Samsun'da doğar. Babasının adı *Bekir Fikri*, annesinin adı da *Ayşe*'dir. *Ruşen* isiminde bir de kız kardeşi vardır. Ankara'da otururlar. Lemanisar Hanım'ın tahsili orta derecedir. Biçki dikiş okulu da bitirir. Öğretmenlik ehliyetnamesi (yeterlilik belgesi) imtihanına girerek sınavı geçer, belgeyi alır ve lise

⁵⁶ Mehmet Murat Uraz hakkında ilk ağızdan bilgilere *Urazlar Şeceresi*'yle ulaşmamızı sağlayan kişi Uraz'ın torunu Sayın Hurşit Temel Uraz'dır.

⁵⁷ bk. ek: 9

⁵⁸ Burada geçen mezar bilgileri, *Urazlar Şeceresi* elimize geçmeden çok önce İstanbul Edirnekapi Şehitliği'ne bizzat gidilerek tarafımızca da elde edilmiştir. Mustafa Lütfü Bey'in hazırlamış olduğu şecere de bizim bilgilerimizi teyit eder niteliktedir.

⁵⁹ Nüfus kayıtlarında "Lema Nisar" şeklinde geçen bu kişiyi Mustafa Lütfü Bey hazırladığı şecerede "Leman Hanım" olarak aktarır.

⁶⁰ Nüfus kayıtlarında 22 Temmuz olan bu tarih Mustafa Lütfü Bey'in hazırladığı şecerede 25 Temmuz olarak belirtilir. (bk. ek: 9-10)

mezunu sayılır. Uraz'la yirmi iki yıl devam eden birliktelikleri Lemanisar Hanım'ın 1979 yılında Kadıköy Moda'da vefat etmesiyle sona erer. Bu ayrılıktan sonra Uraz iki ay kimsenin evine gitmez, kendi evinde oturur. Daha sonra bir müddet kızı Nahide'de kalır. Ancak Uraz, (kızı ve oğlu da olsa) kimseye yük olmama arzusu ve son demlerinde bakıma muhtaç olması gerekçeleriyle üçüncü bir evliliği düşünür. Mehmet Murat'ın bu üçüncü evliliğine oğlu ve kızının rızası yoktur. Uraz, bu zamanlarda Ankara'da oğlu Mustafa Lütfü'nün yanındadır ancak buraya alışamaz. İstanbul'a dönme arzusuyla yanar. Bir gün İstanbul'dan gelen bir yakınları İstanbul'da münasip bir kısmet bulduğunu, Uraz'ı İstanbul'a götürüp evlendirmek istediğini ısrarla dile getirir. Bu baskılara dayanamayan Mustafa Lütfü ve kardeşi Nahide, babalarının yeniden evliliğine zorunlu olarak izin verirler. Uraz, 11 ay sürecek üçüncü evliliğini de İstanbullu, 27 Şubat 1928 doğumlu, hiç evlenmemiş Muammer Kamer Hanım'la 20 Ocak 1981'de yapar. Uraz'ın bu birlikteliği 9 Aralık 1981'de sona erer.

1981 yılının Temmuz ayından sonra hem Uraz hem de Muammer Kamer Hanım hastalanır. Mustafa Lütfü Bey de çok ciddi bir ameliyat geçirdiğinden bakıma muhtaç olan babasını ve eşini Ankara'ya yanına almaya muvaffak olamaz.

Mustafa Lütfü Bey, babasının son zamanlarında yanında olamamanın verdiği ıstırapla düşünceli bir şekilde beklerken 1981 yılı Eylül ayının 24'ünde Ankara'da Gülhane Hastanesinde ameliyat olur. Ekim ayının başında eve çıkar ancak ameliyatı çok zor geçer. Evde istirahat gerekir. Yara yerleri iltihaplanır. Değil İstanbul'a gitmek evden bile çıkamaz. Uraz da çok zayıf düşmüştür. 6 Aralık 1981 günü üçüncü eşi Muammer Kamer Hanım telefon ederek babasının yataktan kalkamadığını, tuvalete gidemediğini, doktorun bunun ihtiyarlardan ileri geldiğini söylediğini, hastaneye kaldırmak istediklerini fakat kendisinin razı olmadığını, İstanbul'a gelerek razı etmelerini Mustafa Lütfü Bey'den ister. Mustafa Lütfü Bey, çok hastadır. İstanbul'a gitmesi mümkün değildir. Mehmet Murat da çok ağır hastadır, artık dayanacak gücü kalmamıştır. Nitekim 1981 yılı 8 Aralık gününü 9 Aralık gününe bağlayan gece saat 01.30'da Uraz'ın komşularından bir hanım telefon ederek Mehmet Murat Uraz'ın gece saat 0.30'da vefat ettiğini Mustafa Lütfü Bey'e bildirir. Mehmet Murat Uraz, 9 Aralık 1981'de⁶¹ İstanbul'da, *Kadıköy*

⁶¹ Mehmet Murat Uraz'ın ölüm tarihini birçok kaynak 10 Aralık 1981 olarak bildirmesine rağmen, nüfus kayıt örneğinde, mezar kütük defterinde ve oğlu Mustafa Lütfü Bey'in hazırladığı şecerede ölüm tarihi 9 Aralık 1981'dir. (bk. ek: 10)

Osmanağa Camii'nde kılınan cenaze namazının ardından *Edirnekapı Şehitliği*'ndeki aile mezarlığına eşleri Asiye ve Lemanisar Hanımların yanına defnedilir.

Bir döneme damgasını vurmuş, herkesçe çok sevilen, çok yönlü şahsiyet Mehmet Murat Uraz, ardında edebiyatın tüm dallarında ve birçok sosyal alanda önemli eserler bırakarak sessizce bu dünyadan ayrılır. Vefatı gazete haberlerinde şöyle duyurulur:

*“İstanbul’da üç gün önce ölen eski İstanbul Millî Eğitim Müdürlerinden Murat Uraz, önceki gün toprağa verildi. Murat Uraz’ın cenazesi önceki gün Kadıköy Osmanağa Camii’nde kılınan cenaze namazından sonra Edirnekapı Mezarlığı’ndaki aile mezarlığına defnedildi. Millî Eğitimin en eski öğretmenlerinden olan Edebiyat Öğretmeni Murat Uraz, 4 yıl boyunca İstanbul Millî Eğitim Müdürlüğü görevinde de bulunmuştu. Murat Uraz, edebiyat öğretmenliği yanında yazarlığıyla da tanınmaktaydı.”*⁶²

Uraz, *Millî Mücadele* yıllarında *Trabzon Müdafaa-i Hukuk-i Milliye Cemiyeti*'ne destek veren yayınlarda⁶³ mücadeleyi destekleyici ve kültür hayatını tanıtıcı yazılar yazar (1920-21), Mart 1920’de *Nur* adında bir mecmua çıkarır. Fen, edebiyat ve müzikle ilgili yazılara yer verilen bu mecmua 10 Nisan 1920 tarihli bir ilanda, *Trabzon’un yegâne edebi ve ilmi haftalık mecmuası* şeklinde tanıtılır.⁶⁴

Güçlü kalemını kullanmaktan çekinmeyen biri olan Mehmet Murat Uraz, yazın dünyasına İstanbul’da, *Edebiyat Fakültesi* yıllarında, nesir ve nazım nev’inden muhtelif yazılar karalayarak adım atar.⁶⁵ Daha sonra öğretmenliğe başladığı Trabzon’da çıkan *Trabzon’da Meşveret* adlı gazetede *Kayıkcı* başlıklı bir hikâyesiyle (1913) gerçek yazın hayatına başlar. Bu yazıyı müteakip, Millî Mücadele’nin yayın organı *İstikbâl* gazetesinde Trabzon’un sanat ve kültür tarihine dair makalelerin yanında halk edebiyatı üzerine yazılar yazar. Erzurum’da halkevi başkanlığı yaptığı sıralarda, birçok yerel gazete ve dergide⁶⁶ folklor ve Erzurum tarihine dair yazıları yayımlanır.

⁶² “Murat Uraz Toprağa Verildi”, *Cumhuriyet*, 13 Aralık 1981, 9.

⁶³ *İstikbâl* ve *Trabzon’da Meşveret* gazeteleri.

⁶⁴ (URL 1)

⁶⁵ Türk Folklor Araştırmaları, “Folklorcularımız: Murat Uraz”, s. 1964-65.

⁶⁶ Halkevi, 11 Mart, Başak, Şen Yayla, Tarih Yolunda Erzurum dergileri, Envar-ı Şarkıyye bu gazete ve dergilerin adlarıdır. Uraz, Arslan Pulathaneli ile 1977 yılına ait yazışmalarında Envar-ı Şarkıyye’de Erzurum’un tarihi ile ilgili 10’a yakın makalesinin olduğundan bahseder. Ayrıca Erzurum’dayken kırk sekiz sayfalık bir aylık dergi çıkardıklarını ve bunun da sekiz ay sürdüğünü ifade eder.

Makalelerin ardından, *Türk Halk Edebiyatı, Şiir ve Dil Örnekleri* yayımlanan ilk kitabı olur (1933). Uzun yıllar devam eden öğretmenlik hayatında toplumsal mevzulara, folklorla ve edebiyata dair araştırmalarda bulunur ve bilhassa İstanbul’da vazife aldıktan sonra buradaki kütüphanelerde yaptığı titiz araştırmalar ve çalışmalar neticesinde seksene yakın eseri edebiyat dünyasına kazandırır. Bu eserler içinde edebiyat antolojileri, monografiler, ilk ağızdan derlediği halk hikâyeleri, çeviri eserler mevcuttur.

Uraz, soyadı kanunu çıkmadan önce yazdığı makale ve kitaplarda sadece *Murad* veya *Mehmed Murad* adını kullanır. Trabzonlu bir edebiyatçı olan *Aslan Pulathaneli*’ye gönderdiği mektubunda ifade ettiği gibi hemşerisi, *Mektupçuluk Başkâtibi Ziver Efendi*’yi tanıttığı ve Şevket Süreyya’ya atfettiği yazısında yazar adı *Murad*’dır. Milli Mücadele yıllarında çıkardığı *Nur* dergisinde, *Trabzon Müdafaa-i Hukuk Cemiyetinin* yayın organı olan *İstikbâl* gazetesinde yazdığı makaleler 1920 ve 1921 yıllarına ait olduğundan sadece *Mehmed Murad* adını kullanır. Ayrıca yazın hayatına adım attığı kitabı *Türk Halk Edebiyatı: Şiir ve Dil Örnekleri* adlı kitabı da *Murat* adıyla basılmıştır.

Uraz, Arslan Pulathaneli ile 1977 yılındaki yazışmalarından birinde 76 kitabının yayımlandığını söyler. Mehmet Murat Uraz, bu eserlerden birkaçında *Kunt Ozan* ve *Kâzım Mete* müstear isimlerini kullanır. Bir halk hikâyesi olan *Sürmeli Bey ve Telli Senem*’i *Kâzım Mete* adıyla; *Abdülhak Hamit Tarhan Hayatı, Edebi Şahsiyeti ve Şiirleri; Yahya Kemal Hayatı, Edebi Şahsiyeti ve Şiirleri; Ahmet Haşım Hayatı, Edebi Şahsiyeti ve Şiirleri; Tevfik Fikret Hayatı, Edebi Şahsiyeti ve Şiirleri* adlı monografik eserleri *Kunt Ozan* müstearıyla yayımlanır.⁶⁷

Uraz, birçok makalesini ve “*Nefesler*”, “*Kenan ile Lâlezar*” ve “*Âşık Sümmanî ile Gülperi*” adındaki eserleri de isminin baş harflerini kullanarak (M.U.) yayımlar.

1.1.2. Kişiliği ve Çeşitli Yönleri

Son yıllarına kadar zayıf olan Uraz’ın, esmer bir teni ve insana emniyet telkin eden bakışları vardır. Güzel konuşur, güzel şiir okur. Hayatı boyunca gece gündüz çalışır. Asıl mesleği edebiyat öğretmenliğidir. Kendi uzmanlık alanında parmakla gösterilecek işler yapar ve ardında birçok şaheser bırakır. Bulduğu her muhitte kendini sevdiren, kısa zamanda çevresini etkileyen bir şahıs olur. Bulduğu muhitte ve şahıslar üzerinde

⁶⁷ 1935 yılında çıkarılan bir kanunla memurların ticari faaliyette bulunması, kazanç elde edeceği başka işlerde çalışması ve siyasi hayata girmesi yasaklandığı için Murat Uraz bu isimlerle eserlerini yayımlar.

olumlu etkiler bırakan bir kişiliği vardır. Akrabaları ile yakından ilgilenir, elinden gelen yardımı hiçbir zaman esirgemez. Yardımseverdir, çevresinde yalnız akrabalarına değil ihtiyacı olan herkese yardım elini uzatır. Bu yüzden de kendisi maddi bakımdan daima sarsıntılar geçirir. Evlatlarına karşı daima müşfik ve ilgilidir. Onları en iyi bir surette yetiştirmek için bütün imkânlarını kullanır.⁶⁸

Mehmet Murat Uraz’la ilgili (biraz argo tabirlerin geçtiği) bir anekdotta onun esprili kişiliğini açıkça görülür. Uraz, *Erzurum Üçüncü Umumi Müfettişlik Maarif Müşaviri* iken Milli Eğitim Bakanlığı’ndan *tezek* almak için ödenek ister. Bakanlıktan gelen yanıtta tezeğin nasıl bir yakıt maddesi olduğu sorulur. Uraz, bakanlığın tepesinde oturan insanların Anadolu’ya bu kadar yabancı oluşlarına katlanamaz ve şöyle yanıt verir:

-Tezek dediğim bir külek⁶⁹ baktır. Burada çoktur, kalorisi yoktur!⁷⁰

Mehmet Murat Uraz’ın, edebiyata dair ve edebiyat dışında yapmış olduğu bu kadar çalışmaya ve bıraktığı bu kadar esere rağmen, alçak gönüllü bir kişiliğe sahip olması dikkat çekicidir. Bu mütevazı kişiliği *Türk Edip ve Şâirleri* adlı eserin yazılış hikâyesinde açıkça ortaya çıkar. Uraz, 1940 yılında tamamlayıp yayınevine teslim ettiği eserin içeriğine birçok tanınan tanınmayan, az veya çok eser bırakan sanatçıyı almasına rağmen kendisine bu kişiler arasında yer vermez. Eser yayına hazırlanırken bu durum fark edilir ve Sadullah Sander tarafından *Murat Uraz* maddesi ilave edilir. Uraz’ın eseri hazırlarken ve yayımlama aşamasında çok ciddi mesai harcamasına ve son derece önem göstermesine rağmen bu eserin ön sözünde tevazu gösterilerek, daha ziyade talebeye ait olmak üzere yazıldığı ifade edilir.⁷¹ Uraz’ın bu alçakgönüllü kişiliği Edebiyat ve Türk Edebiyatı Tarihi Hulâsası adlı eserin sonunda yer alan izahında da görülür. Zira bu eserin son kısmında, lisenin üç dönemini de kapsayacak şekilde oldukça kapsamlı bir eser oluşturmasına karşın, bu eserin diğer ders kitaplarının yanında ancak bir yardımcı kaynak olabileceğini ifade ederek asla asıl ders kitaplarının yerini almak gibi bir niyetinin olmadığı ifadesinden ne kadar tevazu sahibi olduğu anlaşılır.⁷²

⁶⁸ bk. ek: 11

⁶⁹ Külek, tahtadan yapılmış, kare veya yuvarlak şekilli bir ölçü aletidir.

⁷⁰ Recai Şeyhoğlu, *Köylerde Rönesans: Kitabın Kırsala Yolculuğu*, Yay-Pa, İzmir 2009, 121.

⁷¹ Çetinel, “Türk Edip ve Şâirler”, *Doğuş Dergisi*, Yıl: 6, Sayı: 49, İkinci Kânun 1940, 18.

⁷² Murat Uraz, *Edebiyat ve Türk Edebiyatı Tarihi Hulâsası*, Mürettibiye Basımevi, İstanbul 1980, 303.

Pertev Naili Boratav, Uraz'ın edebiyatımıza kazandırdığı hikâyelerden bahsederken, onun mütevazılığını da aktarmaktadır. Uraz, Doğu Anadolu'nun bozkırlarında derlemiş olduğu Köroğlu'nun farklı varyantlarını kendinin yayımlamadığını ve bu kadar emek çekmesine karşın bunları kitap halinde bastırmayıp Boratav ve bir başka edebiyatçı ve Boratav'ın yardımcısı olan İlhan Başgöz'e vererek onlar vasıtasıyla kalıcılık elde etmesini sağladığını aktarır.⁷³

İstanbul Darülfünun mezunu bir eğitimci olan Uraz'ın en önemli mirası, hem eğitim camiasına hem de eğitilmeyi bekleyen nesillere bıraktığı referans kaynak niteliğindeki eserleridir.

Yabancı dil konusunda da vasat bir edebiyat öğretmeni olmadığı görülür. Çeviri yapabilecek kadar iyi bir Fransızca ve İngilizcesi olan Uraz, *Zamanın Kısa Tarihi: Patlamadan Kara Deliklere*, *Manon Lesko* gibi çeviri eserleriyle dönemin çok yönlü ve yetkin kişiliğe sahip ender edebiyatçılardan olduğunu gösterir. *Zamanın Kısa Tarihi: Patlamadan Kara Deliklere* adlı eseri Fransızcadan çevirir ve dünyanın yaratılışını anlatan bir eserdir. *Manon Lesko* ise *Abbe Prevost*'a ait bir Fransızca romanın çevirisidir. Uraz, *İbrahim Peçevi*'ye ait olan *Peçevi Tarihi* adlı tarih kitabını da ilk kez sadeleştiren kişidir.

Uraz'ın kişiliğinin en önemli parçası araştırmacı kimliğidir. Mehmet Murat Uraz'ın asıl mesleği eğitimci olmasına rağmen kısır bir döngüde kalmama isteği onun sanat tarihi ile de ilgilenmesini sağlar. Birinci Erzurum görevlendirmesinde öğretmen ve müdür olarak görev yaptığı 1926-31 yılları arasındaki 5 yılda bölgeyi bucak bucak gezinerek toplumun kültürel ve tarihî unsurlarını bir araya getirir, derlemelerini hem kitap hem de makalelerinde kaleme alarak bunların unutulmalarının önüne geçer. İkinci Erzurum görevlendirmesinde müfettişlik gibi üst düzey bir yetkiye sahip olduğundan, önceki döneme göre daha rahat hareket imkânı bulur ve emrindeki elemanlarıyla bu araştırmalarına devam eder. Yazdığı her eser, birçok araştırmacıya referans kaynak özelliği taşıyan⁷⁴ Uraz'ın özellikle biyografik eserleri, tanıttığı kişileri aktaran ilk eserler olması açısından yazarı değerli kılar. Uraz'ın 1977-78 yıllarında Arslan Pulathaneli ile

⁷³ Başgöz, agm. s. 110-115.

⁷⁴ Pertev Naili Boratav, *Doğu Anadolu'da Folklor Derlemeleri* adlı makalesinde Köroğlu hikâyelerinin bazı kollarını Erzurum'da bulunduğu bir sırada Murat Uraz'dan aldığını belirtir. Bu şekilde Boratav'ın, Uraz'ı referans olarak gösterdiği görülür.

yazışmalarından⁷⁵ Trabzon kültür, sanat ve yayın hayatı hakkında oldukça malumatı olduğu görülür. Bu mektuplarda Trabzon'da matbaacılığın başlangıcından ilk resmi gazeteciliğe, ilk salnameden ilk fotoğrafçıya, Trabzon'un Ruslar tarafından işgaline kadar birçok konuda ayrıntılı ve kesin bilgiler verir. Memleketi Trabzon'un ve Erzurum'un tarihî mekânlarını, cami ve çeşmelerini araştırıp bunları makaleler halinde yerel dergi ve gazetelerde tanıtır. Yazdığı makalelerle şu an var olan veya varlığı bile unutulmuş sanat eserlerini hatıralarda yaşatmayı başarmakla kalmayıp tarihe de kaynaklık eder.

Uraz'ın bu araştırmacı kimliği takdire şayandır. Zira İlhan Başgöz ve Pertev Naili Boratav'ın birlikte düzenledikleri bir seyahatin anlatıldığı *Doğu Anadolu'da Folklor Derlemeleri*⁷⁶ adlı yazıda da değinildiği gibi halk edebiyatı arşivimize Murat Uraz tarafından hediye edilen *Köroğlu* ve *Ercişli Emrah* hikâyelerini, Âşık Mıkdat'dan ve Âşık Kemal'den dinleyerek kaleme alan kişi Mehmet Murat Uraz'dır. Ayrıca Uraz, Köroğlu hikâyesinin *Ayvaz*, *Bolu Beyi* ve *Bağdat kolu*'nu yine Âşık Mıkdat'dan derler.⁷⁷ Bu çalışmalar oldukça zor şartlar altında gerçekleştirilir ve hikâyelerin toparlanması fazlaca zaman alır. Ancak Uraz'ın bu konudaki hassasiyeti ve yaptığı işin bilincinde oluşu, onu cesaretlendirir ve kendine bir görev addettiği bu derleme işinden asla vazgeçmez.

Araştırmacı ruhunu tetikleyen merak duygusunun onu hiç bırakmadığını gördüğümüz Uraz, Erzurum'da basılan Türk paraları hakkında yaptığı bir araştırmasında Erzurum adının, o dönemlerde *Erzenirum* şeklinde kullanıldığından bahseder. İzzeddin Saltık zamanındaki paraların üstünde *Duribe hazihi dinar bi Erzenirum* şeklinde bir ifadenin olduğunu, bu ifadedeki *Erzenirum* kelimesinin *Erzurum* olduğunu ifade eder.⁷⁸

Uraz, edebiyat okutan bir öğretmen olmanın yanında iyi bir edebiyat tarihçisidir. Onun mükemmel monografileri, bilgi ve yetkinliği hakkında birer delildir. Verdiği hükümler, eskiden beri en ciddî ve hakikî hükümlerdir. Edip ve şâirler hakkında onun kadar monografi yazmış bir edebiyat tarihçisi yoktur.⁷⁹

⁷⁵ Bu mektupları gün yüzüne çıkaran Trabzonlu bir doktor, Mustafa Duman'dır. Bu mektupları *Müteferrika* adlı derginin 33. sayısında yayımlar.

⁷⁶ İlhan Başgöz, "Doğu Anadolu'da Folklor Derlemeleri", *Ankara Üniversitesi Dil-Tarih-Coğrafya Dergisi*, 5 (1), 1947, 110-115.

⁷⁷ Saim Sakaoğlu, "Erzurumlu Meddah Behçet Mahir ve Köroğlu ile Kızıroğlu Mustafa Bey Hikâyesi", *Erciyes*, 10 (110), Şubat 1987, 14-17.

⁷⁸ Murat Uraz, "Erzurum'da Basılan Türk Paraları", *Tarih Yolunda Erzurum*, Yıl: 2, Sayı: 11-12, 12 Mart 1952, 8-9.

⁷⁹ Çetinel, age. s. 18.

Uraz, edebiyatın her dalıyla ciddi olarak ilgilenir. Divan edebiyatını ve ondan sonraki bütün edebî mektepleri yetkili olarak inceleyen ve müstesna bir şekilde anlayışlara sunmaya muktedir olduğu gibi, halk edebiyatı gaye ve hedefleriyle bütün inceliklerini anlatacak etütlerde bulunur. Uraz isabetli teşhislerinde samimî olduğu kadar iyi niyet sahibi olup kişisel etkilerle eleştirilerinde yanılmayacak derecede olgundur. O, bu suretle tek cepheli edebiyatçıların dışında kalan, hakikî ve samimî eleştirmenlerimizdendir.⁸⁰

Erzurum Lisesi'ndeki görevinde yönetim işleriyle fazla meşguliyeti, öğrenciler tarafından sitemvari ifadelerle dile getirilir. Öğrencileri bu yüzden derslerde onun yolunu gözlemek durumunda kalır. Buna rağmen çok çekinilen, saygı duyulan, ciddi bir hoca olarak çok sevilir. Öğrencileri tarafından onun giyimi, kuşamı örnek alınır. Taassubu olmamak, sürekli ilerlemeyi ve yenilikçiliği rehber edinmek gibi örnek yanlarıyla dikkat çeken bir eğitimcidir. Eğitim ve öğretim terimlerinin gereğini çok yönlü olarak yerine getirmeye çalışan Uraz, görev yaptığı okulda birçok öğretmen olmasına karşın akılda yer eden ve unutulmayan ender yöneticilerden biridir.⁸¹

Uraz, Erzurum aşığı bir Trabzonludur. Erzurum'daki görevlerinde burada bulunmaktan ve hizmet etmekten çok memnun olduğunu ifade ederken Erzurum sevgisinden de bahseder.⁸²

Uzun yıllar edebiyat ve sanatla haşır neşir olan Uraz; edebî, sosyal konularda ve halk bilimi konularında çalışmalarda bulunur. 1938 yılında şâir ve yazarlarımızın hayatlarını derleyip anlattığı altı ciltlik *Edebiyat Antolojisi* kitabıyla Cumhuriyet tarihinde *antoloji* terimini kullanan ilk kişilerden olur. Birçok monografi, çeviri, hikâye ve romandan oluşan yetmiş dokuz eser ve bir o kadar makale bırakır. Unutulmuş, kaybolmuş eserleri tanıtan, birinci ağızdan halk hikâyelerini tespit edip yazıya geçiren ve bu sayede edebiyatımıza damga vuran ancak bu çalışmamıza kadar gereken değerin verilmediği bir şahsiyettir.

Mehmet Murat Uraz'ın vatan sevgisi yaptığı çalışmalar ve üstlendiği görevler incelendiğinde açıkça görülür. Kurtuluş Mücadelesi'nin verildiği dönemlerde siyasete

⁸⁰ Çetinel, age. s. 18.

⁸¹ Zeki Başar, *Dost Yaprakları*, BETA Yayınevi, İstanbul, 1995, 47.

⁸² Cemaleddin Server Revnakoğlu (Üstünbaşoğlu), *Erzurumlu İbrahim Hakkı ve Marifetnamesi*, İlk Harf Yayınevi, İstanbul 2011, 29.

aktif olarak katılan Uraz, 1911’de *Trabzon Türk Ocağı Başkanlığı*, 1918’de *Trabzon Muallimler Cemiyeti Başkanlığı* görevlerini yerine getirirken aklında hep vatanın salahiyeti vardır. Ayrıca Trabzon’da bağımsızlık mücadelesi veren *Trabzon Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti*’nin yayın organı olan *İstikbâl* gazetesinde Barutçuzâdelerden Faik Ahmet’le birlikte halk bilimi ve sanat tarihi üzerine yazılar kaleme alarak mücadelede ön saflarda yer alır.⁸³

Uraz’ın siyasi kişiliği de bahsedilmesi gereken bir başka yönüdür. Cumhuriyet döneminde de aktif siyasete devam eder. Dönemin tek partisi olan Cumhuriyet Halk Partisi’nde yöneticilik faaliyetini sürdüren Uraz, 1954 yılına gelindiğinde yapılan milletvekili seçimlerine Trabzon’dan *Halk Partisi* adayı olarak iştirak eder. Ekseriyet usulü ile yapılan seçimlerde Trabzon’da *Halk Partisi* listesi kazanamaz.⁸⁴

Uraz’ın takdire şayan bir başka yönü de yardımseverliğidir. Uraz, Erzurum’da tifüs ve çiçek hastalığı salgınıyla mücadele edildiği sırada halkı bilinçlendirme adına verilecek olan konferansla bizzat ilgilenir. Ayrıca yetenekli, zeki ve umut vaat eden ama okuyacak imkânı olmayan kişilerle yakından ilgilenir ve onların okuması için elinden gelenleri yapar.⁸⁵

Toplumun her kesiminden insanla sağlıklı ilişkiler kurmasıyla tanınan ve sevilen şahsiyettir Uraz. *Erzurumlu İbrahim Hakkı ve Marifetnamesi*’nin sahibi Cemaleddin Server de Uraz’ı tanıyıp onu gönülden sevmiş, şanslı şahsiyetlerden biridir. Onun, Uraz hakkındaki şu sözlerinden Uraz’a nasıl bir muhabbet duyduğu açıkça görülür:

“O yıllarda maarif müşaviri olarak Erzurum’a gelen, sonra Halkevi reisliğinde bulunan ve burada da İstanbul’daki gibi en yakın dostum ve meslektaşım, kıymetli, faziletli eski bir maarifçi olan muhterem Murad Uraz’ın çalışmalarına cesaret verici yardımlarına ve her vesile ile gösterdikleri büyük insaniyete karşı borçlu bulunduğum minnet, şükran ve saygı hislerimi, burada açıklamadan, geçemem.”⁸⁶

⁸³ bk. ek: 9

⁸⁴ Erzurum CHP İl idare kurulunun 9 üyesinden biri olarak görev almıştır. (bk. ek: 9)

⁸⁵ Başar, age. s. 47.

⁸⁶ Revnakoğlu, age. s. 44-45.

1.2. YAYIN FAALİYETLERİ

1.2.1 Kitapları

1. *Halk Edebiyatı: Şiir ve Dil Örnekleri.* (1933). İstanbul: Semih Lütfü Erciyas Sühulet Kitabevi.
2. *Türk Adları.* (1935). İstanbul: Yeni Şark Bitikevi.
3. *Âşık Sümmani ile Gülperi Hikâyesi.* (1937). İstanbul: Yusuf Ziya Balçık Kitabevi. Bu kitap M.U. rumuzuyla yayımlanmıştır. 1960 yılından sonra *Büyük, Resimli, Âşık Sümmani ile Gülperi Hikâyesi* adıyla Halk Kitapçılık Kol. Şti.de yayımlanmıştır. Yazar adı Murat Uraz'dır.
4. *Emrah ile Selvi.* (1937). İstanbul: Yusuf Ziya Balçık Kitabevi. Bu eser *Hakiki Ercişli Emrah ile Selvi Hikâyesi* adıyla 1960 yılında İstanbul Halk Kitapçılık'ta yayımlanmıştır.
5. *Yahya Kemal Hayatı, Edebi Şahsiyeti ve Şiirleri.* (1937). İstanbul: Semih Lütfü Erciyas Sühulet Kitabevi. Kunt Ozan adıyla basılmıştır.
6. *Tevfik Fikret: Hayatı, Edebi Şahsiyeti ve Şiirleri.* (1937). İstanbul: Semih Lütfü Erciyas Sühulet Kitabevi. Kunt Ozan adıyla basılmıştır.
7. *Esad Mahmut Karakurt: Hayatı, Şahsiyeti, Seçme Eserleri ve Eserlerinden Parçalar.* (1937). İstanbul: Semih Lütfü Erciyas Sühulet Kitabevi. (Son Devrin Meşhur Şâir ve Edipleri Serisi: 3)
8. *Reşat Nuri: Hayatı, Şahsiyeti, Eserleri ve Eserlerinden Parçalar.* (1937). İstanbul: Semih Lütfü Erciyas Sühulet Kitabevi. (Son Devrin Meşhur Şâir ve Edipleri Serisi: 4)
9. *Edebiyat ve Türk Edebiyatı Tarihi Hülâsası.* (1937). İstanbul: Yeni Kitapçı (Şirketi Mürettebiye Basımevi).
10. *Baki: Yetiştği Asır, Hayatı, Şahsiyeti ve Şiirlerinden Seçme Parçalar.* (1938). İstanbul: Tefeyyüz Kitabevi. (Büyük Şâirler Serisi: 2)
11. *Nedim: Yetiştği Asır, Hayatı, Şahsiyeti ve Şiirlerinden Parçalar.* (1938). İstanbul: Tefeyyüz Kitabevi. (Büyük Şâirler Serisi: 3)
12. *Namık Kemal: Hayatı Şahsiyeti, Eserleri ve Eserlerinden Seçme Parçalar.* (1938). Tefeyyüz Kitabevi. (Büyük Şâirler Serisi: 4)
13. *Recaizade Ekrem: Hayatı Şahsiyeti, Eserleri ve Şiirlerinden Parçalar.* (1938). Tefeyyüz Kitabevi. (Büyük Şâirler Serisi: 5)

14. *Aka Gündüz: Hayatı, Şahsiyeti, Eserleri ve Eserlerinden Parçalar.* (1938). İstanbul: Semih Lütfü Erciyas Sühulet Kitabevi. (Son Devrin Meşhur Şâir ve Edipleri Serisi: 5)
15. *Şinasi: Hayatı Şahsiyeti ve Eserlerinden Seçme Parçalar.* (1938). İstanbul: Tefeyyüz Kitaphanesi. (Büyük Şâirler Serisi: 6)
16. *Muallim Naci: Hayatı, Şahsiyeti ve Eserlerinden Seçme Parçalar.* (1938). İstanbul: Tefeyyüz Kitapevi. (Büyük Şâirler Serisi: 7)
17. *Abdülhak Hamit Hayatı, Seçme Şiir ve Yazıları.* (1938). İstanbul: Semih Lütfü Erciyas Sühulet Kitabevi. (Son Devrin Meşhur Şâir ve Edipleri Serisi: 8) Kunt Ozan adıyla basılmıştır.
18. *Ahmet Haşim Hayatı, Seçme Şiir ve Yazıları.* (1938). İstanbul: Semih Lütfü Erciyas Sühulet Kitabevi. (Son Devrin Meşhur Şâir ve Edipleri Serisi: 9) Kunt Ozan adıyla basılmıştır.
19. *Ahmet Haşim: Hayatı, Seçme Şiir ve Yazıları.* (1938). İstanbul: Semih Lütfü Erciyas Sühulet Kitabevi. Murat Uraz adıyla yayımlanmıştır.
20. *Hasan Ali Yücel: Hayatı, Seçme Şiir ve Yazıları.* (1938). İstanbul: Semih Lütfü Erciyas Sühulet Kitabevi. (Son Devrin Meşhur Şâir ve Edipleri Serisi: 10)
21. *Kenan ile Lâlezar.* (1938). İstanbul: Yeni Şark Kitaphanesi (Bozkurt Matbaası).
22. *Edebiyat Antolojisi I (Serveti Fünun Zümresi, Şâir ve Romancılar).* (1938). İstanbul: Sühulet Kitabevi.
23. *Edebiyat Antolojisi II (Fecriati Şâir ve Romancıları, Serveti Fünuna Zeyil).* (1938). İstanbul: Sühulet Kitabevi.
24. *Manon Lesko (Abbe Prevost).* (1938). İstanbul: Sühulet Kitabevi. Fransızca bir romanın çevirisidir.
25. *Orta Okuma Kitaplarında Yazıları Bulunan Şâir ve Ediplerin Hayatı.* (1939). İstanbul: İnkılap Kitapevi. (Bu eser 15. baskısından sonra *Lise ve Ortaokul Kitaplarında Yazıları Bulunan Şâir ve Ediplerin Hayatı* adıyla yayımlanmaya başlamıştır.)
26. *Edebiyat Antolojisi III (1908-1923 Arasında Yetişen Şâirlerimiz).* (1939). İstanbul: Semih Lütfü Kitabevi.
27. *Türk Edip ve Şâirleri (Alfabe Tertipli) Cilt 1.* (1939). İstanbul: Tefeyyüz Kitabevi İnönü Kütüphanesi.

28. *Türk Edip ve Şâirleri (Alfabe Tertipli) Cilt 2.* (1939). İstanbul: Tefeyyüz Kitabevi İnönü Kütüphanesi.
29. *Türk Edip ve Şâirleri (Alfabe Tertipli) Cilt 3.* (1939). İstanbul: Tefeyyüz Kitabevi İnönü Kütüphanesi.
30. *Türk Edip ve Şâirleri (Alfabe Tertipli) Cilt 4.* (1940). İstanbul: Tefeyyüz Kitabevi İnönü Kütüphanesi.
31. *Edebiyat Antolojisi IV (1908-1923 Arasında Yetişen Nâsirlerimiz).* (1940). İstanbul: Semih Lütfi Kitabevi.
32. *Edebiyat Antolojisi V (1923'ten Sonra Yetişen Şâirlerimizden).* (1940). İstanbul: Semih Lütfi Kitabevi.
33. *Edebiyat Antolojisi VI (1923'ten Sonra Yetişen Edip ve Şâirlerimiz).* (1940). İstanbul: Semih Lütfi Kitabevi.
34. *Cenap Şehabettin: Hayatı, Şahsiyeti, Eserleri ve Yazılarından Seçme Parçalar.* (1940). İstanbul Tefeyyüz Kitaphanesi. (Büyük Şâirler Serisi: 8)
35. *Ahmet Mithat: Hayatı, Şahsiyeti, Eserleri ve Yazılarından Seçme Parçalar.* (1940). İstanbul: Tefeyyüz Kitabevi.(Büyük Şâirler Serisi:9)
36. *Rağıp Paşa: Hayatı, Şahsiyeti, Eserleri ve Şiirlerinden Parçalar.* (1940-41). İstanbul: Tefeyyüz Kitaphanesi. (Büyük Şâirler Serisi: 10)
37. *Şâir ve Ediplerin Hayatı/Resimli.* (1940). İstanbul: İnkılap Kitabevi.
38. *Âşık Emrah ve Seçme Şiirleri.* (1940). İstanbul: Türk Neşriyat Yurdu (Aydınlık Matbaası). Eser 1943 yılında *Âşık Emrah: Hayatı ve Seçme Şiirleri* adıyla yayımlanmıştır.
39. *Divan Edebiyatı Nazım Şekilleri.* (1940). İstanbul: İnkılap Kitapevi.
40. *Veze ve Kafiye.* (1940). İstanbul: İnkılap Kitapevi.
41. *Resimli Kadın Şâir ve Muharrirlerimiz.* (1940). İstanbul: Tefeyyüz Kitabevi, İnönü Kütüphanesi. (Bu eser "Nasirler" adıyla da yayımlanmıştır.)
42. *XIII. Asırdan Sonra Avrupa Edip ve Şâirleri (Resimli).* (1940). İstanbul: İnkılap Kitabevi.
43. *Sadri Ertem: Hayatı ve Eserleri.* (1940). İstanbul: Semih Lütfü Erciyas Sühulet Kitabevi. (Son Devrin Meşhur Şâir ve edipleri Serisi: 12)

44. *Bağdatlı Ruhi: Yetiştığı Asır, Hayatı, Şahsiyeti ve Şiirlerinden Seçme Parçalar.* (1941). İstanbul: Kültür Basımevi, Tefeyyüz Kitaphanesi. (Büyük Şâirler Serisi: 11)
45. *Sürmeli Bey ve Telli Senem.* (1941). İstanbul: Güven Basımevi. Eser 1946 ve 1957 yıllarında Bozkurt Kitabevi'nde tekrar basılmıştır. R. Kâzım Mete adıyla yayımlanmıştır.
46. *Nefesler.* (1942). İstanbul: Yeni Şark Kitaphanesi, Aydınlık Basımevi.
47. *İlahiler.* (1942). İstanbul: Türk Neşriyat Yurdu.
48. *Âşık Seyrani: Hayatı, Şahsiyeti ve Şiirlerinden Seçmeler.* (1942). İstanbul: Türk Neşriyat Yurdu.
49. *Narmanlı Âşık Sümmani Hayatı.* (1942). İstanbul: Yeni Şark Basımevi.
50. *Seçme Çocuk Şiirleri.* (1942). İstanbul: Tefeyyüz Kitaphanesi (Kültür Matbaası).
51. *Cervantes ve Donkişot.* (1942). İstanbul: Türk Neşriyat Yurdu.
52. *Zamanın Kısa Tarihi: Büyük Patlamalardan Kara Deliklere.* (1942). İstanbul: Milliyet Yayınevi.
53. *Bağdat Cengi.* (1943). İstanbul: Türk Neşriyat Yurdu.
54. *Halk Edebiyatından Koşmalar.* (1943). İstanbul: Cahit Balçık ve Ş. Kitabevi.(Işık Matbaası).
55. *Tevfik Fikret: Hayatı, Edebi Şahsiyeti ve Şiirleri.* (1944). İstanbul: Tefeyyüz Kitaphanesi. (Büyük Şâirler Serisi: 15)
56. *Şeyhül İslam Yahya: Hayatı, Şahsiyeti ve Şiirlerinden Parçalar.* (1944). İstanbul: Tefeyyüz Kitaphanesi. (Büyük Şâirler Serisi: 13)
57. *Nabi: Hayatı, Şahsiyeti, Gazelleri ve Eserlerinden Seçme Parçalar.* (1944). İstanbul: Tefeyyüz Kitaphanesi. (Büyük Şâirler Serisi: 14)
58. *Ahmet Vefik Paşa.* (1944). İstanbul: Tefeyyüz Kitaphanesi. (Büyük Şâirler Serisi: 16)
59. *Tevfik Fikret ve Rubabın Cevabı.* (1945). İstanbul: Ahmet Sait Matbaası.
60. *Roman Hülasaları.* (1945). İstanbul: Tefeyyüz Kitaphanesi.
61. *Ziya Paşa: Hayatı ve Şiirleri.* (1946). İstanbul: Tefeyyüz Kitabevi.

62. *Şâirlerimiz* (1946). İstanbul: Tefeyyüz Kitabevi. (Bu eseri “*Cemil Sena Ongun*”⁸⁷ ile birlikte yayımlamıştır.
63. *Homeros ve İlliada – Odysseia*. (1946). İstanbul: Türk Neşriyat Yurdu.
64. *Dante ve Petrarca*. (1946). İstanbul: Türk Neşriyat Yurdu.
65. *Virgilius ve Seneca*. (1946). İstanbul: Türk Neşriyat Yurdu.
66. *Euripides ve Iphigeneia-Elektra*. (1946). İstanbul: Türk Neşriyat Yurdu.
67. *Sophokles ve Kral Oidipus (Antigone)*. (1946). İstanbul: Türk Neşriyat Yurdu.
68. *Küçük Mitoloji (Mitoloji)– Yunan, Roma*. (1946). İstanbul: Türk Neşriyat Yurdu.
69. *Sümmani'nin Koşmaları ve Şenlik-Sümmani Arasındaki Bağlamalar, Nazireler*. (1953). İstanbul: Bozkurt Kitabevi.
70. *İstanbul İçin Şiirler (Beş yüzüncü Fetih Yıl dönümü Hatırası Olarak Hazırlanan)*. (1953). İstanbul: Türk Neşriyat Yurdu.
71. *Mevlit ve İzahı*. (1955). İstanbul: Türk Neşriyat Yurdu.
72. *Tevfik Fikret ve Kitaplarında Çıkmayan Şiirleri*. (1959). İstanbul: Türk Neşriyat Yurdu.
73. *Veizin-Nazım*. (1962). İstanbul: Okat Yayınevi.
74. *Türk Edebiyatından Seçme Özetler - Destan, Hikâye, Roman ve Tiyatro*. (1962). İstanbul: Yeni Şark Kütüphanesi Türk Neşriyat Yurdu.
75. *Batı Edebiyatından Seçme Özetler - Destan, Hikâye, Roman ve Tiyatro*. (1962). İstanbul: Yeni Şark Kütüphanesi-Türk Neşriyat Yurdu.
76. *Lise ve Ortaokul Kitaplarında Yazıları Bulunan Şâir ve Ediplerin Hayatı (Resimli)*. (1965). İstanbul: Okat Yayınevi. (Bu eserin ilk on beş baskısı *Ortaokul Kitaplarında Yazıları Bulunan Şâir ve Ediplerin Hayatı* adıyla basılmıştır.)
77. *Türk Mitolojisi*. (1967). İstanbul: Hüsnütabiat Matbaası.
78. *Peçevi Tarihi*. (1968). İstanbul: Türk Neşriyat Yurdu, Yeni Şark Maarif Kütüphanesi.
79. *Büyük Resimli Karacaoğlan ile Kara(ca)kız Hikâyesi*. (1970). İstanbul: Halk Kitapçılık Koll. Şti. (Yaylacık Matbaası)

⁸⁷ 1894-1981 yılları arasında yaşamış, İstanbul Darülfünun Edebiyat Fakültesi (1916) ve Paris Sorbonne Üniversitesi (1926) Felsefe Bölümü'nü bitirmiş, Anadolu'da ve İstanbul'da öğretmenlik yapmış, roman, deneme, inceleme, monografi dallarında eserler vermiş, çeviriler yapmış bir yazardır. (bk. Osman Nebioğlu, *Türkiye'de Kim Kimdir?*, Nebioğlu Yayınları, İstanbul 1961-62, 549.)

Bahadır ile Mahinur (1939), Ayvaz (1938), Bolu Beyi (1938), Semailer ve Âşık Kurbanı Hikâyesi adlı eserlere yapılan araştırmalarda sadece ismen ulaşılmış ancak hiçbir kütüphanede rastlanamamıştır.

Uraz'ın Arslan Pulathaneli'ye 1977 yılı içinde yazdığı bir mektupta *Türk Hiciv ve Mizah Edebiyatı Tarihine Genel Bir Bakış* (650 daktilo sayfası) ile *Arkeoloji ve Kültür Yönlerinden Trabzon* adlı yayına hazır iki eserinin daha bulunduğu bilgisi yer alır. Ayrıca bu mektupta bundan başka *Fuzulî - Hayatı Şahsiyeti, Eserlerinden Seçme Şiirler* adlı eski harflerle hazırlanmış ancak yayımlanmamış bir çalışmasının da bulunduğu ifade edilir.⁸⁸

Yayımlandığında halk edebiyatı için çok büyük bir katkısının olacağını düşündüğümüz bu önemli eserlerin akıbeti hakkında bir bilgi yoktur. Mehmet Murat Uraz'ın torunlarından *Hürşit Temel Uraz'la* (1946) 24.07.2014, 16.12.2015 ve 19.11.2018 tarihinde yaptığımız görüşmede böyle çalışmalardan haberlerinin olmadığını belirtmişlerdir.

1.2.2 Makaleleri

1. “Ziver”⁸⁹. (13 Kanunievvel 729). *Şen Yayla*, Sayı: 3. 5-9.
2. “Türk Saltanatı”⁹⁰. (13 Aralık 1920). *İstikbâl*, 1-2.
3. “Trabzon’da Saz Şâirleri 1”. (03 Mart 1921). *İstikbâl*, 2.
4. “Trabzon’da Saz Şâirleri 2”. (07 Mart 1921). *İstikbâl*, 2.
5. “Trabzon’da Ecnebi Salahiyetleri”. (01 Nisan 1920). *İstikbâl*, 1-2.
6. “İstiklal Marşı Münasebetiyle 1”. (22 Nisan 1921). *İstikbâl*, 2.
7. “İstiklal Marşı Münasebetiyle 2”. (04 Mayıs 1921)., *İstikbâl*, 2.
8. “Trabzon Meşahirinden Yahya Efendi”. (11 Mayıs 1921). *İstikbâl*, 2.
9. “Gülbahar Sultan”. (07 Şubat 1921). *İstikbâl*, 2.
10. “Trabzon Valileri”⁹¹. (16 Şubat 1921). *İstikbâl*, 2.
11. “Trabzon Valilerinin Asarı 2”. (17 Şubat 1921). *İstikbâl*, 2.
12. “Geçen Çağlarda Erzurum’da Türkler”. (1935). *11 Mart Erzurum Kurtuluşu Erzurum Lisesinden Yetişenler Kurumu Yayını*, 6-11.

⁸⁸ (Kayaoğlu, “Murat Uraz Hayatı ve Eserleri”, s. 11)

⁸⁹ Hemşerisi, arkadaşı *Mektupçuluk Başkâtibi Ziver Efendi*'yi anlatır.

⁹⁰ Uraz, bu makaleyi isminin baş harflerini kullanarak *M.M.* şeklinde yazar.

⁹¹ Uraz, *İstikbâl* gazetesindeki 17 Şubat 1921 tarihli yazısında bu makalenin *Trabzon Valilerinin Asarı* adıyla yayımlanması gerekirken sehven *Trabzon Valileri* olarak yayımlandığını ifade eder ve yapılan hatayı düzeltir.

13. Uraz, Murad. (1935). "Erzurum'da Türk Belgilerinin Yapılış Yöntemleri ve Değerleri (1071-1513)", *11 Mart Erzurum Kurtuluşu Erzurum Lisesinden Yetişenler Kurumu Yayını*, 22-24.
14. "Yıllık notları". (05 Haziran 1949). *Ahmet Somunoğlu Jübilesi*, 11.
15. "Mimari Vasıfları Bakımından Erzurum'daki Eski Eserler". (1941). *Başak*, Sayı: 1. 15-17.
16. "Erzurum'daki Eski Eserler". (1941). *İş, Felsefe, Ahlâk ve İctimaiyat*, Sayı: 28. 150-151.
17. "Milli Rakıslarımızdan: Karadeniz Horonları ve Türküleri". (İkinci Kanun 1943). *İnan*, Yıl: 1, Sayı: 4. 21-24.
18. "Halk Şâirlerine Göre Bâde". (19 Şubat 1944). *Yayla* (Erzurum Halkevi Dergisi), Sayı: 1. 14-17.
19. "Erzurum Rakısları". (19 Mayıs 1944). *Erzurum Halkevi*, Sayı: 2. 4-9.
20. "Erzurum Çeşmeleri". (24 Temmuz 1944). *Erzurum Halkevi*, Yıl: 1, Sayı: 3. 10-13.
21. "Erzurum Camileri". (15 Birincikanun 1944). *Erzurum Halkevi*, Yıl: 1, Sayı: 4-5, 9-14. (M.U. rumuzuyla yayımlanmıştır.)
22. "Türk Destanından' Münasebetiyle". (15 Birincikanun 1944). *Erzurum Halkevi*, Yıl: 1, Sayı: 4-5. 15-18. (M.U. rumuzuyla yayımlanmıştır.)
23. "Menküç ve Vakfiyesi". (15 Birincikanun 1944). *Erzurum Halkevi*, Yıl: 1, Sayı: 4-5. 52-53. (M.U. rumuzuyla yayımlanmıştır.)
24. "Erzurum Camileri II". (19 Şubat 1945). *Erzurum Halkevi*, Yıl: 2, Sayı: 6. 11-14.
25. "Menküç'ün Bir Vakfiyesi". (19 Şubat 1945). *Erzurum Halkevi*, Yıl: 2, Sayı: 6. 54-56.
26. "Menazirü'l Evalim'de Erzurum". (19 Şubat 1945). *Erzurum Halkevi*, Yıl: 2, Sayı: 6. 57-58.
27. "Erzurum Camileri III". (1 Mayıs 1945). *Erzurum Halkevi*, Yıl: 2, Sayı: 7. 24-28.
28. "Kadınların Giyim Eşyaları ve Süsleri". (1 Mayıs 1945). *Erzurum Halkevi*, Yıl: 2, Sayı: 7. 47-51.
29. "Halk Şiirinde Muamma". (1 Mayıs 1945). *Erzurum Halkevi*, Sayı: 7. 64-65.
30. "Türk Edebiyatında Mizah ve Hicve Toplu Bakış". (19 Şubat 1946). *Erzurum Halkevi*, Yıl: 3, Sayı: 8-9. 42-46.

31. “Erzurum Rakısları”. (1946). *Başak*, Sayı: 2. 14-19.⁹²
32. “Halk Edebiyatında Bâde”. (1 Ağustos 1949). *Türk Folklor Araştırmaları*, Yıl: 1, 1 (1), 2-4.
33. “Halk Edebiyatında Saz ve Âşık”. (Ekim 1949). *Türk Folklor Araştırmaları*, 1 (4), 49-50.
34. “Garip ve Gurbet”. (Ocak 1950). *Türk Folklor Araştırmaları*, Sayı: 6. 81-82.
35. “Halk Edebiyatında Muamma”. (Mart 1950). *Türk Folklor Araştırmaları*, Sayı: 8. 113-115.
36. “Halk Hikâyelerinde Köşeler ve Keller”. (Mayıs 1950). *Türk Folklor Araştırmaları*, Sayı: 10. 147-149.
37. “Halk Edebiyatında Mizah”. (Temmuz 1950). *Türk Folklor Araştırmaları*, Sayı: 10. 178-179.
38. “Türk Halk Bilgisi Derneği İdare Heyeti Raporu”. (Kasım 1950). *Türk Folklor Araştırmaları*, Yıl: 2, Sayı: 16. 248-249.
39. “Erzurum’da Basılan Türk Paraları”. (12 Mart 1952). *Tarih Yolunda Erzurum*, Yıl: 2, Sayı: 11-12. 8-9.
40. “İstanbul’un İçinden: Tekkeler ve İstanbul’daki Son Durumları”. (Mayıs 1953). *Türk Folklor Araştırmaları*, Yıl: 4, 2 (46), 724-25.
41. “Trabzon Tarihi Notlarından: Trabzon’da Kültür Hayatı”. (24 Şubat 1957). *Hamsi*, Yıl: 5, Sayı: 5.17-20.
42. “Cemaleddin Server ve Eseri”. (1961). *Erzurumlu İbrahim Hakkı ve Marifetnamesi*,⁹³ s. 29-33.
43. “Eski Türk Destanları, Halk Şiiri ve Hikâyelerinde Kuşlar-1”. (Kasım 1973). *Türk Folklor Araştırmaları*, Yıl: 25, 15 (292), 6806-08.
44. “Eski Türk Destanları, Halk Şiiri ve Hikâyelerinde Kuşlar-2”. (Aralık 1973). *Türk Folklor Araştırmaları*, Yıl: 25, 15 (293), 6832-35.
45. “Halk Edebiyatında Hiciv ve Mizah”. (Mayıs 1974). *Türk Folklor Araştırmaları*, Yıl: 25, 15 (298), 6965-66.

⁹² Uraz’ın Erzurum Halkevi dergisindeki 19 Mayıs 1944 tarihli yazısı iki yıl aradan sonra Erzurum Lisesi’nden Yetişenler Cemiyeti’nin yayını olan Başak dergisinde tekrar yayımlanmıştır.

⁹³ Mehmet Murat Uraz’ın, Cemalettin Server Revankoğlu (Üstünbaşoğlu)’na ait “Erzurumlu İbrahim Hakkı ve Marifetnamesi” adlı eserin ön sözüne yazdığı biyografi yazısıdır. Bu yazı Revnakoğlu hakkında yazılan ilk biyografi olması yönüyle önemlidir.

46. “Trabzon’da Medrese Kütüphaneleri”. (Ocak-Şubat 1977). *Eğitim Hareketleri*, 22 (258-259), 10-15.
47. “Doğu Anadolu Hikâyeleri Varyantlarına Göre: Köroğlu’nun Türeyişi ve Kayboluşu”. (Şubat 1977). *Türk Folklor Araştırmaları*, Yıl: 28, 17 (331), 7895-7897.
48. “İslâm Kültüründe Türk Folklorunda Çiçekler”. (Mart-Nisan 1977). *Eğitim Hareketleri*, 22 (260-261), 6-15.
49. “Halk Hikâye ve Şiirlerinde: Gam Yükü, Çile Bohçası, Gönül Dili”. (Nisan 1977). *Türk Folklor Araştırmaları*, Yıl: 28, 17 (333), 7967-7969.
50. “Türk Folklorunda Çiçekler II”. (Mayıs-Haziran 1977). *Eğitim Hareketleri*, 22 (262-263), 13-16.
51. “Halk Hikâye ve Şiirlerinde Dağlar”. (Haziran 1977). *Türk Folklor Araştırmaları*, Yıl: 28, 17 (335), 8001-05.
52. “Cönkler ve Sefineler”. (Ağustos 1977). *Türk Folklor Araştırmaları*, Yıl: 29, 17 (337), 8057-59.
53. “Çiçeklere Şiirlerle Verilen Adlar ve Eski Çiçek Kitapları”. (Eylül-Ekim 1977). *Eğitim Hareketleri*, 22 (266-267), 12-16.
54. “Halk Hikâyelerinde ve Şiirlerinde Kızlar”. (Ekim 1977). *Türk Folklor Araştırmaları*, Yıl: 29, 17 (339), 8113-17.
55. “Halk Hikâyelerinin Kaynakları: Hüsrev ve Şirin – Ferhat ve Şirin Hikâyeleri”. (Ocak 1978). *Türk Folklor Araştırmaları*, Yıl: 29, 17 (342), 8203-06.
56. “Çiçeklere Şiirlerle Verilen Adlar ve Eski Çiçek Kitapları II”. (Ocak-Şubat 1978). *Eğitim Hareketleri*, 23 (270-271), 14-17.
57. “Halk Hikâyelerinin Kaynakları: Leyla ile Mecnun”. (Mart 1978). *Türk Folklor Araştırmaları*, Yıl: 29, 18 (344), 8259-63.
58. “Halk Şiiri ve Gelenekler: Saz Şâirlerinde Meydan Edilme ve Sohbetler”. (Nisan 1978). *Türk Folklor Araştırmaları*, Yıl: 30, 18 (357), 8619-22.
59. “Hıdırellez ve Hızır ile İlyas”. (Mayıs 1978). *Türk Folklor Araştırmaları*, Yıl: 29, 18 (346), 8311-15.
60. “Türk Mitolojisinde ve Folklorunda: Atlar”. (Temmuz 1978). *Türk Folklor Araştırmaları*, Yıl: 29, 18 (348), 8371-75.

61. “Türk Destanları”. (Ekim 1978). *Türk Folklor Araştırmaları*, Yıl: 30, 18 (351), 8455-57.
62. “Aydınlar Edebiyatı Halk Edebiyatı”. (Mart-Nisan 1979). *Eğitim Hareketleri*, 24 (284-285), 19-29.
63. “Halk Hikâyecileri ve Hikâyeleri: Kıssahanlar, Şettahlar, Meddahlar”. (Ocak 1979). *Türk Folklor Araştırmaları*, Yıl: 30, 18 (354), 8535-39.

1.3. HAKKINDA BİLGİ VEREN KAYNAKLAR

Mehmet Murat Uraz gibi edebiyat tarihinde ender rastlanan bir şahsiyet hakkında bugüne kadar yapılmış geniş kapsamlı bir çalışma yoktur. Ansiklopedi ve sözlüklerde yer alan maddelerde kısaca aktarılan ve tek bir araştırmadan⁹⁴ alıntı yapılan bilgilerle, o tanıtılmaya çalışılmıştır. Ancak bu çalışmaların yeterli olmadığı görülmektedir. Uraz hakkında bilgilerin bulunduğu kitap ve yazılar şunlardır:

1.3.1. Kitaplar

1. Atilla Özkırmı. (1982). Türk Edebiyat Ansiklopedisi.
2. Seyit Kemal Karaalioğlu. (1982). Resimli Türk Edebiyatçılar Sözlüğü.
3. Prof. Dr. Zeki Başar. (1995). Dost Yapraklar.
4. Mehmet Behçet Yazar. (1999). Edebiyatçılar Âlemi: Edebiyatımızın Unutulan Simaları.
5. Behçet Necatigil.(1999). Edebiyatımızda İsimler Sözlüğü.
6. Şükran Kurdakul. (1999). Şâirler ve Yazarlar Sözlüğü.
7. Cemaleddin Server Revnakoğlu. (2011). Erzurumlu İbrahim Hakkı ve Marifetnamesi.
8. Murat Küçükuşurlu, Mehmet Okur. (2007). Tek Parti Döneminde Erzurum Halkevleri.
9. Recai Şeyhoğlu. (2009). Köylerde Rönesans: Kitabın Kırsala Yolculuğu.
10. Tanzimat’tan Bugüne Edebiyatçılar Ansiklopedisi, s. 1025-26.
11. Türkiye Edebiyatçılar ve Kültür Adamları Ansiklopedisi, s. 3676.
12. TDE Ansiklopedisi, C. 8,1976-98.

⁹⁴ Uraz hakkında bilgi veren kaynakların tamamına yakını Türk Folklor Araştırma dergisinin, Uraz’ı tanıttığı yazıyı referans alındığı ve buradaki bilgilerin aynen tekrar edilmesiyle Uraz’ın tanıtılmaya çalışıldığı tarafımızca tespit edilmiştir.

13. Yurt Ansiklopedisi, C. 10, 1984.

1.3.2. Yazılar

1. Türk Folklor Araştırmaları, “Folklorcularımız: Murat Uraz”, *Türk Folklor Araştırmaları*, Yıl: 11, 6 (121), 1964-65.
2. İlhan Başgöz. (1947). “Doğu Anadolu’da Folklor Derlemeleri”, *Ankara Üniversitesi Dil-Tarih-Coğrafya Dergisi*, 5 (1), 110-115.
3. İzzet Gündaağ Karaoğlu. (Ağustos 1988). “Murat Uraz’ın Hayatı ve Eserleri”, *Kıyı*, Yıl: 3, Sayı: 29. 8-11.
4. Çetinel. (İkinci Kânun 1940). “Türk Edib ve Şâirler”, *Doğuş Dergisi*, Yıl: 6, Sayı: 49. 18.
5. Mehmet Akif Bal (12 Mart 2014). “Türk Edebiyatının Öncülerinden ve İstanbul İl Milli Eğitim Müdürlerinden Trabzonlu Murat Uraz Yahut Kara Murat”, *Taka Gazetesi*.
6. Mustafa Duman. (2008). “Murat Uraz’dan Aslan Pulathaneli’ye Mektuplar”, *Müteferrika*, Sayı: 33. 317-321.
7. Prof. Dr. Mesut Çapa, “Millî Mücadele’de Doğu Karadeniz”, https://acikders.ankara.edu.tr/pluginfile.php/37276/mod_resource/content/0/milli/mucadelede-dogu-karadeniz.pdf

İKİNCİ BÖLÜM

HALK BİLİMİ İLE İLGİLİ ÇALIŞMALARI VE GÖRÜŞLERİ

Uraz'ın yayımlanmış seksene yakın eseri incelendiğinde, halk edebiyatı ağırlıklı çalışmalar yaptığı görülür. Biyografi ve monografileri, halk hikâyelerini ilk ağızdan tespit etmesi veya yeniden yazması, halk bilimine çok önem verdiğinin işaretidir. Edebiyat öğretmenliği kimliğinin verdiği hisle özellikle okullarda yardımcı ders kitabı olacak eserler kaleme alması, özellikle İstanbul Milli Eğitim Müdürlüğü yaptığı dönemde süreklilik arz eden çalışma tarzı neticesinde ortaya koyduğu eşsiz eserlerle Türk Halk Bilimi'ne önemli katkıları olur.

2.1. ÇALIŞMALARI

2.1.1. Kitapları

1. *Halk Edebiyatı: Şiir ve Dil Örnekleri*
2. *Küçük Mitoloji - Yunan, Roma*
3. *Türk Mitolojisi*
4. *Türk Adları*
5. *Büyük, Resimli, Âşık Sümmani ile Gülperi Hikâyesi*
6. *Büyük Resimli Karacaoğlan ile Kara(ca)kız Hikâyesi*
7. *Kenan ile Lâlezar Hikâyesi*
8. *Sürmeli Bey ve Telli Senem Hikâyesi*
9. *Hakikî Ercişli Emrah ile Selvi Hikâyesi*
10. *Bağdat Cengi*
11. *Halk Edebiyatından Koşmalar*
12. *Nefesler*
13. *İlahiler*
14. *Âşık Emrah ve Seçme Şiirleri*
15. *Âşık Seyrani: Hayatı, Şahsiyeti ve Şiirlerinden Seçmeler*
16. *Narmanlı Âşık Sümmani Hayatı*
17. *Sümmani'nin Koşmaları ve Şenlik-Sümmani Arasındaki Bağlamalar, Nazireler*
18. *Mevlit ve İzahı*

2.1.2. Makaleleri

1. *Halk Hikâyelerinde Köseler ve Keller*
2. *Eski Türk Destanları, Halk Şiiri ve Hikâyelerinde Kuşlar 1*
3. *Eski Türk Destanları, Halk Şiiri ve Hikâyelerinde Kuşlar 2*
4. *Doğu Anadolu Hikâyeleri Varyantlarına Göre: Köroğlu'nun Türeyişi ve Kayboluşu*
5. *Halk Hikâye ve Şiirlerinde: Gam Yükü, Çile Bohçası, Gönül Dili*
6. *Halk Hikâye ve Şiirlerinde Dağlar*
7. *Halk Hikâyelerinde ve Şiirlerinde Kızlar*
8. *Halk Hikâyelerinin Kaynakları: Hüsrev ve Şirin – Ferhat ve Şirin Hikâyeleri*
9. *Halk Hikâyelerinin Kaynakları: Leyla ile Mecnun*
10. *Hıdırellez ve Hızır ile İlyas*
11. *Halk Hikâyecileri ve Hikâyeleri: Kıssahanlar, Şettahlar, Meddahlar*
12. *Trabzon'da Saz Şâirleri 1*
13. *Trabzon'da Saz Şâirleri 2*
14. *Halk Şâirlerine Göre bâde*
15. *Türk Destanından Münasebetiyle*
16. *Menazirü'l Evalim'de Erzurum*
17. *Kadınların Giyim Eşyaları ve Süsleri*
18. *Halk Şiirinde Muamma*
19. *Türk Edebiyatında Mizah ve Hicve Toplu Bakış*
20. *Halk Edebiyatında Bâde*
21. *Halk Edebiyatında Saz ve Âşık*
22. *Garip ve Gurbet*
23. *Halk Edebiyatında Muamma*
24. *Halk Edebiyatında Mizah*
25. *Erzurum'da Basılan Türk Paraları*
26. *İstanbul'un İçinden: Tekkeler ve İstanbul'daki Son Durumları*
27. *Trabzon Tarihi Notlarından: Trabzon'da Kültür Hayatı*
28. *Eski Türk Destanları, Halk Şiiri ve Hikâyelerinde Kuşlar 1*
29. *Eski Türk Destanları, Halk Şiiri ve Hikâyelerinde Kuşlar 2*
30. *Halk Edebiyatında Hiciv ve Mizah*

31. *Trabzon'da Medrese Kütüphaneleri*
32. *İslâm Kültüründe, Türk Folklorunda Çiçekler 1*
33. *İslâm Kültüründe, Türk Folklorunda Çiçekler 2*
34. *Cönkler ve Sefineler*
35. *Çiçeklere Şiirlerle Verilen Adlar ve Eski Çiçek Kitapları 1*
36. *Çiçeklere Şiirlerle Verilen Adlar ve Eski Çiçek Kitapları 2*
37. *Halk Şiiri ve Gelenekler: Saz Şâirlerinde Meydan Edilme ve Sohbetler*
38. *Türk Mitolojisinde ve Folklorunda: Atlar*
39. *Türk Destanları*
40. *Aydınlar Edebiyatı - Halk Edebiyatı*
41. *Milli Rakıslarımızdan: Karadeniz Horonları ve Türküleri*
42. *Erzurum Semtleri*

Uraz'ın tüm eser ve makaleleri içinde halk edebiyatı ürünleri önemli bir yekûn teşkil eder. Doksana yakın madde tahlil edildiğinde Uraz'ın o dönemde ne kadar önemli bir iş yaptığı görülür. Tahliller ışığında onun için etkin bir halk bilimci denilebilir. Halk bilimi için yaptığı çalışmalar bu denli çok olmasına rağmen tanınan bir şahsiyet olamaz. Bunda dönemin önemli halk bilimcilerinin alanlarında söz sahibi olmalarının, bu bilime yön vermelerinin büyük etkisi vardır. Uraz, bir edebiyat öğretmeni olarak bu konulara yaklaşır ancak yetkin bir pozisyon elde edemez. Bu nedenle hazırlamış olduğu eserlerde birtakım hatalar da ortaya çıkar. Derlemiş olduğu destanların birkaçına, başka milletlere ait olmasına rağmen, Türk destanı demesi bu hatalardan biridir.

Halk edebiyatının başlangıcı olan mitolojiler hakkında iki eser yazan Uraz, Cumhuriyet sonrasındaki sıkıntılı yazım sürecinde ilim aşkı ve ardında bir ses bırakma arzusuyla Türk Halk Bilimi kaynaklarını kaleme alır. *Türk Mitolojisi* adlı eseriyle mitolojilerin kaynağı hakkında bilgi veren ilk edebiyatçılardan olur. Eserde Türk mitolojilerini yaratılış konusundan itibaren ayrıntılı olarak aktarır. Uraz'ın, *Küçük Mitoloji / Yunan-Roma* adlı kitabı ise Yunan ve Roma mitolojilerinin sözlüğü mahiyetindedir. Bu eserini değerli kılan şey o dönemde hazırlanan ilk mitoloji sözlüklerinden olmasıdır. Uraz'ın bu iki eseriyle Türk Mitolojisi'ni Batı Mitolojisi'yle mukayese edip Türk mitolojilerinin üstün olduğunu gözler önüne serer.⁹⁵

⁹⁵ Murat Uraz, *Türk Mitolojisi*, Düşünen Adam Yayınları, İstanbul 1992, 14.

Uraz'ın bizim açımızdan ne kadar değerli bir şahsiyet olduğunu bu iki eserin incelenmesi bile yeterli kılar. Ancak Uraz'ın halk edebiyatına katkıları birçok dergi ve gazetede yayımladığı makaleyle devam eder. Halk bilimi üzerine çalışma yapacak araştırmacılar için önemli başvuru kaynağı niteliğindeki bu eserlerden özellikle *Türk Folklor Araştırmaları* ve *Eğitim Hareketleri* dergilerinde anlayışlara sunduğu 30'a yakın yazıda folklor adına çok değerli bilgilere yer verir.

2.2. GÖRÜŞLERİ

Yaşadığı dönem itibariyle (1892-1981), henüz folklorun bir bilim olarak görülmediği ve folklor üzerine ciddi çalışmaların yapılmadığı göz önüne alınırsa, Uraz'ın folklor üzerine yapmış olduğu araştırmaların, çalışmaların, eserlerin, halk bilimine kaynaklık edecek çok ehemmiyetli köşe taşları olduğu görülür. Cumhuriyet öncesinde ve sonrasında yaptığı birçok çalışması, halkın içinden çıkan ve halkı iyi tahlil etmiş bir şahsiyet olduğunu bize gösterir. Cumhuriyet'ten önce yazmış olduğu birçok yazıyla halkı bilinçlendirmekle kalmayıp halk bilimi için çok önemli başlıklardan biri olan *mizahı* da eserlerinde kullanmış, henüz halk bilimi tasniflerinin yapılmadığı dönemlerdeki çalışmalarıyla halk edebiyatının sözlü gelenekleri üzerine birçok yazı yazmıştır. Karadeniz'in Kurtuluş Mücadelesi'ne destek veren cemiyetlerinden *Trabzon Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti*'nin bir yayın organı olan *İstikbâl* adlı gazetesinde sanat ve kültür tarihi, halk edebiyatı alanlarında ve biyografi tarzında yazılar kaleme alır.

Uraz, bir ulusun bedîi, sosyal ve ulusal şuurunu kendinde toplayan, bunu tam ve kudretle aksettiren tek edebiyatın *ulusal edebiyat* olduğunu söyler. Bunun için de ulus denebilecek bütün şartları haiz olması, sanat unsurlarının olgunlaşmış olması, dilin yabancı kural ve sözlerden arınmış olması gerektiğini ifade ederek ancak bu şekilde ulusun varlığını göstererek heyecan veren ulusal bir edebiyatın var olabileceğini ifade eder. Uraz'a göre bu vasıfları taşımayan ve sanat tarafı zayıf olan edebiyat ulusal bir edebiyat olamaz. Ulusal edebiyatın en değerli malzemelerinin de halk edebiyatı, halk bilgileri, halk an'aneleri olduğunu ifade eden Uraz, divan edebiyatının Türk sosyetesinin şuurunu, duygularını taşımadığı, ulusun ruhunu an'anelerini ifade edemediği için sağlam bir edebiyat olmadığını ifade eder.⁹⁶

⁹⁶ Murad Uraz, *Edebiyat ve Türk Edebiyatı Tarihi Hulâsası*, Mürettibiye Basımevi, İstanbul 1980, 277.

Uraz, Türk boylarının zengin bir halk edebiyatının varlığının en önemli kanıtı olarak Kaşgarlı Mahmut'un Dîvânu Lugâti't-Türk'ünü gösterir. 11. yüzyılda yazılan böyle bir eserin hem o dönemin hem de ondan önceki dönemlerin halk edebiyatı hazinesinde çok büyük bir zenginliğin olmadan böyle eşsiz bir eserin oluşturulamayacağını savunur.⁹⁷ Uraz, bu asırlarda Osmanlı hükümetinin Anadolu'daki halkın göz ardı edilmesinden ve şairlerinin de yok sayılmasından şikâyetçidir. Bu dönemin yüksek zümre edebiyatçılarının İran kültürüne ve edebiyatına yönelmeleri neticesinde tezkirelerinde halk şairlerine yer vermemesinin, halkın *Cönk* adı verilen mecmuaları oluşturmasına neden olduğunu aktaran Uraz, günümüzdeki halk şiirlerinin tamamına yakınının bu *cönk*lerden bize ulaştığını aktarır. Ayrıca halkın ve halk kültürünün ihmale başlandığı bu asırda halk edebiyatı namına elde bir şeyin olmadığını ancak 13. yüzyılın sonlarında yetişen *Yunus*'un etkisiyle birlikte halk şâiri yetişmeye başladığını ifade eder.⁹⁸

Halk bilimi üzerine, gerek öğretmenlik hayatında gerekse yöneticilik yaptığı zamanlarda büyük çalışmalar yapmıştır. Branşı gereği halk bilimine büyük bir ilgisi vardır. Zira yayımlanmış ilk eseri olan *Kayıklı*, bir hikâyedir. *Halk Edebiyatı* (1933) adında yayımlanan ve yayımlanmış ilk kitabı olan bu eser de halk bilimine olan düşkünlüğünün en çarpıcı göstergesidir.

Yaptığı araştırmalarla arkeoloji tarihine ışık tutacak birçok derleme yapmış, halk hikâyelerini ilk ağızdan derlemiş, *çiçek ya da çiçeklerden yapılmış taç* anlamını taşıyan Yunanca *antoloji* terimini 1938 yılında Cumhuriyet tarihinde ilk defa kullanarak dilimize kazandırmış önemli bir şahsiyettir. Altı cilt olarak yayımladığı *Edebiyat Antolojisi* kitabıyla Servet-i Fünûn'dan 1923 sonrasına kadarki edip ve şâirleri anlatır. *Türk Edip ve Şâirleri* adındaki dört ciltlik monografik eseri ve yirmi iki biyografik eserle halk biliminin unsurlarını örneklendiren Uraz, özgün makaleleriyle folklor malzemelerine ayrıntılı olarak değinir.

Bu kısımda Sedat Veyis Örnek'e ait halk edebiyatı tasnifi dikate alınarak Uraz'ın görüşleri sıralanmıştır.⁹⁹

⁹⁷ Uraz, *age.* s. 83.

⁹⁸ Uraz, *age.* s. 84.

⁹⁹ Sedat Veyis Örnek, *Türk Halk Bilimi*, Kültür Bakanlığı HAGEM Yayınları, Ankara 1995.

2.2.1. Barınak – Konut (Halk Mimarisi)

2.2.1.1. Ev Eşyası (Türleri, Yapımı, Kullanılışı)

Uraz, halkın günlük ihtiyaçlarını karşılamak için kullandıkları malzemelerden bahsederken Arabistan'dan getirilen *mühre* adı verilen bir taşın kıyafetlerin düzeltilmesi, kırışıklığın giderilmesi için kullanıldığından bahseder. Böcek kabuğuna benzeyen ve Arabistan'dan getirilen bu taşla; dantelaların, nakışların ve elbiselerin dikişlerinin perdahlandığını aktaran Uraz, bundan sonra sandıklarda saklanacakların iyi kokması için de küçük torbacıklara tefarek ve çörek otu denilen kokulu bir nevi kuru ve tohum gibi maddelerin bu malzemelerin arasına konduğunu söyler.¹⁰⁰

2.2.2. Giyim-Kuşam-Süs

2.2.2.1. Giyim-Kuşam

2.2.2.1.1. Kadın Giyimi

Uraz, eski dönemlerde kadınların bütününe kıyafet konusunda bir birlik içinde olduğunu söylerken entari, şalvar, gömlek ve yelek gibi giyim eşyalarının yörelere göre çok farklı olduğunu söyleyemeyeceğini ancak altın süs eşyalarının farklı olduğunu belirtir.

Uraz'a göre Türk ruhundaki incelik ve zevk kumaşların dokunuşunda, elbiselerin biçim ve dikilişinde kendini gösterir.¹⁰¹ Öyle ki halk şâirleri bu kıyafetler üzerinde hassasiyetle durur ve kadınların süs eşyaları ile beraber giyimlerini muvaffakiyetle överler. Nedim, Âşık Ömer ve Karacaoğlan gibi şâirler kadını kıyafetiyle bir tablo halinde gösterir.

Uraz, Anadolu'da kıyafetlerin kumaşının hammaddelerinden bahsederken, bunların yün ve ipekten oluştuğunu ancak *Hint, Buhara, Yemen, İran, Suriye*'den gelen kumaşların daha çok rağbet gördüğünden bahseder. Türklerin kullandığı kumaşları *Hindi Telli, sevahi, kutnu (Yezd Kutnısı, Bağdat Kutnısı makbuldür.), gülmez, kaneviz, akdiba, atlas, çatma, ziba, gezi, çitari, kemha, kenarı telli, dallı, bindallı, canfes, hâre, abani, kadife, mantin, altın oluk, nakş-ı pelenk, seraser, şib, zerkeş, munakkaş, zerbaş, zerdüz* şeklinde sıralar. Şallardan da lâhur, kişmir, Horasan şallarına değer verilmekle birlikte en

¹⁰⁰ Murad Uraz, "Kadınların Giyim Eşyaları ve Süsleri", *Erzurum Halkevi*, Yıl: 2, Sayı: 7. 50.

¹⁰¹ Uraz, agm. s. 47.

fazla yerli şalların kullanıldığını aktaran Uraz, bu kumaşlardan *entari, şalvar, fermene, cepken, hırka ve kürk yüzleri ve yelekler* yapıldığını ifade eder.¹⁰²

Uraz, giyim ve kuşam çeşitleri hakkında bilgi verirken entarileri; düz etek, iki etek, üç etek, düğmeli, kırmalı, paşalı gibi adlar ve türlü biçimlerle yapıldığını belirtir. Entarilerin eteklerine konulan kırmalara *farbala* denildiğini, entarilerin kolları geniş olursa buna *dertli kolu* yahut *halas-tar ağzı* denildiğini ifade eder.

Şalvar, hırka, başörtüsü, gömlek, çorap, dantela, işleme, hamam takımı, ayakkabı ve terlik gibi birçok giyim-kuşam malzemesinin adlarından ve kullanım şekillerinden bahseden Uraz, bunları tek tek örnekler. Anadolu'nun muhtelif yerlerinde; puşu, çit, çenber, leçek, vala, bürgü, üstlük, buğ ve bürgen gibi adlar alan başörtülerinin dilbentten, ipekli ince kumaşlardan, hünkâr bezinden, mermer şahîden yapıldığını ve çiçekli çiçeksiz olarak her renkte olduğunu ifade eder.

Bu başörtülerinden bir kısmının kenarlarına yapılan oyalara kirpik oya, çimen oya, küpe oyası, kaptan paşa kucaklaması, karanfil oyası, kaymak tabağı, horozibiği, altıparmak ve cadı tırnağı gibi isimler aldığını ve bunların küplü tığ veya mekik ile yapıldığını aktarır.

Gömleklerin biçimlerine ve kumaşlarına göre koli ziyba, yarım koli ziyba (börümcek), penbe zar, kühl, idare, takım kenar, bağlama kenar, melez, ketan, zefir, kaymak bezi, hilâl ad aldıklarını ifade eder.

Çoraplar için elde dokunmakta olan pamuk çoraplara Trabzon taraflarında *çülki* dendiğini bu çülkilerin çoğunun ajurlu yapıldığını aktaran Uraz, bu ajurlara *kafes* dendiğini söyler. Kafeslerden bazılarında verilen adlardan bahsederken kutu kapağı, yılan kavı, karpuz çekirdeği, balık kılıcı, işkembe kukulu, kâtip çimdiği gibi örnekler verir. Uraz, al ve beyaz renkli çorap yapmanın da özel bir anlamının olduğundan bahsederek bunun *altmış akıl, yetmiş fikir, bilene şükür, bilmeyene tükür*, manasında kullanıldığını ve bu çorapların kafesinin olmadığından bahseder.¹⁰³

¹⁰² Uraz, agm. s. 48.

¹⁰³ Uraz, agm. s. 50.

2.2.2.1.2. Süslenme

Uraz, kadınların süslenmek için ve süslü yaratıldıklarını ifade ederek bu işleri için birçok aksesuar kullandıklarından bahseder. Genellikle altın veya altın işlemeli olan bu süs eşyalarını armudiye, Mahmudiye, gazi, beşibiryerde, sandıklı, karamis altınlarının kurdelelere ve ipek bağlara, altın zincirlere dizilerek oluşturulan ve boğaza takılan gerdenbent şeklinde sıralar.

Pırlanta, elmas, inci, mercan, zümrüt, necep ve akik taşları; küpeler, bilezikler, kırma kemerler, yüzükler, madalyonlar, broşlar, gerdanlıklar, saatler, köstekler ve iğneler de kullanılır, inci ve mercan kelep halinde de takıldığını aktaran Uraz, altından ayrıca şu *kıstı, sucuk, aşırma, alınlık, top, tepelik, kale baş, saç bağı* gibi süs eşyalarının da yapıldığını aktarır.¹⁰⁴

Uraz, kadınların süsleri konusunda takılardan başka yüzlere ve ellere yapılan süslerin de bulunduğunu söyleyerek *tırnak karası* ve *kınadan* bahseder. *Tırnak karası*, mürdesenk, kireç ve sabunla yapılır, sıcak bir yerde ve hamam zamanlarında el ve ayak tırnaklarına konur. Bir saat sonra tırnakları simsiyah eder.¹⁰⁵

Kınaların da birçok çeşidi olduğundan bahseden Uraz, hünkâr örneği, yakı, yüksük örneği, yumma, nişadırlı kına gibi çeşitlerini sıralar.

Yüzü güzelleştirmek için; ak, kızıl, düzgün sürüldüğünü, ağda yapıldığını, kaşlara rastık çekildiğini ve bunda *kazan kulpu* denilen biçimin makbul olduğunu, rastıkla veya *cehennem taşı*yla yüze ben de yapıldığını aktaran Uraz, yüzden tüy almak için cımbız ve hafif tüyler için de bükülmüş ibrişim kullanıldığını söyler. Ellerdeki ve yüzlerdeki sertlikleri gidermek için, mum yağı ve gliserin sürüldüğünü anlatır.

Uraz, bayanlarda uzun ve gür saçların makbul olduğunu, ne kadar uzun ve örgüsü çoksa değerinin o kadar arttığını ifade ederek bu örgülerin arasına gazi altınlarının da takıldığını söyler. Zülüflerin ise *örgülü, çetik, tenem, top zülüf, uzun zülüf, kısa zülüf, halka zülüf, burma zülüf* gibi biçimlerine göre ad aldığını ifade eder.

¹⁰⁴ Uraz, agm. s. 51.

¹⁰⁵ Uraz, agm. s. 51.

Uraz, halk hekimliğine örnek olabilecek bir uygulamadan bahsederken bayanların saçlarını uzatmak için pirinç suyu, çay suyu, tenbakû¹⁰⁶ suyu kullandığını ayrıca pirinç suyunun yüzün güzelleştirilmesinde etkili olduğuna inanıldığını da belirtir.

Gelin duvaklarının nelerden yapıldığını aktarırken ipek ve sahan korun kullanıldığını aktaran Uraz, bunların üzerlerinin pul, sırma ve inci gibi şeylerle işlendiğini belirtir.

Uraz, bayanların kullandığı aksesuarları aktarırken *hotozdan*¹⁰⁷ da bahsederek bunların, sahibinin zenginliğine ve zevkine göre işlendiğini ifade eder.

2.2.3. Halk Bilgisi

Uraz, derlemeler ve yaptığı çalışmalarla köklü bir geçmişe sahip olan Türk kültürünü, gelecek nesillere bırakmayı amaçladığını ve bunu başarabilirse çok değerli bir mirası arkasında bırakmış olacağını ifade eder.

Folklor üzerine yaptığı araştırmalarını birçok makaleye dökmüş; gelenek, görenek, örf ve adetleri, sanatı kaynaklarıyla beraber dondurup yeni nesillerin hazinesi haline getirmeye çalışır. Bu konuda öncelikle edebiyat öğretmeni kimliği ile bu alanda bilinç kazanmış nesiller yetiştirir; yönetici vasfını kullanarak solup yok olma tehlikesi içindeki yaşayan hazineleri ve onların aktardığı metinleri Türk kültür dünyasına kazandırır. Âşıklık geleneği, destanlar ve halk hikâyeleri, sanat tarihi üzerine yazdıkları halk bilgisi açısından son derece önemlidir.

2.2.3.1. Halk Hekimliği

Uraz, Anadolu'nun her bir karışını gezerek yaptığı araştırmalarda insanların şifa arama yöntemlerinden bahsederken bazı geleneksel uygulamalara ulaştığını ifade eder. Doğu Anadolu'nun sert havasından etkilenen kadınların ellerindeki ve yüzlerindeki sertlikleri gidermek için, mum yağı ve gliserin kullandıklarını aktarır. Bu yöntemin özellikle karasal iklimin etkisindeki bölgelerin hemen hemen hepsinde uygulandığını da ayrıca belirtir.¹⁰⁸

¹⁰⁶ Nargileyle içilen tütün, tömbeki.

¹⁰⁷ Geçmiş dönemlerde kadınların başlarına taktıkları çeşitli renklerdeki küçük başlıklara verilen addır.

¹⁰⁸ Uraz, agm. s. 50.

Uraz, doğum sonrasında veya öncesinde vücutta meydana gelen eksikliklere bağlı olarak zayıflayan saçları uzatmak için saçın pirinç suyu, çay suyu, tenbakû¹⁰⁹ suyu ile yıkandığını söyler.¹¹⁰

Pirinç suyunun bir başka kullanım şekli de yüze uygulanmasıdır. Pirinç gibi doğada çok zor şartlarda elde edilen bir ürünün yüzün gençleştirilmesi ve de güzelleştirilmesinde kullanıldığını aktaran Uraz, bu pirinç kürünün yapılışını da şöyle aktarır: İçinde pirinç bekletilmiş su, yumuşak bir maddeyle yüze sürülür ve bir müddet sonra yüz yıkanır. Bu şekilde cildin temizlenmesi sağlanır.

Uraz, halkın sergilediği bir başka uygulamayı da kınalar üzerinden aktarır. Bir kına çeşidi olan *nişadırlı kına* ile el ve ayaklardaki çatlak ve sertliklerin giderilmeye çalışıldığını ifade eder.¹¹¹

2.2.4. Halk İnaçları: Törelere, Âdetler, Gelenekler, Görenekler

Uraz, halkın inanışlarından bahsederken kötü nazardan korunmak için insan adlarının farklı yaratıklardan seçildiğinden bahseder. Bunlardan bit ve kene dikkat çekicidir. Özellikle Volga Türklerinin bu isimleri tercih ettiğini ifade ederek Türklerin isimler konusunda hassas olduğunu, isimlerin kaderleri etkilediğine inandığını, bu nedenle güçlü, kudretli hayvanların adlarının insanlara verildiğini aktarır.¹¹²

Uraz'ın dikkatlere sunduğu bir başka gelenek ise kuşlarla ilgilidir. Kuşların birçok inanışın sembolü olarak kullanıldığını öykü, masal ve efsanelerde totem olarak seçildiğini, sembolize edilerek armalarda, paralarda, bayrak ve binalarda kullanıldığını aktaran Uraz, Hititlerden İlhanlılara, Selçuklulara kadar bu kullanımın devam ettiğini hatta Türklerden Avrupa'ya geçtiğini ifade eder.¹¹³

Türk kızlarının alçak gönüllü olduklarından bahseden Uraz, bu kızların süslenmelerinin ayıp sayıldığını söyler. Uraz'a göre bir kız ancak genç kadın olduktan sonra makyaj yapabilir, her türlü takı takabilir, çeşit çeşit elbise giyebilir. Bu kısıtlamaya rağmen bir genç kız, saçlarını istediği kadar uzatabilir. Genç kadın olan kızlar; zülüf, kâkül ve perçeme çok önem verir.

¹⁰⁹ Nargileyle içilen tütün, tömbeki.

¹¹⁰ Uraz, agm. s. 51.

¹¹¹ Uraz, agm. s. 51

¹¹² Uraz, *Türk Adları*, s. 9-10.

¹¹³ Uraz, age. s. 10.

Uraz, kızların bu zülüflere; çetik, tenem, örgülü, uzun, kısa, halka, burma ve top gibi isimler verdiğini ve zülüfle ilgili deyimler oluşturulduğunu anlatırken deyimlerin anlamlarından bahseder. Zülfe tarak vurmak âşığa sitem etmek; zülfe amber kokusu sürmek aşığın gönlünü almak anlamına geldiğini ifade eder. Uraz, kâkülleri *kısa, uzun, yan ve tura kâkül*; perçemleri perçemler de *tel perçem, top perçem* şeklinde tasnif eder.

2.2.5. Kalıp Sözler

Uraz, gurbette kendine rahat ve huzurlu bira yaşam bulamayan dervişin çektiği sıkıntılardan sonra *Giderim şarka, eskidi hırka, başta bir külâh, kurtardı Allah*, sözleriyle durumunu kelimelere döktüğünden bahseder. Uraz, haberlerin yazıyla ulaştırılmasının âşıkların dilinde mektup yerine *gam yükü, çile boğçası, gönül dili, nâme, muhabbet nâme* olarak ifade edildiğini, âşıktan gelen sözlü bir haberin *yazılmamış ferman*, gelen haberin sevindirici olmasının ise *şekerli hurma* olarak adlandırıldığını aktarır. Âşığın sevgilisine haber göndermemesinin sazına sarılacağı anlamına geldiğini söyleyen Uraz, sazıyla sözülle sevgilisine seslenmenin de *divitsiz, kalemsiz yazı* olarak adlandırıldığını ifade eder.¹¹⁴

2.2.6. Dinsel, Büyüsel İçerikli İnançlar, İşlemler

Uraz, halk arasındaki bâde efsanesine göre gerçek âşıklığın ancak Pîr elinden içilen bâde ile mümkün olacağını savunur.¹¹⁵ Ancak tarikat telkinleri neticesi ruhunda ilahi aşk heyecanı uyandırmak için manevi bir iksire ihtiyaç duyan tekke şâirlerinin de bu iksiri *bâde, dolu, kızıl deli, dem* gibi isimlerle anlattığını, bunu *pîrimuğan* adını da verdiği şeyhinden ve müşhidinden beklediğini söyler. Uraz halk şâirinin pîri olduğu gibi tekke ve hatta divan şâirinin de pîrimuğanı olduğunu söyler. Divan şâirlerinden bir damla içki içmemiş olanlar içinde humhaneden, meyhaneden, pîrimuğandan ve bâdeden de bahsedenlerin çok olduğunu aktaran Uraz, bu konulardan bahsedilmesini eski devrin dar şeriat itikatlarına karşı geniş düşünüşün bir remzi olarak açıklar.¹¹⁶

Uraz; içen, tasasız, gamsız bir zümre ile kalenderi, deryadil, zahit, sofi gibi değişik birkaç zümrenin bâde anlayışını ifade ederek bunlar arasında mukayeseye gider.

¹¹⁴ Murat Uraz, “Gam Yükü, Çile Boğçası, Gönül Dili”, *Türk Folklor Araştırmaları*, Yıl: 28, 17 (333), 7967-7969.

¹¹⁵ Murat Uraz, “Halk Edebiyatında Bâde”, *Türk Folklor Araştırmaları*, Yıl: 1, 1 (1), 2-4.

¹¹⁶ Uraz, agm. s. 3.

Uraz, bütün halk şâirlerinin *bâde efsanesine* bağlı olmadıklarını, hatta pîrin bâdesini *üstad* kabul etmenin yanlış olduğuna inananlarında olduğunu söyler.¹¹⁷

Uraz'a göre bâde, bir ihtiyacın ürünüdür. Ruhunda şâirlik olan, bir sevgili arayan, onun arkasından koşmak ve yıpranmak, ömrünü bitirmek için coşkunlukta bulunanlar bâdeyi içmeyi kavurucu bir ihtiyaç olarak duyar. bâde, bu yangını söndürecek sihirli bir iksirdir.¹¹⁸

Uraz, bâdenin genellikle uykuda içildiğini ancak bazı hikâyelerde uyanıkken de içildiğine rastlandığını söyler. Köroğlu efsânesinin şark rivâyetinde; Köroğlu bâdeyi uykuda değil, uyanık iken Pîr elinden içer.¹¹⁹

Uraz, usta âşığın çırağının azad olması için gereken olgunluk aşamasında bir uygulama ve inaçtan bahseder. Halk şâirinin elinde divan şâirinde olduğu gibi kalem yoktur. Bu bakımdan onda en mühim rolü hafıza yapar. Çırağın gerek ustasının söylediği, gerek işittiği veya kendisinin düzüp tertiplemediği şiirleri unutmaması gerekir. Bunu temin için usta âşık, çırağının hafızasının kuvvetlenmesi, öğrendiği şiirleri unutmaması için ağzına tükürür. Ustası çırağının ağzına tükürdükten sonra onun artık herhangi bir şeyi unutmaması endişesi ortadan kalkar. Uraz bu uygulamanın şehir halk şâirlerinden ziyade köy şâirlerinde ve ananelere bağlanmış bulunanlarda uygulandığını ifade eder.¹²⁰

Uraz'a göre gurbetteki garip âşığın, yaşadığı tüm sıkıntıların üstesinden gelmesini sağlayan şey sazıdır. Her ne yaşarsa yaşasın, her nereye giderse gitsin sazı da beraberindedir. Onun *sihirli* bir yapısı vardır ve tesiri âşık için daima büyük bir kuvvet olarak bulunur.¹²¹

Uraz, halk hikâyelerinin bir başka unsuru olarak bastığı yerlerden yeşil otların bitmesi nedeniyle *Hıdır* diye anılan bir peygamber olarak tanıttığı Hızır'ın *İlya*, *Belya*, *Ermiya* gibi adlarla karıştırıldığını ifade eder. Hızır'ın çiçeklerle örülü bir hırkası, al renkli külahı, yeşil bir sarığı ve kırmızı bir pabucu vardır. Elleri yumuşak, beyaz ve kemiksizdir. Dilenci ve fakir kılığına da girdiği olur. Bir başka peygamber olarak tanıttığı İlyas ise Hızır'ın aksine süsten uzak bir şekilde giyinir. Keçi derisinden uzun bir gömlek giyer, uzun boylu, esmer ve çok zayıf bir ihtiyardır.

¹¹⁷ Uraz, agm. s. 4.

¹¹⁸ Uraz, agm. s. 4.

¹¹⁹ Uraz, agm. s. 4.

¹²⁰ Uraz, "Saz ve Âşık", s. 50.

¹²¹ Uraz, agm. s. 50.

Uraz'a göre bu iki şahsiyetin fiziki yapısı temsil ettiği zihniyetleri açısından önemli ipuçları verir. Hızır'ın vücudu, giysileri ve elleri İslam sempatisine uyan bir düzenlemede bulunurken İlyas'ın elbise ve vücut kompozisyonu Hristiyan bir *iconologue*'un¹²² hayalinden doğma olduğunu ifade eder.¹²³

Uraz, birçok şâirin beyitlerini süsleyen ve *Hızır ile İlyas*'ın buluştukları gün olarak kabul edilen *Hidrellez*'in, hayırlı ve sevinçli bir gün olması gerektiği halde istendiği gibi geçirilemediği üzerinde durarak dikkatleri bir konuya çeker. Uraz, zamanın hükümetleri tarafından konan bazı yasakların¹²⁴ aslında kendi beceriksizliklerini gizlemek ve kendi ifadesiyle softaların dediklerini yerine getirmek için yapılan zorbalıklardan ibaret olduğunu ifade eder. Osmanlı hükümetlerinin kahve, tütün, içki yasaklarından başka kadın ve erkeklerin birlikte dolaşmalarına, herhangi bir yerde birlikte görünmelerine engel olacak yasaklar getirmelerinin, Hidrellez eğlencelerinin sönük ve tatsız geçmesinde çok büyük bir etkisinin olduğundan söz eder.¹²⁵

Uraz'a göre *gül*, *Hidrellez* zamanında halkın ritüellerinde kullandığı, çok değer verdiği bir çiçektir ve *Hızır*'ın külahı ve pabuçları da bu nedenle kırmızıdır. Uraz, bereket getirmesi, kısmet açması, zenginlik vermesi gibi birçok inanışın temelinde *gülün Hz. Muhammed (ASM)*'in terinden türemiş olduğuna inanılan kutsal bir çiçek olarak kabul edilmesinin yattığını ifade eder.¹²⁶

Uraz, insanların en büyük yardımcıları, kuvvetli, kültü olan yaratıklar olarak tanımladığı atların, mitolojilerde ve destanlarda büyükçe yer tuttuğundan bahseder. Tanrılara kurban edilen varlıklardır atlar. Bu kurban etme ritüellerinde atların boğularak veya belleri kırılarak öldürüldüğü, ölüm esnasında attan çıkan mutluluk ve talih ruhunun yanında bulundurulmuş ekmeğe bulaşması sağlandığından bahseden Uraz, *Baydara* denilen bir uygulamadan da söz eder. Bu uygulamada atın derisi, başı, kuyruğu ve ayakları bir sırığa asılır ve öylece bekletilir.¹²⁷

¹²² Hristiyan Ortodokslarda Hz. İsa, Hz. Meryem veya ermişlerin tahta üzerine mumlu ve yumurtalı boyalarla yapılmış dinî içerikli resimlerine İkon, bu resimleri çizen kişilere de ikonolog denir. (<https://kelimeler.gen.tr/ikon-nedir-ne-demek-162213>)

¹²³ Murat Uraz, "Hidrellez ve Hızır ile İlyas", *Türk Folklor Araştırmaları*, Yıl: 29, 18 (346), 8311-15.

¹²⁴ Murat Uraz'ın, bu yasaklar konusunda oldukça mustarip olduğu, bu konudaki ifadelerini kullanırken "yasaklar" kelimesini büyük harflerle yazmasından anlaşılır.

¹²⁵ Uraz, "Hidrellez ve Hızır ile İlyas", s. 8311-15.

¹²⁶ Uraz, agm. s. 8311-15.

¹²⁷ Murat Uraz, "Türk Mitolojisinde ve Folklorunda: Atlar", *Türk Folklor Araştırmaları*, Yıl: 29, 18 (348), 8371-75.

Atın Türkler için öneminden bahseden Uraz, Türk folklorunda beyaz atın en uğurlu at olarak görüldüğünü, uzun kuyruklu atın daha değerli olduğunu, cins atların vücudundan ter yerine kan çıktığını, atın asla sahibine ihanet etmediğini, at kafasının nazara karşı etkili olduğuna inanıldığını anlatır. Ayrıca bir atın gözyaşının çok önemli olduğundan bahseden Uraz, atın gözünün yaşarmasının, sahibinin veya yakınının öleceğinin habercisi olduğunu söyler. Atın, bu özelliklerinden dolayı çok sevilmiş hem halk şâirleri hem de divan şâirleri tarafından övüldüğünü aktaran Uraz, 17. yüzyıl kaside ve hiciv yazarı Nef'i'nin, *Rahşiye* adı verilen kasidelerle *At Edebiyatı* çıkırını açtığını söyler. Nef'i'nin bu at kasidelerinde at için *Bâd-ı Sabâ*, *Tayyar*, *Cilalı Yağız*, *Mercan Etem*, *Saçlı Doru*, *Kapı Ağası Dorusu*, *Arslan Dorusu*, *Çilli Doru*, *Kayıoğlu Dorusu*, *Ağa Alacası*, *Bağa alacası*, *Şam Alacası*, *Dağlar Delisi* gibi adlar kullandığından söz eder.¹²⁸

Uraz'ın inançlar hakkında bahsettiği bir başka önemli bir husus da rüyalandaki atlardır. Rüyada görülen atın mutluluğa ulaşmak olarak yorumlandığından bahseden Uraz, atların lügaz ve atasözlerine konu oldukları üzerinde de durur.¹²⁹

Kuşların halk şiirlerindeki yerlerinden bahsederken birtakım inançları da aktaran Uraz, *leylek* ve *baykuş* için dikkat çeken bilgiler verir. Göçmen bir kuş olan leylekler geri döndükten sonra onları ayakta gören ilk kişinin o yıl çok gezeceğine inanıldığını aktaran Uraz, *leyleği ayakta görme* deyiminin de buradan geldiğini ifade eder. *Baykuş* ile ilgili inanış da oldukça etkileyicidir. Uğursuz bir kuş olarak görülmesinde geceleri diğer kuşların yuvalarına ve kendilerine zarar vermesinin de etkili olduğunu söyleyen Uraz, baykuşun konduğu evden bir ölünün çıkacağına inanıldığını aktarır.¹³⁰

Uraz, halkın inançlarından bahsederken *tabulara* yer verir. Uraz'a göre tabu herhangi bir şeyi söylemekten yahut bir işi yapmaktan, insanın kendini alıkoymasıdır.¹³¹ Bu alıkoyma ya o şeye saygı gösterme ya da onun şerrinde korunmak için yapılır. Mesela yılan demek yerine *uzun şey* diyerek yılanın şerrinden korunabileceği düşünülür çünkü

¹²⁸ Uraz, agm. s. 8372.

¹²⁹ Uraz, "Türk Mitolojisinde ve Folklorunda: Atlar", s. 8375.

¹³⁰ Murat Uraz, "Eski Türk Destanları, Halk Şiiri ve Hikâyelerinde Kuşlar-2", *Türk Folklor Araştırmaları*, Yıl: 25, 15 (292), 6833-6835.

¹³¹ Murat Uraz, *Türk Mitolojisi*, Düşünen Adam Yayınları, İstanbul 1992, 253.

her yılan denildiğinde yılanın yedi adım yaklaşacağına inanılır. Sayılardan *üç, dört, beş, yedi, dokuz, kırk; rüyalar, nur ve ışık* birer tabu örneği olarak aktarılır.¹³²

2.2.7. Halk Edebiyatı

Uraz, halk edebiyatı konusunda gerek yöneticiliği gerekse eğitimci kimliği sırasında halk edebiyatı unsurlarını, özellikle *yaşayan kültürel miraslardan* yani ilk ağızdan derlemeyi amaç edinir. Halkın eserlerini yine halk için tespit eder, bu tespitleri yazıya geçirerek kalıcı olmalarını sağlar. Yazdığı birçok eserin temelinde halk edebiyatı unsurları yer alır. Pertev Naili Boratav gibi diyar diyar gezerek halkın gizli ve zengin hazinesinde yer alan unsurları unutulmazlar arasına yerleştirir. Memuriyeti sırasında halkla iç içe yaşar, bu sayede sevilir, sayılır ve folklor malzemelerine rahatça ulaşır.

2.2.7.1. Destan

Mehmet Murat Uraz'ın halk edebiyatı konusunda ele aldığı konulardan biri *destanlardır*. Etimolojik olarak kökeninden bahseden Uraz, Fransızların, Latince *epos* sözünden esinlenerek *epopee* adını verdikleri ve Türklerin dâstân, destan dedikleri büyük olayların, çarpışmaların üzerine kurulmuş bu metinlerin geçmişte yaşanan olayların eski çağların biriktirdiği ağırlıktan kurtularak gün yüzüne çıkabilenler olduklarını ifade eder. Uraz'a göre bu olaylar halk tarafından işlenerek epik karakter ve geleneklerle süslenerek efsaneler âleminde hayal gücünün ulaşabildiği kadar yükseklerle çıkarılır.¹³³ Eski uluslarda rastlanan destanların konularının kozmik ve tanrısal olduklarından bahseden Uraz, normalin üstüne çıkılarak gösterilen dünya olaylarıyla aşırı kahramanlıklar üzerinde düzenlenmiş destanların bunlardan sonra başladığını belirtir.¹³⁴

Enümaelis, Kumarbi, Tukyü¹³⁵ gibi destanların kozmik ve tanrısal konulu olduklarını ve henüz toplanamadıklarını ifade eden Uraz, bunların dağınık bir şekilde kaldıklarını söyleyerek derleme faaliyetlerinin önemine dikkat çeker. Bunlar gibi Orta Asya Türkleri arasında dağınık halde bulunduğu halde 15. ve 16. yüzyıllarda *Dede Korkut*

¹³² Uraz, age. s. 253-262.

¹³³ Murat Uraz, "Türk Destanları", *Türk Folklor Araştırmaları*, Yıl: 30, 18 (351), 8455-57.

¹³⁴ Uraz, agm. s. 8455.

¹³⁵ Uraz, bu destanların Türklere ait olduğunu ifade eder. Ancak bu destanlar Türklere ait değildir. Bu konuda Uraz'ın yüzeysel bir bilgiye sahip olduğu anlaşılır. Muharrem Kaya da bu konuda Uraz'ı systemsiz çalışmakla ve bilgisizlikle itham eder. Uraz'ın *Türk Mitolojisi* adlı eserini bir yayınevini kopyalamak suretiyle bir başka yazar adıyla yayınlaması üzerine kaleme aldığı makalesinde bu konu üzerinde uzunca durur ve Uraz'ın yetersizliğini anlatır. (Muharrem Kaya, "Kitap Korsanlığında Son Nokta", *Hürriyet Gösteri, KIŞ* (Aralık-Ocak-Şubat) 2007-2008, Sayı: 292. 66-67.)

ve *Köroğlu* adında iki hikâyenin derlenerek bir araya getirildiği, ayrıca *Köroğlu* 'nun, halk hikâyecileri tarafından çeşitli varyantlarıyla zenginleştirildiği ifadelerine de yer verir. Uraz'a göre bu hikâyeler destan çehresi göstermiş hikâyelerdir. Düzyazı olarak tertiplendiği halde aralara şiirler serpiştirilerek oluşturulduğundan bu *destan çehresi göstermiş hikâye* ifadesini kullanır.¹³⁶

Uraz'ın destanlarla ilgili bir tanımı dikkat çekicidir. Halk destanlarını dörder dizelik parçalardan yapılmış ürünler olarak tanımlayan Uraz, halk şâirlerinin kahvelerde ve toplantılarda saz eşliğinde bunları okuduklarını söyler. Bu şiirler okunurken bazı geleneksel unsurların canlandırıldığından da bahseden Uraz, bu olayları canlandırırken başka hikâyelerin de anlatıldığını ifade eder. Destanlar bu meclislerde anlatılırken kahramanlıklar yanında toplumun yaşadıklarının da aktarıldığını söyleyen Uraz, ayrıca destan anlatma geleneği ile ilgili önemli bir bilgiye de yer verir. Destanların anlatıldığı mekânlardan ikisi *Semaî kahveleri* ve *Yeniçeri Ocakları*dır. Uraz, bu mekânlarda kendi alanında yetişmiş usta halk hikâyecileri tarafından destanların anlatıldığını belirtir.

İranlılarca bülbüle *Hezâr dâstân*, destan formunda hazırlanmış eserleri beste ile okuyanlara *Dâstan serâ* denildiğini ifade eden Uraz, halkın meraklı kesimlerinin bu destanların yazılı hale getirilmesinde büyük pay sahibi olduklarını söyler. Uraz, bu meraklı kesimin dinledikleri destanları cönklerle yazmaları sayesinde sadece destanlardan oluşan çokça cönkün var olduğundan söz eder.

Uraz, destanlarda geçen kuşları da ayrıntısıyla incelemiş ve bunların halk şiirlerine yansımalarını ele almıştır. Uraz, kuşların Türk milleti için öneminden bahsederken onların birer totem varlıklar olduğunu aktarır. Birçok destanda kuşların başkahraman olduğunu söyleyen Uraz, kartal, karga, akbaba, güvercin, turna gibi gerçek hayatta rastlanabilecek kuşların yanı sıra, yuvasına gelirken kanatlarının rüzgârından fırtınalar, kasırgalar kopan, yağmurlar yağın, bir vuruşta üç yüz kuşu öldüren, çelik kanatlı, olağanüstü kuşların da görüldüğünü ifade eder.¹³⁷

Destan konusunda Uraz'ın dikkat çeken bir monografisi bulunmaktadır. *Epope Şâirimiz* olarak tanıttığı bu kişi *Türk Destanına Giriş*, *Çanakkale Destanı*, *Mütareke*, *Millî Mücadele Destanı* ve *Türk Destanından* adlı eserlerin yazarı *Haluk Nihat Pepeyi*'dir.

¹³⁶ Uraz, agm. s. 8455.

¹³⁷ Murat Uraz, "Eski Türk Destanları, Halk Şiiri ve Hikâyelerinde Kuşlar-1", *Türk Folklor Araştırmaları*, Yıl: 25, 15 (292), 6806-08.

Uraz'ın, Pepeyi'yi anlatmasındaki asıl maksadının destan yazmak için karakter ve birikimin nasıl olması gerektiğini canlı örneğiyle araştırmacı ve yazarlara açıklamaktır. Uraz'a göre Haluk Nihat, güzel yurdumuzun millî heyecan ve gururunu duymuş ve bizde mürşit geçinmek isteyenlerden birtakımının işaret ettikleri ham ve yersiz ideallere hiç iltifat etmemiştir.¹³⁸

Uraz, bir destan şâirinde bulunması gereken özellikleri şöyle açıklar:

*“Esasen destan şâiri milletinin yüksek karakterine ve tarihini dolduran kahramanlıklarına ve ananelerine âşıktır. Bu aşk ve imanın uyandırdığı heyecanla ancak destan yazılabilir.”*¹³⁹

Namık Kemal'in:

*Vatan bir bivefa nazende -i tannaze dönmüş kim
Ayırmaz sadıkan-ı aşkını alam-ı gurbetten*

mısrarlarındaki sitemkâr ifadeler karşılık Haluk Nihat'ın vatan kucağında yaşamış biri olarak ve yalnız ona duyduğu ulvî aşk ve hayranlıkla destanlarını yazmaya başladığını anlatan Uraz'a göre bir destanın yazılması, bu ön ve en önemli şarta bağlıdır.¹⁴⁰

2.2.7.2. Halk Hikâyeleri

Mehmet Murat Uraz, halk hikâyeleri üzerine yaptığı ciddi çalışmalarla geçmişte ve günümüzde yapılan birçok çalışmaya kaynaklık eder. Halk edebiyatı arşivimize hediye edilen *Köroğlu* ve *Ercişli Emrah* hikâyelerini, Âşık (Kemal) Mıkdat'dan dinleyerek kaleme alan kişi Mehmet Murat Uraz'dır.¹⁴¹ Ayrıca Uraz, *Köroğlu* hikâyesinin *Ayvaz, Bolu Beyi ve Bağdat kolu*'nu yine Âşık Mıkdat'dan derler.¹⁴²

Halk edebiyatına tümüyle hâkim olan Uraz, bu hâkimiyetini yazdığı halk hikâyeleriyle de gösterir. *Kenan ile Lalezâr* adlı hikâyeye Uraz, geçiş dönemlerinden, mitolojik motiflere, geleneksel halk edebiyatı örneklerine halk biliminin farklı unsurlarını gözler önüne sermeyi bilmiştir.

¹³⁸ [Murat Uraz], M. U. (15 Birincikanun 1944). “‘Türk Destanından’ Münasebetiyle”, *Erzurum Halkevi*, Yıl: 1, Sayı: 4-5. 15-18. (Murat Uraz, bu makalesini M.U. rumuzuyla yayımlamıştır.)

¹³⁹ [Uraz], agm. s. 15.

¹⁴⁰ [Uraz], agm. s. 16.

¹⁴¹ Başgöz, agm. s. 110-115.

¹⁴² Sakaoğlu, agm. s. 15.

Uraz'ın halk edebiyatı dünyasına kazandırdığı halk hikâyeleri tahlil edildiğinde hikâyecilik tekniği konusunda oldukça yetkin bir edebiyatçı olduğu gözlenir. Özellikle İstanbul Milli Eğitim Müdürlüğü görevi sırasında, İstanbul'da ve çevre illerde araştırmadığı, görmediği kütüphane kalmaz. Buralardaki matbu ve el yazması halk bilimi eserlerini tek tek incelemiş, Cumhuriyet döneminin sıkıntılı yazım sürecinin yaşandığı, yazın dünyasının yazmaya çekindiği bir ortamda halk bilimi üzerine çok ciddi araştırmalar yaparak kendini bu konuda geliştirmeyi bilmiştir.

Uraz'ın hikâyelerdeki tip tahlilleri de oldukça ilgi çekicidir. Hikâyelerde görülen tiplerden başta dem çekip devran süren *padişahlar, şahlar, hanlar, beyler ve beyzadeler; sevgililer ve âşıklar*, “Eğri Hindî kılıcı bir indirirsem en büyük parçan kulağın kadar kalır.” diyen *çatal yürek* kahramanlar, başka akıl öğreten, asık suratlı, çatık kaşlı, az konuşur *ihtiyarlar* bu tiplerdendir. Uraz bu ihtiyarların az konuşmaları nedeniyle ağızlarından *dirhemle laf döküldüğünü* söyler.

Uraz'ın diğer tipleri aktarırken kullandığı özgün ifadeler dikkatleri çeker. Tahlil ettiği tiplerden bazılarını tasvir ederken *zırtullahlar* ifadesini çirkinlik için kullanır. Halk hikâyecilerinin anlatışına göre bu tiplerin *dişleri sucu kazması, burunları dolmalık patlıcan, parmakları, tohumluk hıyar, dudakları pabuç, kulakları yelpaze* gibi iken yine kendilerini beğenmekten geri durmadıklarına değinen Uraz, bu tiplerin tasvirini mübalağayla “Allah göstermesin, insan bunları görünce çıfit sıtmasına tutulurdu.” şeklinde yapar.¹⁴³

Uraz, masallarda ve kimi hikâyelerde arada bir görülen korkunç bir Arap tipini de “Bir dudağı yerde, bir dudağı gökte, dili manda ciğeri, ağzının içi pis kokan bir mağara, dişleri domuzdan büyük birer domuz dişi, gözleri kor ateş dolu büyük bir mankal (mangal).” şeklinde tasvir eder.

Bunlardan başka ikinci planda görülmekle beraber önemli roller oynayan zeki, iş bilir, olaylar gerektirirse güldürücü ve kandırıcı tiplerin de varlığından bahseden Uraz, bunların önde gelenlerini; *köseler, keller, seyyah (gezgin) dervişler, keloğlanlar, koca kanlar, sır tayaları* şeklinde sıralar.

Halk hikâyelerinin genel özelliklerinden ve kahramanlarından bahsederken *Köse Kenan* adında yiğit bir delikanlıyı anlatır. *Koroğlu* hikâyesindeki bu kahraman fizik

¹⁴³ Murat Uraz, “Halk Hikâyelerinde Köşeler ve Keller”, *Türk Folklor Araştırmaları*, Yıl:1, Sayı: 10. 147-149.

olarak yakışıklı değildir. Hatta öyle çirkindir ki daha önce de aktardığımız çirkin tiplerin özelliklerini bire bir taşır: Siması seyreği köse, kulaklar lavaş, burun patlıcan, dişler sucu kazması, parmaklar da tohumluk hıyar gibidir. Bu kadar farklı bir fiziği olan *Köse Kenan*'ın yiğitliği de dillere destandır, birine yatağanla vursa onu parça parça eder ve o kimsenin en küçük parçası kulağı kadardır.¹⁴⁴

Uraz, birçok halk hikâyesinin derlenme aşamasında kayıt altına alınırken yaşananların ve derlenen kişilerin özelliklerinin hikâyeye yansıdığını, bu nedenle hikâyelerin bölgelere göre farklılık arz ettiğini ifade eder. Bunlardan biri de Köroğlu hikâyesidir. Doğu Anadolu hikâyelerindeki Köroğlu'nun, Erzurumlu Âşık Mıkdat'tan derleyen kişi Uraz'dır. Uraz, Mıkdat'ın bu hikâyeyi Azeri şivesine yakın bir üslupla anlattığını ifade eder. Eserin orijinalliğini bozmama adına bu üsluba hiç müdahale etmeden, hikâyeyi Âşık Mıkdat'tan duyduğu gibi naklettiği için diğer Köroğlu hikâyelerinden farklı olduğunu ifade eder.¹⁴⁵

Uraz, halk hikâyelerinde “*köse*” olarak geçen kahramanları şöyle sınıflandırır:

1. *Telâtinî Köse*: Yüzünde hiç tüy bulunmaz, meşin gibidir.
2. *Seyreği Köse*: Ancak çenesinde bir iki tüy bulunur. Haramzade tarlası gibidir.
3. *Sünbülî Köse*: Yalnız çenesine yakın birkaç tüy vardır. Yüzü ve başı çırılçıplaktır. Merkep görse kabak zanneder.

Uraz bu köseler için bunların sakal yerinde tüy, çehresinde nur olmadığını ve şerli kişiler olduklarını ifade ederek *Bunların şerrine şeytanlar uğrasın*, şeklinde beddua eder.

Uraz'a göre halk hikâyelerinde *keller* önemli tiplerdir. Uraz, kel tipini de yedi sınıfa ayırır. Bunlar *Armudî kel*, *Kırağı kel*, *Terlik kel*, *Nohudî kel*, *Ayazî kel*, *Şimşirî kel* ve *Kaplama kel*'dir. Uraz, bunlardan en kötüsünün Kaplama kel olduğunu söylerken içinin kötülüğünün fiziğine aksettiğini anlatır ve her ne şeytanlık çıkarsa bu Kaplama kellerden çıktığını ifade eder.

Uraz, halk arasında darbimesellerin oluşturulmasında köse ve kellerin etkili olduğunu ifade ederek bu sözleri şöyle örneklendirir:

- *Köse köse kös bıyık, altı sakal beş bıyık.*

¹⁴⁴ Uraz, agm. s. 148.

¹⁴⁵ Murat Uraz, “Doğu Anadolu Varyantlarına Göre Köroğlu'nun Türeyişi ve Kayboluşu”, *Türk Folklor Araştırmaları*, Yıl: 28, 17 (331), 7895-7897.

- *Köse çıkar incire, ayakları zincire.*
- *Allahümme ferden, kork kel ile korden.*
- *Keller yağırar (sağırlar) birbirini ağırlar.*
- *Tut kelin perçeminden.*
- *Kel başa şimşir tarak*
- *Kel öldü sırma saçlı, kör öldü bâdem gözlü oldu.*
- *Keldir kel ağadır, başa beladır.¹⁴⁶*

Seyyah dervişlerin de hikâyelerde büyük rolleri olduğunu aktaran Uraz, bu dervişlerin şehirleri gezerek saraylara ve konaklara giren, yamanacak kapı arayan, zenginlerden para sızdırma yollarını *tilki gibi* düşünen, açığız, zeki ve hazır cevap insanlar olduğunu ifade eder.

Uraz, Türk Halk Hikâyelerinde ve masallarında çok önemli bir yerinin olduğunu ifade ederek Keloğlan'ı olaylara göre karakter değiştiren, kurnaz, aptal, hileci, saf, korkak, cesur... gibi birbirine ters nitelikler taşıyan bir kişi olarak tasvir eder. Kıyafeti ve konuşması güldürücüdür, özellikle yaşlılara acır ve yardımcı gibi görünür. Ama aldattığı da çok olur. Bu tipin işi, gücü *Tilki fendi* kurmaktır.

Hikâyelerde geçen tiplerden sonra sevgililer hakkında da avam ve havas arasındaki tasvir farkını gözler önüne seren Uraz, hikâyelerdeki güzeller için; seyyah dervişlerin, âşıkların ve âşık saz şâirlerinin yaptıkları benzetmelerin hemen hepsine güzel denilebileceğini ifade eder

Halk hikâyelerindeki tiplerden sonra halk hikâyelerinin özelliklerine değinen Uraz'a göre Türklerin, her şeyiyle yerli olan halk hikâyeleri arasında Koroğlu dışında ilgi çeken, kahramanlığın ve sevginin en güzel örneğini veren hikâye yoktur. Halk arasında yabancı kökenli hikâyelere yönelme daha fazla söz konusudur. Uraz, halkın ve aydın toplumun ortak kullandıkları ve yabancı kökenli hikâyelerin başında *Hüsrev ile Şirin* ve *Ferhat ile Şirin* gelir ve tanınmışlıkları yönünden *Vâmık ile Azra*, *Heft Peyker*, *Hurşit ile Mah Mihrî*, *Gül ile Sitemkâr*, *Asman ile Zican*, *Derdîyok ile Zülfi Siyah* gibi halk hikâyelerinden oldukça önde olduklarını söyler.

Hüsrev ile Şirin hikâyesini aydın kesime mal eden Uraz, *Ferhat ile Şirin*'i halkın arasında yaygınlaşan, bilinen bir yabancı kaynaklı hikâye olarak görür.

¹⁴⁶ Uraz, agm. s. 148.

Hüsrev ile Şirin hikâyesinin ilk olarak İran şâiri Nizamî tarafından mesnevi şeklinde yazıldığını söyleyen Uraz, daha sonra Hüsrev Dehlevî (1253-1325) Emir Hüsrev'in *Hüsrev ve Şirin*, Şâir Vahşi'nin *Ferhat ve Şirin*, Visal mahlaslı bir İran şâirinin de Vahşi'nin hikâyesine ek olarak bir hikâye yazdığını belirtir.

Uraz'a göre *Hüsrev ve Şirin* hikâyesinin *Ferhat ile Şirin* hikâyesine dönüş serüveni şöyledir: Osmanlı aydınları arasında dillerde dolaşan *Hüsrev ve Şirin* hikâyesi halk arasında da yayılır. Hikâyedeki *Hüsrev ve Perviz* bir yana bırakılarak *Bihzad'ın oğlu Ferhat* üzerinde yoğunlaşılır. Daha sonra *Kûhken (dağ delen)* unvanıyla anılan Ferhat hikâyeye yerleşir. Böylece halk arasındaki haliyle *Ferhat ile Şirin* hikâyesi oluşarak yayılır.¹⁴⁷

Uraz'ın halk hikâyelerinde geçen yerler ve olaylar hakkında söyledikleri dikkat çekicidir. Ona göre olay ve kahramanlarda birtakım değişiklikler yapılmadan aktarırsa bunların etkileyici özellik ve nitelikleri kaybolmuş olur. Bu nedenle halk hikâyecisinin, bu konuda yetenekli olması ve olaylara, mekânlara ve kahramanlara orijinalliği bozmadan müdahale etmesi gerektiğini savunur.¹⁴⁸

Uraz'a göre yabancı kökenli hikâyelerden biri de *Leyla ile Mecnun*'dur. Bu hikâyenin türeyişi konusunda birçok rivayet olduğunu söyleyen Uraz, Mecnun'un Emevi döneminde yaşamış âşık bir şâir olarak anlatıldığını bir de Emevi şehzadelerinden birinin uydurduğu ve şiirlerini yazdığı bir kahraman olduğunu, ikisinin de masaldan gelme bir aşk kahramanı olmaları şeklinde bu rivayetleri sıralar.¹⁴⁹ Her ne olursa olsun halk hikâyelerinin sonuçta bir uydurma niteliğinin olduğundan bahseden Uraz'a göre bir halk hikâyesinin, masallardaki kadar olmasa da, dikkatleri ve ilgiyi çekebilmesi için doğaüstü olaylarla süslü olması gerekir.¹⁵⁰

Halk hikâyelerinde haberci kuşların varlığından bahseden Uraz, bunların tasnifini yaparken âşğın sırdaşı, gam ve dert ortağı kuş olarak *turnaları*; fitne ve fesat çıkaracak haberleri ulaştıran kuşlar olarak da *kargaları* sayar. *Sürmeli Bey ve Telli Senem* hikâyesinde, Telli Senem, sevgilisi Sürmeli Bey'in ölümü üzerine perişan olduğunu,

¹⁴⁷ Murat Uraz, "Halk Hikâyelerinin Kaynakları: Hüsrev ve Şirin - Ferhat ve Şirin Hikâyeleri", *Türk Folklor Araştırmaları*, Yıl: 29, 17 (342), 8203-06.

¹⁴⁸ (Uraz, agm. s. 8203-06)

¹⁴⁹ Murat Uraz, "Halk Hikâyelerinin Kaynakları: Leyla ile Mecnun", *Türk Folklor Araştırmaları*, Yıl: 29, 18 (344), 8259-63.

¹⁵⁰ (Uraz, agm. s. 8259-63)

havada gördüğü turnalarla acılarını paylaştığını aktarır. *Emrah ile Selvi* hikâyesinin bir yerinde de Emrah'ın, sevgilisini aramak üzere seyyah gezerken havada turna katarına seslenerek derdini onlarla paylaştığını aktarır.¹⁵¹

2.2.7.3. Halk Şiiri

Âşık kahvesi geleneği yaklaşık beş yüz yıllık bir geçmişe sahiptir. Bu süreçte her daim gündemde olan âşık kahvesi, gündüz vakti diğer kahvelerden farksızken akşam olunca adeta bir eğlence mekânına döner.¹⁵² Bu mekanda bir usta saz şâirinin yönettiği *meydan edilmene* iki şâirin atışması üzerine kurulmuş, halkın içindeki toplantıların en önemlisi olarak görülen bir eğlence programı olduğundan bahseden Uraz, karşılaşılabilecek şâirlerin *medet senden sarı telli kepçe*, diyerek güç aldıkları sazlarıyla *meydan edilmeye* katıldığını, bu sazın verdiği kendine güvenin yanında içten içe yenilme korkusu yaşadığını, öncelikle tanışma fasılları ve hafiften atışmaların görüldüğü meydan edilmeler, şâirlerin *tâziyâne* veya *tezyana* denilen, kiraz ağacının kabuğundan yapılan mızrapla sazlarının teline vurmaları ile başladığını ifade eder.

Meydan edilmede âşıklar tekerleme ve tutmacalarla atışmaya başlarlar. Yenilen âşık, sazını yenen aşığın önüne koyar. Yenilen âşık atışmada çok kızmamışsa bu sazı yenilene geri verir. Ama çok kızmışsa sazı aldığı gibi aşığın kafasında kırar. Böylece yenen âşık namını sürdürür.

Uraz, âşıklar arasında bu toplantıların atışma şeklinde değil de dostça ve yârân arasında olursa buna sohbet ve beyitleşme denildiğini ayrıca bu toplantılardan bazılarının da muamma çözme için düzenlendiğini belirtir.

Uraz, halk şâirlerinin yaşadığı yerlerden bahsederken kahvelerin önemine değinir. Halk şâirlerinin en önemli vasıflarından birinin *gariplikle* ilgili bir gelenek olan *gurbete çıkmak* olduğunu sözlerine ekleyen Uraz, (kendi tabiriyle) *kendini yeni anlamaya çalışan ve şâirliğin damlaları sazının tellerinden henüz dökülmeye başlayan halk şâirlerinin, üstatlarının yolundan giderek hakikî âşık olma şartlarından birini yerine getirmesi gerektiğini* ifade eder. Bu da sıla hasreti çekmedir. Rüyasında gördüğü dilber, bir başka diyardadır ve âşık o dilbere ulaşmak için silasını terk eder. *Halk şâirleri şiirlerinin çoğunda gurbetten ve gariplikten şikâyet eder, yurdundan uzak bulunmuş, onda çok hazin hisler uyandırır*, diyor Uraz, *yine azimetim diyar-ı gurbete*, sözleriyle âşığın ya rüyasında

¹⁵¹ (Uraz, agm. s. 6835)

¹⁵² Dilaver Düzgün, "Erzurum'da Âşık Kahvesi Geleneği", *Milli Folklor*, s. 31-33.

görüp âşık olduğu maşukunu bulmaya ya da kâmil âşıklar bulup onlardan feyz ve nasihat almaya gurbete doğru yol aldığını, yoldaşı ve ruh arkadaşının ise *sazi* olduğunu, onu *omuz aşırı* yaparak yurdundan uzaklaştığını ifade eder.¹⁵³ İşte bu diyar-ı gurbette âşığın yaşadığı yerler; halkın her kesimini içine alan, insanların içini döktüğü, dertleştiği, birlik olup dertlere derman olduğu, şenlenip hayatlarını paylaştıkları *kahveler*dir. Uraz, bu mekânların âşıklar için çok mühim olduğunu ifade ederken adeta âşıkla kahvenin bir bütün olduğunu söyler.

Anonim Halk Edebiyatı, Dinî-Tasavvufî Halk Edebiyatı ve Âşık Tarzı Halk Edebiyatı olmak üzere üç kısma ayırdığımız halk edebiyatında üç gruba da ilgi duyan Uraz, birçok eser ortaya koyar. Halk bilimci kimliği olmamasına rağmen yaptığı işler ve ortaya koyduğu eserlerle bu unvanı hak eden Uraz, halk şâirleri ve şiiirleri üzerine yaklaşık yirmi eser hazırlar. Bunların bir kısmı biyografik bir kısmı da monografik eserlerdir. Bu eserlerin en önemlisi Uraz'ın yayımlanmış ilk eseri olan *Halk Edebiyatı* adlı kitabıdır. Bu kitap, halk şâirlerinin şiiirlerinden örneklerin olduğu oldukça zengin bir eserdir. Mevlidi anlattığı *Mevlid ve İzahı* ve *Semailer, Nefesler, İlahiler, Koşmalar* adlarıyla hazırladığı kitaplarda edebiyatçı kimliğiyle Uraz, halk şiiirinin her grubuna dâhil edilecek eşsiz ürünler bırakır.

Uraz, halk şiiirlerinde dikkatleri çeken en önemli unsurlardan birinin *dağlar* olduğunu ifade eder. Mitolojilerden itibaren *dağın* her daim ön planda olduğunu ve birçok mitoloji ve destanda tanrı olarak kabul edildiklerini belirtir. Ayrıca tanrı ve tanrıçalara oturacak yer olan dağların *ilk ana* ve *babalar* olarak sayıldığını da söyler.¹⁵⁴

Çok tanrılı inanışlara sahip Türkler için dağların ehemmiyetinden bahseden Uraz, (başta Hunlar) tanrılara at kurban etmek için *Han-Yoan* dağını tercih ettiklerini ve buralarda törenler düzenleyip yine bu dağlarda savaştıklarını anlatır.

Dağların yaratılışı hakkında çeşitli mitlerde birçok farklı inanışın varlığından bahseden Uraz, ilk insanın tükürüğüyle oluştuğu veya bir kuşun toprağı gagalamasıyla oluştuğuna inanıldığını ifade eder.

13. yüzyılın sonrasında da dağ, çok önemli bir figürdür ve âşıkların vuslatına engel olan en büyük derttir. Âşık Ömer her ne kadar: *Ne kadar ulu dağ olsa bir tarafı yol olur, dese de her dağ için aynı şey geçerli değildir.*

¹⁵³ Murat Uraz, "Garip ve Gurbet", *Türk Folklor Araştırmaları*, Yıl: 1, Sayı: 6. 81-82.

¹⁵⁴ Murat Uraz, "Halk Hikâye ve Şiiirlerinde Dağlar", *Türk Folklor Araştırmaları*, Yıl: 28, 17 (335), 8002-04.

Uraz, sılaya çıkanlara ya da sevgilisi yolunda *ölümü, şeker şerbeti* bilen âşık şâirlere dumanlı ve karlı dağların çoğu zaman geçit vermediğini söyleyerek çilekeş âşıkların en büyük sıkıntılarının dağlar olduğunu ifade eder:

“*Dağlardan yol bulamayan âşık, dolaşıp alçaklardan, dere boylarından gitmek ister ama bu ıssız derelerin kıyılarında, üç dört kulaç boyundaki sivri dilli, boz ya da altı sarı üstü siyah korkunç yılanlarla karşılaşır, beti benzi korkudan kireç gibi olan bu yolcu, geri bakmadan kaçmak ve başka yerlerden dolaşmak ister...*”¹⁵⁵

Uraz’a göre dağların *cana kıyanı ile kıymayanı ve acâyip halleri* olanları vardır. Bu dağlar *zâlim dağlar, merhametli dağlar, ses veren dağlar, sese ses veren dağlar ve ağlayan dağlar* olarak ad alırlar. Zalim dağların dertleri ve tehlikeleri çoktur ve büyüktür. Sayılmakla bitmez.

Uraz’ın dikkat çektiği bir başka konu da halk şâirlerinin benzetmeleridir. Dağların o usandırıcı dertlerini çeken halk şâirlerinin dağların yolunu *Kerbelâ*’ya benzettiklerini de ifade eder.¹⁵⁶ Uraz, zalim dağların, ağıt yakılmasına da sebep olduğunu ifade ederken *Kervan Kıran Yıldız* diye bilinen ağıtın, dağ yollarında *Sabah Yıldızı*’nı görerek yola dizilen bir kervanın, çok geçmeden başlayan tipiye tutularak dağ yollarında karlarla örtülüp can vermeleri üzerine oluşmuş bir ağıttır. Sabaha yakın, bulutsuz havada görülen bu tipiden sonra *Sabah Yıldızı* Kervan Kıran Yıldız adını alır. Ağıt yedi bölümden oluşur. Ağıtın bir bölümü şöyledir:

“*Seni gördüm sabah sandım,
Parlayışına aldandım.
Sonra kanlara boyandım.
Yıldız, yıldız, yıldız, yıldız!
Sana Kervan Kıran derler,
Bana dertli elvan derler,
Sarı Yıldız doğdu derler.
Yıldız, yıldız, yıldız eyyyy!”*

Bir başka hikâye kahramanı Ferhat da dağlarda macera yaşayanlardandır. Uraz’a göre *Bisütun* dağında yaşamı feci bir şekilde sona eren hikâye kahramanının macera yaşadığı bu dağ *zalim bir dağdır*.

¹⁵⁵ Uraz, agm. s. 8002.

¹⁵⁶ Uraz, agm. s. 8003.

Uraz'a göre bazı kalıp ifadelerin ve dağ adlarının oluşumunda dağların büyük etkisi vardır. Bunlardan biri *Palandöken*'dir. Dağların çetin ve aşılamayan, aşılrsa bile sarp ve sık kıvrımlı yollarında kervan çağlarında dayanılmaz zahmetler ile karşılaşılması neticesinde bu yerlere *kayış kıran, palan döken, nal attıran, kuskun koparan...* gibi adlar verilir. Uraz, bu geçit vermez dağların bel ve gediklerinde çok ürkütücü olayların yaşandığından bahseder.

Uraz, zalim dağlardan başka *cana kıymayan, merhametli ve geleceği haber veren* dağların da var olduğunu aktarırken bu çehrede olan dağların çoğu sapa yerlerde bulunduğu için onlardan geçmenin her yolcuya nasip olamayacağından bahseder. Bu dağların bir yerinde toplanmış ağaçlık ya da orman bulunduğundan halk hikâyecileri ve şâirlerinin bunlara *arслан yeleli dağlar*, ağaçsız dağların kimine de *köse dağ, kel dağ* dediklerini ifade eder.¹⁵⁷

Uraz, *Ses veren*, bir de *sese ses veren* dağlardan bahsederken daha çok geceleri, gökyüzü bulutsuz ve yıldızlar ışıldarken, karlar yağdıktan sonra uğultular ve inilti yapan ya da gök gürültüsü gibi gürültüler çıkaran dağların olduğunu, bu dağların arada birden parlayan ve sönen aydınlıklara eşlik ettiğini ifade eder. Bu dağlar *ses veren* dağlardır. Uraz'a göre bu dağlar ömrü yollarda geçen hem âşıklara hem de şâirlere ses verir. Bu sesleri, parıltıları kendilerine göre uğurlu ya da uğursuz diye yorumlamak bu âşık veya şâirin elindedir:

*Zemheri gelince 'Hu' çeker dağlar,
Tipiler altında her taraf ağlar,
Ses verir dağlarla dereler, bağlar,
Kış derdi böyledir, canları deler.*

Uraz, *sese ses veren* dağların ancak *âşık şâirlerin* seslerine cevap verdiklerini söyleyerek dik, sarp ve birbirine yakın dağlar arasında, gönlü yanık âşığın, yolculuğu sırasında sıkılıp uzun ve yüksek sesle bir *Offf* ya da *Ah felek!* dediğinde dağların da aynen mukabele ettiğini söyler. Aslında yankıyı âşık şâir, dağın kendisine verdiği cevap diye alır:

“Sesime ses veren dumanlı dağlar”

Uraz, ağlayan dağlara şiiirlerinde yer verenlerin de olduğuna değinerek Altaylarda *Kadın Dağı* denen bir dağın ağlar gibi ses çıkardığını, bu sesin savaşa kocalarını

¹⁵⁷ Uraz, agm. s. 8003.

kaybeden kadınların sesi olduğunu söyler. Ayrıca Uraz, dağlar hakkında geçmiş zamanlarda çizilen ve minyatür tarzında olan bir resimden bahseder. Perspektif kurallar hiç uygulanmadan, düşünülen ve istenilen konuyu, çizgi ve boyalarla gösteren, eski minyatürlerin çok acemice bir örneği olarak halk arasında yapılmış resimlerin çerçeveye konup camların, evlerin ve kahvelerin duvarlarına asıldığını bildirir. Uraz, resmi şöyle tarif eder:

İki büyük dağın arasına, Arap harflerinden olarak göze benzeyen “He” harfi konulmuştur. Yan yana bulunan bu gözlerden yağmur gibi yaşlar dökülür. Bu yaşlar, dağların aşk gözyaşlarıdır. Aşkın ne kadar acı olduğunu gösterir. “He” harfinin üzerine de “Ah Minel aşk” yazılmıştır.”¹⁵⁸

Uraz’ın dikkatlere sunduğu diğer önemli husus da dağ ve kûhî (karanlık) ormanlardan yolculuğa çıkacak olan âşık şâirlerin yolculuklarının nasıl geçeceği ve vuslatın gerçekleşip gerçekleşemeyeceğidir. Âşıkların yolda ilk rastlayacakları ehil veya yabanî hayvanlara göre yolculuklarının kaderinin çizileceğine inandıklarını söyleyen Uraz, maşukuna ulaşip ulaşamamanın yolculukta rastlanan canlılara bağlı olduğunu ifade eder. Kurt, at ve tilkinin uğurlu sayıldığını, çakalın ise uğursuzluk getirdiğini, tavşanın da şahsa göre değiştiğini belirterek bunların ehemmiyetine dikkatleri çeker.

Uraz, taze âşğın yurdunu terk edip etmemesinin dilberıyla ilk görüşmesi ve bu görüşmeden çıkan neticeye bağlı olduğunu aktararak dilberden *güler çehre* gördüğünde dünyaların onun olduğunu söyler. Görmediğinde ise diyar diyar gezmeye devam edeceğini ve sevginin kalbinde bir ateş olup köz oluşturmaya başlayacağını ifade eder. Uraz, âşğın bu közü de sazının iniltilerine katarak aktardığını söyler.

Dünya ve Türk edebiyatında kızların çok ehemmiyetli bir yerinin olduğunu aktaran Uraz’a göre *kız* sembolü, Halk şiirlerinde de önemli bir yer teşkil eder. Öyle ki edebiyatın içinden kızı çıkardığımızda onların kapladığı âlem koskoca bir çöle döner.

Uraz, Tanzimat öncesi edebiyatta gereğinden fazla teşbih yapıldığı için, kızların güzel bir varlık olmaktan çıkarılıp adeta bir ucubeye döndürüldüğünü söyler. Kendi ifadesiyle *kaş yapayım derken göz çıkararan* bu edebiyatçıların *ağzı hokkaya, gözü bâdeme, kaşı yaya, dudakları kiraza* benzeterek kızları gülünç halde resmettiklerini aktaran Uraz,

¹⁵⁸ Uraz, agm. s. 8004.

aydınlara edebiyatçılar olarak bilinen divan edebiyatçıları eleştirir ve kızları iyi tasvir edenlerin çok nadir olduklarını ifade eder.¹⁵⁹

Buna karşın Uraz, halk edebiyatında *kız* denilince hep iyi niteliklerin ön planda olduğu bir varlık olarak tasvir edildiğini aktarır. Mâni, hikâye, şiir ve türkülerde sevdiğine bağlı, sabırlı, özlem çeken karakterdeki kızlar boy gösterir.

Uraz'ın dikkatleri çektiği çok önemli bir nokta da binbir zahmetle birbirlerine kavuşan sevdalıların, bu kavuşmalarının huzurla neticelenmesini engelleyen *kaynana dırılıtlarıdır*. Evlenen çiftlerin kaynana derdi çekmelerindeki en büyük sebebin *beşik kertmeleri, babalar arasında söz kesmeler* gibi gelenekler olduğunu söyleyen Uraz, gelinlerin, melek gibi de olsalar, çoğu kaynananın gözünde hiçbir değeri olmayan varlıklar olduğuna değinir. *Kızdır, kızmıştır, evimize sızmıştır, veya evime sıçan geldi, sırrımı açan geldi*, gibi kalıplaşmış ifadeler böyle kaynanaların dilinden dökülen zehirli sözlerdir.¹⁶⁰

Buna karşın gelini eve kutsallık getiren, çok kıymetli varlıklar olarak gören kayınvalidelerin de varlığından söz eden Uraz *Kızdır, nazdır, bin altın azdır; gelin geldi mutlu geldi, evimize kutlu geldi*, gibi gelini yücelten sözlerin de varlığından bahseder.

Uraz'ın gençlerin evdeki yaşantıları hakkındaki görüşleri de önemli tespitlerle doludur. Büyümüş, akli başına gelmiş kız ve erkeklerin özgür olarak herhangi bir iş yapamadıklarını, evin içinde bile yapmak istedikleri işlerde hatalı oldukları anda hoş görülmedikleri aksine cesaretleri kırılarak utandırıldıklarından bahseder. *Bırak bırak! Sen at oluncaya kadar ben mat olurum*, gibi sözlerle özgüvenleri yerle bir edilen nesiller yetiştirildiğini ifade eder.

Uraz, *Pîr vergisi Bâdeli Âşık* mevzusunda Pîr veya *Üçler, Yediler* elinden içilen bâde ile âşık olan gençler konusunda, kızların etkin rol oynadığından bahsederek erkeğin fakir, kızın ise zengin bir aileden geldiğini söyler. Pîr, hem kıza hem de erkeğe bâdeyi içirir ve ikisi de birbirine kavuşma arzusuyla beklerler. Uraz, bu bekleyiş sırasında olaya katılan birkaç kız karakterden daha bahseder. Bunlar, beyin kızının sırdaşı *Sır Tayası*, bey kızını ve sırdaşını çekemeyen, konaktaki diğer kızlardır.

Uraz, genç kızlar ve güzeller için halk şiirlerinde birçok benzetme yapıldığını şu örneklerle aktarır:

¹⁵⁹ Murat Uraz, "Halk Hikâyelerinde ve Şiirlerinde Kızlar", *Türk Folklor Araştırmaları*, Yıl: 29, 17 (339), 8113-17.

¹⁶⁰ Uraz, agm. 8115.

Göz: nergis, harami

Kaş: kazan kulpu, hançer, kudret kalemi, yay, hilal, samur

Kirpik: kanca, hançer, ok, kılıç, tabanca

Yüz, Zülûf, Kâkül: sümbül, nergis, reyhan

Saç: sümbül

Yanak: nar tanesi

Ağız: yüksük, hokka

Diş: inci

Boyun: katmer gül, kâfur

Göğüs: hünkâr yaylası, zezem pınarı, gül otağı, menekşe bahçesi, bal pâlûzesi,

Bağdat kalkanı

Ten: sırma gümüşü

Bel: bal yemez topu

Ben: kara büber, İngiliz barutu, yıldız

Tırnak: sedef, Acem kılıcı

Parmak: altın kalem

Topuk: sabun kalıbı, yumurta

Endam: tuba sazı, Karaman högeçi(iki yaşındaki Karaman koyunu), elif, selvi, fidan

Genç kız: yeni doğmuş ay

Yetişkin kız: bedirlenmiş ay

Genel durum: yüzük taşı, yayla çiçeği, cevahir taşı, fındık altını, fındık kurdu, nur topu, maral, âhû, ceylan, tuti, kumru, şahin.

Uraz; *Gam Yüki, Çile Boğçası, Gönül Dili* olarak halk arasında ve âşıkların şiirlerinde geçen kavramların, *Pîr vergisi* ile birbirine bağlanmış ancak bir sebeple ayrı düşmüş âşıkların haberleşme aracı *mektup* yerine kullanılan tabirler olduğunu ifade eder. Uraz'a göre bu mektubun yazılması çok güçtür. Çünkü seven ve sevilen yazmayı bilmez. Bu nedenle yazmanın âşıklar için çok büyük bir dert olduğunu, yazabilenlerin ise göndermelerinin daha büyük bir dert olduğunu ifade eder. *Telefon yok, telgraf yok, kendilerinin kervanı da yoktur* ki haberi ulaştırabilinler. Bu göndermenin çok sıkıntılı olması nedeniyle âşıklardan bazılarının yollara düşüp kendi haberlerini kendilerinin

götürmeye çalıştıklarını aktaran Uraz'a göre diyar diyar gezip maşukunu arayanların asıl derdi budur.¹⁶¹

Uraz, haber götüren kişilerden bir kısmını tarif ederken *Tatar Ağalar*'dan bahseder. Bunlar güçlü, dayanıklı ve güvenilir kişilerdir. Uzun yolculuklara dayanabilen vücut yapıları gereği, dinlenmeden normal insanlardan üç dört kat daha fazla yol kat edebilirler. Ayrıca bu kişiler *emin* kişilerdir. Verilen emaneti sağ salim yerine ulaştırana kadar hiçbir şekilde içine bakmazlar.

Dertli âşık, maşukuna ulaştırmak için hazırladıklarını son çare kuşlara yükleyerek gönderir. Uraz, kuşlarla haberleşmenin çok eskilere dayandığını anlatırken *Süleyman Peygamber*'in *Seba Melikesi Belkis*'a *Hüthüt* adındaki kuşla mektup göndermesinden bahseder.¹⁶² Âşıkların, *gönül kuşu*, *gurbet kuşu* diye sevip güvendikleri kuş ise *durnadır*. Ondandır medet uman âşık, ona derdini anlatır ve onunla haberini yollar. Gurbette yalnızlık çeken âşığın bir başka dert ortağının da *ördekler* olduğunu söyleyen Uraz, *yedi dağın* kuşlarına da dert yandığını ifade etmektedir.

Uraz'ın dikkat çektiği haberci kuşlardan biri de *kargadır*. Karganın da görevinin haber taşımak olduğundan bahseden Uraz, *ispiyonculuk* ile tanındığını söyler. Halk âşıklarının bu kuşu sevmemelerini nedeni budur.¹⁶³

Âşıkların medet umdukları varlıklar sadece canlılar değildir. Onlar yıldızdan, rüzgârdan ve sulardan da yardım almaktadır. İlgin ilgin akan bir akarsuya, seher vakti esen bir rüzgâra ya da pasparlak bir gecede ışıldayan yıldıza meramını yükler ve maşukuna gönderir.

Uraz, bu mektubun her daim âşık tarafından yazılması söz konusu olmadığını birbirlerini seven ama yaklaşamayan âşıklarla *müzip* bir arkadaşları alay etme maksatlı, onların ağzından birbirlerine mektup yazabildiğini ifade eder. Neticede ya birbirlerine açılmaya güvenleri gelen iki âşık ya da gülünç duruma düşüp diğer arkadaşları tarafından alaya alınan iki garip olduklarından söz eder.¹⁶⁴

Uraz'ın halk şiiirleri ile ilgili değindiği bir diğer önemli başlık *cönklerdir*. Halk şiiirlerinin yazıya alınanlarının eskiden "Cönk" adı verilen defterlerde toplandığını

¹⁶¹ Uraz, agm. s. 7967.

¹⁶² Uraz, agm. s. 7967.

¹⁶³ Uraz, agm. s. 7968.

¹⁶⁴ Uraz, agm. s. 7968.

anlatan Uraz, cönklerde *Ali kurna*¹⁶⁵ denilen dayanıklı kâğıt kullanıldığı, cönkün sahibi paralı ise, *Abâdi*¹⁶⁶ denilen iyi kâğıdı kullandığı, kapak olarak da yumuşak *meşin* kaplandığı bilgisini vererek halk arasında *Dana dili*¹⁶⁷ diye anılan bu defterlerin edebiyat tarihi bakımından da çok değerli olduğunu söyler.

Uraz'ın bu kavram hakkında etimolojik tahlile girmesi de dikkat çeken bir başka husustur. Uraz, cönk sözünün Türkçe köklere uygun bir diyalektinin olduğunu ifade ederek şunları söyler:

*Anlam ayrılıkları bir yana bırakılırsa, kuruluşları Cönk'e benzeyen böyle sözler Türkçede az değildir. Bu bakımlardan Cönk sözünün de eski Türkçe köklere uygun etimolojik bir havası ve diyalekti yok değildir.*¹⁶⁸

Uraz'ın bir başka dikkat çektiği husus *sefineler*dir. Aydın toplum edebiyatında, nazım ile düz yazıdan parçalar ve biyografiler yazılmış antoloji ya da tezkire tutumuna uygun kitap ve mecmualara Arapçadan alınarak gemi anlamına gelen *Sefine* adı verildiğini ifade eder.

Uraz'a göre *sefine* teriminin kullanılış amacında geminin çok şey barındıran bir araç olması yönü yatar. Uraz, bunların içinde de çeşitli yazılar bulunacağından *gemi* anlamını veren bu sözün kullanıldığını savunur.

Fuzulî gibi Uraz da cahil kimselerin cönk yazmasından şikâyetçidir. Çünkü bazı cönkler okuma bilen ama yazma bilmeyenler tarafından başka kâtiplere yazdırılır. Bu cönklerde halk şiirlerinin yanında değişik sözler de yer alır. Uraz, bu okur ama yazamaz ve anlamaz kesimin oluşturduğu cönkleri başarılı bulmaz.

Aydın toplum içindeki şâirlerin, hattatların, şeyhlerin, daha başka bilim adamlarının biyografilerle eserlerinden alınmış parçalar üzerinden yazılmış kitaplara

¹⁶⁵ Eskiden hattatların daha ziyade sülüs yazı için kullandıkları bir kâğıdın adıdır. İtalya'da Toscana bölgesi güneyindeki Livorno kentinde yapıp Osmanlıya getirilen kâğıtlarda *A. Ligorna* kelimesi soğuk damga ile basılıdır. O dönemde bu kâğıtları kullanan hattatlar arasında kâğıdın adı *Ali Kurna* kâğıdı olarak kalır.

Battal ve evsat (orta) olmak üzere iki boyu vardı. Çifte olanlarına "Çifte Ali Kurna", renkli olanlarına "Ali Kurna Boyalı" denilirdi. (M. Zeki Pakalın - Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü)

¹⁶⁶ Eskiden Hindistan'ın 'Devletâbâd' şehrinde imal edilen, açık sarı, yarı mat ve kalın bir çeşit kâğıt. Abadi Osmanlı döneminde çok kıymetli bir hazineydi. Çünkü o dönemin imparatorluğunda her alanda olduğu gibi dil ve edebiyat alanında da dünyaya öncülük eder durumu hâkimdi. Osmanlı yazar ve ince sanatkarları abadiye ayrı bir kıymet verirlerdi. (bk. TDK Türkçe Sözlüğü)

¹⁶⁷ Uraz, bu kavrama "*dil-i dâna* (bilgiç gönül) dan bozma olsa gerek" dese de gerçekte halkın şekil itibarıyla uzun olması ve deri ile kaplı bir kapaktan oluşması nedeniyle *dana dili* olarak adlandırdığı kanaatindeyiz.

¹⁶⁸ Murat Uraz, "Cönkler ve Sefineler", *Türk Folklor Araştırmaları*, Yıl: 29, 17 (337), 8057-59.

Sefine adı verildiğini söyleyen Uraz, bunların tezkirelerden pek ayırt edilir gibi olmadıklarını ifade eder.

Uraz, dört ayaklı hayvanların en biçimlisi ve en işe yarayanı olan atların bu özellikleriyle destanlara ve birçok hikâyeye konu olmasının yanında ihtiyarlamış, zavallı hale düşmüş, alay konusu olmuşların da âşıkların şiirlerinde kendilerine yer bulduğunu ifade eder. Çıldırılı Âşık Şenlik'in *Alaşan* adındaki atını buna örnek gösterir. Şenlik, bu atı çok sever. Çok ihtiyar olmasına ve zayıflamasına rağmen atı bırakmaz. Atın derisine talip olanlara bile atı teslim etmez, sonunda at ahırda ölür. Ancak bu sevgi o kadar büyüktür ki atı ahırdan çıkarmaz. Bu durumu Şenlik *Vahname* adında mizahi bir şiire döker.¹⁶⁹

Uraz'a göre halk şiirinde kullanılan eski kuşlar çok kutsallaştırılmış ve kahraman özellikte kuşlardır. Sonrakiler ise habercidir, âşıktır ve başka işlerle görevlidir. Mesela bülbül âşıktır, turna da haberci bir gurbet kuşudur.¹⁷⁰

Uraz; kuşların, şâirlerin şiirlerinde kullanılma şekillerine göre birtakım adlar aldıklarından bahseder. Uraz *bülbülün*; halk, tasavvuf ve divan şiirlerinde kullanılan bir temsilci olduğunu, seven kişiyi temsil ettiğini söyler. Tasavvuf anlayışında bülbülün güle âşık olmasının ilahî aşka yönelen bir vesile olduğundan bahseden Uraz, âşık kuşa halk şâirlerinin *şeydâ bülbül*, *garip bülbül*, *dertli bülbül*, *divane bülbül*, *çileli bülbül*, *ağlayan kuş* gibi tabirler kullandıklarını ifade eder. Bağrı yanık halk şâirlerinin kendilerine de *çileli bülbül* dedikleri gibi gönüllerine de *cefa kutusu* ve *can bülbülü*, bedenlerine *ten kafesi* dediklerini belirtir. Uraz, Çok içli saz çalan halk şâirleri için *Sazına bülbül kondurur*, derken de bülbülün kullanıldığını ifade eder.¹⁷¹

Uraz, şâirlerin, bülbülü güle âşık diye yakıştırdıkları gibi, *pervâne*yi de ışığa ve ateşe âşık olarak andıklarından ve ışıkla ateşi sevgilinin sembolü olarak kullandıklarından söz eder. Uraz'a göre bülbül ile pervâne birbirinden farklı şekilde âşığı temsil eder. Bülbül feryat eden âşık, pervâne ise sessizce yanan âşıktır.¹⁷²

¹⁶⁹ Uraz, agm. s. 8374.

¹⁷⁰ Murat Uraz, "Eski Türk Destanları, Halk Şiiri ve Hikâyelerinde Kuşlar-1", *Türk Folklor Araştırmaları*, Yıl: 25, 15 (292), 6806-08.

¹⁷¹ Uraz, agm. s. 6807.

¹⁷² Uraz, agm. s. 6808.

Leylek büyüklüğünde olan *turnaların* da şiirlerin önemli kahramanlarından olduğunu aktaran Uraz, göçmen kuşlardan olduğu için kışın uzak ve sıcak diyarlara gittiklerini, bu bakımdan âşık halk şâirlerinin, turnayı sevdiklerinden haber getiren, onlara haber ulaştıran bir *gurbet kuşu* bildiklerinden bahseder. Telli turnanın da halk şiirlerinde geçtiğini ifade eden Uraz, bunun da başından aşağı uzanan tüyleri olduğu için bu adı aldığını söyler.¹⁷³ Uraz, turnaların halk şâirlerinin sırdaşı olduğunu ve bütün isteklerini bu turnalara söylediklerini aktarır. Ayrıca turnanın gözlerinin çok temiz ve parlak olması nedeniyle duru ve temiz sulara halkın, *turna gözü* deyimini kullandıklarını ifade eder.¹⁷⁴

Uraz'a göre âşık *sıla derdi*, *vatan derdi*, *yâr derdi* ile huzurunu alt üst eder. İnsanlar ona bir şey ifade etmez olur. Artık turnalara, gökte uçan kuşlara, bulutlara sormaya başlar. Uraz, burada önemli bir folklor unsuruna açıklık getirir. Ona göre *turna* halk şâirinin en değerli, en kıymetli habercisi ve dert ortağıdır. Şâir ondan haber bekler, derdini ona anlatmaya çalışır.

Âşık halk şâirlerinin dert ortağı olan bu haberci *gurbet kuşu* gibi, *karganın* da haberci kuşlardan olduğunu aktaran Uraz, turnaların aşk ve sevgi haberlerini ulaştırırken kargaların da kötü olayları bildiren fitne ve fesat çıkaran haberleri getiren ve götürken kuş olduğunu aktarır.¹⁷⁵

Uraz, halk şiirinde ikinci plânda gelen kuşları sıralarken şahin, karga, keklik, ördek, kaz, suna, tavus, kara tavuk, serçe, leylek, tutî, baykuş gibi kuşları sıralar. Halk şiirlerinde daha çok kızıl şahin ve üç paçalı şahinin geçtiğini, keskin, güzel ve çekici gözleriyle teşbihlerde kullanıldığını aktarır.

Uraz; pis, kötü sesli bir kuş olarak tasvir ettiği *kargaya* kabiliyetsiz, cahil insanların benzetildiğini aktarır. Dedikoducu bir yapısı olduğundan bu tür insanların halk şiirlerinde kargalara benzetildiğini aktarır. Ayrıca koşmalarda geçmekle beraber, halk şâirlerinin sevdiğinin yürüyüşünü daha çok türkülerde rastlanan bir kuş olan kekliğin sekerek gidişine benzettiğini söyler.

Halk şiirlerinde ve hikâyelerinde *ördek ve kazın* da epeyce geçtiğini, ördeğin, kazdan ve sunadan daha çok uçan bir hayvan olduğu için halk şiirlerinde çok yer aldığını

¹⁷³ Uraz, agm. s. 6833.

¹⁷⁴ Uraz, agm. s. 6832.

¹⁷⁵ Uraz, agm. s. 6832.

aktaran Uraz, hikâyelerde, âşıkların, sevgililerini, turnalar gibi ördeğe de sorduklarının onunla dertleşmek istediklerinin de görüldüğünü aktarır. Uraz'a göre kazlar içinde en güzeli ve halk şâirlerinin sevdiklerini benzettikleri *tûba kazı* denilen kazdır.

Göçmen kuşlardan olan *leyleğin* de halk şiirlerinde, türkülerinde ve birtakım halk inanışları arasında yer aldığını aktaran Uraz, leylekler geldikten sonra, ilk olarak leyleği ayakta görenin o yıl çok gezdiğine inanıldığını *leyleği ayakta gördü*, sözünün de buradan geldiğini ifade eder. Leylek, biraz büyüyen yavrusunu yuvadan atar. Bunu bilen halkın, yalnız ve kimsesiz kalınca *leyleğin yuvadan attığı yavruya döndük*, demesinin sebebinin de bu şekilde aktarır.

Halk şâirinin *kibirli* diye pek sevmediği bir kuş olan *tavusun*, *cennet kuşu* olarak da şiirlerinde kullandığından bahseden Uraz, tavusun sesi ve ayaklarının çok çirkin olması nedeniyle kendisinin de bu duruma üzüldüğünü söyler. Ancak kuyruğunun güzelliğinin, onun tüm bu kötü durumlarını unutup kibirlenmesine neden olduğunu ifade eder.

Uraz, küçük ve çelimsiz olan serçenin de halk şiirlerinde, beceriksizliğe örnek gösterildiğini ifade eder.

Halk arasında güzel konuşanlar için söylenen *dudu dillim* ifadesinin kaynağı olan bir kuştan daha bahseden Uraz, papağan gibi söylenen sözleri söyleyen ve ezberleyen bir kuş olan *tûtînin* divan şiirlerinde olduğu gibi halk şiirlerinde de kullanıldığını aktarır.

Uraz, uğursuzluğun işaretçisi sayılan bir kuş olan *baykuşun*, gündüz gözleri görmediği için geceleri kargaların, kuşların yuvalarını tar ü mar ettiğini aktararak bu kuşa şiirlerde kötü insanların benzetildiğini aktarır.¹⁷⁶

Uraz, çoğu âşığın kullandığı mahlaslarda yaşantılarının etkisinin olduğunu ifade ederek meçhule kapılıp gurbete çıkan ve diyar diyar gezen âşığın silya dönememe korkusu çektiğini ve bu yüzden *Garib*, *Garibî*, *Gariboğlu*, *Gurbetî* gibi mahlasları kullandığını bildirir.

¹⁷⁶ Uraz, agm. s. 6835.

2.2.7.4. Bilmeceleler

Uraz, muammanın halk şâirlerinde bulunan önemli bir kabiliyetin ürünü olduğunu, halk şâirlerince muamma düzenleme veya çözenin bir zekâ ve bilgi eseri sayıldığını, halkın da buna aynı derecede inandığını aktarır.

Muammanın günümüzdeki karşılığının halk arasında *bilmece* olduğunu ifade eden Uraz, mensur ve manzum şekillerdeki muammaların kimler tarafından tertip edildiği hakkında bilgi olmadığına değinir. Uraz, *üstad* vasıflı saz şâirlerinin muamma geleneğini kışın, toplantı meclislerinde sürdürdüklerini aktarırken bahar ve yaz geldiğinde dağ, taş gezip sevdiği uğruna meşakatlere katlandıklarını, sazlarıyla birçok meclise girip çıktıklarını ifade eder. Kışın ise kahve veya hatırı sayılır kişilerin konaklarında divan kurduklarını, meydan edildiklerini belirten Uraz, bu meydan edilmelerde atışmaların, karşılaşmaların olduğunu, sohbetler kurulduğunu, *vasf-ı hal* edilerek muammalar tertip edildiğini aktarır.

Uraz'a göre, muamma tertiplerinde uygulanan birtakım âdetler ve an'aneler vardır. Kahvelerde muamma teşhir edildiği gecelerde; sigara ve nargile içilmez, kimse sesli konuşmaz, herkes intizam içinde oturur. Halk şâiri tarafından hazırlanmış olan muamma büyük ve uzaktan okunabilecek bir yazı ile kâğıda yazılır ve bir tahtaya yapıştırılır, etrafına da yine o tahtaya bir milimetre kadar kalınlığında balmumu sürülür.¹⁷⁷

Birkaç şâir de kahvenin peykesine oturmuş ve yanlarına da kahveye her geleni tanıyan bir adam alır.

Âşıklar nöbetle; kahveye gelenlere, işine ve halk arasındaki derecesine göre *ağırlama*lar söylerler. Ağırlanan adam da kesesinin ağırlığına göre, muammanın etrafındaki balmumu sürülmüş tahtaya para yapıştırır.¹⁷⁸

Muammayı kim çözerse paraları o alır ve muammayı tertipleyen âşığa da bir taksim çıkarır. Şayet bu muamma birkaç gece kahve duvarında asılı kalır, kimse tarafından da çözülememiş olursa, sahibi olan âşık şâir, bunun ne olduğunu söyler ve bütün paraları alır.¹⁷⁹

¹⁷⁷ Bu balmumuna halkın gönlünden kopan paralar yapıştırılır.

¹⁷⁸ Uraz, makalesinde parayı yapıştıranların halktan kişiler olduğunu söyler.

¹⁷⁹ Murat Uraz, "Halk Edebiyatında Muamma", *Türk Folklor Araştırmaları*, Yıl: 1, Sayı: 8. 113-115.

Uraz, *tutuşmaca* ve *tutuk âşık* kavramlarını tanımlarken konaklarda veya kahvelerde âşıkların birbirleriyle karşılaştıklarında bazen de halk muvacehesinde birbirine muamma söylediklerini ifade ederek bunlara *tutuşmaca* dendiğini aktarır. Uraz, âşıkların makbul olanını tarif ederek bir âşık tarafından ileri sürülen muammayı çözmek için ya bir müddet alıp bu müddet içinde muammayı halletmesi ya da söylenince hemen çözmekle cevabını vermesi gerektiğini anlatır. Bu iki şekilden birine dâhil olmayan âşığın *tutuk âşık* olarak nitelendirildiğini ifade eder. Uraz, ayrıca bir âşığın, muammayı zorlaştırarak rakibini muammayı çözemeyecek hale getirmesine de *habt etmek* denildiğini belirtir.

Uraz'ın özellikle seçtiği birkaç muamma şöyledir:

Âşık Bulduk

Ol nedir ki, ustalardan ustadır?

Ol nedir ki, hastalardan hastadır?

Ol nedir ki, bağırsağı destedir?

Âşık çocuk muammamı bil benim!

Âşık Mahmud

O böküdür ustalardan ustadır,

O bökü ki hastalardan hastadır.

Hem de onun bağırsağı destedir.

Ustam ben bilirim sen öğren de gel!

Bu muammanın ifadesi "ipek böceği" dir. *Âşık Bulduk* bu tutmacası ile çırağını bağlamak istemiş ise de muvaffak olamamıştır.

Ol nedir ki boyatubdur boyaksız?

(Zağfiran)

Ol nedir ki gider elsiz ayaksız?

(Ölü)

Ol nedir ki doğar elsiz ayaksız?

Kırk gün sonra bakarsın ki eli var.

(Kurbağa)

Üstünü çorap yaptım

İçini kebab yaptım.

Kestim seni de bir gün

Büyük bir sevap yaptım.

(Kurbanlık koyun)

Merdivenin yarısına

Baktım ayın sarısına

Kuşlarda ben bir kuş gördüm

Meme verir yavrusuna

(Yarasa)

Namaz namaz o namaz, onu kimse kılamaz,

Etten mescid su kıble onu kimse bulamaz.

Bu muamma Yunus Peygamberin balığın karnında iken namaz kılmış olduğunu ihtiva eder.

2.2.7.5. Fıkralar

Uraz, Türk edebiyatında hicvi ve mizahı genel manasına göre şöyle tasnif eder:

1. *Tanzimat'a kadar divan edebiyatında mizah ve hiciv*
2. *Halk edebiyatında mizah ve hiciv*
3. *Tanzimat'tan sonra divan tarzı hicvin devamı, Tanzimat devresi şahsiyetleri elinde aldığı şekil*
4. *1895 senesinden sonra Serveti Fünûn neslinde mizah ve hiciv*
5. *1908'den sonra divan hicvini devam ettirenler*
6. *1908'den sonra mizah ve hicivde yenilik*
7. *Son nesilde mizah¹⁸⁰*

Uraz'a göre mizahın başlangıç eserlerinden bulmak o zamanki şartlara (1940'lı yıllar) göre oldukça zordur. 14. yüzyıl öncesinin gerekli tetkiklerinin yapılacağından emin olarak kesin ifadelerde bulunan Uraz, bilgilere ulaşılabildiğinde mizahın da başlangıcı üzerine kesin ifadelerde bulunulabileceğini aktarır.

Dönem mukayesesi yaparak divan mizah ve hicvini eleştiren Uraz, divan hicvinin en esaslı materyallerini küfür ve müstehcen tabirlerin teşkil ettiğini ifade ederken bu dönemin hicvinin asıl özelliğinin *mutlak terbiyesizlik* olduğunu vurgular.

¹⁸⁰ Murad Uraz, "Türk Edebiyatında Mizah ve Hicve Toplu Bakış", *Erzurum Halkevi*, Yıl: 3, Sayı: 8-9. 42.

Mutlak terbiyesizlik'e ulaşabilenler için birtakım ifadelerin kullanıldığını aktaran Uraz, bu kişilerin sağa sola dil uzatırken gösterdikleri pervasızlıklarını bir de heccav, hecagûyu şehir, şâiri ateşzeban gibi sıfatlarla taçlandırarak büyük bir görevi yerine getirdiklerini zannettiklerini aktarır. Öyle ki o dönemim hicivlerinde düstur, edep olmamaklık en çok riayet edilecek şartlardır.

Uraz, bu durumu bozuk bir cemiyet karakterinin yansıması olarak görür. Ona göre bu kadar aşağılayıcı olmayı başarabilmenin ve bunu yaparken de beğenerek, hoşlanarak yapmanın tek açıklaması budur. Uraz'a göre bu yapılanlarla cemiyetin kılcal damarlarıyla hayvanî hislerle oynanarak adeta ahlâki bir cinayet işlenmiş, gelecek neslin ölüden farksız hâle getirilmesine büyük bir gayret sarf edilmiş olur.

Uraz'ın eleştirdiği bir başka dikkat çeken şey de bu tarz hicivlerin İslâmiyet'in kabulünden sonra edebiyatımıza girmiş olmasıdır. Ona göre *bir vakit namazını kaçırmayan mütereddi bir kafilenin* hayvanî hislerle böyle rencide edici, aşağılayıcı ifadeler kullanmalarının anlaşılması mümkün değildir. Bu tarz hicivlerin, mizah adı altında, güldürme maksatlı hazırlanmasının *Türk edebiyatında kara birer leke* olarak hatırlanacağını üzümlere ifade eder.

Uraz'ın eleştirilerinden dönemin padişahları da nasibini alır. Bir padişahın Beşiktaş'taki köşkünde, yıldırım düştüğü esnada elinde okuduğu kitap *Nef'i'nin Siham-ı Kaza'sıdır*. Uraz'a göre, muhteviyatı *küfür ve hayâsızlığın bir koleksiyonu* olan böyle bir eseri, devlet reisinin ruhuna zevkine uygun bularak okuması *büyük bir fecattir*. Uraz, bu konuda kimsenin namusuna, mahremiyetine dokunmadan ama biraz ağır eleştiriler yaparak iltizam kazanan 15. yüzyıl şâiri *Şeyhi'nin*, bu münevver zümre edebiyatının ilk satirik eser veren şâiri olduğunu savunur. Uraz, bundan sonrakileri çok ağır bir dille eleştirerek *hiciv adı altında, şerefe, namusa tecavüz eden ve bunu muvaffakiyet sayan kişilerin* içinde bu karakteristik özellikleri eksiksiz taşıyan kişinin de Nef'i olduğunu ifade eder.

Uraz'ın eleştirilerine neden olan bir başka durum da *Latife* tarzındaki manzumelerin, shevani duyguları depreştirme maksadından öteye gidememeleridir. *Hezelgû, yavegû, bezlegû* gibi isimler verilen Latifecilerden bazılarının bu eleştirdiği konulardan farklı şeyler yazmaya çalıştıklarını söyleyen Uraz, Tahir Efendi ile Nef'i'nin

atıştığı bir şiir örneğini verir. Tahir Efendi bir şiirinde Nef'i'ye köpek demesine karşılık Nef'i'nin şu mısraları dikkat çekicidir:

*Tahir Efendi bana kelp demiş,
İltifatı bu sözde zahirdir.
Maliki mezhebindeyim zira
İtikadımca kelp tahirdir.*

Bu dörtlükte Nef'i, hem kendi itikadına göre köpeğin temizliğinden bahsetmiş aynı anda da yaptığı *türye ve cinasla* Tahir Efendiyi köpek gibi göstermiş olur.

Uraz, Tanzimat'tan sonra divan tarzı hiciv yazarlar da daha evvelkiler gibi galiz tabirlere meylenmişler en bayağı sözleri kullanmayı hüner telakki ettiklerini belirtir.¹⁸¹

1908'den sonra mizah alanında bir gelişme olduğundan ifade eden Uraz, bu gelişmenin niteliksel olmadığını söyleyerek nicel bir artıştan söz eder. Uraz'a göre mizahtaki bu artışın temelinde devrin (1908) dedikoduları, birçok hadiselerle dolu oluşu, matbuat alanında esaslı bir anlayışın olmayışı yatmaktadır. Ayrıca mizah edebiyatımızın en ince şeklini son nesil elinde aldığını ifade eder.

Uraz; destan, türkü, tekerleme, taşlama ve sicillemelerde hatta ölüm için söylenmiş manzumelerde bile mizaha yer verildiğini ayrıca nazım ve nesir ayırt etmeksizin her nazım türünde güldürücü tabirlere rastlandığını belirtir. Uraz'a göre münevver zümre edebiyatının mizah tarzı ile hicvi halk edebiyatına sirayet etmez.¹⁸² Halk şâirlerinin divan edebiyatı şâirlerine göre daha terbiyeli hicivler yazdığını ifade eden Uraz, divan şâirlerinin *hicap duymadan* yaptığı ağır hicivleri halk şâirlerinin meydana getirmesine onların saffetinin engel olduğunu dile getirir. *Halk şâirlerinin taşlama ve tekerlemeleri küfür ve ahlaki incitecek teşhirden uzaktır*, diyerek halk şâirlerinin üstünlüğünü dile getirir.

Uraz, halk şâirlerinin ve halk edebiyatının halk için var olduğunu ifade ederek divan edebiyatı gibi asık çehreli bir edebiyat olmadığını vurgular. Bu nedenle şen parçalarıyla her zaman ferahlık, aşk ve neşe uyandıran bir edebiyat olduğunu söyler.

Bir karşılaştırma da Tekke edebiyatı üzerinden yapan Uraz, bu şâirler tarafından yazılan şiirlerin halk edebiyatındakilere dâhil edilemeyecek kadar kapalı olduklarını,

¹⁸¹ Uraz, agm. s. 45.

¹⁸² Murat Uraz, "Halk Edebiyatında Mizah", *Türk Folklor Araştırmaları*, Sayı: 10. 178-179.

ancak mizahî çehreye sahip şiirler olarak sayılabileceklerini ifade eder. Tarikata bağlı şâirlerin, şu fani varlık içinden hakikî mevcudu temsil eden bir maddeyi alarak onu herhangi bir manzum ile anlatması veya karşılaştırma yapabilmesinin büyük bir hüner olduğunu aktarır.

Uraz, Bektaşîler gibi bazı tarikat mensuplarının yazmış olduğu *şathiye* veya *şathiyat* olarak adlandırılan şiirlerin görünüşte yaratıcıya meydan okuma mahiyetinde yazılmış eserler olmasına rağmen, bu şâirlerin mizahi üslupla ilahî varlığı tecelli ettirebilmek için başvurdukları bir yol olduğunu ifade eder.

Uraz'a göre hiciv konusunda eserler verenler divan edebiyatı şâirleridir. Halk edebiyatı şâirlerinin hicivden çok mizaha yöneldiğinden bahseden Uraz, şehirlerde yaşayan halk şâirlerinin divan şâirlerine özenerek hicve yöneldiğini belirtir.

Uraz, hiciv ve mizahın, *atmaca*, *atışma*, *münazara*, *vasfihal*, *sicilleme*, *koşma*, *arızhal*, *muhabbetname*, *somatname*, *tekerleme taşlama*, *semai tekerlemelerine* ve halk şâirlerinin *meydan edilmelerinde* söyledikleri beyitler ve manzumelere konu olduğunu söyler.

Halk hikâye ve masallarının bazılarında *serpme* olarak mizahla karışık olayların akıllı, iş bilir, güldürücü tipli insanlar aracılığıyla gülünç hallerde anlatıldığına değinen Uraz, birçok tip hakkında bilgi vermektedir. Bu tiplerin başında halk hikâyelerinin konularındaki olaylara göre, karakter değiştiren, zeki, kurnaz, aptal, hileci, saf, korkak, cesur gibi birbirine karşıt nitelikler taşıyan bir kişi ve çare bulucu ana tiplerden biri olan *Keloğlan*'ın geldiğini söyler. Sempatiktir, gereğinde inandırır ve kendini sevdiren. İnsanları kızdırdığı zaman azdır. Kıyafeti ve konuşma tarzı güldürücüdür. Sözlerinin dahi genel havası güldürmeye doğrudur. Gençtir, özellikle yaşlılara karşı merhametli ve yardımcı görünür. Ama aldattığı da olur. Uraz, Köroğlu hikâyelerinin çoğu kolunda yukardaki çeşitli görevlerde ve hallerde görüldüğünü ifade eder.

Uraz, en önemli tiplerden birinin de *dervişler* olduğunu söylemekte ve bu *seyyah dervişlerin* büyük roller üstlendiklerine değinmektedir. Bunlar şehir şehir gezen, yatacak kapı arayan, zenginlerden para çekmeyi düşünen, açık göz ve hazır cevap insanlardır. Çok hikâyelerde konu olduğu gibi *bir şehzadeye*, *bir hükümdara*, *bir kahramana*, *bir kız tasviri* götürürler. Resmi alan hemen kıza âşık olur. Dervişe avuçlar dolusu para verir ve *“Vay derviş baba, sen buraya nereden düştün? Bu afet-i cânın resmini nereden buldun?”*

Hangi rüzgâr seni buraya attı?” deyince derviş de “Oğlum, derviş yelkovan çalısına benzer. Rüzgâr hangi yandan eserse derviş ona uyar, o bir yana döner.” cevabını verir. Artık dervişe ikramlar başlar. Sofralar kurulur. Yemekler verilir. Sonunda *pilâvı görünce nur görmüş hacıya döner*. Heybesi kızılılarla (altın paralarla) dolar, alacağını alır. Sılacı olur, gider.¹⁸³

2.2.8. Halk Tiyatrosu

2.2.8.1. Kıssahanlar, Şettahlar, Meddahlar

Osmanlı döneminde halkın masala yakın hikâyeler anlattığını ve bunların Selçuklu geleneğinden kalma hikâyelerle de artırıldığını söyleyen Uraz, bu hikâyeleri anlatanlara *kıssas* ya da *kıssahan* adında *sokak hikâyecileri* denildiğini belirtir. Uraz, Selçukludan başlayıp Osmanlıya kadar devam eden Doğu’dan etkilenme sürecinde İran, İsrail, Hint ve Arap hikâyelerinin yoğun ilgi gördüğünü ve bunları anlatanlar arasında yabancıların da olduğunu ifade eder. Bu yabancıların dikkat çekmek adına, ahlaksız parçaları anlattıklarını ve dikkat çekmede oldukça başarılı olduklarını da üzümlere söyler.

Bu hikâyeleri değerlendiren Uraz oldukça farklı bir düşüncesini dile getirir. İçerik anlamında, ahlaksızlıkların bir tarafa bırakıldığında, gerçeklikten çok uzak, doğa yasaları dışında doğa ötesi âlemlerden olabildiğine akıp gelen masallardan başka bir çehre olmadıklarını ifade eden Uraz, bu yüzden, Leylâ ile Mecnun, Ferhat ile Şirin, Yusuf ile Züleyha, Azra ile Vamık gibi gerçek olaylardan doğan bu halk hikâyelerinin doğa yasalarından oldukça uzaklaştıklarını söyler.¹⁸⁴

13. yüzyılla başlayan kahramanlık hikâyelerindeki din havasından şikâyetçi olan Uraz, Şeyyat İsa’nın *Salsalnâme* adındaki hikâyede Hz. Ali’nin *Salsal* adındaki devî öldürmesindeki kahramanlığı ve Battal Gazi’nin kahramanlık hikâyeleri, Uraz’ın kendi ifadesiyle, halk arasında ve dinî havayla yolunu almış gidiyordur.¹⁸⁵ Halk arasında gerçek hayattan alınarak oluşturulan halk hikâyelerine din kisvesi giydirilmesini, hikâyenin özüne dokunmak olarak algılayan Uraz, hikâyelerin salâhiyeti için anlatıcıların asıllara sadık olması gerektiğini düşünür.

¹⁸³ Murat Uraz, “Halk Edebiyatında Hiciv ve Mizah”, *Türk Folklor Araştırmaları*, Yıl: 25, Sayı: 298. 6965-66.

¹⁸⁴ Murat Uraz, “Halk Hikâyecileri ve Hikâyeleri: Kıssahanlar, Şettahlar, Meddahlar”, *Türk Folklor Araştırmaları*, Yıl: 30, 18 (354), 8535-39.

¹⁸⁵ Uraz, agm. s. 8536.

Ülkemizde yeni yeni filizlenmeye başlayan halk hikâyeciliğinin 15. yüzyılda toplanmaya başlayan *Dede Korkut* hikâyeleriyle konu ve şekil bakımından yönlendirildiğini ifade eden Uraz, bu hikâyeye kahramanlarının *Karagöz* oyunlarına girerek Türk halk hikâyeciliğinin gelişmesinde büyük rol oynadığını savunur.

Uraz, bu dönemlerde halkı eğlendirip güldüren bir anlatıcı grubun da çıktığını, bunlara da anlattıkları *şathiyeler* nedeniyle *şettah* denildiğini, tarikatlardaki *şathiyelerden* farklı olarak bunların güldürme esasına değil de hikmete dayanan şiirler olduğunu ifade eder. Uraz'a göre bu yeni *kıssahanlar* yani *şettahlar*, eskilerine göre daha terbiyeli ve bilgilidir. Uraz, bu tarz şiirlerin şerhe yatkın olduğunu ve mistik düşüncelerin bu gibi sözlerle sembolize edilerek manzum bir tarzda düzenlendiğini belirtir.¹⁸⁶

Arapların *makame*, İranlıların *nakkal* dedikleri *meddahlar* geçmiş günlerin hikâyelerini, bunlardaki çeşitli insanları, onların konuşmalarını, yaratıkları ve seslerini taklit ederek anlatan kimselerdir. *Kıssahanların* önemini yitirmesinden sonra hikâyeye anlatma işi bunlara geçer. Klasik *meddah* tasviri yanında *meddahların* özel yeteneklerinin bulunması gerektiğini söyleyen Uraz, *meddahın* müzik bilgisi yeterli ve sesi güzel, zeki, bilgili iyi konuşan biri olması gerektiğini ifade eder.¹⁸⁷

Uraz, *meddahlığa* karşı artan ilgi ve sevginin neticesinde *meddah* sayısının da arttığını söyler. Yıldırım Bayezid'den bu yana ünlenmiş *meddahları* şöyle sıralar:

“*Arap Nedim, Harman Danası, Hacı Kıssahan, Mustafa Çelebi, Balaban, Ömer, Halil, Nakkaş Hasan, Çok Yedi Reis, Eğlence, Küçük Ali Çelebi, Saçaklı Zâde, Derviş Hasan, Hayâlî, Tıflî Ahmet, Hamdi, Şekerci Salih, Hamza, Firuz, Pertevî, Ramazan, Derviş Mehmet, Zülüflü İbrahim, Derviş Kâmil, Sait ve Abdi Beyler, Küpeli Çavuş, Mursâhip Hâtif Efendi, âşık Hasan, Emin, Tespihçiöğlü Nuri, Ayvazoğlu, Kız Ahmet, Yağcı, İzzet, Camcı İsmail, Şerif Çelebi, Muhsin Bey, Borazan Tevfik, Aşkî, İsmet ve oğlu, Sururî, Hakkı ve Tahsin.*”

Masallar konusuna da değinen Uraz, halk arasında masaldan daha kısa olan “*mesel*” den de bahseder ve *mesel* diye anlatılanlarda, bilmece gibi düzenlenmiş başlamalar bulunduğunu aktarır. Uraz'a göre bu mesellerin çoğunun ses uyumu dışında ifade ettiği hiçbir anlam yoktur.¹⁸⁸

¹⁸⁶ Uraz, agm. s. 8536.

¹⁸⁷ Uraz, agm. s. 8539.

¹⁸⁸ Uraz, agm. s. 8539.

2.2.9. Halk Oyunları (Dansları)

Uraz'a göre millî oyunlar onları vücuda getiren insanların ruhunu, heyecanlarını ifade eder.¹⁸⁹ Kimi zaman dalgaların, sarp kayalıkların, yeşil yamaçların, fırtınaların bilemediği sınırlı bir Karadeniz halkını; kimi zaman soğğun, çilekeşliğin, dam gibi yüksek dağların bir türlü soğutamadığı sıcakkanlı, vakur ve beyefendi dadaşı¹⁹⁰ anlatmak için tertip edilmiş, her hareketinde bir anlam yüklü olan, geleneksel kıyafetlerle süslü bir halk kültürü unsurudur halk oyunları. Horon içinde bedii bir asabiyet mevcuttur. Sağa sola açılmalar, diz kırmalar, titremeler de sınırlı bir hal göze çarpar. Dadaşın hançerinde, asaletin yanında bir meydan okuma, cesaret söz konusudur. Uraz, neticede barların içinde bir *fedakârlık ve yiğitliğin* var olduğundan bahseder.

Uraz, günümüzde de çok ciddi bir hata olmasına karşın, düzeltilmesi konusunda çaba gösterilmeyen bu konuda düşüncelerini aktarır. Bu oyunlara *bar* adının verildiğini söyleyerek bu oyundaki oyuncu ekibine *folklor ekibi* gibi çok hatalı bir ifade yerine *bar ekibi* veya *halk oyunları ekibi* ifadelerinin kullanılmasının gerekliliğinden bahseder. Ayrıca oyunun hareketleriyle uyum içindeki ezgilerin de özenle seçildiğini bildirirken bunların bir kültürün yansıması olduğunu ifade eder.

2.2.10. Halk Müziği ve Müzik Araçları

2.2.10.1. Saz

Mehmet Murat Uraz, *saz*'ın bir âşık için öneminden bahsedip diğer şâirlerin kullandığı çalgılarla karşılaştırır. Uraz'a göre saz, âşık için çok önemli bir ilham kaynağıdır. Halk şâiri için *bâde*, divan şâiri için mey nasıl ki zihnin gücünü artırırsa âşığın kabiliyetine kabiliyet katan şey de onun sazıdır. Divan şâirinin kalemi yerinde âşığın tezyanesi (mızrabı) vardır. Sazına bu nedenle çok dikkat eder, onun başına bir şey gelmesin diye gözü gibi bakar. Uraz, halk şâirinin sazının onun için bir *övinç kaynağı* olduğundan bahsederek sazını yanından ayırmamasının sebebini buna bağlar.

Uraz'a göre halk şâirlerince *bâde*, divan şâirlerince de *mey*; karihayı cilâlandığı ve çeşit çeşit heyecanların kaynağı olduğu gibi, *saz* da *âşık* için ilhamı kamçılaman paha biçilmez bir âlettir. Divan zümresinin zevkinde yer alan ney, santur, tanbur, kanun ve rübaba mukabil, halk kitlesi şiiirinde ve hikâyelerinde de bütün an'aneleri canlandıran,

¹⁸⁹ Murat Uraz, "Millî Rakıslarımızdan: Karadeniz Horonları ve Türküleri", *İnan*, Yıl: 1, Sayı: 4. 21-24.

¹⁹⁰ Murad Uraz, "Erzurum Rakısları", *Erzurum Halkevi*, Sayı: 2. 4-9.

ruhları ürpertip coşturan ancak *saz* vardır. Divan şâirinin kalemi ne ise halk şâirinin de *tezyane* denilen mızrabı odur.

Divanlarda, sohbetlerde, karşılaşmalarda, ağırlamalarda, güzellemelerde âşığı dile getiren şeyin hep sazı olduğunu anlatan Uraz, onu canı gibi muhafaza ettiğini söyleyerek *kel başından, âşık da sazından korkar*, tâbirinde bunun ifade edildiğini aktarır.¹⁹¹

Uraz ayrıca, *vasf-ı hal, tutuk âşık, hapt etmek, pes dedirtmek, atışma, tutmaca, aç arslan, mat etme, bağlamak, taşa kayaya çalmak, meydan edilme, saz altında dolaşmak, omuz aşırı saz* gibi âşık edebiyatı terimlerinin ve âdetlerin oluşumunda hep bu sazın rol aldığını ifade eder.¹⁹²

Uraz, halk şâirleri ile sazlarının ayrılmaz bir bütün olduğunu ifade ederek halkın da bunu böyle kabul ettiğini belirtir. Halkın gözünde halk şâiri çok değerlidir. Çünkü halkı böylesine tanıyan ve iç duygularına, özlemlerine, düşüncelerine tercüman olabilen bir başkası yoktur. Şâir ve ailelere yardımcı olan en önemli unsurlar, sazdan başka, Uraz'ın deyimiyle *at ve it*'tir. Bu nedenle saz için *küheylan at, sâdik it, sarı telli kepçe* denir.

Uraz, âşık-çırak ilişkisini esnaf, sanatkâr-çırak ilişkisine benzetir. Uzun yıllar ustasının yanında çalışan bir çırak, *peştamal kuşanmayı* hak eder. Esnafça, san'atkârlarca bu bir an'ane ve mesleğin başlangıcı olduğu gibi, genç âşık için, bir usta ve güngörmüş, devran sürmüş âşık yanında senelerce çıraklık ettikten sonra *saza çıkmanın* bir gaye ve bir emel olduğunu belirtir.

2.2.10.2. Kemeççe

Uraz, halk oyunlarının vazgeçilmez unsurlarından birinin müzik aletlerinin olduğunu ifade ederken kemeçeden bahseder. Oyunlara neşe veren, hareketlere en uygun gelen çalgı ise kemeçedir. Bütün nağmelerinde sinsi bir asabiyet duyulduğunu aktaran Uraz, eskiden şehir halkından çoğunun kahvelerde asılı duran sazı aşağı yukarı, biraz çalmayı bildikleri gibi köylülerin de hemen çoğunun kemeççe çalmayı bildiğini ifade eder. Hayatın önemli bir parçası olarak görülen kemeççe için birçok köy türküsü yapıldığını da sözlerine ekler.¹⁹³

¹⁹¹ Murat Uraz, "Saz ve Âşık", *Türk Folklor Araştırmaları*, Yıl: 1, 1 (4), 49-50.

¹⁹² Uraz, agm. s. 49.

¹⁹³ Murat Uraz, "Milli Rakıslarımızdan: Karadeniz Horonları ve Türküleri", *İnan*, Yıl: 1, Sayı: 4. 21-24.

2.2.11. Adlar

Uraz, adlar konusunda klasik dışı bir konuya değinerek çiçeklere şiiirlerle nasıl ad verildiğinden bahseder. Ayrıca şâirlerin çiçeklere sevgililerinin güzel yönlerini benzeterek ad verdiklerinden de bahseder. Uraz'ın dikkat çektiği önemli bir husus, bu benzetmelerde kullanılan çiçek adlarının çoğu zaman yabancı kelimelerle oluşturulmasıdır. Özellikle lalenin bine yakın farklı ve yabancı ifadesi olduğundan bahseden Uraz, şâirlerin şiiirlerinde bu adları kullanırken Türkçeleştirmekten uzak durmalarının altında yatan sebebin de kelimelerin gücünü yitirmelerine engel olmanın yattığını söyler. Uraz, *Şems-i Haver*, *Behişt âsâ*, *Tezhib-i gülşen*, *Hoş âyende* gibi adlarla şiiirlerde kullanılan lalenin, bu kullanımlarının Türkçeleştirildiği takdirde etkisinin yok olacağını aktarır.¹⁹⁴

Şiiirlerde en çok lale ve karanfillerin yabancı adlarla kullanıldığını aktaran Uraz, bunlar dışında gül gibi çok popüler bir çiçeğin yabancı kullanılışları olmakla birlikte özellikle Türkçe isimlerle şiiirlerde yer aldığını ifade eder.¹⁹⁵

Uraz, çiçeklere özellikle de lalelere ad verme konusunda birkaç yol olduğunu ifade eder. Bunlardan biri çiçeğin soğanını bulan ve yetiştiren kişinin veya edebiyata meraklı yetiştiricilerden birinin ad vermesidir. İkincisi de bazı eğitimsiz yetiştiricilerin yetiştirdiği çiçeğe ad koyacak kadar bilgisinin olmaması nedeniyle zamanın tanınmış bilgilileri tarafından ad koyulmasıdır. Üçüncüsü de oldukça *tantanalı* bir yoldur. Özellikle 3. Ahmet ve Nevşehirli İbrahim Paşa zamanında uygulanan bu yolda padişahların ve büyüklerin bulunduğu bir mecliste nadir yetiştirilen bir lale, meclisin en büyüğüne sunulur, oda bu laleye ad takması için ya bir şâir ya da bir zarif kimseye beyitle ad takması için uzatır. Böylece lale, yeni adına kavuşmuş olur.¹⁹⁶

Uraz'a göre Türklerin kullandığı kelimeler ve dolayısıyla adlar, Araplar ve İranlılarla karşılaşmaları sonucunda yüzyıllarca duraksayan, ilerleyemeyen hatta gerileyen bir yapıya bürünür. Bunun neticesinde bilmediği bir dilde ve ne dediğini bilmeden dua eden Türklerin oluştuğundan yakındır. Ona göre Türk'ün kendi öz dili gayet köklü ve her dilden üstündür. Bu görüşü nedeniyle kendi ifadesiyle *bitik taştta yazan* ve

¹⁹⁴ Murad Uraz, "Çiçeklere Şiiirlerle Verilen Adlar ve Eski Çiçek Kitapları", *Eğitim Hareketleri*, 22 (266-267), 12-15.

¹⁹⁵ Uraz, agm. s. 13.

¹⁹⁶ Uraz, agm. s. 14.

Türklerin asıl konuşması gereken dil olan ifadelerin yerini bilmediği bir dil ile Tanrısına ne söylediğini bilmeyen nesillerin kullandığı dile bırakmasından şikâyetçidir. Bu şikâyetini Türklerin kullandığı Arapça-Farsça-Frenkçe karışık adlarda da dile getirir.¹⁹⁷

Türkçe ad ve soyadı seçilirken Türk ulusunun benimsemeyeceği, kullanmayacağı, gereksiz unvanları seçip ayıklamak gerektiğini ifade eder.¹⁹⁸

Uraz, yaratık adlarının insan adı olarak kullanılmalarda o yaratıkların taşıdığı özelliklerin büyük etkisi olduğunu ifade ederek *at ve tayın* yiğitlik, güç, uğur, kurtarıcı; *deve, boğa, tosunun* dayanıklılık, güç; *arslan, parsın* yırtıcılık, yiğitlik; *geyik, maral, ceylanın* çeviklik, güzellik vasıflarını ön plana çıkarmak için konulan adlar olduğunu belirtir. Uraz'ın bu yaratık adlarından biri dikkat çekicidir. Özellikle kötü nazardan korunmak için *bit* ve *kene* insan adı olarak verildiğini ifade eder.¹⁹⁹

Buri, Burte, Aşina, Asna, Sina, Zina, Cine, Cino, Zino, Foçin, Yaşkar, Börücüük şeklinde kullanılan kurt adlarından da bahseden Uraz, bunlara *ak, kara, boz, kızıl, gök* kelimeleri eklenerek birleşik sözcüklerin oluşturulduğunu aktarır.²⁰⁰

Uraz, taşın bile Türklerde çok ehemmiyetli olduğunu aktarırken gücü, dayanıklılığı temsil eden taşın, ad olarak insanlara verildiğinden bahsederek bunlarda da uğurlu veya uğursuz ayrımı yapıldığını ifade eder.

Yurt ve kent adlarının kişilere verildiği gibi Türk büyüklerinin adlarının da kentlere verildiğini aktaran Uraz, bu ad verme işinin bazı kuralları olduğundan bahseder. Savaş, akın, bir yerde doğma, yetişme bu kuralların en önemlilerinden olduğunu ifade eden Uraz; Çin'de, Mısır'da, Abbasilerde çalışan Türklerin kendi yurtlarının adlarını taşıdığını belirtir. Anadolu'daki birçok köyde ve şehirde özellikle Oğuzların torunlarının veya Türk büyüklerinin adlarının yer aldığından bahseden Uraz; *Afşar, Arsin, Bayat, Cinis, Iğdır, Kargın, Kelkit, Menküçek, Özbey, Yavi* gibi isimleri bunlara örnek olarak verir.

Uraz, Türklerin aile bağlarının çok kuvvetli olduğunu aktarırken atalara saygı anlamında anne ve babalarının adlarının çocuklara verdiğinden bahseder. Ayrıca saygı ve

¹⁹⁷ Murad Uraz, *Türk Adları*, Yeni Şark Bitikevi, İstanbul 1935, 6-7.

¹⁹⁸ Uraz, *age.* s. 8.

¹⁹⁹ Uraz, *age.* s. 10.

²⁰⁰ Uraz, *age.* s. 11.

hürmetin gösterilmesi adına isimlerden sonra amca, teyze, bey gibi unvanların kullanıldığına dikkatleri çeker.²⁰¹

Uraz, ad verme konusunda atların kervanlarda yaşadıkları olaylara bakıldığını ifade ederek bu adların günümüzde de kullanıldığından bahseder. Uraz, bu adlardan *kayış kıran, nal söken, palan döken, nal attıran, kervan kıran yıldız* gibi örnekleri sıralayarak bunlar içinde bir bölgenin veya yerin adı olarak kullanılanların da varlığından söz eder. *Palandöken*, Erzurum'da bulunan bir dağın adyken *Kayış Kıran* da Bayburt-Gümüşhane arasında bulunan bir geçidin adı olarak bilinir.²⁰²

Uraz, gerek insan adlarında gerek yer adlarında gerekse kıyafet adlarında yaşanmışlık ve yöresellik unsurlarının bizzat etkili olduğunu ifade ederek, başka kültürlerle temas edildiği anda yeni ifade şekillerinin ortaya çıktığını ve bu ifadelerin de adların zenginleşmesine vesile olduğunu aktarır.

Karadeniz halkının kıyafetlerini dikerken kullandığı kumaşların adlarına bakıldığında Uraz'ın bu ifadeleri daha net anlaşılır. Uraz, *kazmir, kastor, şayak, kaşmirdikoz* olarak bölge halkının kullandığı bu kelimelerin Rumca ve Yunanca olduğunu ifade eder. Uraz, bu bölgenin tarihine bakıldığında böyle kelimelerin neden kullanıldığının da anlaşılabilirliğini söyler. Doğuda eskiden başa *çit, Ahmediye* veya *abaninin* sarıldığından bahseden Uraz, ayağa *cıstik, çapola* adında ayakkabıların giyildiğini ifade ederek, bölgedeki yabancı kültür unsurlarının varlığının hem dili hem de kültürün orijinal halini etkilediğini söyler. “*Adlar konusunda dar bir çerçevede içinde yaşanamaz olmaktan kaynaklanan bir zenginlik olduğunu görmekteyiz.*” diyen Uraz, toplumun kültüründe var olanların diline, dilinde var olanların da adlara yansıdığını belirtir.

2.3. FARKLI ALANLARDAKİ GÖRÜŞLERİ

Uraz, Erzurum'dan bahsederken *Cennet Kevseri kadar leziz ve içimli bulunan Erzurum suları için* çok güzel çeşmelerin yapıldığını ifade eder. Uraz'a göre Anadolu insanı kıymet bilmeyen eslâftır.²⁰³ Geçmişten gelen birikimleri nasıl, ne şartlarda elde

²⁰¹ Uraz, age. s. 17.

²⁰² Uraz, “Halk Hikâye ve Şiirlerinde Dağlar”, s. 8003.

²⁰³ Bizden öncekiler, geçmişler, ahlaf karşıtı. (bk. TDK Sözlüğü.)

edildiğine bakmaksızın harcamaktan kaçınmaz. Bakımsız, harabeye dönmüş olan çeşmelerin bu hale gelmesinin başka bir açıklaması yoktur.

Uraz, tekkeler üzerine yazdığı bir makalesinde, dönemin istismar edilen önemli bir konusuna değinmiştir. Asıl gayelerinden uzaklaşarak, çıkar ve rant elde etme yolunu tutmuş birçok şeyhin elinde tuttuğu binalar olduğunu anlatan Uraz, tekkelerin kapatıldığı yılda, İstanbul’da 208 tekke binasının varlığından söz eder. Uraz’a göre *Cumhuriyet idaremizin yaptığı büyük ve hayırlı inkılâplardan biridir* tekkelerin kapatılması. İslamiyet’in etkisiyle ortaya çıkan *tasavvuf ve onun etrafında türeyen tarikatlar Türk toplumunun umumî havasında, kültüründe ve edebiyatında* değişime neden olmuştur.

Uraz’a göre tekkeler Türk milletinin asırlarca gelişmesini engelleyen *tenbelhane ve sefahat yuvası* olmuştur. *Sır odası, harem dairesi* gibi odaları bulunan tekkelerde yaşananların *Kaşifül Esrar* adlı eserde açık açık anlatıldığını ifade eden Uraz, tekkelerin asıl amacından uzaklaşmış, *kokuşmuş zihniyetin* mekânına döndürülmüş olduğunu aktarır.²⁰⁴

Uraz’ın kadın şairler ile alakalı bir tespiti oldukça dikkat çekicidir. Toplumun geri zihniyetinin bir tezahürü olarak kadınların tahsilinin hazmedilemediğini ifade eden Uraz, birçok kabiliyetli kadının yok olup gittiğini aktararak Divan edebiyatıyla tanınan yüzlerce erkek şairinin olmasına rağmen Tanzimat’a kadar ancak 12 kadın şairinin yetişmesini bu sebebe bağlar. Bu asırlarda kadın mukadderatının dar kavrayışlı, şuursuz ve ihtiraslı bir erkek otoritesi karşısında ezilmeye mahkûm olduğunu savunan Uraz, bu kadere boyun eğmeyenlerin de erkek zevkine ve hislerine bağlı kalarak dönemin hâkim şahsiyetlerine nazireler yazıp varlıklarını sürdürdüklerini aktarır.²⁰⁵

Uraz, halkın kullandığı paralardan bahsederken, bu paraların dönemin zenginliğini gösterdiğini belirtir. Saltuklular döneminden Osmanlı’nın son dönemlerine kadar Erzurum’da basılan paraların üretiminde kullanılan maddelerin ekonomiyi yansıttığından bahsederek altın veya gümüşten yapılan paraları örnekler.²⁰⁶

Uraz, etimolojik araştırma yapmayı seven bir edebiyatçıdır. Eserlerinde birçok kelimenin kökeni hakkında bilgiler verir. Bunlardan biri de *peşeng* kelimesi hakkındaki

²⁰⁴ Murat Uraz, “İstanbul’un İçinden: Tekkeler ve İstanbul’daki Son Durumları”, *Türk Folklor Araştırmaları*, Yıl: 4, 2 (46), 724-25.

²⁰⁵ Murat Uraz, *Kadın Şair ve Muharrirlerimiz*, Tefeyyüz Kitapevi, İstanbul 1941, s. 3.

²⁰⁶ Murat Uraz, “Erzurum’da Basılan Türk Paraları”, *Tarih Yolunda Erzurum*, Yıl: 2, Sayı: 11-12. 8-9.

yorumudur. Deve kervanlarının önünde giden eşekler olduğu gibi at kervanlarının önünde giden bir atın da olduğunu anlatan Uraz, bu atların her iki yanına huni biçimli, çok sesli çingirak asıldığını ve bu atlara çok yük yüklenmediğini aktarır. Uraz'a göre bu atlara *peşeng* denmesinde önde gidip yol göstermeleri etkili olur. Uraz, Firdevsî'nin Şehname'sinde övdüğü Efrasiyap'ın (Alp Er Tunga) babasının adının da *Peşeng olduğunu*, kelimenin *ön* anlamındaki *piş* ile *gösteren*, *işaret eden* anlamındaki *eng* kelimelerinin birleşmesinden oluştuğunu aktarır. Bu yüzden de hem Efrasiyap'ın babasının adının bu olduğunu hem de at kervanlarının önünde giden atlara bu adın verildiğini savunur. Uraz, kervan içinde en duygulu ve en sezgili atın *peşeng* seçildiğinden bahsederek kışın tipi, boran olduğunda bu atların yollarını kolayca bulabildiklerini söyler.²⁰⁷

²⁰⁷ Uraz, "Türk Mitolojisinde ve Folklorunda: Atlar", s. 8375.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

HALK BİLİMİYLE İLGİLİ ESERLERİNİN İNCELENMESİ

3.1. Kitapları

3.1.2. Türk Adları

Eser ilk olarak 1935 yılında İstanbul Bozkurt Matbaası'nda basılmıştır. Bu eserde ve diğer eserlerde dikkat çeken husus yazarın eserlerinde *içindekiler* kısmını sona yerleştirmiş olmasıdır.

Eser Türk adlarını, derleme ve oluşum aşamasından cinsiyetlere göre tasnif etme şeklinde yapılmış ilk çalışma özelliği taşımasıdır. 179 sayfa hacme sahip eser ön söz ve *Türklerin Kullandığı Adlar, Türk Adlarının Öreği, Gramer Bakımından Adların Küçük Tablosu, Koşumlardan (Unvan) Seçilen Adlar* başlığı altında dört kısımdan oluşur. Ayrıca alfabetik sıraya konmuş kadın ve erkek adları sözlüğü de eserin içeriğinde yer alır. Eserin son kısmında da Anadolu'da Türk adlarını taşıyan kent ve köylerden örnekler verilir. Eskiden beri Türklerin kullandığı adlar ve bu adların menşei, gramer bakımından tetkikleri hakkında bilgi veren Uraz, 2000 Türk adını, tarihi kıymetlerine dair açıklamalarla aktarır. Bu açıklamalarda Türk anlatı sisteminden fazlasıyla yararlanmışır. Daha açık bir ifadeyle yazar, adların kaynaklarına değinirken mitoloji, destan ve efsane türlerindeki anlatılardan örnekler vererek açıkladı adların tarihi kökenini somutlaştırmıştır. Eserin sonunda soy ve akraba adlarını gösterdiği bir kısım da yer alır.

Hayatı boyunca milleti ve devleti için çalışmalar yapan Uraz, savaş yıllarında milliyetçi ruhla halkın bilincini diri tutma adına makaleler yazmış ve özgürlüğe susamış milletine biraz olsun serinlik verme gayretinde olur. Eserlerini yazarken de aynı milliyetçi ruh içerisinde olduğunu bu eserin ön sözünde ve içeriğinde kullandığı ifadeler ve özellikle seçtiği kelimelerle gösterir. Uraz'ın bu eseri, içerik ve dil bakımından diğer onlarca eserinden farklılık arz eder. Diğer eserlerinde standarda yakın bir Türkçe kullanmasına karşın bu eserinde Eski Türkçe ifadelerine yer vermesi oldukça dikkat çekicidir. Bunun sebebini anlamak için eserin adına bakmak yeterli olur kanaatindeyiz. Eser *Türk Adları* olunca içerik de sadece Türkçe kelimelerden oluşturulmuştur. Eserin ön sözünden bir parça şöyledir:

“*Türk Ulusı; yücelme yolunu örten koyu karanlığı, Ulusal anımını işlemekten alıkoyan soğuk yelimi; Ulu Güneşin ışığı, sıcaklığı ile dağıtarak, acunda bir daha eşi benzeri olmayan hiçbir evrilim ile deneşdirilemeyen yükselme arbilmalarını yaparken, varlığını soysal bir yöntemde göstermek için soy adı almağa başladı...*”

Bu eser yaklaşık otuz eserin bir hulasası niteliğindedir. Uraz, bu eseri oluştururken *Ziya Gökalp, Şemsettin Sami, Hüseyin Cahid, Necip Asım, Rıza Nur, Ebulgazi Bahadırhan, Ahmet Vefik Paşa, Mahmud Kaşgarî* gibi önemli şahsiyetlerin eserlerini incelemiş ve Türklerin kullandığı adları derlemiştir.²⁰⁸

Uraz, bu eserinde Türkçenin diğer dillerden geri kalır yanının olmadığını anlatırken kök olarak birçok dile de kelime verdiğini, bu kelimeleri vermekle kalmayıp onların kültürlerini geliştirici katkılarda bulunduğunu söyler.²⁰⁹

Bu kadar güçlü olan bir dil içerisinde yabancı kelimelerin varlığına gelince Uraz dikkat çekici bir açıklama yapar. Türklerin törelerden uzak yaşadığı zamanlarda, sarsıntı yaşadığı dönemlerde Çin etkisine girdiğini söyleyen Uraz, bu dönemlerde dile giren bazı kelimeler olduğunu ancak bunların kökleri değiştirmedeği ve halk arasında yayılmadığını sadece hakanın sarayında, resmi işlemlerde ve totem isimlerinde kullanıldığını aktarır.²¹⁰

Uraz’a göre Türklerin kullandığı kelimeler ve dolayısıyla adlar, Araplar ve İranlılarla karşılaşmaları sonucunda yüzyıllarca duraksayan, ilerleyemeyen hatta gerileyen bir yapıya bürünmüştür. Bunun neticesinde bilmediği bir dilde ve ne dediğini bilmeden dua eden Türklerin oluştuğundan yakınmaktadır. Ona göre Türk’ün kendi öz dili gayet köklü ve her dilden üstündür. Bu görüşü nedeniyle kendi ifadesiyle *bitiktaşta* yazan ve Türklerin asıl konuşması gereken dil olan ifadelerin yerini *bilmediği bir dil ile Tanrısına ne söylediğini bilmeyen* nesillerin kullandığı dile bırakmasından şikâyetçidir. Bu şikâyetini Türklerin kullandığı Arapça-Farsça-Frenkçe karışık adlarda da dile getirir.

Uraz, yabancı adlara karşılık Türkçede daha uygun, daha güzel adlar olduğunu kısaca gösterebilmek adına birkaç adı şöyle sıralar:

Cemil (*Arapça*) Gökçek (*Türkçe*)

Besim (*Arapça*) Güleç (*Türkçe*)

²⁰⁸ Uraz, *Türk Adları*, s. 174.

²⁰⁹ Uraz, *age.* s. 4.

²¹⁰ Uraz, *age.* s. 5.

Sadık (*Arapça*) İnal (*Türkçe*)
 Şadi (*Farsça*) Sevinç (*Türkçe*)
 Ferhunde (*Farsça*) Kutluca (*Türkçe*)
 Şükûfe (*Farsça*) Çiçek (*Türkçe*)...

Uraz, eserin Türk adlarının temelinde yatan unsurlardan bahseden bölümünde Türklerin *yaratık, savaş, cebe*²¹¹, *çiçek, eşelek*²¹², *ay, gün, atna, zayı, renk, narşab*²¹³, *demir, taş adlarından, savalardan*²¹⁴, *ötkünçlerden*²¹⁵, *erdimlerden*²¹⁶ esinlendiklerini, oluşturulan bu isimlerin insanların karakterlerini etkilediğini, bu nedenle de tercih edilen isimlerin titizlikle konduğunu söyler.

Eserde adların gramer açısından değerlendirilmesi de yapılarak Türk boyları arasındaki söyleyişlerine göre harf değişikliklerinin adlar üzerindeki görünüşleri örneklendirilir.

Uraz, Türkçe ad ve soyadı seçilirken Türk ulusunun benimsemeyeceği, kullanmayacağı, gereksiz unvanları seçip ayıklamak için *Koşum (Unvan) lardan Seçilen Adlar* kısmını oluşturduğunu söylerken Çinlilerin Türklerdeki *Kan* kelimesini alarak kendi diyalektlerinde *Hang* şekline getirdiklerini ifade eder.

Eserde, Türklerin kullandıkları adlar sıralanırken basit bir yol izlenmez. Adları kullanan Türk devletleri ve hakanları hakkında da ayrıntılı bilgiler verilir. Uraz, bu bilgilerden birini kadın adlarından örneklemeler yaptığı kısımda aktarır. Efsaneye göre *Burtecine* soyundan *Yıldız* hanın iki çocuğu olur. Bunlar kendisinden önce ölür. Büyük oğlu *Dubun Bayan* adında bir erkek, ikinci oğlu da *Alanguva* adında bir kız bırakır. Yıldız han bunları birbiriyle evlendirir ve bunların iki erkek çocuğu olur. Çok geçmeden *Alanguva* 'nın kocası ölür, *Alanguva* dul kalınca *hanlar, türeler (beyler), şatlar* ister ama o kimseye varmaz. Biraz zaman geçtikten sonra bir gün tan atma vaktinde ordasının (çadır) üst deliğinden giren bir ışıkla uyanır. Işığın içinden yüzü ak, saçları sarı, gözleri çakır bir adam kendisine doğru gelir. *Alanguva* yanındaki kadınları uyandırmak için bağırarak ister, dili tutuk, eli ayağı kesilmiş bir vaziyettedir. O adam biraz sonra *Alanguva* 'nın

²¹¹ Cebe: Savaş sırasında düşman silahlarının etkisinden korunmak için giyilen çok parçalı zırh.

²¹² Eşelek: Cevizin ortasında bulunan ve içi ikiye ayıran sert madde, armut, ayva, elma gibi meyvelerin yenmeyen, çekirdekli bölümü.

²¹³ Narşab: maden

²¹⁴ Sava: Haber, muştı.

²¹⁵ Ötkünç: Öykü, destan, efsane.

²¹⁶ Erdim: Destan, efsane.

yanından ayrılır, geldiği delikten çıkıp gider. *Alanguva* buna kimsenin inanmayacağını bildiği için kimselere anlatmaz. O adama ikinci gelişinde *Alanguva* gebe kalır. Görenlere; gökten bir yaruk (ışık) indiğini, bundan gebe kaldığını söyler ama kimse buna inanmaz. *Çadıra Türkmen, Oraduç, Kıpçak Kara* adında üç kişiyi gözcü koyarlar. Bir gece yarısından sonra bunlar da ışığın indiğini görürler ve artık ona inanırlar. Kocası öldükten sonra *Boskin Zalzi, Bugün Katagan, Büzenkir Mogak* adlarında üç çocuğu olur. *Cengiz* yedinci karında bu soydan türer. *Mugollar (Moğollar), Alanguva* 'nın çocuklarının ışıktan doğduğuna inandığından bunlara *niron* yani *temiz soy* derler.²¹⁷

Bir başka efsane de şöyle aktarılır: Bir Tukyü erdim (efsane)inde Hazar Denizi'nin batısında oturan Tukyuları bitişik bir ulus kılıçtan geçirir, yalnız bir delikanlı kurtulur. Onun da ellerini ayaklarını kesip bir bataklığa bırakırlar. Burada bir dişi kurt onu bekler. Bu arada kurt delikanlıdan çocuğa kalır. O ulusun başbuğu delikanlıyı öldürmek için bir adam gönderir. Kurt delikanlıyı alıp denizin doğu yönüne geçirir. Orada bir dağın üstüne bırakır. *Kaoçang*'ın üst yerlerinde bulunan bu dağın eteğinde içerisi geniş ve çimenlik bir mağara vardır. Kurt oraya girer ve on oğlan doğurur. Bunlardan birine ana adı olan *Asna* konur. *Asna* diğer kardeşlerinden bilgilidir. Büyüyünce hakan olur. Soyunu unutmadığını göstermek için ordasının (çadır) kapısı önüne, üzerinde kurt başı bulunan bir bayrak diker. Uraz, *Asna* olarak oluşan bu ismin sonraları *Assena, Sena, Sene, Çene, Çino* gibi söylenişleri olduğunu ifade ederek hepsinin *kurt* anlamına geldiğini belirtir.²¹⁸

Türk adlarından *Börtecine* 'yi anlatırken *Ergenekon* destanına da değinen Uraz, *Moğollar*'ın 9 Mart'ı bir bayram olarak kutlamalarının sebebini *Ergenekon* olarak adlandırılan dağdan çıktıkları gün olmasına bağlar.²¹⁹

Uraz'ın aktardığı bir başka efsane de şöyledir: *Yakutlarca, Zühre* yıldızının adı *Çolpu*'dur. Bu yıldız bir genç kızdır. *Ülker* yıldızını sever. *Ülker* de *Çolpu* 'yu sever. *Çolpu* ile *Ülker* bir sıraya gelince yürekleri atmaya, göğüsleri kabarmaya, solukları gürleşmeye başlar, sonra bunlar birer dalga olur, *Çapkur* başlar, ortalığı birbirine katar. Bunun için *Yakut Türkleri Zühre* ile *Ülker* bir sıraya geldiği çağlarda ürkerler.²²⁰

²¹⁷ Uraz, age. s. 34.

²¹⁸ Uraz, age. s. 44-45.

²¹⁹ Uraz, age. s. 66.

²²⁰ Uraz, age., s. 71.

Uraz, *İtbarak* adını aktarıırken akbabalar hakkındaki bir efsaneden bahseder. Efsaneye göre akbaba kuşu son çağlarında iki yumurta eder (yumurtlar). Bu yumurtalardan birincisinden *barak* denilen bir köpek çıkar.²²¹

Kalaç adının oluşumundaki efsane de şöyledir: Oğuz, İranlılarla savaşacaktır. Bu savaş uzun süreceğinden ona göre azık yapmalarını söyleyerek yola çıkar. Yolda bir adam geri kalır, sonra Oğuz'a kavuşunca Oğuz buna niçin geri kaldığı sorar. O da “*Yiyeceğimin azlığından geri kalmıştım. Karım da gebe idi, doğurdu. Açtı; anasının sütü çocuğa yetmedi, onun için yavaşça gelebildik.*” der. Bunun üzerine Oğuz bu adama kal-aç deyince adamın adı *Kalaç* kalır.²²²

Bir başka erdimde Oğuz savaşa giderken yolda damı altından, pencereleri gümüşten, demirden bir ev görür. Kapısı kapalı, açarı yoktur. Oğuz beraberindekilerden *Domurdokagol* adındaki adama: *Burada kal! Aç! Sonra gel, yetiş*, der. Bunun üzerine *kalaç* denilir ve bu adamdan türeyen oymağa da bu ad verilir.²²³

Anadolu'da *kağrı* olarak kullanılan yük aracının türeyişini de bir efsaneyle anlatan *Uraz*, şöyle aktarır: *Oğuzhan* ile *Tatarlar* arasındaki savaştan *Oğuzlar* galip gelir ama ganimetleri taşıyacak at, araba kalmaz. Bir adam çıkar ve bir araba yapar. Bu arabaya *gank gank* diye giderken ses çıkardığı için *kank* derler. Arabayı yapan adamın adı da *kanklı* kalır. Onun soyundan gelen oymağa da *Kanklı* denir. *Uraz*, Anadolu'daki *kağrı* da bundan kalma olduğunu ifade eder.²²⁴

Karlık adının efsanesinde de yine *Oğuz*, *Buhara*'da kışın yaptığı ve yendiği bir savaş sonrasında yaz geldiğinde ordusunu sayar ve eksik olduğunu görür. Bu eksik olanların nerede olduğunu kimse bilmez. Yazla beraber onlar da gelir ve orduya katılırlar. *Oğuz* bunlara nerede olduklarını sorunca yolda çok kar yağdığını ve gelemediklerini, karlar eriyince geldiklerini söylerler. Bunun üzerine *Oğuz*, bunlara *Karlık* der. Başka bir efsanede de *Oğuz'un*, kışın yüksek bir dağa kaçan atını getirmek için giden askeri dokuz gün sonra atla beraber gelir. Üzeri karlıdır. *Oğuz* ona çok armağan vererek *Karlık* der. Bu

²²¹ *Uraz*, age. s. 96.

²²² *Uraz*, age. s. 99.

²²³ *Uraz*, age. s. 99.

²²⁴ *Uraz*, age. s. 100.

adamın soyundan gelenlere de *Karlık* denir. Tarihteki *Karlık* beyliği de buradan gelmektedir.²²⁵

Kıpçak adının efsanesinde, *Oğuz*, savaşta iken karısı ile birlikte savaşta bulunan bir buyruğu vurulur, kadın gebedir. Soğukta barınacak bir yer arar. Çürük bir ağacın kovuğuna girip orada bir oğlan doğurur. *Oğuz* bunu işitince *babası bizim verdiğimiz yumuşta öldü, gerektir ki bu da benim oğlum olsun*, diyerek adını *Kıpçak* koyar. Bu çocuk büyür, soyu çoğalır, kendi adını alır.²²⁶

Kazak adını anlatırken *Kırgız* devletinden bahseden Uraz, zamanında bu devletin *Rusların* hâkimiyetine geçtiğini ve *Ruslarla* yaşamak istemeyenlerin oradan kaçtıklarını, bu kaçanlara *kazak*, *kaçak* denildiğini ifade eder. Ayrıca eskiden beri hakanlara, iş başındaki büyüklere isyan edip, dağlara, çöllere kaçanlara *kazak* denildiğini aktarır.²²⁷

Kırgız adının oluşumunda öncelikle kendi yorumunu yaparak *kır* ve *goz* yani *kırda bulunan* anlamından türetildiğini belirten Uraz, iki efsane aktarır. İlk efsaneye göre *Kırgız*; *kırk kız* anlamına gelir. *Sayın Han* adında bir hanın kızı, beraberinde bulunan kırk kız ile bir tan ağardığı vakit, kıra çıkar. Orada altın ışık vuran ırmağın suyuna parmaklarını batırırlar. Hepsi gebe kalır. Saraya geldiklerinde durumdan herkesin haberi olur ve hepsi bir dağa sürülür. Onların doğurduğu çocuklardan *Kırgız* ulusu türer. Diğer efsanede dört kardeşe babalarından bir yer kalır. Üçü kendi aralarında bu yeri paylaşır. Dördüncüye de *kırgez*, *sen de kırları dağları dolaş!*, diye kovmuşlar. Bu çocuktan *kara kır kızlar* türemiş.²²⁸

Uraz, 7. yüzyıldan önce *kırgız* sözünün itaat etmeyen deyiminde kullanıldığını ifade ederek Vambery, Radloff, Bernard Munkacsi ve Ebulgazi Bahadır Han'ın verdiği anlamları aktarır. Vambery *kır* ile *gez* kelimelerinin birleşmesinden oluştuğunu, Radloff *kırk* ile *yüz* kelimelerinin birleşmesinden oluştuğunu, Bernard *kır* ile *oğuz* kelimelerinin birleşmesinden oluştuğunu aktarırken Ebulgazi Bahadır Han ise *Oğuzhan*'ın yeğeni olan *bir kadının adı* olarak tanımlamıştır.²²⁹

²²⁵ Uraz, age. s. 103.

²²⁶ Uraz, age. s. 107.

²²⁷ Uraz, age. s. 106.

²²⁸ Uraz, age. s. 107.

²²⁹ Uraz, age. s. 108.

Tatar adının oluşumu da oldukça dikkat çekicidir. Uraz, Türklerin, dilini anlamadıkları adamlara *dilsiz* anlamına gelen *tat* ve *adam* anlamına gelen *er* kelimelerinin birleşimi olan *tater* kelimesini kullandıklarını söyler.²³⁰

Totuluşay adının oluşumunu da şöyle aktarır: *Tukyu* başbuğlarından olan *Kapanpu* 'nun on altı kardeşi vardır. Bunlardan birisinin anası kurttur. Bu çocuğun adı *yi-ohe-tiyi-şue-tu*'dur. Bu çocuk eserlere, yağmurlara hükmeder. *Yağiler* öbür kardeşlerini öldürünce tek bu çocuk kalır. Bunun biri yaz tanrısının diğeri kış tanrısının kızı olmak üzere iki karısı vardır. Bunlardan en büyüğü olan *Totuluşa* 'yı kendilerine başbuğ yaparlar. Bunun üzerine *Totuluşay*, *Tukyu* adını alır. Bunun on karısı vardır. Çocuklarının her biri büyük analarının adını alır. *Aseña* da bunlardan biridir.²³¹

Eserde Türk adlarını taşıyan 39 yerleşim yeri adı ve bu yerlerin anlamı yer alır. *Afşar*, *Arsin*, *Çavuldur* (*Çıldır*), *Dodurga*, *Ergene*, *Iğdır*, *Kargın*, *Kelkit*, *Menküçek*, *Özbey*, *Salur*, *Sungur*, *Yavi* bunlardan birkaçıdır.²³²

Eserin son kısmında *Soy*, *Arda*, *Yanaşa* gösteren sözler toplu olarak başlığı altında *soy*, *aile*, *akraba*, *büyük ana*, *büyük baba*, *ana*, *baba*, *amca*, *dayı*, *hala*, *teyze*, *erkek kardeş*, *süt kardeş*, *büyük erkek kardeş*, *küçük erkek kardeş*, *büyük kız kardeş*, *küçük kız kardeş*, *oğul*, *torun*, *karı* (*zevce*), *koca* (*zevç*), *bir erkeğin iki ya da ikiden çok karısı*, *iki erkeğin kardeş karıları*, *iki kardeş çocukları*, *dayı*, *amca*, *kardeş karıları*, *annenin halası*, *damat* kelimelerinin eski kullanımları yer alır.

3.1.3. Türk Mitolojisi

Eser ilk olarak 1967 yılında, İstanbul *Hüsn-ü Tabiat Matbaası Türk Neşriyat Yurdu* 'nda basılmıştır. 1992, 1994, 2001, 2003, 2005, 2007 yıllarında tekrar basımları yapılmıştır. 1992 yılında *Düşünen Adam ve Mitologya Yayınları* 'nde yayımlanmıştır. 1994 yılındaki yayınevi de *Düşünen Adam* 'dır. 2001 yılından sonra *Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları* 'ndan çıkarılmıştır. Bu incelemede 1992 baskısı dikkate alınmıştır. Bu baskıda eser, *Murat Uraz* adıyla yayımlanmıştır.

²³⁰ Uraz, age. s. 144.

²³¹ Uraz, age. s. 151.

²³² Uraz, age. s. 171.

Uraz'ın 340 sayfa hacme sahip eseri ön söz ve 13 bölümden oluşmaktadır. Türk mitolojisi üzerine yapılan ilk çalışmalardandır.

Uraz'ın bu eserinin 2007 yılında *Bayram Erdoğan* tarafından intihal yoluyla kitaplaştırıldığından bahseden *Muharrem Kaya*, Uraz'ın sistemsiz oluşu nedeniyle bu eserin ancak mitolojiye ilgi duyan orta öğretim öğrencilerine yönelik yayımlanabilecek bir kitap olduğunu ifade eder.²³³

Uraz'a göre tarihi eski büyük milletlerde mitolojik materyaller çok boldur. Türklerin de mitolojilerinin zenginliği bundan kaynaklanır. Türklerin geçen yüzyıllarda çok büyük savaşlar yaşaması, yabancı kültürler ve dinlerle temaslar kurması neticesinde Türk mitolojisine birtakım sokulmalar olduğunu ifade eden Uraz, bu sokulmalardan Hintlerle, İranlılarla temas kuran Göktürk ve Uygurlar, bir de güneye inerken Araplarla karşılaşan Sümerlerin etkilendiğini söyler. Bunlara karşın Yakutlar, Altaylar hatta Kırgızların daha katıksız kalabildiğini aktaran Uraz, bu *katıksızlığı* Türk mitolojisinin milli çehresindeki zengin kadrosuna, materyallerin çokluğuna ve tanrıların kalitesine bağlar. Bu kaliteyi göz ardı etmeyen civar kültürlerin Türk mitolojilerini kaynak olarak alıp kendi mitolojilerini oluşturduğunu ifade eder.²³⁴

Eserin birinci bölümünde *Yaratılış* başlığı altında kâinatın yaratılışı ve Türk kozmogonisi üzerinde duran Uraz, dört farklı yaratılış efsanesinden örnekler verir. Daha sonra *Dünya, Öküz, Taş, Balık, Su ve Hava* başlığıyla yeryüzü olaylarının gerçekleşme serüvenini aktaran Uraz, Abdülkadir İnan'ın *Şamanizm* adlı eserinden aldığı *Altay* efsanesini aynen aktarır.

Uraz, ikinci bölümde *Güneş, Ay ve Yıldızlar* başlığıyla bu gök cisimlerinin mitolojide kullanılış biçimlerini örneklendirir. Uraz'a göre güneşin yaratılışı, kozmik âlemin yaratılışından da öncedir. *Altaylıların Kara Han'ı dahi bu gökleri onun ışığı, onun sıcaklığından yararlanmasaydı eli koynunda kalırdı*, sözleriyle güneşin efsanelerin dahi varamayacağı derinliklerden her şeye ışığını tutmakta olduğunu, taşıdığı hayır ve şer vasıflarıyla etrafındaki köklü inanışların oluşturduğu geleneklerle tanrılar üstü bir tanrı olarak yer almış olduğunu savunur.²³⁵

²³³ Muharrem Kaya, "Kitap Korsanlığında Son Nokta", *Hürriyet Gösteri, KIŞ* (Aralık-Ocak-Şubat) 2007-2008, Sayı: 292. 66-67.

²³⁴ Murat Uraz, *Türk Mitolojisi*, Düşünen Adam Yayınları, İstanbul 1992, 14.

²³⁵ Uraz, age. s. 27.

Yıldızların *Yedi İklimi İdare Eden* varlıklar olduğunu aktaran Uraz, bu yedi iklimi ve bu iklimi idare eden yıldızları şöyle sıralar:

Birinci iklim Hint diyarı, idare eden Zuhâl, rengi siyah, yeri yedinci göktedir.

İkinci iklim Çin diyarı, idare eden Müşteri, rengi kahverengi, yeri altıncı göktedir.

Üçüncü iklim Türk diyarı, idare eden Mirrih, rengi kırmızı, yeri beşinci göktedir.

Dördüncü iklim Horasan diyarı, idare eden Güneş, rengi sarı, yeri dördüncü göktedir.

Beşinci iklim Mâverâünnehir diyarı, idare eden Zühre, rengi yeşil, yeri üçüncü göktedir.

Altıncı iklim Rum diyarı, idare eden Utarit, rengi mavi, yeri ikinci göktedir.

Yedinci iklim Bulgar diyarı, idare eden Ay, rengi beyaz, yeri birinci göktedir.²³⁶

Ayrıca gök gürültüsü, yıldırım ve şimşek gibi gök olaylarının da mitlerdeki bağlantıları hakkında örneklemelerde bulunan Uraz, bu kısmı da Abdülkadir İnan'ın *Şamanizm* adlı eserinden aktarır.²³⁷

Uraz, üçüncü bölümde tanrılar, tanrıçalar, tanrı aileleri hakkın bilgi verirken özellikle Türk mitolojilerinden yararlanan farklı milletlerin mitolojilerine değinir. Sonrasında sırasıyla *Tanrı Varlığına İlk İnanışlar*, *İlk Türk Tanrılarının Türeyişi*, *Tanrıların Karakter ve Görevleri*, *İyilik Tanrıları*, *Kötülük Tanrıları*, *Tanrıların Oturdukları Yerler*, *Cisimli ve Cisimsiz Tanrılar*, *Totemik Tanrılar*, *Animist ve Natürist Tanrılar*, *Zoomorf Tanrılar*, *Antropomorf Tanrılar*, *Tanrı Aileleri*, *Tanrıların İnsanlarla İlgileri*, *Tanrılaştıranlar*, *Tanrılar*, *Tanrıçalar*, *Tanrı Aileleri* başlıklarıyla tanrılar hakkında çok detaylı bilgiler aktarır. Bu başlıklardan en dikkat çekici olanı her millete ait tanrıların alfabetik olarak tasnif edildiği *Tanrılar* başlığıdır. Bu başlıkta 200'den fazla farklı tanrıdan ve bu tanrılarının kime ait olduğundan bahsedilir. Tanrıçalardan da örnekler verilse de sayı tanrılar kadar değildir. 80'e yakın tanrıça adı sıralanır. Tanrı aileleri olarak da 37 aile sayılır.²³⁸

Dördüncü bölümde *Gök ve Yeraltı Âlemi*, *Göklerin Katları ve Göklerde Bulunanlar* başlığıyla tanrılarının ikametgâhları anlatılır. Uraz'a göre tanrısal ikametgâhlar, katlara ayrılmış göklerde. Başka bir deyimle gökler; büyük tanrılarının, perilerin ve meleklerin kâinat çapında bir apartmanı halindedir. *Göklerden İnenler* başlığıyla mitoloji ve

²³⁶ Uraz, age. s. 34.

²³⁷ Uraz, age. s. 36.

²³⁸ Uraz, age. s. 83.

efsanelerdeki gökyüzünden inen ışıklar ve bunun neticesinde meydana gelen olağanüstülükler anlatılır. *Göklere Çıkmak İsteyenler, Sonsuz Hayat Arzuları* başlığı altında insanların göklerle neden bu kadar ilgili olduğu ve ölümsüzlük arayışı hakkında mitolojilere dayanarak bilgiler verilir. *Yeraltı Âleminin Ayrıldığı Katlar, Yeraltı Âleminde Bulunanlar, Yeraltı Âlemine Gidenler ve Dönebilenler* başlıklarıyla kötü ruhların, canavarların ve şeytanın bulunduğu yerler tasvir edilerek buralar hakkında bilgiler verilir. *Kıyamet, Cennet, Cehennem, Süt Gölü* başlıklarıyla dünyanın sonu, Deccal ve dünyadan sonraki yaşam üzerinde mitolojilerin aktardıklarına değinildikten sonra bölüm sonunda cehennem mitolojilerden alınan üç farklı tasvirine de yer verilir.²³⁹

Beşinci bölümde soyut varlıklar üzerinde durulur. Bu bölümde *Ruhlar, Periler, Melekler, Cinler, Şeytanlar, Zebaniler, Cadılar* mitik unsurlar olarak aktarılır. Bu kısımda Uraz, iyi ruhları aktarırken *Yayık* adındaki iyi ruhun özelliği ve görevi hakkında bilgi verir. *Yayık* üçüncü kat gökte bulunan *Süt Gölü*'nden, bir damla alarak yeni doğacak çocuğa ruhunu veren bir ruhtur. Uraz, *Yayık*'ın Altaylarca çok sevildiğini ve onun için törenler yapıldığını söyleyerek dikkat çekici bir yorumda bulunur. Anadolu'daki köylerde kullanılan ve *yayık* denilen tahta gercin, bu iyi ruhtan esinlenilerek oluşturulmuş olabileceğini söyler. Uraz, son kısımda *Kötü Ruhlar, Cinler, Şeytanlardan Birtakımının Kimlikleri* başlığıyla bu kavramların halk arasında yaygın olan kullanımına örnekler verir ve 40'a yakın adı alfabetik olarak sıralar.²⁴⁰

Altıncı bölümde Uraz, *İnsan* başlığıyla insanın yaratılışı ve bu yaratılışı aktaran altı efsaneye yer verir. Uraz'a göre, insan, hayalini ulaştırabildiği kadar çeşitli efsanelerle kendini yarattıktan sonra dahi, cismini normal ve rahat şekilde bırakmaz, gitgide başka yaratıkların uzuvlarından da katarak insanla karışık acayip yaratıklar meydana getirir.²⁴¹ Bunlardaki maksadı *merak ve korku uyandırmak* olarak açıklayan Uraz, sosyal bünyenin ana geleneklerine, derin inanışlarına bağlanmak zorunda bulunan insanların çizdikleri tabloların hududunu aşamadıklarını, gördüklerinin dışına hayallerini kaydırmaya yaratılış kanunlarının izin vermediğini belirtir. Uraz, sonraki kısımlarda *İnsandan Türememiş İnsanlar, Tufandan Sonra Yeryüzünde İkinci Türeyiş* başlıklarıyla bölümü sonlandırır.²⁴²

²³⁹ Uraz, age. s. 87.

²⁴⁰ Uraz, age. s. 108.

²⁴¹ Uraz, age. s. 127.

²⁴² Uraz, age. s. 132.

Yedinci bölümde *Hayvan Kültü* işlenir. Uraz, bu bölümde *Totemizm ve Animizm*'in temelini hayvan kültüne dayandığını aktararak ilkel dinlerle başlayan hayvan kültürünün zamanla genişleyen kadrosuna, kanatlı ve kanatsız hayvanların girdiğini ayrıca kitabî olan gelişmiş dinlerde dahi bir takım kutsal hayvanların kuvvetli izlerinin bulunduğunu söyler.²⁴³ Uraz, bu bölümde Türk mitolojisindeki hayvan kültürlerini *kanatlılar* ve *kanatsızlar* olarak tasnif eder. Kanatlıları *kartal, alp karakuş, akbaba, kuğu, güvercin, tuna, karga, kuzgun, horoz, sungur, omay, buudayık, kaan kerede, tuğrul göktubulgan, kaz* ve Yakın Doğu'dan gelen *huma, kaknus, anka, ejderhalar, semender, behmut*; kanatsızları *kurt, at, boğa, sığır, koyun, keçi, ayı, geyik, deve, köpek, tilki, domuz, arslan, kaplan, gaokerenalar, abralar, kamklar, yılanlar* olarak sıralar.²⁴⁴

Sekizinci bölümde Şamanistlere göre *Beş Kutsal Unsur; Ateş, Demir, Toprak, Su, Ağaç* işlenir. Toprak aktarılırken toprakla bağlantılı *dağ, mağara ve taş* kültürleri; sular aktarılırken *deniz, nehir, göl* kültürlerine yer verilir. *Yada Taşı* ile yağmur ve kar yağdırmanın mümkün olduğuna inanıldığını aktaran Uraz, Ahmet Süheyl Ünver'in bu taş hakkında hazırladığı makaleyi²⁴⁵ aynen nakleder. Son olarak *Sudan Çıkan İnsan ve Yaratıklar, Ağaçlar ve Ormanlar* başlıklarıyla kültürlere son verir.²⁴⁶

Dokuzuncu bölüm Türklerin dinleri üzerine hazırlanmıştır. Bu bölümde Uraz, Türklerin içlerinden doğan dinleri, ayrıca din olmaktan ziyade mezhep olan inanışları ve kitapları bulunan dinlerden bahseder. Uraz, kurucuları ve kitapları bulunan yabancı dinlerden bahsetmesinin sebebini Türklerin bu dinleri taşımakla, bunların mitolojik havasına da girdiklerini göstermek olarak açıklar. Bölüm içerisinde *Totemizm, Şamanizm, Şamanlar, Şaman Duaları, Animizm, Naturizm, Yabancı Dinler, Manihaizm, Mazdaizm, Budizm, Taoizm, Lamanizm* dinleri aktarılır.²⁴⁷

Onuncu bölüm *Törenlere* ayrılmıştır. *Ölümler, Ölü Törenleri, Yoğlar, Kurbanlar; Bayram Törenleri, Avlar, Şölenler; Kâhinler, Tapınaklar ve İçkiler* şeklinde düzenlenen bu bölümde *Kurbanlar* bahsinde günümüzde kullandığımız *adak* kelimesinin oluşumu hakkında düşüncelerine yer verir. Uraz, Eski Türklerde tanrılara sunulmak üzere serbest bırakılan hayvanlara *serbest* anlamında *ıdık* denildiğini ifade ederek, günümüzde

²⁴³ Uraz, age. s. 142.

²⁴⁴ Uraz, age. s. 142-164.

²⁴⁵ Ahmet Süheyl Ünver, "Yağmur Taşı Hakkında", *Tarih Dergisi*, Sayı: 6. 77-84.

²⁴⁶ Uraz, age. s. 165-196.

²⁴⁷ Uraz, age. s. 197-223.

kullanılan *adak* kelimesinin bu kökenden geldiğinin düşünölebileceğini söyler. Uraz, Türklere kurban edilen varlıklar arasında insanların da olduğunu ancak bu kurban etme esnasında vahşet ve zulme yer vermediklerini aktarır. Diğer milletlerde de insan kurban edildiğini ancak kurban etme esnasında vahşetin sergilendiğini söyler. Özellikle Meksika’da *Hoyter* adındaki tanrıya her yıl yirmi bir insanın kurban edildiğini ve bu insanların etlerinin yenilmesi için tapınak etrafında canavarların bulundurulduğunu anlatır. Bu bölümde Saadettin Buluç tarafından Almandan çevrilen bir makaleyi²⁴⁸ aynen aktaran Uraz, Uygurların kurban törenleri hakkında etraflı bir bilgiye yer verir.²⁴⁹

On birinci bölüm *Tabular*’a ayrılmıştır. Uraz’a göre tabu herhangi bir şeyi söylemekten yahut bir işi yapmaktan, insanın kendini alıkoymasıdır.²⁵⁰ Bu alıkoyma ya o şeye saygı ya da onun şerrinde korunmak için yapılır. Mesela yılan demek yerine *uzun şey* diyerek yılanın şerrinden korunabileceği düşünölür çünkü her yılan denildiğinde yılanın yedi adım yaklaşacağına inanılır. Sayılar; *üç, dört, beş, yedi, dokuz, kırk; rüyalar, nur ve ışık* birer tabu örneği olarak aktarılır.²⁵¹

On ikinci bölüm *Hanlar, Hakanlar, Kahramanlar* olarak düzenlenmiştir. *Alpağut, Alp-Er-Tonğa, Basat, Burtecine, Deli Dumrul, Gilgamış, Mete, Oğuz Kaan* gibi otuzdan fazla mitik hakan ve kahraman anlatılmıştır.²⁵²

On üçüncü bölüm *Destanlar, Masallar, Hikâyeler* başlığıyla hazırlanmıştır. Bu bölümde Uraz, halk ağzından derlenen hikâyeye ve masalların birtakımının epizotlarında *tatlı bir mitoloji meltemi estiğini ve destan karakteri canlandığını* söyler. Uraz’a göre Türk destan ve hikâyelerinde Hintlilerin *Mahabharata*’sı ya da *tanrı Vişnu’nun* Rama adı ile insan şekline girmiş üzerinde kurulan *Ramayana*’sı gibi destan ve hikâyelerindeki baş döndürücü tanrısal hayallere, esrar dolu hallere ve olağanüstünü çok aşmış kahramanlıklara rastlanmaz. Var olan olağanüstülükler ve mitolojik materyaller, Türk karakterinin gerektirdiği sınırın dışına asla çıkamaz. Bu bölümde *Enuma Elis, Kumarbi, Ullikummi, Kaan Kerede-Ertöştök ve Alp Karakuş, Tukyü (Assena), Dokuz Oğuz - On Uygur, Göç, Ergenekon, Oğuz Kaan, Hakan Şu, Gilgamış, Manas, Telepinu, Illuankaş,*

²⁴⁸ P. Matthias Hermanns, “Uygurlar ve Yeni Bulunan Soydaşları”, (Çev. Saadettin Buluç), *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, 2 (1-2). 97-124.

²⁴⁹ Uraz, age. s. 234-237.

²⁵⁰ Uraz, age. s. 253.

²⁵¹ Uraz, age. s. 253-262.

²⁵² Uraz, age. s. 263-273.

Ulu Toyun, Avcı Bineger, Alangova (Alan-Hoa), Geyik Avı adlarıyla aktarılan destan ve hikâyeler özet olarak yer alır. Son olarak *Eti Hikâyeleri, Appu, Keşşi, Gurlahanzah, Hedammu, İt Başlı Ulus, Öksüz Kız, Alpamiş (Alp Amiş), Cesteni Bey, Tepegöz İle Basat* hikâyeleri özet olarak aktarılır. Bu kısımda *İt Başlı Ulus* efsanesiyle ilgili bilgi veren Uraz, Türk Tarih Kurumu Belleteni, 1949 Ocak Sayı 49'da Abdulkadir İnan'ın bu efsanenin nerelerde söylendiği, kimlerin ne zaman bundan bahsettiği hakkında bilgi verdiğini ancak efsanenin metnini açıklamadığını ifade ederek *İnan*'ın yazısını aktarır.

Eser kısaltmalar ve kaynaklar kısmı aktarılarak tamamlanmaktadır. Kaynaklar kısmında Uraz, bu eseri vücuda getirmek için başvurduğu 54 esere yer verir.

3.1.4. Küçük Mitoloji (Yunan-Roma)

Eser ilk olarak 1947 yılında, İstanbul Türk Neşriyat Yurdu'nda basılmıştır. Sonrasında 1955, 1957, 1967, 1969, 1970 ve 1975 yıllarında aynı yayınevinde tekrar basımları yapılmıştır. Bu incelemede 1955 basımı dikkate alınmıştır. Eser *Murat Uraz* adıyla yayımlanmıştır.

Eser, Yunan ve Roma mitolojilerinde geçen kral, kraliçe, tanrı, tanrıça gibi kahramanların alfabetik sözlüğü niteliğinde hazırlanmış 160 sayfalık bir eserdir.

Kapak kısmında bu eserin birinci cilt olduğu gösterilmektedir. Ancak yapılan tüm araştırmalara rağmen eserin ikinci cildi bulunamamıştır. 160 sayfa hacme sahip bu eserin alfabetik sıraya göre tertip edilmesi ve "Z" harfine kadar bütün kelimelere yer verilmesi nedenleriyle eserin ikinci cildinin hazırlanmadığı kanaatindeyiz.

Eserde mitolojik kahramanların resmedildiği sayfalarda resimler haricinde resmedilen karakterin mitolojideki rolü veya yaşadığı olay da aktarılmaktadır. Tanrıların devlerle savaşları, kurban edilecek hayvanlar, kurtlar, atlar bu resimler arasındadır. Bu resimlerden başka mitolojilerden sahneleri aktaran taş oymaları fotoğrafları da eserde yer almaktadır.

Mitolojik sözlük olarak hazırlanan eserlerin ilkidir. Benzer bir eser 1957 yılında Behçet Necatigil tarafından hazırlanmıştır ancak eser Uraz'ınki kadar teferruatlı değildir. Necatigil, cep kitabı şeklinde hazırladığı bu eserini *Küçük Mitolojya Sözlüğü* adıyla yayımlamıştır. 1972 yılına ait bir başka sözlük de Azra Erhat'a aittir. Ayrıca Pierre Grimal'a ait olan ve 1951 yılında yayımlanmış olduğu *The Dictionary of Classical*

Mytology (Klasik Mitoloji Sözlüğü) adlı eserin 1997 yılında Türkçeye çevirisi Sevgi Tamgüç tarafından yapılmıştır. Bu eser Yunan ve Roma Mitolojileri sözlüğü olarak tertip edilmiştir.

3.1.5. Halk Edebiyatı: Şiir ve Dil Örnekleri

Eser ilk olarak 1933 yılında Semih Lûtfi: Sühulet Kütüphanesi'nde basılmıştır. 527 sayfa hacimli, derleme bir eserdir.

İki kısımdan oluşan eserin ilk kısmında 93 halk şâirinden henüz basılmamış 35 divan, 1 satranç, 10 kalenderi, 35 semai, 150 koşma, maya ve eski türkü, 10 destan bulunur. Yine birinci kısımda halk şâirlerine ait 3 tekerleme, 3 muamma, 40 tek beyit, 1000 mani, 2 örnek nesir ve atışmalara yer verilir.

İkinci kısımda 150 bilmece, 116 ölçülü ve kafiyeli söz ve mecaz tabir, 700'den fazla atasözü yer alır.

Uraz, yaptığı bu derlemedeki eserlerin daha önce yayımlanmadıklarını söyleyerek bu durumu kontrol edebilmek için önemli bir araştırma yaptığını belirtir. Uraz, bunların daha önce basılıp basılmadıklarını kontrol edebilmek için manilerde *Kilisli Rifat Bey'in Maniler* adlı eserine ve *Halk Bilgisi Derneği Mecmuaları*'nı; bilmeceler için *Halk Bilgisi Derneği*'nin bastırduğu *Bilmeceler* adlı kitabı; ölçülü ve kafiyeli sözler için *Ahmet Vefik Paşa*'nın *Atasözleri* kitabını; derlenmiş sözler için *Hamit Zübeyir (Koşay)* ve *İshak Refet Bey*'lerin *Anadilden Derlemeler* adlı kitaplarını tek tek inceler. Neticede daha önce hiçbir yerde yayımlanmamış halk edebiyatı ürünlerini bu kitabında toplar.²⁵³

Uraz, eserin ön sözünde Türkleri dağ tepelerinde kaynayan ve temiz köpüklerle taşlardan dökülen sulara benzetir. Bu sular, taş ve yükseklerden akarken bulanık derelerin pisliğini söker atar. Türklerin de aynen bu sular gibi Türk zekâsını karanlıklarda bırakan kirli perde olan eski edebiyatın dilini silip attığını, şiir ve dilini o yüksek kaynağın nuru ile aydınlattığını söyler. Uraz'a göre halk edebiyatının tesiri, halkın sinesine yerleşmiştir. Bu nedenle de *kalem şâiri* olan yüksek zümre edebiyatçılarının tüm tepkilerine rağmen halk, aşığına sahip çıkar.²⁵⁴

²⁵³ Murat, *Halk Edebiyatı: Şiir ve Dil Örnekleri*, Semih Lûtfi: Sühulet Kütüphanesi, İstanbul 1933, 4-5.

²⁵⁴ Murat, age. s. 5

Uraz, bu zümre edebiyatçılarının, yabancı tesirlerden uzaklaştığı ve benliğine az da olsa dönüş yaptığı zaman halk şâirlerinin şiir ve âlemlerinden zevk alacağını iddia eder.²⁵⁵

Âşıklık geleneğinde yer alan birtakım unsurları çok farklı bir üslupla sıralayan Uraz, *âşık tarzı* şâirlerin çoğunun sazlı gezmeye meraklı olduklarını, gittikleri yerin büyükleri tarafından sevildiklerini, halk arasında çalıp söylediklerini aktarır. Uraz âşıklık geleneğinde yer alan birçok özel kavramı sıralayarak şöyle aktarır: Bu âşıklar her iyi şeye *yola eyvallah*, der, *sohbet* kurarlar. *Hali Kalenderî* başlatır, *hasım* âşıklarla *meydan edinirler*. Saza el götürür ve birbirine *ses gelsin*, derler. *Ağırlamalar* yapar, *semailler* ve *kalenderîler* okurlar. *Taşlamalar* ve *tekerlemeler* ardı sıra dizilir. *Atışma* sonunda birbirini *mat* eder ve *pes* derler.²⁵⁶

Uraz, halk şâirleri arasında yer alan bâde efsanesine değinir. *bâdeli* ve *bâdesiz* âşiklardan bahseder. Eserin bu kısmında verilen bilgiler incelendiğinde Uraz'ın *Halk Edebiyatında bâde* adlı makaleyi, bu kitabından alıntılıyarak oluşturduğu anlaşılır.

Uraz, eserde şiirlerini aktardığı 93 şâirin 40 kadarını tanıtabilmiştir. Bu konuda *Türk Folklor Araştırmaları* dergisinin Uraz hakkındaki 1956 yılına ait yazısında geçen bir bilgi değiştirilmek durumundadır. Dergide Uraz'ın bu kitabı tanıtılırken 75 şâirin şiirine yer verildiği aktarılır. Ancak Uraz, kendi ifadeleriyle bu sayının 93 olduğunu belirtir.

Uraz'ın, hayatları hakkında bilgi verdiği halk şâirleri şunlardır: *Seyyahî* (Karahisarlı), *Beşiktaşlı Gedaî* (İstanbul), *Abit* (Kayserili), *Rüştü* (Kayserili), *Natıkî* (Erzurumlu), *Gevherî* (Belirtilmemiş), *Kemal* (Erzurumlu), *Kâmî* (Erzurumlu), *Erbabî* (Erzurumlu), *Lütfü* (Erzurumlu), *Adlî* (Belirtilmemiş), *Avni* (Erzurumlu), *Kâtibî* (Belirtilmemiş), *Turabî* (İstanbul), *Halilî* (Diyarbakirli), *Kul Mustafa* (Belirtilmemiş), *Sümmanî* (Erzurumlu), *Ercişli Emrah* (Vanlı), *Öksüz Âşık Ahmet* (Ercişli Emrah'ın Babası), *Lezgi Ahmet*²⁵⁷ (Belirtilmemiş), *Ceyhunî* (Zileli), *Ferdî* (Giresunlu), *Celâlî* (Bayburtlu), *Hüseyin Saip* (Trabzonlu), *Yusuf Ziya* (Trabzonlu), *Mahirî* (Erzurumlu),

²⁵⁵ Murat, age. s. 6.

²⁵⁶ Murat, age. s. 6.

²⁵⁷ Efsane kahramanı Köroğlu'nun oğludur. Erzurum Valisi Cafer Paşa'nın kızı Telli Nigar'dır. Bu da efsaneli maceralar geçirir. Tiflis Valisi Gürcü Mehmet Paşa'nın kızı *Lalezâr*'ın resmini bir derviş ona getirir. O da kıza âşık olur. Kızın aşkına pîr elinden bâde içer. Çok cefalar çeker, Anadolu'nun şarkında çok dolaşır, en sonunda kızı alır. (Murat, *Halk Edebiyatı: Şiir ve Dil Örnekleri*, s. 154-155)

Zelalet (Erzurumlu), Bahrî (Karslı), Gedayi (Kayserili), Nuri²⁵⁸ (Tokatlı), Havasî (Erzurumlu), Nuri (Tercanlı), Ummanî (Erzurumlu), Tıflî (Ordulu), Kararî (Trabzonlu), Yesarî (Konyalı), Zühtî²⁵⁹ (Trabzonlu), Gurbetî (Trabzonlu).

Uraz, bu eserinde halk şâirlerine ait destanları şöyle adlandırır: *Züğürt Destanı, Züğürt ile Zengin Destanı, Nasihat Destanı, Uğursuz Destanı, Ehli Batın, Ehli Zahir vasfında Destan, Aka Destanı, Sarhoş ile Tiryaki Destanı, Mustafa Ağa Destanı, Karı Koca Destanı.*

Eserdeki muammalardan iki örnek şöyledir:

*Ol nedir ki Hak yaratmış beş yemiş?
Beşi dahi birbirini görmemiş,
İkisi gündüz bulunur yaz ve kış,
Üçü dahi gün yüzünü görmemiş.²⁶⁰*

*Karşıda gördüm durur bir Şehsuvar.
Eli yoktur, canı yoktur, donu var.
Var anın uzun uzun bıyıkları,
Yere geçmiş hışmîle turnakları
Sureta yoktur başında anın taç.
Dursa toktur, gitse olur karnı aç.²⁶¹*

Uraz, alfabetik düzenle aktardığı bir kısımda şiirlerde geçen yaklaşık yöresel yüz ifadeye ve bunların açıklamasına yer verir. 115 atasözünün anlamlarıyla birlikte aktarılması da bu çalışmanın atasözleri sözlüğü mahiyetine girmesini sağlar.

Uraz, *Derlenmiş Kelimeler* başlığı altında eşya ve alet adları; taş, ot, ekin, çiçek, meyve ve ağaç adları; deniz, su, kar, yağmurla alakalı adları; semt, yer adlarını; insan azası, hayvan, yemek ve yiyecek adlarını; yapı işleri, oyun (barlar, halk oyunları), çocuk

²⁵⁸ Erzurumlu Emrah'ın çıraklamasıdır. Uzun boylu, uzun sakallı, sırtı maşlahlı, başı külahlıymış. Semaî ve koşmacı bir şâirdir. Sesini ve sazını çok seven halk, "Nuri baba, koşma söyler ve çalarken sazına bülbül kondurmuştur." diye ortaya bir efsane de koymuştur. XIX. asrın ikinci yarısında yaşamıştır. (Murat, *Halk Edebiyatı: Şiir ve Dil Örnekleri*, s. 191)

²⁵⁹ Hafız Zühtî Efendi, Trabzon'un ulemasından ve divan edebiyatı şâirlerindedir. 1808 senesinde doğmuş 1877 senesinde ölmüştür. Bayburtlu Zihnî bu zatı divanının on birinci sayfasında methetmektedir. (Murat, *Halk Edebiyatı: Şiir ve Dil Örnekleri*, s. 429)

²⁶⁰ Beş vakit namaz.

²⁶¹ Çadır.

oyunlarını, mastarları, eğlenti almış aslî maddeleri, isimler, yanlış söylenen sözler ve yabancı kelimeleri aktarır.

Hazırlık aşaması ve yayımlandığı dönem dikkate alındığında folklorik unsurların tertip edildiği eşsiz bir eser meydana getirildiği açıkça görülür. Yayımlandığı dönem itibariyle halk şâirlerini ve şiirlerini, âşıklık geleneğini ve folklor unsurlarının bu tarzda derlendiği ilk kitaptır denebilir.

3.1.6. Edebiyat ve Türk Edebiyatı Tarihi Hulasası

Eser ilk olarak 1940 yılında İstanbul İnkılap Kitabevi'nde basılmış ve 1980 yılında ikinci baskısı Mürettibiye Basımevi (Yeni Kitapçı)'nde yapılmıştır. Bu incelemede 1980 yılı basımı dikkate alınmıştır. Eser Vefa Lisesi Edebiyat Öğretmeni *Murad Uraz* adıyla basılmıştır.

303 sayfa hacimli eser üç bölümden oluşur. Her bölüm, liselerin bir sınıfına yönelik olarak hazırlanır. Birinci bölüm lise 1 konularını ihtiva eder. Nazım ve nesir hakkında bilgi verildikten sonra nazım şekilleri sıralanır. Tanzimat'tan sonra edebiyattaki yeniliklerden ve edebî türlerden bahsederek bu bölüm tamamlanır. İkinci bölüm lise 2 konularını ihtiva eder. Türk edebiyatı tarihi, Türk edebiyatında devirler aktarıldıktan sonra aile, geçinme, din ve ayinler hakkında bilgiler verildikten sonra bu bölüm sonlandırılır. Üçüncü bölüm lise 3 konularını ihtiva eder. Tanzimat sonrası Türk Edebiyatı'nın tarihi hakkında bilgiler verildikten sonra Güneş-Dil Teorisi konusu aktarılır. Üçüncü bölümün sonunda eserdeki yazım hatalarının düzeltilerek aktarıldığı bir *Yanlış Doğru Cetveli* yer alır.

Uraz, Vefa Lisesinde edebiyat öğretmenliği yaptığı sıralarda *Lise Olgunluk Serisi* olarak yayımladığı eserinin son kısmında *Bir İzah* başlığıyla, kitapla ilgili bir açıklama yapar. Açıklama şöyledir: *Bu kitap, lise edebiyat derslerinde okutulmakta olan edebiyat kitaplarının yerini tutmak veyahut lise edebiyat soruları esas tutularak onlara bir karşılık olmak üzere yapılmamıştır. Lise edebiyat kitapları daha fazla malûmatı ve metinleri ihtiva etmektedir. Bu ise dışarıdan lise olgunluk sınavlarına gireceklere hülâsa halinde bir yardımcı (edebiyat ve edebiyat tarihi) olarak tertip edilmiştir. Bununla beraber; ders senesi içinde lise sınıflarındaki talebe, kendi kitaplarından derslerini takip ederken, bunu*

da ayrıca okuyabilirlerse, bilgilerini kuvvetlendirmiş olurlar.²⁶² Bu yapılan açıklamadan Uraz'ın mütevazı kimliğini açıkça görmekteyiz. Dönemin birçok şehrinde özel kurumlarda ve devlet kurumlarında eğitimlik yapmış, milli eğitim müdürlüğü görevini üstlenmiş bir şahsiyetin yaptığı bu açıklamanın altında yatan en önemli sebep onun bu alçakgönüllülüğüdür. Ayrıca eserin baskısının yapıldığı dönem dikkate alındığında bu yapılan açıklamanın bir zorunluluk olduğu da düşünülebilir.

3.1.7. Âşık Emrah: Hayatı ve Seçme Şiirleri

Eserin ilk basımı 1940 yılında Yeni Şark Kitabevi'ne aittir. Daha sonra 1943'te Türk Neşriyat Yurdu İstanbul Aydınlık Matbaası'nda basılmıştır. Bu incelemede 1943 yılı basımı dikkate alınmıştır.

48 sayfalık eser, Erzurumlu Emrah'ın hayatının anlatıldığı ilk bölüm ve şiirlerinin örneklendirildiği ikinci bölümden oluşmaktadır. Erzurumlu Emrah hakkında yapılan ilk monografik eser Eflatun Cem Güney'e aittir. Ancak Güney'in 1928'de hazırladığı bu eserden önce de *Erzurumlu Emrah* hakkında birçok çalışmanın yapıldığını söyleyen Uraz, bu bilgilere Fuat Köprülü'nün *Erzurumlu Emrah*²⁶³ adlı eserinden ulaştığını belirtir. Bu çalışmaların haricinde Prof. Dr. Ali Berat Alptekin (*Palandöken'in Zirvesindeki Âşık Erzurumlu Emrah*), Prof. Dr. Dilaver Düzgün (*Erzurum'un Yüzleri: Emrah*), Veli Uğur (*Âşık Erzurumlu Emrah ile Divan Şairi Kastamonulu Feride Hanım'ın Şiir Sohbetleri*) gibi birçok araştırmacı ve akademisyen tarafından Emrah'ın hayatı tetkik edilir.

Uraz, bu eseri oluştururken Eflatun Cem'in *Erzurumlu Emrah* (1928); Fuat Köprülü'nün *Türk Saz Şâirleri: XIX'uncu Asır Saz Şâirlerinden Erzurumlu Emrah*. (1929); Ziyaeddin Fahri'nin *Erzurum Şâirleri* (1926); Ahmet Talat'ın *Tokatlı Nuri* (1933); Bursalı Mehmet Tahir'in *Osmanlı Müellifleri* (1923) adlı eserlerinden ve Arif Efendizâde Ziyaeddin Efendi'nin *Açık Söz* gazetesindeki makalesinden; Mehmet Halit'in *Halk Bilgisi Haberleri* mecmuasındaki yazısından yararlandığını aktararak Emrah'ın hayatı ve şahsiyeti hakkındaki verilen izahatın kısmen bu eserlerden alındığını ve buna bazı halk rivayetlerinin de ilave edilmiş olduğunu ifade eder.²⁶⁴ Abdulkadir Erkal da bu eserin Eflatun Cem Güney ve Mehmet Fuat Köprülü'nün eserlerinin bir derci hükmünde

²⁶² Murad Uraz, *Edebiyat ve Türk Edebiyatı Tarihi Hulâsası*, Mürettibiye Basımevi, İstanbul 1980, 303.

²⁶³ Mehmet Fuat Köprülü, *XIX'uncu Asır Saz Şâirlerinden Erzurumlu Emrah*, Evkaf Matbaası, İstanbul 1929, 5.

²⁶⁴ Murat Uraz, *Âşık Emrah: Hayatı ve Şiirleri*, Aydınlık Matbaası, İstanbul 1943, 3.

olduğunu ifade ederek Uraz'ın yaşadığı dönemdeki öğretmen kimliğinden uzak bir yapısı olduğuna dikkatleri çekmiştir.²⁶⁵

Erzurumlu Emrah'ın doğum ve ölüm tarihleri hakkında gerek Eflatun Cem gerek Fuat Köprülü gerekse diğer şahsiyetlerin verdiği bilgilerden edinilenlere göre kesinlik sözü konusu değildir. Uraz, *on dokuzuncu asrın birinci yarısında yaşamış*, demekle yetinir ve Emrah'ın doğumu ile ölümü hakkında net bir tasarrufta bulunmaktan kaçınır. Uraz'ın bu konudaki tavrının sebebi bir rivayete dayanır. Rivayete göre Niksar asker şubesinde *Mülâzım Halil Rahmi Efendi* isminde bir zat Emrah'ın kabrini keşfeder ve *Hacı Abdulkadir Hıfzı Efendi* namında bir zata mezar kitabesini yazdırır. Vefat tarihini de böyle tespit ettirir. Bu durum Uraz'ın, Emrah hakkındaki düşüncelerinin kat'iyet ifade etmemesine neden olur.²⁶⁶

Eserde aktarılan şiiirlerin bir kısmının yukarıda bahsedilen kaynaklardan, bir kısmının da halk ağzından derlenerek esere alındığını belirten Uraz, Emrah'ın halk nazım şekillerinin hemen çoğuyla yazıp söylediğini, tasavvuf ve divan edebiyatına da yöneldiğini ancak bunlarda halk edebiyatı kadar başarılı olamadığını ifade eder. Aruzla yazdığı şiiirlerinde ifade ve vezin hatalıdır. Emrah'ın bilgisi, divan ifadesini ve aruzu hatasız kullanmaya kâfi gelecek derecede değildir. Onun hakikî şahsiyeti öbür halk şiiirleri gibi hece ile olan şiiirlerinde görülür.²⁶⁷ Uraz

Uraz, Erzurumlu Emrah'tan başka ve ondan önce bir Emrah'ın daha yaşadığı, eski cönklerdeki birkaç şiiirden ve *Emrah* ile *Selvi* adlarına kurulmuş bir hikâyeden anlaşıldığını ifade eder.²⁶⁸ Bu hikâyeye aktarılırken gerek âşıklar gerekse halk, Köroğlu'ndan, Gevherî'den, Âşık Ömer'den, Âşık Garip'ten, Kerem'den hatta kendilerinden bazı mısraları ve beyitleri Emrah'a mal etmişlerdir ki bu yüzden Ercişli Emrah'a ait olabilecekleri seçmek güçleşir. Ancak Uraz, *hikâyede hususiyet gösteren bazı koşmalardan (Emrah'ın olduğu kesinse) onun Türk dilinin temizliğini bozmadan kullanan coşkun ruhlu ve tahassüsleri ince, engin ve divan edebiyatının tesirlerinden uzak*

²⁶⁵ Abdulkadir Erkal, *Erzurumlu Emrah Divanı*, Erzurum Büyükşehir Belediyesi Yayınları, Erzurum 2015, s. 15.

²⁶⁶ Uraz, age. s. 6.

²⁶⁷ Uraz, age. s. 7.

²⁶⁸ Uraz, age. s. 9.

*kalmış bir şâir olduğuna, bu itibarla da on yedinci yahut evvelki asırda yaşadığına hükmedilebilir, der.*²⁶⁹

Uraz, bu ikinci Emrah konusunda görüşünü desteklemek adına Köprülü ve Güney'den, geçmişte yaşamış *Emrah* 'lar hakkında bilgiler aktarır.

Uraz, eserin şiir bölümünde heceyle yazılmış 44 adet şiiri aktarır ve bunlardan *Saz Hakkında* adlı şiirin bir müftünün Âşık Dertli'nin sazı için *Şeytan işi* demesi üzerine yazıldığını belirterek Emrah'ın aruzlu şiirlerine, *satranç, kalenderi ve gazellerine* örnekler verir.

3.1.8. Âşık Seyrânî: Hayatı ve Seçme Şiirleri

1942 basımından başka bir örneğine rastlanmayan bu eser Türk Neşriyat Yurdu tarafından İstanbul Aydınlik Basımevine bastırılır. *Murat Uraz* adıyla basılan eser 32 sayfa hacimlidir ve genel olarak iki bölümden oluşur. Seyrânî'nin hayatı anlatılırken hayat felsefesi hakkında ipuçları veren şiirlerinden de örnekler sıralanır. Bu şiirlerin sayısı 20'ye yakındır. *Kazak Abdal*'ın ve *Gâfilî*'nin şiirlerine de eserin sonunda yer verilir.

Şöhreti Anadolu'ya yayılmış ve bilhassa muhitinde çok hürmet kazanmış olan Seyrânî hakkında ilk ciddi araştırma hicri 1340 senesinde Everek (Develi)'te Müftü Zâde Muallim Ahmet Hâzîm'e aittir. Hâzîm, *Sânihâti Seyrânî*²⁷⁰ adlı eseriyle Seyrânî hakkındaki ilk biyografîyi hazırlar ve Seyrânî'nin birkaç şiirini de yayımlar.²⁷¹

Uraz, *Yusuf Ziya Ortaç*'ın 1933 yılında bu eserden yararlanarak *Seyrani*²⁷² adıyla bir kitap yayımladığını ve buradaki 29 şiiri ayrıca neşrettiğini belirtir. *Ortaç*'ın bu kitabı İstanbul Sühulet Kütüphanesi'nden yayımlanmış 48 sayfalık küçük bir eserdir.

Seyrânî, 1807'de Everek'te doğar.²⁷³ Adı Mehmet'tir. Mazbut bir hayat yaşamaz. Biraz pervasız olması yaptığı hicivlerde ayarsız olması nedeniyle rahatsızlıklar yaşamış bir şâirdir. Son demlerinde şuurunu kaybeden Seyrânî, tuhaf hallere girer ancak halk tarafından çok sevildiği ve hürmet edildiği için bu yaşadıklarında ve tavırlarında başka

²⁶⁹ Uraz, age. s. 10.

²⁷⁰ Câmi ve Musahhihi Everekli Müftüzâde Ahmet Hâzîm, *Sanihat-i Seyranî (Eser-i Mehmet Seyrânî)*, Matbaa-i Millî, İstanbul 1340/1924. Bu eser Osmanlıca olarak neşredilmiştir.

²⁷¹ Murat Uraz, *Âşık Seyrânî Hayatı ve Seçme Şiirleri*, Aydınlik Basımevi, İstanbul 1942, 3.

²⁷² Yusuf Ziya Ortaç, *Seyrânî*, Sühulet Kitaphanesi, İstanbul 1933.

²⁷³ Ali Berat Alptekin, doğum yılını 1800, ölüm yılını da 1866 olarak verir. (Alptekin, *Türk Halk Şiiri*, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir 2011.)

sebepler aranır. Pirden düstur almış, ereceğine ermiş ve her hareketini bir hikmete bağlanmış zannedenler hürmetlerini artırmaya başlar. Ölümünden önceleri içkiye de başladığı bilinen Seyrânî'nin bu fiili de çeşitli hakikatlere bağlanır ve üzeri örtülür. Nihayet son zamanları elim bir perişanlık içinde geçen bu şâir, 1867 senesinde Everek'te hayatını kaybeder.

Uraz, Seyrânî'nin halk indinde pîr elinden bâde içmiş âşık-ı Hak bir şâir olarak tanınmakta olduğunu ifade ederek *Ahmet Hâzım*'ın eserinden nakille Seyrânî'nin mahlasını almasını şöyle aktarır: *Bir yaz mevsiminin mehtaplı bir gecesinde mahalle meclisinin imamı bulunan pederinin kapusu vurulur ve "Cemaat dışarıda kaldı. Sabah namazının vakti geçiyor." gibi sesler yükselir. Pederi yatağından telaşlı bir şekilde fırlar. O zaman on beş yaşında bulunan oğlu Mehmed'i, câmi açmak ve kandilleri yakmakla tavsif eder. Çocuk mescidi açar fakat kandilleri yanmış bulur.*

*Donuk ve ölgün ışıklar saçan kandillerin şuâi ra'şedarı altında muntazam saflar bağlayan yeşil kavuklu, ak saçlı, iri gövdeli, muhip kıyafetli, nurlu simalı cemaati görür. Bu acip ve mühip kıyafetlerin manzarî ümûmisi karşısında titrer, korkar, düşüp bayılır ve günlerce ortadan kaybolur.*²⁷⁴

Uraz, bu olaydan bir hafta sonra annesinin, *Mehmed*'den *Seyrânî* mahlaslı şâirliğe istihale eden oğlunu baygın bir halde kendi bağlarında bulduğunu anlatır.²⁷⁵

Uraz'a göre Seyrânî, dönemindeki birçok âşıktan daha tahsilli ve malumatlı olmasına rağmen onlar kadar itibar göremez. Uraz bunun sebebini de Seyrânî'nin sivri diline ve yanlış hareketlere ve itikatlara isyankâr ruhuna bağlar.

Eserde, Seyrânî'nin şiirlerindeki hatalardan bahsedilirken bir çelişki göze çarpar. Uraz, eserin baş kısımlarında Seyrânî'nin tahsil ve malumat konusunda *Emrah* ve *Zihni*'den daha iyi olduğunu ifade ederken, şiirlerindeki ifade hatalarına geçildiğinde tam tersi bir ifade kullanır:

²⁷⁴ (Uraz, age. s. 4)

²⁷⁵ Ali Berat Alptekin, *Türk Halk Şiiri* adlı eserinde Seyrânî'nin mahlas alışını iki farklı şekilde aktarmaktadır: 1. *Bir gün camide sabah ezanı okunurken, Mehmet de kandil yakmaya çalışmaktadır. Bu sırada pirlar Mehmet'e bâde içirmişler ve bu olayla o, Seyrânî mahlasını almıştır.* 2. *Bir gece, imam olan babası hastalanınca oğlunu sabah namazı kıldırılmaya gönderir. Namaz sonrası dervişler onu kış mevsiminde Elbiz Bağı'na götürüp ona üzüm yedirmişlerdir. Mehmet de geriye Seyrânî adını alarak dönmüştür.*"

“Seyrâni, tahsil ve malumat itibarile Emrah, Zihni ve hatta Dertli ve Gedâi’den daha değerli idi...”²⁷⁶

“...Fakat gene çok halk şâirinde görüldüğü gibi, onun şiirlerinde bir takım ifade hataları bulunmaktadır ki şivesizlik ve kaidersizlik gösteren mısraları da vardır. Halk şâirleri arasında çok şöhret kazanan ve Seyrâni ile seneleri yaşayan Emrah ile Zihni, Seyrâni’den daha ileri tahsil gördükleri içindir ki bu gibi hataları pek yapmamışlardır...”²⁷⁷

Uraz, eserin ikinci kısmında şâirin hece ile yazdığı şiirlerini örneklendirmeden önce aktaracağı şiirleri ince şâirimiz *Hâşim Nezihi*’den aldığını ve aruzla yazdığı şiirleri aktarmayı uygun bulmadığını ifade eder.

Seyrâni’nin hicve yatkınlığının yanında ilahî aşkı anlatabilen bir yeterliliğinin olduğundan da bahseden Uraz, taassuptan uzak bir yapısının olduğunu ifade eder. Seyrâni, vaizlerin nasihatleri ve irşadı olmadan da arif olanların hakikate ulaşabileceklerini düşünür.²⁷⁸

Uraz, Seyrâni’nin şiirleri tahlil edildiğinde onun *muhıbb-i âl-i abâ*²⁷⁹ bir âşık olduğunun görüleceğini ifade ederek bazı şiirlerinde *Yunus* edası ve coşkusunun aksettiğini belirtir.²⁸⁰

Seyrâni’yi ihatası geniş, zeki ve hazırcevap bir kişi olarak tanıtan Uraz, hem aruzla hem de heceyle şiirler yazmasına rağmen her halk şâirinde olduğu gibi aruzla yazdıklarının heceyle yazdıklarının yanında sönük kaldığını ifade eder. Uraz’a göre Seyrâni, aruzla uğraşarak çok lüzumsuz bir işe kalkışır.²⁸¹

3.1.9. Narmanlı Âşık Sümmanî: Hayatı, Şahsiyeti ve Seçme Şiirleri

Eserin ulaşılabilen tek baskısı 1945 yılına ve Yeni Şark Kitabevi’ne aittir.

40 sayfa hacme sahip eser iki bölümden oluşur. İlk bölümde Sümmanî’nin hayatı aktarılırken ikinci bölümde koşmalarına yer verilir. Koşmalarının örneklendiği kısımda

²⁷⁶ Uraz, age. s. 5.

²⁷⁷ Uraz, age. s. 9.

²⁷⁸ Uraz, age. s. 7.

²⁷⁹ Âl-i abâ, Hz. Muhammed’in (SAV) yakın akrabalarına verilen bir addır. Uraz, Seyrâni’nin Peygamber Efendimiz’e ve ailesine sevgi duyduğunu ifade eder. (TDV Ansiklopedisi)

²⁸⁰ Uraz, age. s. 8.

²⁸¹ Uraz, age. s. 9.

Âşık Şenlik'le meydan edilmeleri esnasında söyledikleri koşmalar ve birbirlerinin şiirlerine söyledikleri nazirelerle yine bir başka âşık *Zühalî* ile beraber *Şenlik*'in nazireleri ve *Âşık Muhibbî* ile muamması yer alır. Ayrıca her olgunluk yaşına gelen halk şâiri gibi son zamanlarında divan edebiyatından kulaktan dolma bilgilerle yazdığı şiirler de bu eserde yer alır.

Eserin bir kısmında da hem *Âşık Şenlik* hem de *Âşık Zühalî*'nin hayatları hakkında bilgiler aktarılır.

Eserde *Sümmanî*'nin hayatı anlatıldıktan sonra rüyasında görerek âşık olduğu *Gülperi*'yi araması da verilen bilgilerdendir. Bu arayış halk hikâyesi olarak da hazırlanır.

Eserin ikinci bölümünde 21 koşma, aruzla yazmaya çalıştığı 3 divan şiiri, *Kırım*, *Yıkılan Dam*²⁸² ve *Balkan Harbi* adında 3 destan yer alır.

3.1.10. *Sümmanî*'nin Koşmaları ve *Şenlik-Sümmanî* Arasındaki Bağlamalar, Nazireler

Eserin 1953 yılı baskısı Bozkurt Kitabevi'ne aittir ve bu baskıdan başka bir baskıya rastlanmamıştır.

Derleme niteliğindeki biyografik bir eserdir. Eserin iç kapağında 1977 yılının altıncı ayının onuncu gününe ait bir yazı ve Uraz'ın imzası yer alır. Bu yazıda bu kitabın Trabzonlu bir yazar *Arslan Pulathaneli*'ye hatıra olarak hediye edildiği ifade edilir.

56 sayfalık eserde öncelikle *Sümmanî* tanıtılır ve *Gülperi* ile olan macerası anlatılır. Uraz, *Sümmanî*'nin hayatı ve eserlerini anlattığı diğer eserinde de bilgileri veren Uraz olmasına karşın üslup farklılığı ve verilen bilgilerde artış görülür. Bunun sebebinin iki kitap arasında geçen 8 yıldan kaynaklandığı açıktır.

Sonrasında *Sümmanî*'nin koşmalarından 35'ini aktaran Uraz, bu koşmaların, *Sümmanî* ile memleketleri beraber gezdiği ve *Sümmanî*'den birkaç yıl sonra ölen *Yunus Hoca*²⁸³ adındaki arkadaşının yazdığı deftere ait olduğunu ifade eder.²⁸⁴ Uraz, *Yunus Hoca*'ya ait olan ve defterinin sonuna eklediği beş dörtlükten oluşan bir koşmayı;

²⁸² Narman'ın *Şekerli* köyünde bir sünnet düğününde yıkılan bir ev için bu destanı söylemiştir. *Sümmanî*'nin köyü olan *Samikale*'ye yakındır.

²⁸³ Hikâyede bu arkadaşın adı *Ahmet* olarak geçer.

²⁸⁴ Murat Uraz, *Sümmanî'nin Koşmaları ve Şenlik-Sümmanî Arasındaki Bağlamalar, Nazireler*, Bozkurt Kitabevi, İstanbul, 1953, 8.

Sümmani'nin bir sünnet düğününün yapıldığı evin yıkılması üzerine yazdığı destanı da eserine alır. Eserin son bölümünde *Sümmani* ile *Âşık Şenlik*'in 4 bağlaması, 2 naziresi ile *Sümmani*'nin *Âşık Şenlik*'i övdüğü dörtlükler ve *Âşık Şenlik*'in oğlu *Şevki*'nin beyitleşmeleri yer alır. Son olarak da *Âşık Şenlik*'in askere giden oğlu *Şevki*'nin beş ay hiç mektup yazmaması üzerine yazdığı bir şiir ve ona karşılık oğlunun yazdığı cevap niteliğindeki şiir yer alır.

Eserdeki 47 şiir ve bir destan 8'li ve 11'li hecelerle yazılmıştır. Kafiye düzenleri abab/cccb/dddb/... şeklindedir. Destan 19 dörtlükten oluşur.

Sümmani üzerine araştırma yapan bir başka edebiyatçı da Dilaver Düzgün'dür. *Âşık Sümmani'nin Atışmaları* adlı makalesinde âşık karşılaşmalarını muhteva yönünden üç ana başlık halinde inceleyen Düzgün, birinci grupta asıl amacın tanışmak veya sohbet etmek olduğunu ifade ederek bunlara nazire dendiğini belirtir. Sanat yönünden en güçlü olan karşılaşmalar olduğunu ifade eden Düzgün, bu kısımda karşıdaki âşığı zor duruma düşürmek gibi bir maksadın olmadığından bahseder.²⁸⁵ *Âşık Zülâlî*, *Âşık Şenlik* ve *Âşık Sümmani* arasında geçen şu karşılaşma, bu türe örnek olarak gösterilebilir:

Sümmani:

Adem Safiyullah makamı peder
Cennette iğvaye bir kere düştü
“Sürün!” dedi mevlâm takdiri kader

Şenlik:

Hışmı nar içinde Gülistan közü
İbrahim “Safa”ya bir kere düştü
İsmal’e gelen koç kurban kuzu
Cennetten Mina’ya bir kere düştü

Zülâlî:

Turabdan bir avuç Hâk aldı Kuddüs
Bu zemin lerzeye bir kere düştü
Beytullah yerine Beytü'l-mukaddes

²⁸⁵ Dilaver Düzgün, “*Âşık Sümmani'nin Atışmaları*”, *Beyazdoğu*, Sayı: 3, Temmuz-Ağustos-Eylül 2005, s. 51-55.

Kuruldu ka'beye bir kere düştü.²⁸⁶

İkinci gruptaki karşılaşmaları taşlama veya atışma olarak adlandıran Düzgün, bu kısımda rakibin saz şairliğini beğenmeyen ve rakibi küçük düşüren şiirlerin yer aldığını ifade eder. Son grupta cevap kabiliyetinin değerlendirildiğini aktaran Düzgün, cevabını bilemeyeceğini tahmin ettiği sorularla rakibini bağlamanın peşinde olan âşığın, doğru cevap alamaması halinde onu mat ettiğini ifade eder. Düzgün'e göre bu tür şiirler halk edebiyatı açısından en zayıf olanlarıdır. Tüm amaç sorunun doğru cevabını bulmak olduğu için ölçsüz, kafiyesiz şiirlerin meydana gelebildiğinden bahseder.²⁸⁷ Sümmani ile Şenlik arasında geçen şu dörtlükler üçüncü grubu örnekler mahiyettedir:

Sümmani:

Güş ver cevabıma ey usta Şenlik
Dinleyin fakirin muhabbetinden
Bu cümle ruhların mayası nedir
Bil güzelsin bidayetinden

Şenlik:

Sayeci pîrimden almazam mahzun
Söyliyeyim anlıyak kemalâtından
Bir nur meknundur mayesi (k,n)
Sebebi Resulün yüzü hürmetinden²⁸⁸

Âşık Sümmani'nin yaşadığı dönemdeki şöhretini ve ölümünden sonra da âşık edebiyatı içindeki önemini aktaran Düzgün, 16 âşıkla karşılaşma yaptığını, bunların 13 tanesini çeşitli yazılı ve sözlü kaynaklardan, üç tanesini de Âşık Nusret Torini'den tespit ettiğini aktarır.²⁸⁹

²⁸⁶ Murat Uraz, *Narmanlı Âşık Sümmani, Hayatı, Şahsiyeti ve Seçme Şiirleri*, Yeni Şark Kitaphanesi, İstanbul 1945, s. 32.

²⁸⁷ Düzgün, agm, s. 52.

²⁸⁸ Uraz, age, 39.

²⁸⁹ Düzgün, agm, 53.

3.1.11. Halk Edebiyatından: Koşmalar

1943 yılı basımı İstanbul Cahit Balçık ve Ş. Kitabevi'ne aittir. Bu yıldan başka baskısına rastlanmamıştır.

48 sayfalık eser, küçük bir antoloji özelliği taşır. 60'a yakın halk ozanının koşmaları alfabetik sıraya göre bu eserde derlenmiştir. Koşması aktarılan ozanın hayatı hakkında da kısaca bilgi verilir. Bu ozanların adları şöyledir: *Bedrî (Niksarlı)*, *Bezlî (Çankırlı)*, *Celâlî (Bayburtlu)*, *Cemalî, Ceyhunî (Zileli)*, *Civan, Cünunî (Çankırlı)*, *Çağlayan (Karlı)*, *Dadaloğlu (Kozanlı)*, *Deli Boran, Deli Muslî, Deli Yusuf, Dertli (Bolulu)*, *Derviş Ömer, Dirikî, Divânî (Karlı)*, *Emrah (Vanlı)*, *Emrah (Erzurumlu)*, *Feryadî, Figanî (Silleli)*, *Firakî, Garip, Garipoğlu, Geda Ali, , Gedayî (Beşiktaşlı)*, *Gevherî (Kırımlı)*, *Gulamî, Hadikî, Hafız, Hâkî (Kalecikli)*, *Halil, Hayalî, Hocaoğlu, Hüseyin, Hüznî (Kayserili)*, *İbrahim, İkrâmî (Sarıkamışlı)*, *İlbeyli Oğlu, İmdadî (Tarsuslu)*, *İrfanî, İrşadî (Bayburtlu)*, *İsmail (Adanalı)*, *Kâmil, Karacaoğlu, Kasım Han, Kâtibî, Kâtiboğlu, Kemalî (Erzurumlu)*²⁹⁰, *Kiramî, Köroğlu, Kul Geda, Kul Mehmet*²⁹¹, *Kul Muhittin, Kul Murtaza, Kul Mustafa (İstanbullu)*, *Kuloğlu, Kurbanî, Lezgi Ahmet.*

3.1.12. Halk Edebiyatından: Nefesler

Eserin tek basımı 1942 yılında İstanbul Aydınlik Basımevi'nde yapılır.

Eserin kapağında *Geçen devirlerdeki Türk Edebiyatında geniş yer tutan bu nev hakkında bir fikir vermiş olmak üzere buraya yüz tane nefes derç edilmiştir*, şeklindeki ibareyle eserin yazılış amacını aktaran Uraz, eseri *M.U.* rumuzuyla yayımlar.

Halk şâirlerinin adlarının alfabetik sırasına göre tertip edilen 64 sayfa hacimli eserde 46 ozanın şiiri derlenmiştir. Bazı ozanların da hayatları hakkında bilgiler verilir. Hayatları hakkında bilgi verilen şahsiyetler şunlardır: *Abdal Musa, Bedrî, Ceyhunî, Cevelanî, Çınarî, Deli Şükrü, Dertlî, Emir Sultan, Emrah, Gedayî, Hacı Bektaş Veli, Hataî, Kul Himmət, Hüdaî, İrşadî, Kâtibî, Kaygusuz Abdal, Kemalî, Kul Mustafa.*

Derlenen şiirlerin tamamı 11'li hece ölçüsüyle ve abab/cccb/dddb/-aaab/cccb/dddb kafiye örgüsüne sahiptir.

²⁹⁰ *Âşık Mıkdât*'ın mahlasıdır. Bu adla *Ercişli Emrah İle Selvi* hikâyesini anlatan kişidir. (Uraz, *Halk Edebiyatında: Koşmalar*)

²⁹¹ Üves Paşazade Mehmet Paşa'nın mahlasıdır. (Uraz, *Halk Edebiyatında: Koşmalar*)

3.1.13. Vezin-Nazım

Eserin ilk ve tek basımı 1962 yılında Okat Yayınevi'nde yapılmıştır. 96 sayfa ve iki bölümden oluşur. Uraz, öğretmen kimliği ile hazırlamış olduğu bu eserde, liselere yönelik hazırlık ve tamamlayıcılığı esas alır.

Uraz, eserin ilk bölümünde *Vezin*, ikinci bölümünde *Nazım* hakkında bilgiler aktarır. *Vezin* bölümünde hece ve aruz vezinleri hakkında kısa bir bilgi verildikten sonra örnekler sıralar ve birçok tanınmış şâirin şiirlerinden alıntılar yaparak vezin konusu pekiştirmeye çalışır. Öncelikle hece vezni konusuna değinen Uraz, 2'den 17'ye kadar hecelerinin varlığından örnekler aktarır. Aruz vezninde ise en çok kullanılan on yedi vezni örneklerle açıklar.

Nazım adıyla geçen ikinci bölümde divan ve halk edebiyatı nazım şekillerini anlatan Uraz, yaklaşık 30 şairin şiirinde örnekler aktararak divan nazım şekillerini benimsetmeye çalışır. Halk edebiyatı nazım şekillerinden bahsederken de 20'ye yakın halk şairinin şiirinden örnekler alarak nazım şekillerini aktarır.

3.1.14. Vezin ve Kafiye

İlk ve tek baskısı 1940 yılına ait olan eser İnkılap Kitabevi'nde yayımlanmıştır.

Liselere yönelik yardımcı kitaplar serisinden olan eser iki bölümden oluşur. İlk bölümde aruz ve hece vezni örneklerle açıklanır. İkinci bölüm ise kafiye ve çeşitlerinin aktarıldığı kısımdır. 55 sayfalık eser Uraz'ın öğretmen kimliği ile hazırladığı yardımcı kaynaklardandır.

3.2. Halk Hikâyeleri

3.2.1. *Sürmeli Bey ve Telli Senem*

Eserin ilk baskısı 1943 yılında İstanbul Bozkurt Kitabevi'nden çıkmıştır. 1957, 1970 ve 1971 yıllarındaki baskıları da aynı yayınevine aittir. Bu incelemede 1957 yılı basımı dikkate alınmıştır.

Mehmet Murat Uraz'ın *R. Kazım Mete* takma adıyla yayımlamış olduğu eserlerdendir. Eserin kapak kısmında *Orta Anadolu'da Söylenen Halk Hikâyeleri* başlığı yer alır. 48 sayfalık hikâye, nazım nesir karışık olarak derlenmiştir. Hikâyenin sonunda, *... yirmi sene evvel bu hikâyeden bahseden ve Sürmeli Bey'in birkaç şiirini de söylemiş*

olan 'Mahir' adındaki halk hikâyecisi...²⁹² cümlelerinden, bu hikâyenin *Behçet Mahir*'den²⁹³ derlendiği anlaşılır. Hikâyedeki bazı olaylar resmedilir ve eser herhangi bir ön bilgi verilmeden hikâyeye ile başlar. Bu hikâyeye *Behçet Mahir*'in anlattığı aşk hikâyelerinden biridir.

Hikâyenin özeti şöyledir:

Sivas'ta yaşayan *Behluloğullarından* bir ailenin *Hızır* adında bir oğlu vardır. Ailenin en sevdiği delikanlısıdır. Osmanlı-İran savaşlarından birinde cepheye gider, ayağından yaralı olarak *Nahcivan* taraflarında bir köye gelir. Oradaki ihtiyar bir kadın onu evine alır ve iyileştirir. *Hızır*, o köyde *Suna* adında bir kıza âşık olur ama ailesi kızı ona vermek istemez. Yaşlı kadın bu durumu da çözerek kızı ailesinin rızasıyla *Hızır*'a alır. *Hızır* ve *Suna* evlenir, *Arif* ve *Sürmeli* adında iki çocukları olur. *Hızır* iş için gittiği Adana'dan dönerken *Yakup Ağa* ile tanışır ve onun kızı *Akbilek*'i oğlu *Arif* için ister. Söz kesilir sonra kısa sürede büyük bir şenlikle düğün yapılır. *Arif*'in kardeşi *Sürmeli*, yengesini ne düğünden önce ne de düğünden sonra görmüştür. Bir gün ziyaret esnasında yengesini görür ve yengesinin güzelliği onu çok etkiler. İstirapla geçen günlerden sonra babasına durumu izah edip evlilik isteğini dile getirir. *Hızır Ağa*, tekrar *Yakup Ağa*'ya gider ve ağanın diğer kızı *Telli Senem*'i de oğlu *Sürmeli*'ye ister. Olumlu cevap alan *Hızır Ağa*, *Sürmeli*'yi de alarak Adana'ya gelir. *Sürmeli*, *Telli Senem*'i görünce yengesinde hissettiklerinin aynı hisseder. Söz kesilir ve geri dönerek ve hazırlıklara başlarlar. Bu arada uzunca bir zaman geçer. Haberleşmeler azalır ve bir müddet sonra kesilir. Bu durum *Sürmeli*'yi çok rahatsız eder. Olan biteni öğrenmek için amcaoğlu *Bilâl*'i gönderirler ancak hiç beklenmedik bir şey olur. *Bilâl*, *Senem*'i görür görmez âşık olur. *Sürmeli*'yi *Senem*'den soğutup *Sinem*'i kendine almak için kızın kötü yola düştüğü ve dağlara sürüldüğü yalanını uydurur. *Sürmeli* de bu uzunca zaman içinde haberlerin kesilmesi nedeniyle bu yalana inanır. Son bir kez *Senem*'le sitemkâr ve küskün bir şekilde konuşarak uzun sürecek bir yolculuğa çıkar. Bu yolculukta konakladığı yerlerde başına sıkıntılar gelir ve bir çölde hizmetkârlık ettiği esnada çok ağır bir rahatsızlığa yakalanır.

²⁹² R. Kazım Mete, *Sürmeli Bey ve Telli Senem*, Bozkurt Kitabevi, İstanbul 1957.

²⁹³ Behçet Mahir, 1919'da Erzurum'da doğmuştur. Hamdi Efendi ve Güneş Hanım'ın oğludur. Okur-yazarlığı yoktur. Asıl işi meddahlıktır. Bu özelliğinden dolayı Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesinde yardımcı hizmetler sınıfında çalışmış ve 1980'de emekli olmuştur. Halk hikâyecisi, meddah Behçet Mahir 26 Temmuz 1988'de Erzurum'da vefat etmiştir. (Ali Berat Alptekin, *Erzurum'un Yüzleri: Behçet Mahir*, Atatürk Üniversitesi Yayınları, Erzurum 2015)

Ondan güçlükle haber alan *Hızır Ağa*, oğlu *Arif*'i onu getirmesi için gönderir. Bu arada *Senem*'in annesi ve babası ölür. *Senem* *Hızır Ağa*'ya sığınır. *Arif*, kardeşi *Sürmeli*'yi çok ağırlaşmış bir vaziyette bulur. Hâlâ *Senem*'e kırgındır ve bu hal üzere son nefesini verir. *Arif*, kardeşini defnettikten sonra dönecekken tutsak edilir ve bir yıl orada hapsedilir. Sonrasında bir yolunu bulup kaçır ve Sivas'a memleketine döner. Döndüğünde hanımı *Akbilek*'in vefat ettiğini görür. Çok üzgündür, dağlarda, insanlardan uzakta yaşarken tek destekçisi *Senem*'dir. *Arif*, sinsi planlarına devam eden amcaoğlu *Bilâl*'in bu yaşanan kötü olaylardan sorumlu olduğunu bir oyunla öğrenir. *Bilâl* başına gelecekleri bildiğinden atıyla beraber kaçır ancak bir uçuruma yuvarlanarak atıyla beraber ölür. *Senem* ve *Arif* evlenirler ve sonsuza kadar mutlu olurlar.

Hikâyedeki bölümler şunlardır:

1. *Hızır*'in Osmanlı-İran Savaşı'na Gitmesi
2. *Hızır*'in *Suna*'yla Evlenmesi ve Çocukları
3. *Arif*'in Evliliği ve *Sürmeli*'nin Evlilik İsteği
4. *Sürmeli* ile *Senem*'in Karşılaşması ve Düğün Hazırlıkları
5. *Senem* ile *Sürmeli*'nin Ayrılığı
6. *Sürmeli*'nin Yolculuğu, Hastalığı ve Ölümü
7. *Arif*'in Esareti ve Geri Dönüşü
8. *Bilâl*'in Entrikalarının Çözülmesi
9. *Arif* ile *Senem*'im Evliliği

Uraz, hikâyenin bitiminde bir açıklama yaparak halk hikâyesi geleneğinden bahsetmektedir. Gelenekte halk hikâyesi anlatılıp bitirildikten sonra bir destan anlatmak âdettir. Bu hikâyenin derlendiği kişi olan *Behçet Mahir* de hikâyenin sonunda *Halkı Cihan* adında bir destan söyler.

Bu hikâyenin Yozgat varyantında hikâyenin seyri oldukça farklıdır. Bu varyantta klasik âşık hikâyesi anlatılır. *Sürmeli Bey*, yetimdir, gözleri doğuştan sürmelidir. Bu nedenle *Sürmeli Bey*' diye anılır. Pîr elinden bâde içer ve rüyasında *Senem*'e âşık olur. *Senem* de rüyasında görerek ona âşık olur Asıl işi çobanlık olan *Sürmeli Bey*, *Senem*'i ister ancak babası *Mestan* kızı vermez. Böylece vuslatı olmayan bir aşkın neticesinde *Sürmeli* dert sahibi olur ve oralardan uzaklaşır. Bir gün *Horasan* erenlerinden *Sarı Baba*'nın yatırının yanında dertlenirken olağanüstü bir şekilde ortadan kaybolur. O

günden sonra Sürmeli Bey'i gören olmaz. Senem de bu ayrılık acısına dayanamaz, hastalanır ve son nefesini verir.²⁹⁴

3.2.1.1. Hikâyedeki Halk Kültürü Unsurları

Halk kültüründe doğum, evlenme, askerlik ve ölüm geçiş dönemleri olarak sıralanır. Hızır'ın askere gidişi ve askerden yaralı olarak dönüşü bu dönemlerden askerliğe örnektir. Ayrıca Hızır'ın oğulları için kız istemesi, söz kesilmesi ve nişanlanma halk kültüründe geçiş dönemlerinden evlenmenin önemli bir aşamalarıdır.

Arif'in evlenme şekli de önemli bir halk kültürüne örnektir. Arif, iki ailenin kendi arasında anlaşması ve söz kesmesiyle *görücü usulü* olarak evlenir. Sürmeli Bey'in de söz kesilme işi görücü usulü ile olmuştur ancak Sürmeli Bey, bu geçiş dönemini tamamlayamaz.

Halk kültüründe düğünden maksat yapılan hayırlı işi herkese ilan etmektir. Bu ilan da bayram havasında geçen bir yemekli eğlenceyle olur. Hikâyede Arif'in düğününden önce ve sonra günlerce süren bir ziyafet düzenlenir ve tüm halk davet edilir.

Halk kültüründe gelin karşılama, gelin çıkarma ve uğurlama sıkça uygulanan önemli birer gelenektir. Hikâyede düğün günü *Akbilek*, 500 atlı ile Adana'dan uğurlanır, yola çıkar ve daha fazla sayıda atlı ile Sivas'ta karşılanır.

Hikâyede hem Hızır Ağa'nın hem de Arif'in evlilikleri geçiş dönemlerinden evlenmeyi örnekler.

Kurban kesmek, hayırlı bir iş için veya kötülüklerin def'i için yapılan önemli bir uygulamadır. Hikâyede gelinin konağa girişinde kurbanlar kesilmiş ve halka dağıtılmıştır.

El öpmek, halk kültüründe saygının ifadesidir. Hikâyede Arif, kardeşi Sürmeli'ye yengesinin elini öperek hayırlı olsun demesini istemiştir.

Sürmeli ile Senem'in nişanlanmaları esnasında önemli bir halk kültürü unsuruna yer verilmiştir. Nişan merasiminde erkek tarafı eli boş gelmez ve hediyeler getirir. Hikâyede de Sürmeli zümrüt ve elmasla süslü bir ziynet eşyası hediye eder.

²⁹⁴ Burhanettin Kapusuzoğlu, *Bozoknağme - Dem Bu Demdir*, Mükay Ofset Matbaacılık, Ankara 2007, s. 64-66.

Halk kültüründe, âşıkların vuslatına engel teşkil eden birçok unsurdan söz edilir. Bu ya bir dağ, ya aşılmaz bir yol ya da kötü kalpli bir kişidir. Bu hikâyede de Sürmeli ile Senem'im birlikteliğine mani olan şey Senem'i görüp ona âşık olduktan sonra sinsice planlar yapan Bilâl'dir.

Halk kültüründe rüyanın çok ehemmiyetli bir yeri vardır. Kahraman, rüyada âşık olur, rüya ile gelecekte veya sevdiğinden haber alır. Burada da Sürmeli, gördüğü iki rüya ile Senem'in sıkıntıları içinde olduğunu öğrenir ve kalkar yanına gider.

Hikâyede dikkat çeken unsurlardan biri kuşlardır. Âşıklar birbirlerinden gücenip ayrı düştüklerinde içlerini bu kuşlara dökerler ve bu kuşlar vasıtasıyla uzaktaki âşık mâşukundan haber alır. Hikâyede bir hile ile ayrı kalan iki âşıktan *Telli Senem*, önce *Sürmeli Bey'e*, onun ölümünden sonra da *Arif Bey'e* ulaştırmaları için *turna sürüleriyle* içinde yaşadığı azabı anlatan iki şiir gönderir. *Telli Senem: Bu turnalar her halde Sürmeli Bey'in olduğu yerden geçecektir. Dur, şu turnalara birkaç söz söyleyeyim o zalime ulaştırsınlar.*"²⁹⁵ der. Çünkü turnalara söylenen her ne ise en uzakta bulunan sevgilisi sözlerini ışitir. *Telli Senem* de bunu bildiği için şu mısraları söyler:

...

Allah bilir çok severdi yâr beni

Sürmeli Bey sana ne ettim, neyledim?

Nasihat eyledim, kem mi söyledim?

Kâdir olduğumca iyilik eyledim.

...²⁹⁶

Turnalar bilinen özellikleri sevgide bağlılık, dostlukta sebat ve sadâkat olarak vefanın en güzel örneklerini teşkil ederler.²⁹⁷ Bu yönüyle hikâyede geçen turna kuşları *Telli Senem*'in en sadık dostları görevini üstlenen çok dikkat çekici bir motiftir.

Hikâyede halk kültürü unsurlarından kalıp ifadelere yer verildiği görülür. Arif'in evliliğinde, Hızır ile Suna arasındaki diyaloglarda *Allah'ın emri*, *Allah hayırlı etsin*, *Allah*

²⁹⁵ Mete, age. s. 20.

²⁹⁶ Mete, age. s. 21.

²⁹⁷ Şükrü Elçin, *Halk Edebiyatı Araştırmaları - 1*, Akçağ Yayınları, Ankara 1997, 63-75.

birbirine bağışlasın, bir yastıkta kocasınlar, demek birbirlerine kısmetmişler... gibi ifadeler bunlara örnektir.

Eserde, üzerinde durulması gereken diğer bir unsur *Sürmeli Bey*, *Telli Senem* ve *Arif Bey* arasındaki diyalogların tamamının dörtlükler şeklinde ilerlemesidir. 32 şiirin geçtiği eserde 8 şiir bu diyaloglardan oluşur. *Sürmeli Bey*'in, *Senem*'den haber alamadığı vakitlerde söylediği sitemkâr bir koşma şöyledir:

*Firkatü hasretle pek yaman halim
Bir muhabbet name yaz bana gönder,
Hicrinle yanmıştır, dayanmaz gönlüm,
Bir haber bir mektup yaz bana gönder.*

*Ben san eyledim arzı niyazı,
Sen bana edersin cevr ile nazı,
Düşün benim de yandığımı bazı,
Ağla gözyaşıyla yaz bana gönder.*

*Sürmeli aşkınla ey peri duhter,
Olmuştur bu sonsuz derde giriftar,
Bu aşk bir ağu katmasın ağalar,
Ferahlı bir haber yaz bana gönder.²⁹⁸*

Eserdeki 32 şiirin 26'sı 11'li hece kalıbıyla, 2'si 8'li hece kalıbıyla, 4'ü de 7'li hece kalıbıyla yazılmıştır. Şiirlerde kullanılan kafiye örgüleri *abcb/dddb/eeeb*, *abab/ccxc/ddxd/eexe*, *abab/cccb/dddb*, *aaxa/bbxb/ccxc* şeklindedir.

Hikâyenin sonunda aktarılan *Halkı Cihan Destanı* da 11'li heceyle yazılmış 16 dörtlükten oluşur. Kafiye örgüsü *abab/cccb/dddb/eeeb* şeklindedir. Destanda *Behçet Mahir*, halkın kanaatsizliğinden, varlıklarının kıymetini bilememelerinden, her zaman kendilerinden üstekilere bakmalarından dert yanar:

*Bazı süfeha da fırsat bulursa
Babasından biraz miras kalırsa
Bir uyuz beygire malik olursa
Doğanım, şahinim yok deyu ağlar²⁹⁹*

²⁹⁸ Mete, age. s. 9.

²⁹⁹ Mete, age. s. 48.

mısralarında bu durumu en iyi şekilde anlatır.

3.2.2. *Büyük-Resimli Karacaoğlan ile Karakız Hikâyesi*

Eserin ilk basımı 1939 yılına ve Yusuf Ziya Balçık Oğlu Cahit ve Ş. Kitabevi'ne aittir. *Karacaoğlan ile Karakız, Değerli Halk Şâirinin Acıklı Aşk Macerası ve En Güzel Türküleri* adıyla 1941 yılı basımıyla Yusuf Ziya Balçık Oğlu Cahit ve Ş. Kitabevi'nden çıkarılmıştır. Ayrıca eserin *Karacaoğlan ile Karacakız* adıyla basılmış örnekleri de mevcuttur.

Esrin 1970, 1981 ve 2007 yıllarına ait basımları İstanbul Halk Kitapçılık'a aittir. Bu incelemede 1970 yılına ait basımı dikkate alınmıştır. Resimli olarak tertip edilen ve 96 sayfa hacimli eser iki bölümden oluşur. İlk bölümünde, Karacaoğlan'ın üç kıtalık bir *peşrevi*³⁰⁰ yer alır. Bu şiir *abab/cccb/dddb* şeklinde kafiyelenir. Yine bu bölümde nazım-nesir karışık olarak düzenlenen hikâye metni bulunur. İkinci bölümde *Karacaoğlan*'a ait koşmalar *Karacaoğlan'ın En Güzel Koşmaları* başlığıyla yer alır. Buradaki 37 şiirin üçü 8'li otuz dördü de 11'li hece ölçülüdür. Şiirlerin kafiye örgüsü *abab/cccb/dddb, xaxa/bbba/ccca/, aaab/cccb/dddb* şeklindedir.

Hikâyenin özeti şöyledir:

İyi bir aile terbiyesi olarak yetişen genç bir adam ailesinin yanında kendi halinde yaşar ve saz çalmayı öğrenir. Günlerden bir gün köydeki kızlardan *Zeynep* adındaki bir kıza inceden gönlü kayar. Önceleri karşılıklı gibi görünen bu durum sonraları kızın kendini uzak tutmasıyla son bulur. Gencin içi hafif burkulur ancak bu durumu fazla büyütmez. Köy yaşamından sıkılan genç, bu kıızı da bahane ederek köyden uzaklaşmaya ve methini duyduğu *Kozan*'a gitmeye karar verir. Burada âşıklara çok değer verildiğini duyar. Genç, aklına koyduğunu yapar ve annesinden helâllik alarak yollara düşer. O yoldayken annesi çocuğun hasretine dayanamaz ve ayrılığın birinci ayında ruhunu teslim eder. Bundan gencin haberi yoktur. Günlerce yol gider. *Kozan*'a gelir. Buranın en hatırlı adamı olan *Ahmet Paşa*'nın yanına varır. *Ahmet Paşa*'ya ve sevgilisi *Mestinaz*'a methiyeler dizer. Paşa onu ve şiirlerini çok beğenir. Mal veya paranın peşinde olmayan *Karacaoğlan*, amacına ulaşır ve kendine değer verilen bir yer bulmuş olur. Ancak bu mutluluk kısa sürer *Mestinaz*, dinlediği o gönül çelen şiirler karşısında *Karacaoğlan*'a

³⁰⁰ Murat Uraz, *Büyük-Resimli Karacaoğlan ile Karakız Hikâyesi*, Halk Kitapçılık, İstanbul 1970, 3.

âşık olur. Aşkının karşılıksız olduğunu gören *Mestnaz*, aşkına cevap vermezse bir iftira ile onu öldürteceğini söyler. Bunun üzerine *Karacaoğlan*, bir kaçış planı yapar. Bir eşkıya çetesini yakalamakta olan *Ahmet Paşa* gelene kadar kızı oyalayacak, o geldiğinde de buralardan kaçıp kurtulacaktır. Bir yalanla kızı kandırır ancak *Ahmet Paşa* çok erken döner ve onları odada eğlenirken yakalar. Duruma çok sinirlenir, ertesi gün de *Mestnaz*'la *Karacaoğlan*'ı baş başa görünce *Karacaoğlan*'ı zindana attırır ve adamlarına *Şeytan Kapanı*'ndan atıp öldürmelerini emreder.

Mestnaz, hem sevdiği adamın öldürülmesinden hem de aralarındaki sevgiden haberi olursa *Ahmet Paşa*'nın onu öldüreceğinden korkar. Gece herkes uyurken zindana iner ve *Karacaoğlan*'ı kurtarır. *Karacaoğlan* çok minnettar olarak oradan kaçır. Sabah olunca *Ahmet Paşa*, çok sinirlenir ve adamlarıyla *Karacaoğlan*'ı arar ama bulamaz.

Yol boyunca *Maraş*, *Antep*, *Urfa*, *Diyarbakır*, *Mardin* ve *Van*'a giden *Karacaoğlan*, gittiği yerlerde hep kahvelerde kalır ve oralarda halk için çalır söyler. *Van*'dan sonra *Tokat*, *Kayseri*, *Niğde* yoluyla *Tarsus*'a gelir. Burada *Kezban Nine* ile tanışır. *Kezban Nine*, ona annelik yapar. Beraber yaşarlar. Bir gün evde pencereden bakarken gördüğü bir kıza âşık olan *Karacaoğlan*, adının *Fatma* olduğunu ama *Karakız* dediklerini öğrenir. Babası kızını çok seven ve gözü gibi koruyan, sinirli bir seyistir. *Karacaoğlan*, aşkını ona anlattığı esnada o da *Karacaoğlan*'a birden âşık olur. Ancak bu âşıklar diğer halk hikâyelerindeki gibi birbirine kavuşamaz. Kızlarının kim olduğunu bilmedikleri bir adama âşık olduğunu öğrenen anne ve baba, bu ilişkiye izin vermez. *Karakız*'ı *Kozan*'da amcasının yanına gizlice götürürler. Birbirlerinden habersiz olarak eriyip akmaya başlayan âşıklar, çok perişan olurlar. *Karakız*, verem olur. *Kozan*'dan *Tarsus*'a geri getirilir ancak ömrü son kez olsun aşkını görmeye vefa etmez. Aşkının öldüğünü öğrenen *Karacaoğlan* da kendini *Kırklar Mağarası* adında bir mağaraya kapatarak ölünceye kadar orada yaşar.

Hikâye 7 bölümden oluşur:

1. *Karacaoğlan*'ın İlk Gönül Kırgınlığı ve Köyünden Ayrılışı
2. *Kozan*'a Gidiş
3. *Ahmet Paşa*'nın Konağında
4. *Kozan*'dan Kaçış
5. *Karacaoğlan*'ın Seyahati ve *Tarsus*'a Gelişi
6. *Karacaoğlan* ile *Karakız*'ın Âşık Oluşu

7. Âşıkların Ayrılışı ve Kötü Son

3.2.2.1. Hikâyedeki Halk Kültürü Unsurları

Hikâye, nazım nesir karışık olarak düzenlenir. Özellikle *Karacaoğlan*'ın, dertlendiği zamanlarda sazı ve şiirleri devreye girer. *Kezban Nine* ile hikâyenin sonlarında da bir diyalog örneğinde, *Kezban Nine* 'nin ikna çabaları ve *Karacaoğlan* 'ın şiirle karşılık vermesi yer alır.

Hikâyenin başlangıç metni secili olması yönüyle nazma daha yakın bir ifadeye sahiptir: '*İnsan insana yük olmaz, can gövdeye mülk olmaz.*' derler. Amma ki, vade erişmeyince kul ölmez, bu cihana gelenin başı da gaileden kurtulmaz, âşığın mekânı sorulmaz, derlerse de cihandan uzun seneler, iyi kötü nasibini almış, kâh ağlamış kâh gülmüş...³⁰¹

Kuş motifi, hikâyede birkaç yerde karşımıza çıkar. Öncelikle gökte süzölmüş giden bir ördek gören *Karacaoğlan*, bu ördekten haber beklediğini anlatan dörtlükler yazar:

*Uçup uçup dağdan gelirsin,
Gelişin nereden, yalnız ördek?
Ben bilirim bizim ilden gelirsin,
Söylersin bir kalem, diliniz ördek*³⁰²

Karacaoğlan, *Ahmet Paşa* 'dan kaçarken saklandığı ormanda *turna gözü* 'ne benzer berrak sudan içer. Turna, Çin' de her şeyden önce ölümsüzlük kuşudur.³⁰³ Ayrıca turna; saflığı, temizliği, sadakati temsil eder. Bu özellikler suda da vardır. Su sonsuzluğun temsilidir. *Turna gözü* ile birleşen su, hem temizdir hem de artık temizleyici, arındırıcıdır. Bunu içen *Karacaoğlan*, büyük bir rahatlık ve ferahlama hisseder.

Kuş motifi *kırlangıç sürüsü*³⁰⁴ ile devam eder:

*Altı aylık yoldan geldiniz,
Aramış yavruyu burda buldunuz,*

³⁰¹ Murat Uraz, *Karacaoğlan ile Karakız*, Halk Kitapçılık, İstanbul 1970, 4.

³⁰² Bu dörtlük hikâyeden olduğu gibi alınmıştır. 1. ve 4. mısraların aslı "*Uçup uçup dağ salından gelirsin*" ve "*Söylesin bir kalem diliniz ördek*" şeklindedir.

³⁰³ Mehmet Temizkan, "Türk Kültüründe ve Alevî-Bektaşî İnancında Turna", *Millî Folklor*, Yıl: 26, Sayı: 101.163.

³⁰⁴ Uraz, age. s. 28.

*Dünyanın fani olduğun bildiniz,
Ev yapar siz çamurlayıp samanı.*

mısralarını yalnız ve garip hislere büründüğü vakitte gökte uçan *kırlangıçlara* söyler.

*Karakız'ın kaçırıldığını öğrendikten sonra dağlara kaçan Karacaoğlan,
Karacaoğlan der ki: ölüp ölünce,
Ben de seni sevdim kendi halimce,
Varıp gurbet ele vasıl olunca
Kuşlardan haberim al, melül melül.*

mısralarını *Kezban Nine*'ye söyler. Burada da *Karacaoğlan*, haberci kuşlardan bahsederek kuş motifini örnekler.

Bu hikâyede *Ahmet Paşa* seferdeyken, *Karacaoğlan* ile *Mestnaz*'ın arasında geçen diyalog *Hz. Yusuf Aleyhisselam*'ın kıssasına gönderme yapmaktadır. Orada da *Züleyha*, *Hz. Yusuf'a* âşık bir kadındır. İftira neticesinde *Hz. Yusuf*'un zindana atılmasına neden olur. Bu hikâyede de *Mestnaz* ve onun *Karacaoğlan'a* duyduğu aşk yüzünden zindana atılan suçsuz bir erkektir.

Hikâyede âşık tarzı şiir geleneğinin önemli unsurlarından *kahvehaneleri* görmekteyiz. *Karacaoğlan* diyar diyar gezerken, konakladığı ve işini icra ettiği yerler hep kahvehaneler olmuştur. *Kozan*'a giderken halk, *Acaba hangi kahvehaneye girecek?* diye kendi aralarında merakla beklerler. *Kozan*'dan ayrıldıktan sonra *Maraş*, *Antep*, *Diyarbakır*, *Urfa*, *Mardin* ve *Van*'da konakladığı yer şehir veya köy kahveleri olur.

Hikâyenin sonunda dinsel ve sayısal bir motif dikkatleri çeker. *Karacaoğlan*, sevdiğine ulaşamayınca kendini bir mağaraya kapatır. Mağaranın adı *Kırklar Mağarası*'dır. Burada *kırklara karışmak* deyimini ile alakalı bir durum söz konusudur. Aşkının ıstırabıyla insanlardan uzaklaşan *Karacaoğlan*, bu mağaraya kapanarak acılarını tek başına yaşamayı tercih eder.

Hikâyedeki şiirlerin tahlili yapıldığında, *Karacaoğlan*'ın *Karakız*'a söylediği bir şiirin sözlerinin, başka varyantlarla karşımıza çıktığı görülür. Şiirin karşılaştırmalı örneği şöyledir:

*Elâ gözlüm, sen bu ilden gidende,
Zülfü perişanım kal, melül melül.*

*Kerem et aklından çıkarma beni,
Ağla, gözyaşını sil **melûl melûl**.*³⁰⁵

Diğer varyantında:

*“Ela gözlüm **ben** bu ilden **gidersem**;
Zülfü perişanım kal, **melil melil**.
Kerem et aklından çıkarma beni;
Ağla gözyaşın sil **melil melil**.”* şeklindedir.

Diğer dörtlükler de peş peşe verilecektir. Dörtlüklerden ilki bu hikâyedeki şiiri diğeri de farklı bir varyantı örnekler.

***Lâkin**, ey Sevdığım, sen seni **düzet**
Karayı bağla da, **beyaz** çöz at.
O güzel elleri bir daha uzat,
Ayrılık şerbetin ver **melül melül**.*³⁰⁶

*“**Yeğîn** ey sevdiğim, sen seni **düzelt**;
Karayı bağla da **beyazı** çöz, at.
Doldur ver bâdeyi, bir daha uzat;
Ayrılık şerbetini ver **melil melil**.”*

*Elvan çiçeklerden sokma başına,
Kudret kalemini çekme kaşına.
Beni unutursan doyma yaşına,
Gez benim aşkımla yâr, **melül melül**.*³⁰⁷

*“Elvan çiçeklerden sokma başına,
Kudret kalemini çekme kaşına,
Beni unutursan doyma yaşına,
Gez benim aşkımla yâr **melil melil**.”*

***Karacaoğlan** der ki: ölüp ölünce,
Ben de seni sevdim kendi **halimce**,
Varıp gurbet ele vasıl olunca,*

³⁰⁵ Uraz, age. s. 56.

³⁰⁶ Uraz, age. s. 58.

³⁰⁷ Uraz, age. s. 58.

*Kuşlardan haberim al, melül melül.*³⁰⁸

*“Karac’oğlan der ki ölüp ölünce,
Ben de güzel sevdim kendi halımca,
Varıp gurbet ile vasıl olunca,
Dostlardan haberim al melil melil.”*

Hikâyedeki şiirde son dörtlüğün ilk mısraı, heceyi tutturma gibi bir amaç güdülmeden yazılırken örnek şiirde *Karac’oğlan* şeklinde hece düşürülmesine gidilerek ilk mısradada da diğer mısralar gibi 11 heceye ulaşılır.

Manzum kısımlar, *Karacaoğlan*’ın, bütün sıkıntılarını ve konuşmalarını şiirle anlattığı kısımlardır. İnsanlarla diyalogu şiirle kurar.

Bir başka husus hikâyenin birçok yerinde metne yedirilmiş deyim ve atasözlerinin kullanılmasıdır. Hikâyenin başından itibaren şu kalıp ifadeler geçer:

1. *Adam adama yük değil, can gövdeye mülk değil.*³⁰⁹ *konuğumuzdan veya yanımıza bir iş için gelen kimseden yüksünmemeliyiz çünkü onlar yanımızda sürekli olarak kalmazlar. (Atasözü)*³¹⁰
2. *Vadesi yetmek.*³¹¹ *ölmek (Deyim)*
3. *Mim koymak.*³¹² 1) *unutulmaması için işaret koymak;* 2) *önemli bularak üstünde ısrarla durmak (Deyim)*
4. *Taş yürekli.*³¹³ *acımasız (Deyim)*
5. *Arpacı kumrusu gibi düşünmek.*³¹⁴ *içinde bulunduğu sorunu nasıl çözeceğini uzun uzun düşünmek (Deyim)*
6. *Aç tavuk kendini darı ambarında sanır.*³¹⁵ *insanlar, yokluğunu, yoksulluğunu çektikleri şeyler için olmayacak hayaller, düşler kurar.*³¹⁶ *(Atasözü)*
7. *Nuh deyip peygamber dememek.*³¹⁷ *inat etmek, ayak diremek (Deyim)*

³⁰⁸ Uraz, age. s. 58.

³⁰⁹ Uraz, age. s. 4.

³¹⁰ Hikâyede bu söz *İnsan insana yük olmaz, can gövdeye mülk olmaz*, şeklindedir.

³¹¹ Uraz, age. s. 4.

³¹² Uraz, age. s. 5.

³¹³ Uraz, age. s. 7.

³¹⁴ Uraz, age. s. 40.

³¹⁵ Uraz, age. s. 40.

³¹⁶ Hikâyede 4. ve 5. maddedeki mecazlı söyleyişler *Arpacı kumrusu gibi kendini darı pazarında görme* şeklinde birleştirilerek kullanılmıştır.

³¹⁷ Uraz, age. s. 42.

8. *İğne deliğinden Hindistan'ı seyretmek.*³¹⁸ *küçük bir olaydan büyük anlamlar çıkarmak*³¹⁹ (Deyim)
9. *Aklından zoru olmak.*³²⁰ *akla sığmayacak işler yapmak* (Deyim)
10. *İğne ipliğe dönmek.*³²¹ *çok zayıflamak* (Deyim)
11. *Bir kulağından girip öbür kulağından çıkmak.*³²² *söylenen söze önem vermemek* (Deyim)

3.2.3. *Köroğlu Hikâyelerinden: Bağdad Cengi*

Eserin ilk ve tek baskısı 1943 yılında Türk Neşriyat Yurdu'nda yapılmıştır. Eser, 38 sayfadan oluşmaktadır ve resimlidir.

Bu eser hakkında, bugüne kadar Uraz'la ilgili yapılan araştırmalarda hiçbir bilgi verilmemiştir. Milli Kütüphane'de rastlanan bu eserin başka bir basım yılına ait örneğine de ulaşılammıştır. *Köroğlu Hikâyeleri*'nin bir varyantı olarak derlenmiş ve kitaplaştırılmıştır. Hikâyenin sonuna Uraz, 23.1.1943 notunu düşmüştür. Bu nottan eserin 23 Ocak 1943 tarihinde yazıldığı anlaşılır. *Behçet Mahir*'in anlatışıyla kaleme alınan bu hikâye, *Bağdat Kolu* olarak geçer. *Köroğlu Hikâyesi*'nin kolları şöyle sıralanır:

1. Köroğlu'nun Zuhuru
2. Köroğlu ile Demircioğlu
3. Demircioğlu-Reyhan Arap
4. Köroğlu'nun Ayvaz'ı Kaçırması
5. Köroğlu- Han Nigar
6. Köroğlu - Han Nigâr - Hasan Bey - Telli Nigâr
7. Akşehir Telli Nigâr Cengi
8. Keloğlan'ın Köroğlu'nun Atını Kaçırması
9. Kenan Kolu
10. Bağdat Kolu
11. Kiziroğlu Mustafa Bey Afganistan- Gürcistan kolu
12. Bolu Beyi

³¹⁸ Uraz, age. s. 54

³¹⁹ Hikâyede bu söz *iğne deliğinden Hindistan'ı görmek* şeklinde kullanılmıştır.

³²⁰ Uraz, age. s. 55

³²¹ Uraz, age. s. 59

³²² Uraz, age. s. 61

13. Köroğlu'nun Sonu.³²³

Hikâye nazım nesir karışık olarak düzenlenmiştir. Hikâyeden önce *Köroğlu*'na ait bir şiiri Uraz şöyle aktarır:

*Evvelâ üstadı ârifan hikâyeden evvel şunu nakletmiş:
İnsafa gel tabip, açma yaramı,
Bir değil beş değil yara yüz yerde,
Eflâtun sağ değil Lokman bulunmaz,
Sağalmaz dertlerim yara yüz yerde.*³²⁴

Hikâye bölümden oluşur:

1. Sultan Murat'ın, Vezirlerinin Dolduruşuyla Sefere Çıkmaya Karar Verişi
2. Sefer Hazırlıkları ve Köroğlu ve Arkadaşlarının İstanbul'a Gelişi
3. Sefere Çıkma
4. Sefer Esnasında Yaşanan Olaylar ve Vezirlerin İhaneti
3. Ordunun Vezirlerin Hileleri ile Güçsüzleştirilmesi
4. Sultan Murat'ın İhaneti Fark Edip Orduyu Bu Durumdan Kurtarması
5. Ordunun Bağdat Zaferi
5. Zafer Sonunda Köroğlu ve Diğer Askerlere Ganimet Verilmesi

Hikâyenin özeti şöyledir:

Hikâye *İsfahan*'da yaşayan *Şah Abbas* ve *İstanbul*'da yaşayan *Sultan Murat*'ın tanıtımıyla başlar. Hikâyenin başında *Sultan Murat*; çok kabiliyetsiz, cahil, korkak, yöneticilik vasfı olmayan ve zalim insan olarak tasvir edilir. Bir yeniçeri ağasının sözüyle *Bağdat*'i fethetmeye karar verecek kadar bencil ve iradesiz biri olarak anlatılan *Sultan Murat*, bir sabah kalkarak dört bir yana haber verdirip *Bağdat*'a sefer düzenleneceğini söyler. Bu haberi alan ülkenin *koçakları*, *haytaları*, *ocaklıları* heyecanla yola çıkar, *İstanbul*'a varır ve cenk edecekleri günü beklemeye başlarlar. Hepsi vatani için canını vermeye hazırdır. Tüm birlikler tamamlanınca *Sultan Murat*, bu birlikleri bir geçit töreniyle tanımak ister. Yanındaki bir bilenle çağrısına cevap veren birlikleri önünden geçirerek tek tek tanıttırır. *Çamlıbel*'den *Karacaoğlan* ve ona eşlik eden *Köse Kenan*, *Reyhan Arap*, *Ayvaz* ve *Demirdonlular*, *Rumeli Haytası*'ndan *Genç Osman*, *Uzuncaovalı Rüstem* tek tek *Sultan Murat*'ın önünden geçerler. Artık her şey hazırdır. Sefere çıkılır,

³²³ Alptekin, *Erzurum'un Yüzleri: Behçet Mahir*, s. 26.

³²⁴ Murad Uraz, *Köroğlu Hikâyelerinden: Bağdad Cengi*, Türk Neşriyat Yurdu, İstanbul 1943, 3.

Bağdat yakınlarına gelindikçe *Şah Abbas* 'a da *Sultan Murat* 'ın ordusu hakkında bilgiler gelmeye başlar. *Şah Abbas* 'ın, aldığı haberle adeta etekleri tutuşur. Gelen ordu karayı göstermeyecek kadar çoktur ve her biri güçlü, gözü pek, yiğit askerlerdir. Bu durumdan korkan *Şah Abbas*, çare düşünür. Aklına *Settar Han* adında ihtiyar bir han gelir ve ona danışmaya karar verir. Hanın yanına giderek ondan akıl alır. Han ona bu işin çok kolay bir yolunun olduğunu söyler ve şu dörtlükleri söyler:

*Kâtip ele ala kalem,
Yazar mı imlâ rüşvetsiz?
Rızayı Hak için Kur'an
Okumaz molla rüşvetsiz.*

*Umur harici tahsil
Eden bilir bu mânayı,
Veli dönmez bu eyyamda
Her şey dünyada rüşvetsiz.³²⁵*

Bitirdikten sonra ordunun serdarını ve başında bulunanları bulup onlara para teklif etmelerini ister.

Şah Abbas, bu fikri kabul ederek casus göndermeyi düşünürken hanlar paradan evvel bir tecrübe edinmekten bahsederler. *Sultan Murat* 'ın karşısına bir miktar asker çıkarıp onun gücünü test edecekler, *Sultan Murat* güçsüzse para vermeden cenkle bu işi çözebileceklerdir. Dediklerini yaparlar ama bin pişman olurlar. Çok acı bir tecrübeyle askerlerinin başı üstünde baş kalmadığını görürler. Bunun üzerine rüşvet teklifine karar verirler. Bir casusla *Sultan Murat* 'ın üç vezirine para teklif ederler. Vezirler bu teklifi kabul ederek milletlerine para için ihanet ederler. Bu ihanet karşısında yüklü miktarda para alırlar. İş şimdi orduyu dağıtmaya gelir. *Sultan Murat*, saf bir adam olduğundan onların ordunun iâşesi, sigara ve kahvesi için yapılması gerektiğini söyledikleri kısıtlamaya gitme teklifini hemen kabul eder. Derhal tütün ve kahve içmeyi yasaklayıp iâşeleri kısıtlama emrini verir. Bu fikir üç vezirin planladıkları gibi ordunun dağılmasına yol açmak üzeredir. Ancak bir şeyi hesap etmemişlerdir: *Sultan Murat*, geceleri tebdili kıyafetle ordusunu gezer ve ordunun neler düşündüğünü öğrenir. Bir gece yine bir derviş kılığında gezerken ordunun ölü gibi sessiz, neşesiz ve bitkin olduğunu görür. *Koroğlu* ve

³²⁵ Uraz, age. s. 18.

arkadaşlarının çadırına gider ve orada yer altına gizlenerek kahve ve tütün içen koçakları görür ve neden ordunun bu halde olduğunu sorar. *Köroğlu*, tüm olanları anlatır ve bu işte bir düşman oyunu olduğunu söyler. Geç de olsa *Sultan Murat* yaptığı hatayı anlar ve üç veziri çağırır. O arada birkaç gün önce nöbet tutan bir askerin de düşman casuslarının bu vezirlerin çadırına girdiğini söylemesi üzerine *Sultan Murat*, bu vezirlerin ihanetinden emin olur ve onların başlarını vurdurur. Tüm yasaklar kalkar, ordu eski neşesine kavuşur ve cenk için hazır hale gelir. Bir sabah saldırıya geçerler ve *Bağdat* alınır. *Şah Abbas* kaçar. Bu zaferden sonra *Köroğlu* ve *Kara Rüstem*'e *Çamlıbel* ve *Uzuncaova*'dan geçenlerin vergilerinin kırkta birini verir. Herkes mutlu mesut yaşamaya devam eder.

Hikâyede, *Köroğlu*'nun hem ozan hem de savaşçı bir yiğit olarak resmedilmesinin yanında *Sultan Murat*'ın fermanıyla vergi alan reis olduğu da görülür. Bu durumdan çıkacak sonuç *Köroğlu* olarak bildiğimiz kişinin tek bir kişi olmadığıdır. Farklı *Köroğlu*'ların varlığından söz edilebilir. İlk olarak *Bolu Beyi* ile sürtüşen, herkesten haraç alan, eşkıya *Köroğlu*, *Boratav*'ın deyişiyle *Haydut-ozan*³²⁶; ikinci olarak da *III. Murat* zamanında yaşamış ve onunla *İran Savaşı*'na katılmış, yiğit, cengâver, koçak *Köroğlu*. Bu hikâyede dikkat çeken husus bu iki *Köroğlu*'nun tek bir kimlik altında toplanarak anlatılmasıdır. Hikâyenin bitiminde aslında eşkıya *Köroğlu*'nun yapmış olduğu bir eylem olan yol kesip baş almak, sultan fermanıyla yapılmış gibi gösterilir. Hikâyenin başından bu kısma kadar da devletini, milletini seven, canını bile onun için feda edebilecek koçak bir *Köroğlu* anlatılır.

3.2.3.1. Hikâyedeki Halk Kültürü Unsurları

Destanî unsurlardan müteşekkil olan bir halk hikâyesi olan bu metinde at motifini görmekteyiz. Atlarına binen *Köroğlu* ve ona tabi olup İstanbul'a doğru gidenler gece ve gündüz yol kestirdiler, otuz altı konaklık yolu yirmi bir konakta aldılar.³²⁷ Atların sürati efsanevî bir vasıftır. Atlar efsanede uçarlar. Burada da uçar gibi giderler.

Hikâyede, *Settar Han*'nın büyük kişi, bilge kişi olarak karşımıza çıktığını görüyoruz. Ayrıca *Erzurum Ocaklıları*'nın sefere çıkmadan önce bütün liderlerin *Midilliçoğlu*'nun evinde toplandıktan sonra meşveret etmeleri, danışmadan hareket etmeme geleneğinden gelir.

³²⁶ Pertev Naili Boratav, *Köroğlu Destanı*, Adam Yayınları, İstanbul 1983.

³²⁷ Uraz, age. s. 8.

Hikâyede atlar da önemli bir motif olarak karşımıza çıkar. *Köroğlu* ve *Genç Osman*'ın atları içi su dolu büyük hendekleri bir sıçrayışta geçebilecek kudrettedir. Onların her zaman yanlarında bulunan sadık dostları gibidir.

Hikâyede geçen formülistik motiflerinden özellikle üç sayısına yer verilmektedir. Sefere çıkan askerler üç gün dinlenir, Bağdat alınınca üç gün her yerde kan akar, *Bağdat*'ın alınması için üç şart gerekir. Bu sayıdan başka bir de yedi sayısına yer verilir. Sefer hazırlıkları yedi gün sürer. Ayrıca 7 ve 7'nin mürekkebatından bir örnek yer almaktadır. Köroğlu ve arkadaşlarının sefer hazırlıklarında 36 konaklık yolu 21 konakta almaları buna örnektir.

Köse tipinin de örneklendiği bu hikâyede *Köse Kenan*; heybetli, yaşlı, yüz kemikleri çıkık, tüysüz ve parlak biri olarak tasvir edilir.

Her halk hikâyesinde hilekâr, düzenbaz, sahtekâr, hain tipler yer alır. Burada da *Sultan Murat*'a para karşılığında ihanet eden üç veziri vardır. Bunların orduyu zayıflatma planı yine *Sultan Murat* tarafından bozulur. Üç vezir ihanetlerini başlarıyla öder.

Hikâyede yöneticilerin *tebdil-i kıyafetle* halkı teftiş etmesi ve halkın ihtiyaçlarını bizzat görmesi de örneklendirilmiştir. Sefer sırasında *Sultan Murat*, kıyafet değiştirerek gizlice askerlerin arasına girer ve bu sayede ihaneti öğrenir.

Hikâyenin dikkat çeken bir unsuru da *Genç Osman* ile alakalıdır. Osmanlı padişahlarından olan *Genç Osman*, bilindiği üzere bir isyan sonucu sarayda boğularak öldürülmüştür. Ancak hikâyede geçen *Genç Osman*, kahramanca çarpıştığı esnada bir sihirli okla vurularak öldürülür.

Hikâyede gerçek bir tarihî olaya da gönderme yapılır. Osmanlı döneminde *Sultan Murat*'ın tütün yasağının halk nazarındaki karşılığı, hikâyede ince bir şekilde dile getirilmiştir.

Sultan Murat'ın sefere çıkarken kullandığı *Ak Fil*, Budist inanışlarda mitolojik bir unsurdur.³²⁸

³²⁸ Resul Çatalbaş, "Türklerde Hayvan Sembolizmi ve Din İlişkisi", *Turan Stratejik Araştırmalar Merkezi Dergisi*, Sonbahar 2011, Cilt: 3 Sayı: 12, s. 49-60.

Hikâyede bazı kalıp ifadelerin değiştirilerek aktarıldığı görülür. *Genç Osman*'nın bir dervişe söylediği *aç maymun oynamaz*, sözünün aslı *aç ayı oynamaz* şeklindedir.

Diğer hikâyelerle karşılaştırıldığında nazma az yer verildiği görülür. Özellikle Köroğlu'nun diyaloglarında geçen şiirler 11'li hece ölçüsüne sahip olan şiirler xaxa/bbba/ccca/,abab/ccca/ddda/ şeklinde kafiyelenir.

3.2.4. Halk Hikâyelerinden: Kenan ile Lâlezar

Eserin ulaşılabilen tek baskısı 1938 yılında Yeni Şark Kitaphanesi'nde yayımlanmıştır.

Uraz, bu eserle birlikte *Âşık Sümmani ile Gülperi* ve *Hakiki Ercişli Emrah ile Selvi* hikâyelerini, M. U. rumuzuyla yayımlamıştır. 71 sayfalık hikâyede manzum ve mensur kısımlarla nazım olarak tertip edilmiş diyaloglar da vardır.

Hikâyeye Uraz, *Üstat Sühensaz, âşıkân ehli niyaz, hikâyet babından şöyle rivayet ederler ki evaili eyyamda...*³²⁹ şeklinde bir giriş yapar. Burada *fesahatli söz söyleyen, güzel ve düzgün söz söylemesini bilen* anlamındaki *suhan-saz* kelimesini büyük harfle yazarak hikâyeyi derlediği kişiyi mi yoksa hikâyenin sahibini mi kastettiği bilinmemekle birlikte ismini vermeden bir şahsı aktarmak istediği anlaşılır.

Hikâye 7 bölümden oluşur:

1. Kenan'ın Deli Abdullah'tan Aldığı Eğitim
2. Kenan'ın Bir Kız Tasviri İle Âşık Oluşu
3. Lâlezar'ın Kenan'a Âşık Oluşu
4. Kenan'ın Gökpınar'daki Yaşamı ve Esareti
5. Abdurrahman'nın Âşıklık Serüveni ve Kenan'ı Esaretten Kurtarışı
6. Kenan ile Lâlezar'ın Evliliği
7. Gökpınar'da Ailelerin Barışması

Hikâyenin özeti şöyledir:

³²⁹ [Murat Uraz], M. U., *Halk Hikâyeleri: Kenan ile Lâlezar*, Yeni Şark Kitaphanesi, İstanbul 1938, 3.

Viranşehir'de *Hızıroğlu Kasım* adında çok zengin bir adam ve onun da *Kenan* adında bir oğlu vardır. *Hızıroğlu*, *Kenan*'ın eğitimi için bir hoca araştırır ve *Halep*'te *Deli Abdullah* adında bir hocayı bulur. Hocanın eğitim için iki şartı vardır. Birinci şart, eğitim için bir bina yaptırması, ikincisi ise oğlunu yedi yıl göremeyecek olmasıdır. *Hızıroğlu*, şartları kabul eder. Her şeyden habersiz ve korku içindeki *Kenan*, *Deli Abdullah*'ın penceresiz ve ışiksiz odasında eğitime başlar. Günler, aylar ve seneler geçer. Altı yaşındaki *Kenan*, on üç yaşına gelir. Yedi yıl dolar ve *Kenan* ailesinin yanına eğitilmiş olarak döner. *Deli Abdullah* ödül olarak bu binayı alır ve ölene kadar burada yaşar.

Artık *Hızıroğlu Kasım* ile oğlu *Kenan*'ın namları beraber yayılır. *Kenan*'ı herkes çok sever. Günlerden bir gün bir yaşlı adam evlerinin önüne gelir ve *Kenan*'ın ona yaptığı iyilik karşılığında koynundan çıkardığı bir kız tasvirini *Kenan*'a verir. Kızın adı *Lâlezar* ve memleketi de Dağıstan'ın *Gökpınar* kasabasıdır. *Zülfikâr Han*'ın kızıdır. *Kenan*, tasviri görür görmez âşık olur ve yemeden içmeden kesilir. Bir gece Allah'a dua eder, ya canını almasını ya da içinde duyduğu aşk ateşinin yarısını da *Lâlezar*'a vermesini ister. O an kendinden geçer ve uykuya dalar. Rüyada beyaz giysili bir ihtiyar ona *Lâlezar*'ı göstereceğini, onunla beraber gelmesini söyler. Kalkar odadan çıkarlar ve tepeleri, bulutları delip dağları, uçsuz bucaksız ovaları bir anda geçerler.³³⁰ İhtiyar, *Kenan*'a üç şartla bâde içireceğini söyler. Birincisi kendi adı aşkına, ikinci yerler, gökler, bütün varlıklar aşkına, üçüncüsünü ise Dağıstan'da *Gökpınar*'da *Zülfikâr Han* kızı *Lâlezar*'ın aşkına *Kenan* tası başına dikerek içer. Bunun üzerine ihtiyar kolunu kaldırır ve kolunun altından *Lâlezar*'ın eşkâli, cemali şulelenir.³³¹ *Lâlezar*'a derhal ulaşmak için dervişe atılır, o anda rüyadan uyanır. Odanın ortasında ağızından köpükler çıkmış, baygın vaziyettedir. Artık *bâdeli* bir âşık olur. Diğer tarafta *Kenan*'ın rüyasından çıkan ihtiyar, kızın rüyasında ona da üç şartla bâde içirir. Birincisi yaradanın, ikincisi âlimlerin, üçüncüsü de *Kenan*'ın aşkıdır. Bu rüyada fark sadece şartlarda değildir. Diğer fark *Kenan*'a *Lâlezar*'ın yerini söylediği halde *Lâlezar*'a *Kenan*'ın yaşadığı yeri söylememesidir.

Kenan için yolculuk vakti gelir, yaveri amcaoğlu *Abdurrahman*'dır. Gide gide *Gökpınar*'a gelen *Kenan*'la *Abdurrahman*, bir kahveye girerler. O söyler, herkes mest olur. *Kenan*, bu kahvede *Zülfikâr Han*'ın âşıklarını bir meydan edilmede mat eder. Namı, *Zülfikâr Han*'a kadar gelince han, genç âşığı yanına getirtir. *Kenan*, söyledikleriyle *Hanı*

³³⁰ [Uraz], age. s. 17.

³³¹ [Uraz], age. s. 19.

memnun edince artık orada yaşamaya başlar. Konağa gelen âşığın adının *Kenan* olduğunu öğrenen *Lâlezar*, bir fasıl esnasında bu âşığın rüyasında gördüğü kişi olduğunu anlar. İkisi de birbirini görünce akıllarını kaybedecek gibi olurlar.

Kızın ailesinin *Lâlezar*'ı gönül rızasıyla kimseye vermek istemediğini bildikleri için kaçmaya karar verirler. Bir plan yaparlar. Sabah ekenden atlara binerek kaçarlar. Sabah, *Lâlezar*'ın kaçtığını gören *Zülfikar Han* kardeşi *Aslan Han*'ı çağırır. *Aslan Han* çok gaddar, güçlü ve asabi bir adamdır. 100 atıyla beraber peşlerinden gider. Bu arada *kaçaklar* dörtlüyle uzaklaşırken önlerine bir orman çıkar ve çok şiddetli bir yağmura tutulurlar. Bu onların hızını keser ve *Aslan Han*'a yakalanırlar. Ancak *Abdurrahman* atına vurduğu gibi atı şahlanır, tepenin ardına kadar adeta uçar. Sonra arkasında tozu dumana katarak bir anda gözden kaybolur ve Türkiye'ye kadar durmadan giderler. *Abdurrahman* ve *Lâlezar*'ı karşılarında görünce şaşkına dönen *Hızıroğlu* ailesi olanları öğrenir ve bir plan yaparak *Abdurrahman*'ı geri gönderir. Bu sefer âşık rolünü *Abdurrahman* üstlenir. Hanın konağına kadar *âşık* olarak girmeyi başarır ve bir şekilde *Kenan*'la buluşur. Artık kaçış planı yapmanın vakti gelir. Plan çok iyi işler ve *Kenan* ile *Adurrahman*, *Zülfikâr Han*'ın elinden kaçarak Türkiye'ye gelir. Artık düğün için bir mani kalmaz. Bütün Viranşehir düğüne davet edilir. Hatta çevre şehirlerden de insanlar davete icabet eder. İki âşık evlenirler. Ancak bir üzüntüleri vardır. *Lâlezar*'ın Gökpınar'da bıraktığı ailesi üzüntü içindedir. Onların da gönlünü almak için *Hızıroğlu* ve *Akgül*'ün ısrarı üzerine *Lâlezar* bir mektup yazar. Mektupta annesinden ve babasından özür diler. Mektup bir ulak vasıtasıyla Gökpınar'a ulaştırılır. Mektubu okuyan *Zülfikar Han* bütün kırgınlıkları unuttur. Bir karşı mektup yazarak *Kenan* ve ailesini Gökpınar'a davet eder. 100 bin atlı ile yola çıkan *Kenan* ve ailesi Gökpınar'a varır. Kırk gün kırk gece şenlikler düzenlenir. *Kenan* ile *Lâlezar* hayatlarının sonuna kadar mutlu yaşar.

Hikâyede *Zülfikar Han*'ın divan şâirlerinden birinin ismi dikkat çeker. Hikâyede *Âşık Nigârî*³³² adıyla geçen âşık 1805 yılında *Karabağ*'da doğan 1888'de vefat eden *Seyyid Mîr Hamza Nigârî*'dir.³³³ Onun hayatı *Kenan*'ın hayatında anlatılır. *Nigârî*, *Seyyid*'dir.³³⁴ Hikâyedeki *Kenan* gibi rüya ile âşık olmuştur. Âşık olduğu kişi *Karabağ hanedanından Nigâr Hanım*'dir. Rüyanın üzerinden on yıl geçmiştir. On dokuz yaşında

³³² [Uraz], age. s. 27.

³³³ (URL 6)

³³⁴ İbnülemin, Mahmut Kemâl İnâl, *Son Asır Türk Şâirleri*, Dergâh Yayınları, İstanbul 1988, Cilt: III.1208.

ilim tahsili için çıktığı yolda *Nigâr Hanım*'la karşılaştığında rüyalarının gerçek olduğunu anlayıp kendilerinden geçerler. İlim tahsili için *Hamza Nigârî*'ye çok yardım eden *Nigâr Hanım* için *Nigârî* mahlasını kullanmaya başlayan *Hamza*, *Nigârname* adını taşıyan eserini ona atfeder.³³⁵

3.2.4.1. Hikâyedeki Halk Kültürü Unsurları

Hikâyenin mutlu sonunda 100 bin atlıyla yola çıkan Kenan ve ailesi büyük bir törenle karşılanır ve bütün kırgınlıklar bir tarafa bırakılarak kırk gün kırk gece düğün yapılır.

Hikâyenin birçok motifi barındırdığını görülür. Özellikle at, hikâyede en önemli bir motiftir. Kahramanlar *Gökpinar*'dan kaçarken adeta kuş olup uçan bir at vardır. *Abdurrahman*'ın atına vurması ve atın şahlanmasıyla tepenin ardına kadar sıçraması, ardından kimsenin o ata yetişememesi mitolojide uçan at figürüne bir göndermedir.

Âşıklık geleneğinin birçok unsuruna yer verilen hikâyede en önemli unsuru olan *kahvehaneler*, *Gökpinar*'a giden *Kenan ile Abdurrahman*'ın ilk konakladıkları ve halkı etraflarında toplayıp şiirlerini söyledikleri yerlerdir. Ayrıca bir başka gelenek olan *meydan edilme* de yer alır. *Kenan* ile *Âşık Nigârî*'nin kahvede atışmaları, neticede *Âşık Nigârî*'nin yenilmesi buna örnektir.

Çalgı aleti olarak âşığın dert ortağı, sırdaşı saz yer alır. *Kenan* ve *Abdurrahman*'ın kahvelerde şiirlerine eşlik eden ve onlara destek olan bir alet olan saz, gittikleri her yerde yanlarında olan âşıklık sembolüdür.

Kenan'ın sünnet oluşu ve bu sünnetin dillere destan bir düğün olarak yapılışı geçiş dönemlerinden doğum ve sonrasını örnekleyen bir unsurdur. Ayrıca bu sünnetin kırk günde hazırlanması, hikâyenin sonunda kırk gün kırk gece şenlikler düzenlenmesi masal adetlerinden dikkat çeken bir unsurdur. Hikâyede *Kenan*'ın yedi yıl ailesinden uzak kalışı da özellikle seçilen sayılardandır. Özellikle bu formel rakamların tercihi İslâmiyet öncesindeki kutsiyet atfedilen rakamlar olmalarından kaynaklanır.

³³⁵ Pervâne Bayram, "Karabağlı Seyyid Mir Hamza Nigârî'nin Hayatı ve Eserleri", *Edebiyat Enstitüsü Edebiyat Nazariyesi Şubesi Edebî-Nazarî Mecmuası, Filolojiye Meseleleri*, Bakü 2001, s. 156.

Dağ ve *su* da hikâyenin önemli unsurlarındandır. *Kenan*'ı rüyasında kolundan tutarak uçar gibi hızlı götüren ihtiyar, onu bir dağın dibine getirir. Burada bir pınar vardır. Sonsuzluğun timsali olan su, dağın dibinden çıkar. Mitolojide dağ, farklı âlemlere geçiş yeridir. Bu geçiş yerlerinde de su bulunur. Su ölümsüz âleme geçişi de temsil eder.

Hikâyenin en önemli motifi *bâde*'dir. Doğuştan bir yeteneği olmayan *Kenan*, bir kız tasviriyle âşıklık yoluna girer. Dayanılmaz acılar çektikten sonraki *duası* ve *rüyada* gördüğü *ihtiyarın* elinden içtiği *su*, onu saz çalıp şiirler söyleyen *bâdeli âşık*'a çevirir. Uraz'ın *bâde* ile ilgili yazında verilen bilgilerde *er dolusu bâdeden* bahseder. Bundan içenlerin aynı zamanda kahraman da olduğunu ifade eder.³³⁶ Burada *bâdeyi* içen *Kenan*, gözü kara bir hale gelen âşık olur, maşukunu yabancı diyarlardan alır, getirir. Bu nedenle *er dolusu bâde* içmiştir, denebilir. Ayrıca hikâyede *bâde* tek taraflı içilmez. *Lalezar* da *bâde* içerek âşık olan bir kahramandır.

Bâde içerken üç şartın sunulması, âşıklığın tam olarak yerine gelmesi için ortaya konan bir unsurdur. Bu hikâyede hem kız hem de erkek *bâde* içer ve ikisinde de üç şart vardır. *Kenan*, *kendi için*, *yer gök ve bütün varlıklar için*, *son olarak Lâlezar için* *bâdeyi* ihtiyarın elinden içer. Kız da *yaradan*, *âlimler* ve *Kenan için* *bâdeyi* içer.

Koltuk altından sevgili gösterme de önemli bir unsurdur. Rüya da hem *Kenan* hem de *Lâlezar* ihtiyarın koltuğundan sevdiklerini görürler.

Bir başka husus *Kenan*'ın babası *Kasım*'ın unvanıdır. Hikâyenin sonuna kadar *Hızıroğlu* unvanını kullanan Uraz, *Kasım* ismine birkaç yerde yer verir. Buradan hareketle imdada yetişen, âb-ı hayat iksirini içmiş, mitik bir kahramanın adının bu hikâyede kullanılış sebebi onun fedakâr, cömert, yardımsever kimliğinden ileri geldiğindedir, denilebilir. Zira *Hızıroğlu*, *Viranşehir*'in en zengini ve en eli açık kişisidir. Tüm fukaranın himayecisi, âşıkların sılacısıdır.

Hikâyede deyim ve atasözleri farklı birer formatta karşımıza çıkmaktadır. *Ağaç yaşken eğilir*, sözü hikâyede *Kart ağaç eğrilmez*, şeklinde form değişikliği ile aktarılır. *Tedbirini al, takdiri Allah'a bırak*, sözü de *Mukaddere perde yok amma sebep ve tedbirde de çok iş var*, şeklinde kullanılır. *Nisan yağmuru* deyimini de *Kenan*'ın gözyaşlarının çokluğu için aktarılır.

³³⁶ Murat Uraz, "Halk Edebiyatında Bâde", *Türk Folklor Araştırmaları*, Yıl: 1, 1(1). 2-4.

Hikâyede bazı kısımlarda diyaloglar nazım olarak verilir. *Kenan* 'ın bâde içtikten sonra artık dayanamayıp yollara düşmeden önce babasıyla girdiği diyalog dörtlüklerle ilerlemektedir.

Baba:

*Alam sana Lâlezarı
Oğul gel kal burdan gitme
Terk etme bu hanımanı
Oğul gel kal burdan gitme*

Kenan:

*Baba yoktur sabr u karar
Ben gitmezsem eller sarar
Lâlezar da beni arar
Baba izin ver gideyim.³³⁷*

...

Şiirler 8 ve 11'li hecelerden oluşur. Kafiye düzenleri abab/cccb/dddb şeklinde sıralanır.

Eserin dikkat çeken bir farklı yönü de fazlasıyla yazım yanlışları yapılmış olmasıdır. Bilinçli mi yoksa bilinçsiz mi yapıldığı tahmin edilemeyen bu yanlışlar, özel isimlerin küçük yazılması veya gramere uygun yazımın yapılmaması şeklindedir. Yaklaşık otuz yerde bu aynı hatalar tekrar edilmiştir: ...*Amma kenan ateş almış idi. Bu sözler kulağına hiç girmeyordu. Anası kenanı oradan kaldırdı konağa odasına getirdi. Kenan tasvire bakıp hôngür hôngür ağlayordu. ...³³⁸*

3.2.5. Büyük-Resimli Âşık Sümmanî ile Gülperi Hikâyesi

Eserin ilk basımı 1937 yılında İstanbul Yusuf Ziya Kitabevi'nde yapılmıştır. Burada eser *M. U.* rumuzuyla basılmıştır. 1938 yılına ait baskı yine İstanbul Yusuf Ziya Kitabevi'ne aittir ve *Murat Uraz* adıyla basılmıştır. Bu iki basımda eserin adı *Âşık Sümmanî ile Gülperi*'yken 1969 ve 2007 yılı basımlarında eserin adı *Büyük-Resimli Âşık Sümmanî ile Gülperi Hikâyesi* olarak kullanılmıştır. 1969 ve 2007 basımı İstanbul Halk Kitapçılık (Kitabevi)'a aittir. BİSAV'daki 1938 yılına ait örneğinde Uraz'ın kendi el

³³⁷ [Uraz], age. s. 23.

³³⁸ [Uraz], age. s. 15.

yazısı ve imzası ile Trabzonlu *Arslan Pulathaneli*'ye 1977 yılında bu kitabı hediye ettiğini söylediği bir not yer alır. 88 sayfalık eser, resimli ve nazım-nesir karışık olarak hazırlanmıştır. Abdulkadir Erkal, Sümmani üzerine hazırladığı eserinde Uraz'ın bu hikâyeye Sümmanî'ye farklı açıdan bakarak Gülperi ile olan münasebetini halk hikâyesi haline dönüştürdüğünü ifade eder.³³⁹

Hikâyeye başlamadan önce Uraz, *Ehli dil ve üstad-ı Kâmil Sümmanî, Hikâyesini söylemezden evvel şu vasfı halini söylemiş*,³⁴⁰ diyerek *abab/cccb/dddb* şeklinde kafiyelenmiş üç dörtlükten oluşan bir şiir aktarır.

Hikâye 6 bölümden oluşur:

1. Hüseyin'in Çobanlığı
2. Hüseyin'in Ablaktaşı'nda Uyuması ve Bâde İçmesi
3. Hüseyin'in Gülperi'yi Rüyada Görmesi ve Sümmanî Adını Alması
4. Gülperi'nin Bâde İçmesi Sümmanî'ye Aşık Oluşu
5. Sümmanî'nin İran, Kırım, Gürcistan Seyahati ve Meydan Edilmeleri
6. Sümmanî'nin ve Gülperi'nin Kara Sevda Rahatsızlığı ve Ölümü

Hikâyenin özeti şöyledir:

Narman'ın İd nahiyesinin Sami Kale köyünde *Kasımoğullarından Hasan* diye bir fakir yaşar. O çocuklarını çok sever ama *Hüseyin*'in yeri bir başkadır. *Hüseyin*, çok çalışkan, sakin efendi ve söz tutan biridir. Köyün diğer çocuklarından çok farklıdır. Oyun oynamaz, sadece oynayan çocuklara bakar. Babası yoksul olduğu için okuyamaz, çobanlık yapar. Onun aklındaki tek şey bir iki yıl önce köye gelen saz aşığının söylediği hikâyelerdir. Bunlar bâdeli âşıkların hikâye ve şiirleridir.

Bir gün sürüyle *ablaktaşı* civarındayken uykuya dalar ve ona rüyada üç derviş gelir. Bir kadeh içinde bâde içirirler ve yeşil yaprakta maşukunun adının (*Gülperi*) baş, orta ve son harfleri olan üç harfi okuturlar. Bu harfler *g, p ve i*'dir. *Üçler*, önce ona abdest aldırır sonra da okumayı öğretirler. Kızı göstermeden önce bir şartları vardır: KIZI

³³⁹ Abdulkadir Erkal, *Âşık Sümmanî Divanı*, Erzurum Büyükşehir Belediyesi Yayınları, Erzurum 2015, s. 15.

³⁴⁰ Murat Uraz, *Büyük Resimli Âşık Sümmanî ile Gülperi Hikâyesi*, Halk Kitapçılık Kol. Şti., İstanbul 1969, 3.

gösterdiklerinde gözlerini hiç kırpmamasını, aksi halde ölene kadar hep hasret çekeceğini söylerler. Daha sonra kızın cemalini yeşil kanatlı kuşlar arasından ona gösterirler. Adının *Gülperi*, vilayetinin *Çinmaçin* (*Çin ü Maçin*), şehrinin *Bedahşan*, babasının *Abbas Han* olduğunu söylerler. Ancak Hüseyin, onların dediklerini yapamaz. Kızın güzelliği karşısında gözlerini kırpar ve bu nedenle kıyamete kadar sürecek bir hasretin başladığı belli olur. Sonra kıza da üç kadeh bade içirirler. Ona da *Hüseyin*'i gösterip yaşadığı yeri söylerler. Artık ikisi de *bâdeli âşık* olur.

Hüseyin, uyandıığında artık gece yarısıdır, sürü kendi kendine köye döner. Eve dönerken zorlukla ilerleyen *Hüseyin* bir atın yanına yaklaştığını görür. Bu bir kır attır ve üstünde ihtiyar bir adam vardır. İhtiyar, *Hüseyin*'e *Sümmânî* diye seslenir. Bundan sonra *Hüseyin*'in adı *Sümmânî* olur. Bu ihtiyar rüyadaki her şeyden haberdardır. Bu yaşadıklarından ve gördüklerinden üç ay kimseye bahsetmemesini tembihler ve oradan uzaklaşır. *Hüseyin* yani artık *Sümmânî*, ihtiyarın sözünü dinler ve üç ay kimseye bir şey söylemez.

Üç ay bitince bir mecliste kahvede köylülerin sırayla türkü söylediği bir zamanda o da kendi yaşadıklarını ve nasıl bade içtiğini bir şiirle aktarır. Köylüler çok şaşırır ve onun artık bade deli bir âşık olduğunu anlarlar. *Sümmânî*, saz çalmayı bilmez ama kısa sürede onu da halleder.

Erzurum'da gittiği kahvelerde çok tanınmış âşıklarla atışmalarında galip gelir. Bunlardan biri de *Âşık Erbabî*'dir. *Sümmânî*, köye döner ama içi içini yer. Artık diyar diyar gezip sevdiğini bulma vaktidir. Onu ne babası ne de köy halkı ikna edebilir. Köyden ayrılırken Gürcistan'a gittiğini anlatan bir koşma söyler ve yola koyulur. Yolda Gürcistan'a kadar her gittiği yerde sevilir ve ilgi görür. Bu arada *Bedahşan*'da da *Abbas Han*'ın sarayında neşenin yerini hüznün alır.

Gülperi de *Sümmânî* gibi badeyi içtikten sonra maşukunun hasretiyle yanıp hastalanmıştır, büyük bir umutla *Hüseyin*'in gelişini bekler.

Sümmânî önce Gürcistan'a gider. Orada kimse ona değer vermez. Hatta onunla alay edip sazını kırarlar. O da oradan uzaklaşıp İran'a gider. Burada bir han içinde yaşlı bir adam görür. Adam ona rüyasını bildiğini ve o kıza asla ulaşamayacağını söyler. Bu nedenle geriye dönmesini ister ancak *Sümmânî* bu uyarıyı dinlemez, oradan ayrılır. Bir gece yorgunluğunu gidermek için bir kaleye gelir. Kaleye tırmanmak isterken orada çok

farklı bir yaratığın olduğunu görür. Kaçmaya fırsat bulamadan kendinden geçer. Uyandığında aşağıda bir dere kenarında kendini bulur. Zorla uyanır ve yakınlardaki bir köye doğru gider. Köylülere durumu anlatır. Köylüler onun *Şahmeran*'ın zamanından kalma bir kale olduğunu, kaleyi de bir yılanın koruduğunu söylerler. *Sümmânî*, köylülerle çok iyi anlaşır ve orada bir kış geçirir. Bahar gelince tekrar oradan ayrılır.

Sümmânî, *Gülperi*'yi bulmak için diyar diyar gezerken hasta olur ve memleketine dönmeye karar verir. Yolda bir *zındık adam* onun memleketine dönmesine engel olur ve onu kandırarak yamyamların bulunduğu bir köye gönderir. Orada *Sümmânî*, çok farklı görünüşlü insanlara rastlar. Onlardan korkar ve onların yamyam olduklarını görünce kaçarak memleketine döner.

Memleketinde kendine çok iyi bir arkadaş edinir. Bu arkadaşının adı *Ahmet*'tir. *Ahmet*, *Sümmânî*'nin bütün şiirlerini ezbere bilir. Çünkü *Sümmânî* şiirlerini *Ahmet*'in ağzına tükürmüştür.³⁴¹ *Sümmânî*, bu zaman zarfında birçok âşıkla karşılaşır. Bunlar *Âşık Şenlik*, *Âşık Muhibbî* ve *Âşık Zülalî*'dir. *Sümmânî*, bunlarla meydan edilmelere girer. En çok *Âşık Şenlik*'i sever. Karşılıklı nazire ve meydan edilmeler yaptıktan sonra *Sümmânî* oradan ayrılır. *Gülperi*'yi aramayı 10 yıl olur. Bu arada *Kars*, *Posof* ve *Ardahan*'a gider. Bir gece rüyasında *Pir*, onun *Kırım*'a gitmesini ister. *Kırım*'a giden *Sümmânî* orada *İspirli* bir fırıncı ile karşılaşır. *Fırıncı Muharrem*, ona *Kırım*'daki bir saraydan bahseder. Bu sarayın girişinde bir taş vardır. Günah işleyenler bu taşın altından geçerken taş onları ezer ve içeri girmesini engeller. Ancak günahsız insanlar buradan geçip saraya girebilir. *Sümmânî* bu saraya gider ve taşın altından rahat bir şekilde geçerek saraya girer. Sarayı gezer, saray o güne kadar gördüğü sarayların hiçbirine benzemez. Tekrar saraydan çıkar ve *Fırıncı Muharrem*'in yanına gelir. *Sümmânî* burada da bir kış geçirir ve bahar gelince tekrar memleketine döner. Artık *Sümmânî* çok yaşlıdır, rahatsızdır. Bir gece yine rüyasında üç dervişten biri gelerek ona son kez *Gülperi*'yi gösterir. *Sümmânî*, bu rüyadan sonra ağlayarak uyanır ve çok geçmeden hayatını kaybeder. Öte tarafta *Gülperi* de *sır tayasının* iki kardeşini *Sümmânî*'yi bulmaları için göndermiştir. Bu kardeşler *Sümmânî*'nin hayatını kaybettiğini öğrenirler. Bu durumu nasıl anlatacaklarını düşünerek *Bedahşan*'a girerken *Gülperi*'nin de hayatını kaybettiğini görürler.

³⁴¹ Ağza tükürme, âşıklık geleneğinde usta âşığın çırağına şiirleri ezberletme ve unutmamasını önleme yoludur. Ayrıca âşık olacak gencin âşık olmasının da yolu bazen bu yoldan geçer. Pîr âşık olacak kişinin çenesini tutar ve ağzına tükürür. Böylece genç, âşık olur. (Uraz, "Halk Edebiyatında Bâde", s. 4)

3.2.5.1. Hikâyedeki Halk Kültürü Unsurları

Hikâyenin asıl kahramanı Hüseyin, çobandır. Babası fakir olduğu için okuyamamış ve çobanlık yapmak zorunda kalır. Bu durum geçim kaynağı olması yönünden halk ekonomisini örnekler.

Halk ekonomisine bir örnek de *Kırım*'daki fırıncıdır. *Sümmanî*, rüyasında gördüğü pîrin emriyle *Kırım*'a gittiğinde *İspirli* bir *fırıncıyla* tanışır. Erzurum'un İspir ilçesinde doğan *Muharrem Usta* geçimini fırıncılıkla sağlayan bir esnaftır. *Sümmanî*'ye burada çok yardımcı olur ve onun bir kış boyunca orada konaklamasını sağlar.

Hikâyede çalgı aleti olarak hemen hemen her hikâyede olan saz yer alır. *Sümmanî*, bâdeyi içtikten sonra saz çalan bir âşık olur. Birçok vilayet ve ülkeyi bu sazıyla dolaşır. Bağlaması onun en sadık arkadaşıdır. *Gülperi*'yi aramaya gittiği ilk seferden sonra memleketine döndüğünde *Ahmet* adında bir dost edinir. Böylece dost sayısı ikiye çıkar.

Hikâyede ad verme geleneğine de rastlanır. Hüseyin, üç dervişten içtiği bâdeden sonra uzunca bir zaman kendine gelemez. Uyandığında gece yarısıdır, önüne kır atlı biri çıkar ve ona *Sümmanî* diye seslenir. İşte o zaman Hüseyin olur *Sümmanî*. Bu durumdan ve rüyasında gördüklerinden üç ay kimseye bahsetmemesini isteyen kır atlı gözden kaybolur.

Sümmanî'nin İran'da *Gülperi*'yi aradığı esnada rastladığı kalede efsanevi özellikler vardır. Kale *Şahmeran* zamanından kalma bir yerdir ve kaleyi *yılan* korur. *Altay Yaradılış* efsanesinde yer alan *yılan* ve *köpek* de yasak meyvelerin muhafızlarıdır. *Erlık*, *Törüngey* ve *Eje*'ye yasak meyveyi yedirmek için *yılanın* yardımını alır.³⁴² Ayrıca *Şahmeran* da önemli bir mitik unsurdur. Yer altında yaşayan, bir adı da *Yemliha* olan bu mitik unsurun bu hikâyede kullanımı, İran coğrafyasında geçen olayların olmasına bağlanabilir.

Sümmanî, *Kırım*'dayken gittiği efsanevi saray da önemli bir dinî unsurdur. Sarayın girişinde bulunan taşın, günahkârları ve günahsızları tespit edebilmesi İslamiyet inancındaki *Sırat* köprüsü ile bağlantılıdır. Bu köprüden sağ salim geçebilmenin yolu dünyadayken günah işlememektir. Neticesinde elde edilecek şey cennettir. Hikâyede de sarayın kapısındaki taş bunu temsile eder.

³⁴² Çoruhlu, age. s. 158.

Adlar konusunda dikkatleri çeken bir husus da *Sümmani*'nin rüya gördüğü yerin ilginç adıdır. Yöresel olarak *ablaktaşı* denen yer, babası *Hasan* ve köy halkı için çok kıymetlidir. Mitolojik bir gönderme de yer alan bu mekânda şehitler yatar. Şehitler dünya ile ahiret arasında gidip gelebildiğine inanılan dinen kutsal şahsiyetlerdir. *Sümmani*'nin burada uykuya dalması tesadüfî değildir. Bu şekilde ruhlar âlemine geçiş yapar ve pirlere görüşüp bâdesini öyle içer.

Âşıklık geleneğinde önemli bir yeri olan bâde de bu hikâyede yer alır. Hikâyenin kahramanı Hüseyin, âşık olurken tek bir kadeh içer. Bu kadehi içerken de çok zorlanır. Diğer hikâyelerde âşık üç kadeh içer ve bunları rahatlıkla, kana kana içerler. Âşığın, çile dolu serüveni burada başlar. *Gülperi*'de ise böyle bir zorluk söz konusu değildir. O kolay bir şekilde üç kadeh bâdeyi rahatlıkla içer.

Hikâyede *rüyada Pîr görme*, birden fazla gerçekleşir. Öncelikle âşık olurken görülen rüya, sonraları iki defa daha gerçekleşir. *Sümmânî*, âşık olduktan sonra bir defa *Pîr* tarafından *Kırım*'a gönderilir. Sonraki rüyada da *Pîr*, son kez *Gülperi*'yi gösterir ve bir daha onu göremeyeceğini söyler.

Gülperi'nin rüyasındaki ayna da önemli bir motiftir. Halk edebiyatında ayna insana yaşlandığını gösteren bir araç olarak şiirlerde ve hikâyelerde kullanılır. Burada rüyada *Sümmânî*'nin özellikle aynada gösterilmesinin temelinde bu motif yatar.

Âşıklık geleneğinin bir parçası olan *meydan edilme*, burada da karşımıza çıkar. Hikâyenin hemen hemen her safhasında bu geleneğe örnek vardır. Bunların en uzununu *Âşık Şenlik*'le olanıdır. 38 dörtlükten sonra galip gelen *Sümmânî* olur. Ancak *Sümmânî*, *Âşık Şenlik*'i sever ve onun rencide olmasına izin vermez. Meydan edilmeyi bir nazire ile bitirirler.

Üç, yedi, kırk, kırk bir sayıları hikâyenin formel rakamlarındandır. Üç kadeh bâdeyi *Gülperi*'ye içirirler, üç derviş rüyada *Gülperi* ve *Sümmânî*'ye görünür, rüyada kırk yeşil kanatlı güvercinle dervişler *Sümmani*'ye gelir ve bunlar gibi birçok yerde bu sayılar geçer.

Hikâyede altmışa yakın şiirin tamamı 11'li hece ölçüsüyle yazılıdır. Kafiye örgüsü *abab/cccb/dddb*, *aaab/cccb/dddb* şeklindedir. Bu dörtlüklerden büyük bir bölümü nazire ve meydan edilmelerde geçer. Birkaç şiiri de diyalog olarak düzenlenir.

Eserin dikkati çeken unsurlarından biri de hikâyenin biyografi havası taşımasıdır. Hikâyenin özellikle *Sümmânî*'nin âşıklığı elde etmesinden sonraki kısımları halk hikâyesinden çok hayat hikâyesini düşündürür.

3.2.6. *Hakiki Ercişli Emrah ile Selvi Hikâyesi*

Eserin ilk baskısı 1937 yılına ve Yusuf Ziya Balçık Kitabevi'ne, 1960 ve 1971 yıllarına ait baskıları Halk Kitapçılık Kol. Şti.'ye aittir. 1937 yılı basımında eserin yazar adı olarak *M.U.* rumuzu kullanılmıştır. Diğer baskılarda yazar *Murat Uraz* olarak geçmektedir.

Bu incelemede 1960 yılı baskısı dikkate alınmıştır. Eser 144 sayfa, nazım ve nesir karışık olarak hazırlanmış resimli bir hikâyedir. Hikâyenin belirli kısımlarında *Emrah* ile diğer karakterler arasındaki diyalogların şiiirlerle sürdürüldüğü görülür. Mehmet Murat Uraz'ın, *Âşık Kemal*'den³⁴³ dinleyip derlediği bu

İncelediğimiz eserin iç kapağında Uraz tarafından 1977 yılında imzalanarak *Arslan Pulathaneli*'ye hediye edildiğini gösteren bir not vardır. Notta "*Sayın hemşehrim arslan Pulathaneliye hatıra...10.VI.1977* yazar.

Hikâyenin başkahramanı *Emrah*'ın, doğum ve ölüm tarihi hakkında elimizde kesin bir bilgi yoktur. 1930'lu yıllarda hakkında ilk çalışmaların yapıldığı bilinen *Ercişli Emrah*'ın, bu döneme kadar varlığından haberdar olunmadığından *Ercişli Emrah*'ın şiiirleri *Erzurumlu Emrah*'a mal edilir. Ancak onun hayatı ile ilgili bilgiler *Ercişli Emrah ile Selvihan Hikâyesi* ile bir iki küçük belgeye dayanır. *Âşık Mıkdât*'ın ifadeleriyle onun bir âşık babanın çocuğu olduğu ve er dolusu değil de pîr dolusu bâde içtiği öğrenilir.

Ölümü ile ilgili bilgiler de yine hayatı etrafında oluşan hikâyeden ve son yıllarda yapılan araştırmalardan elde edilir. Bu konu üzerine ilk ciddi incelemeyi, Mehmet Murat Uraz *Âşık Emrah - Hayatı ve Şiiirleri*³⁴⁴ adlı eseriyle yapmıştır. Uraz'ın bu eserinde asıl anlatılan kişi *Erzurumlu Emrah* olmasına rağmen halk edebiyatı dünyasında şiiirlerinin birçoğunun kime ait olduğu karıştırılan *Ercişli Emrah*'i da bu eserinde inceler.

³⁴³ Asıl adı Mıkdât'tır. Erzurumludur.

³⁴⁴ Murat Uraz, *Âşık Emrah - Hayatı ve Seçme Şiiirleri*, Aydınlık Matbaası (Türk Neşriyat Yurdu), İstanbul, 1943.

Pir elinden bâdeli olduğu bilinen *Ercişli Emrah*'ın öğrenim durumu hakkında bilgi olmamasına rağmen babası da âşık olduğu için, babasından şiir ve şâirlik üzerine birtakım şeyleri öğrendiği ifade edilebilir.

Ercişli Emrah'ın yazmış olduğu şiirlerden tasavvufla bir bağının olmadığı görülür. Ayrıca şiirlerinde Azerbaycan Türkçesini kullandığı ve bu hikâyenin de aynı Türkçeyle aktarıldığı malumdur. Bunda *Vanlı* oluşunun etkisi büyüktür.

Onun şiirlerinin tamamına ulaşmak mümkün olmaz. Birçok şiiri *Erzurumlu Emrah*'la karıştırılır. Uraz, bu konuda Erzurumlu Emrah'tan başka ve ondan önce bir Emrah'ın daha önce yaşadığını, eski cönklerdeki birkaç şiirden, bir de *Emrah* ile *Selvi* adlarına kurulmuş bir hikâyeden anlaşıldığını belirtir. Doğu Anadolu'da bu iki *Emrah*'tan ilkinde *Ercişli Emrah*, *Vanlı Emrah*, *Acem Emrah*, sonrakine de *Erzurumlu Emrah*, *Kürt Emrah* denildiğini ifade ederek *Ercişli Emrah*'a izafe edilen bütün şiirlerle, menkıbevi hayatının yalnız *Emrah ile Selvi* hikâyesinde aktarıldığını ve nerede, hangi yıllarda doğduğu ve öldüğü, asıl yaşantısının öğrenilemediğini belirtir.

Uraz, *Emrah*'ın sevgisinin destan oluşturmaya değdiği ifade ederken birçok macera yaşamış olmasının yanında bu maceralara halkın duygularından da malzeme katıldığını söyler. Nakleden âşıkların *Köroğlu*'ndan, *Gevheri*'den, *Kerem*'den hatta kendilerinden bazı mısraları ve beyitleri de *Emrah*'a mal ettikleri için *Ercişli Emrah*'ın olabilecekleri seçmenin ve onu şâirlik bakımından açık ve sağlam olarak tanımanın çok güçleştiğini ifade eder.³⁴⁵

Hikâyedeki kahramanların karakterlerindeki ayrılıklar *muvaaffakiyetle* gösterilir, hadiseler birbirine iyi bağlanır. Bu nedenle hikâyenin sürükleyici bir üslubu vardır. Bu hikâyedeki âşık olan karakter, diğer hikâyelerdekiler gibi (özellikle *Köroğlu*) sevdiğine ulaşabilmek için türlü türlü hilelere başvuran, kurnazlıklar yapan, açıkgöz ve *maiyetindeki deli donlularla* kudretli bir baba yiğit değil sevgisi gittikçe artan, sevdiği için ölümü *şeker şerbeti bilen*, cefakeş, sazi ile Rabb'inden başka kimsesi olmayan bir şahıstır. Çünkü o, saz âşıklarının inanmalarına göre pîr elinden *pîr dolusu* bâde içer.

³⁴⁵ Uraz, age. s. 9.

Âşıklar üzerine kurulan hikâyelerin çoğunda olduğu gibi bunda da *Emrah*'ın *Selvi*'ye aşkı, rüya ve bâde ile başlar. *Emrah*, *Selvi*'yi ilk olarak bir *Nevruz* sabahında³⁴⁶ görür.

Uraz, halk hikâyelerindeki tipleri tahlil ederken bir sevilen ile bir yahut birkaç seven bir de aldatıcı ve hain adamlar bulunduğunu sondaki tiplerin işin dal budak salması ve heyecanın artması için kullanılan tipler olduğundan bahseder. Bu tipler karşısında hiç korkmayan ve iyiliği seven, merhametli adamların varlığına değinen Uraz'ın tahliline göre, bu hikâyede *Miroğlu Ahmed*'in oğulları aldatıcı; *Kuğu (Koğu) Han* Tiflis hâkimi, sevilen; *Selvi*, sevenlerden biri ve en ileride bulunan; hikâyenin başkahramanı *Emrah*, diğeri *Şah Abbas*, üçüncüsü de *Kuğu Han*'ın oğlu *Mirza Ali*'dir. *Şah Abbas*, hikâyelerde yardımcı rolünde bulunan bu tip burada ilk önce âşık sonra yardımcı ve kurtarıcı oluyor. Hikâyedeki diğer yardımcıları *Selvi'nin Sır Tayası (dadi, hizmetkâr) Nazlı*, diğeri *Emrah'in Babası Âşık Ahmed*, üçüncüsü de *Saat Çukuru'ndan Yakup Han*'dir.

Bu hikâyede diğer sevda hikâyelerinden farklı olarak bâdeli kız âşık sayısı iki tanedir. *Emrah*'a rüyasında bâde içerek âşık olan ikinci kız *Selatin Peri*'dir. Bu kız için hikâyenin anlatıcısı *Âşık Mıkdât*, insan soyundan gelmediği peri soyundan geldiği şeklinde rivayetlerin olduğunu ancak bunun mümkün olmadığını şu sözlerle aktarır: “*Selâtin Peri'nin aslı adam zâde değil, peri zade imiş. Burada bir usta rivayeti vardır ki, eğer aslı peri olaydı, Emrah'ı küre-i arzda beş dakikada buldurur idi. Eğer peri zâde olması emr-i hüdaya muhalif değilse de yedi sene bağlı beklemesi âdem zade olduğunu gösterir.*”³⁴⁷

Hikâyenin 7 bölümden oluşur:

1. Âşık Ahmet, Tiflis'te Kuğu Han'ın yanındayken
2. Erciş'te Miroğlu Ahmed'in yanında Âşık Ahmed ve Emrah
3. Şah Abbas Serbazlarının Selvi'yi Kaçırması, Emrah'ın Aramaya Çıkması ve Şah Abbas'ın Yanında Bulması
4. Emrah ile Selvi'nin Şah Abbas'ın Yanında Bulunmaları
5. Emrah'ın Erciş'e Dönüşü ve Selvi'nin Abilerinin Selvi'yi Kaçırmaları
6. Selvi'yi Aramaya Çıkan Emrah'a Kuğu Han'ın Yaptığı Eziyetler

³⁴⁶ Uraz, age. s. 11.

³⁴⁷ Murat Uraz, *Hakiki Ercişli Emrah ile Selvi Hikâyesi*, *Halk Kitapçılık Kol. Şti.*, İstanbul 1960, 118.

7. Yakup Han'ın Emrah'ı kurtarışı ve Emrah'ın tekrar Şah Abbas'ın Yanına Dönerek Orada Selvi ve Selâtin Peri ile Evlenmesi.

İkinci ve üçüncü kısımlarda, Emrah üç kere *hasım âşık*larla meydan edilir. Birincisinde, Erciş'te *Miroğlu Ahmed*'in köşkünde babası *Âşık Ahmed*'le; ikincisinde *Horasan*'da *Hasan Han*'ın karşısında *Lezgi Ahmet*'le; üçüncüsü de *İsfahan*'da *Şah Abbas*'ın divan âşıklarının başı *Âşık Abbas*'la atışan *Emrah* üçünde de hasımlarını *mat* eder ve yenilenler sazlarını *Emrah*'ın önüne koyar.

Bu hikâyede zindana atılma ve zindancıya yalvarma koşmaları söylemek, sevgilisini bahçesinde aramak ve bulamamak, ararken gördüğü başka kızları sevdiğine benzetmek (Kerem ile Aslı) gibi başka hikâyelerle birleşik yerleri bulunmaktadır.

Bu hikâyede ve şiirlerinde divan edebiyatı tesiriyle; *göz kömüre ve haramiye, dil tutiye ve şekere, saç sırmaya, boy selviye, zülf samura ve tuzağa, gerdan haramiye, kaş mihraba ve kemana* benzetildiği gibi *Tuba kazı, bal palûzesi, Karaman högeci, yüzük taşı, yayla çiçeği, fındık altını* gibi birer özellik beyan eden benzetmeler ve tasvirler vardır.

Uraz, hikâyedeki tiplerin konuşma tarzları ile ilgili dikkat çeken bir hususu şöyle açıklar: “*Şarkî Anadolu*'da söylenen bu “*Emrah ile Selvi*” hikâyesini halk şâirleri Azeri şivesile anlatmaktadır. Bugün Doğu Anadolu Bölgesi'ndeki âşıklar *Ercişli Emrah*'ın hikâyesini anlatmanın yanı sıra, şiirlerini de ezbere bilirler.

3.2.6.1. Hikâyedeki Halk Kültürü Unsurları

Hakikî Ercişli Emrah ile Selvi, sevda yüklü bir aşk hikâyesidir. Hikâyenin geçtiği belli başlı yerler İran toprağında *İsfahan*, *Tebriz*, *Horasan*; *Kafkasya*'da *Tiflis*; *Türkiye*'de *Van*, *Erciş*, *Erzurum*, *Ilıca*, *Erzincan*, *Nizip*, *Viranşehir*, *Saat/ Sahat Çukuru (İğdır)*'dur. Bunlardan bir kısmında sürekli bir kısmında geçici olarak ikamet edilir. Olaylar öncelikle sürekli yerleşim yerlerinden olan *İsfahan*'da geçer. Sonra sırasıyla *Tiflis* ve *Türkiye*'nin çeşitli yerlerinde geçici yerleşimler görülür. Son olarak *Erciş*'te tamamlanan hikâyedeki bu yer sürekli yerleşim yeridir.

Özellikle İran'daki yerleşim yerleri şatafatlı saraylar ve köşkler olarak anlatılır. *Tiflis* de *Kuğu Han*'ın saltanatının sürdüğü bir yerleşim yeridir. Bağlar, bahçeler köşkler yer alır. Ancak şâirin *Türkiye*'deki yerleşim yeri *kaz pini* şeklinde tasvir edilen mütevazı, müstakil, toprak damlı, kerpiç evlerdir. Bunların dışında *Van Kalesi*, asıl yerleşim yeri

olarak tasvir edilir. Fethedilmesi mümkün olmayan, gayet heybetli, güçlü bir yapıya sahip olan kalenin içinde yüzlerce hane yaşamını sürdürür.

Eserdeki yerlerden en önemlisi de *kahveler*dir. *Emrah*’ın gurbette konakladığı, âşıklerle meydan edilmelere girdiği, âşıklık geleneğinin en önemli parçası bu kahvelerdir.

Hikâyenin geçtiği dönem dikkate alındığında yük veya eşya taşıma aracı olarak *atın* kullanılması oldukça doğaldır. Ayrıca *Şah Abbas*’ın sefere çıkarken kullandığı bir taşıma aracından da söz edilmektedir. *Şah Abbas*, askerlerinin önünde *tahtirevan*³⁴⁸ aracılığıyla ilerler.

Şah Abbas’ın iki bâdeli aşığı tecrübe edip memleketlerine gönderdiği sırada *Selvi* ile *Nazlı*’yı bindirdikleri araç da sadece kadınların bindiği ve devenin üzerinde bulunan *hevdec* adı verilen bir küçük mahfeldir.

Hikâyenin sonunda, *Yakup Han*’ın, *Emrah*’ı kurtarmak için kullandığı at da özel bir cins olan *küheylandır*. *Yakup Han*, *Emrah*’ın katlini engellemek için bu atlardan tam dokuz tanesini yolda koşturarak çatlatır.

Hikâyede, *Şah Abbas*’ın sefere çıktığı *Van Kalesi*, içinde insanların yaşam sürdürdüğü bir yerleşim yeridir. Burada, erzak depoları, bağlar, bostanlar, tarlalar mevcuttur. Gerekli ihtiyaçlar uzun yıllar yetecek kadar depo edilebilir. Zira *Şah Abbas*’ın seferi sırasında bu kaledeki insanlar üç yıl kapılarını kapatarak yaşamını devam ettirir.

Şah Abbas’ın, sinirlendiği ve canı sıkın olduğu zamanlar, hizmetçilerinden tatlı istemesi de önemli bir unsurdur. Bu tatlıyı yiyen *Şah Abbas*, sakinleşir ve daha doğru kararlar almaya başlar.

Van Kalesi’nden çıkan yaşlı ninenin anlattıklarından birinde yöresel bir yiyecekte bahseder. Bu yiyecek *lavaş*’tır. *Lavaş*, Doğu Anadolu’da tüketilen ve yassı, ince, düz bir hamurdan üretilen ekmeğin çeşididir. Erzurum’da bu ekmeğe *ecem* (*Acem*) ekmeği de denir.³⁴⁹

Hikâyede *Emrah*, *Selvi*’yi bulmak için yola çıktığında, maşukuna benzettiği bir kız görür. Bu kızın kıyafeti siyahtır. Bu renk bir *yas* işaretidir. Karalar bağlamak deyimine

³⁴⁸ *Taht* ve *revan* kelimelerinin birleşmesinden oluşmuş, askerlerin omzunda veya filin üstünde bulunan *yürüyen taht* anlamındaki bir taşıma aracıdır.

³⁴⁹ Ata Bayoğlu, “Erzurum’da Lavaş (Acem Ekmeği)”, *Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Aralık 2014, Sayı: 53. 163.

de ilham kaynağı olan bu giysi rengi, evrensel bir anlam taşır. Bu kıyafeti giyen kız *Melek Sima*, nişanlısının rahatsızlığından dolayı böyle giyinir.

Bir başka renk de *Emrah*'ın zehri içtikten sonra ağzından mavi duman olarak çıkmasıdır. Bu renk göğü ve kutsallığı temsil eder. Ayrıca mavi rengi ölümle, cenaze eviyle ve yasla da bağlantılı olarak kullananlar da vardır.³⁵⁰ Bu yönden bakıldığında *Emrah*'ın ağzından çıkan o mavi duman, ölümün içinden çıkıp gittiğinin işaretidir.

Van Kalesi muhasara altındayken, kalenin akıbetini kurtarmak için kaleden çıkan yaşlı ninenin kıyafetleri de oldukça dikkat çekicidir. *Yeşil elbise, yeşil car ve yeşil asayla* dışarı çıkan nine bu kıyafetle her şeyin yolunda olduğu hissini verir.

Eserde geçen bir başka giysi de *yamçı*dır. Yamçı kalın yünden yapılan bir yüzünün tüyleri uzun yağmurluktur. *Şah Abbas*'ın askerlerinden ikisi *Van*'ı yağmalarken gördükleri iki kızı (*Selvi ile Nazlı*) bu yamçıların altına gizleyerek götürmek isterler.

Gerdek gecesi giyilen bir elbise de burada zikredilir. *Güveyilik Elbisesi* olarak söylenen bu kıyafeti en iyi âşık, *Şah*'a giydirecektir. Ancak bu kıyafet *Emrah*'a nasip olur.

Hikâyedeki unsurlardan biri de halk takvimidir. Bir üzüm bağının yetişmesi için gereken zamanın yedi yıl olduğu anlatılır. *Selvi*, hem *Şah Abbas* hem de *Kul Mirza Ali*'den bu üzüm bağlarının yetiştirme süresince izin isteyerek *Emrah*'a zaman kazandırır.

Hikâyenin aldatıcı, yalancı tipleri olan *Selvi*'nin abilerinin, *Emrah*'a verdikleri sözü yerine getirmemelerindeki sebebin temelinde *halk hukuku* yani töreler yatar. *Emrah*'ın kız kardeşlerini alıp getirmesini bir namus meselesi yapan kardeşler, onu kaçırmak amcalarının oğluna vermek isterler.

Hikâyede, âşıkların gönlünde darlık, sıkıntı olduğu anlatılırken *Şah Abbas*'ın âşıklarından bu dertleri için bir deva istenir. Devanın yolu *gurbettir*. Bu da bir halk hekimliği örneğidir. Ruhi bunalımlar yaşayan insanlara terapi maksatlı geziler düzenlenir. Bu âşıklarda *gönül devası* için gurbete gitmeyi isterler.

Evlilik ve sonrasındaki adetler geçiş dönemlerini kapsamaktadır. Bu hikâyede dikkati çeken önemli bir unsur nikâh için kızın vekil tayin etmesidir. Dinen kızın, nikâh

³⁵⁰ Çoruhlu, age. s. 181.

akdi yapılmadan erkekle bir arada bulunması doğru değildir. Bu nedenle yerine bir başka yakın akrabasını nikâhın kesilmesi için görevlendirir. *Kuşu Han* da *oğlu Mirza Ali* ile *Selvi*'nin nikâhı için *Selvi*'den kendine bir vekil tayin etmesini ister. O da büyük kardeşini vekil tayin eder.

Nikâhla ilgili bir başka âdet de şerbet dağıtılmasıdır. Toy öncesi yapılan nikâhtan sonra ağız tatlılığı, huzur için dağıtılan şerbet, *Kuşu Han*'ın oğluyla *Selvi*'nin nikâhında dağıtılması planlanır.

Şah Abbas, *Emrah*'la *Selvi*'yi tecrübe ettiğinde birbirlerinin *beşik kertmesi nişanlıları ve pîr elinden bâdeli* olduklarını anlar. Bunlar da âşıklık geleneğinin örneğidir.

Hasret çeken âşıkların birbiriyle haberleşme yollarından biri de kuş ve rüzgârdır. Gökyüzünde hiçbir engele takılmadan süratle ilerlemeleri yönüyle âşığın maşukuna gönderdiği haberleri ulaştırabildiğine inanılan bu iki unsurdan rüzgârı *Emrah*, *Selvi*'ye birçok yerde haber göndermek için kullanır.

Eserde geçen bir başka gelenek de *Zurnanın gümüşletilmesi*dir. Zurnanın gümüşlü olması güzel görünmenin yanında ayrı bir anlam taşır. Çok eski bir gelenek olan *zurnanın gümüşletilmesinde* çalgıcının kendisini değil, icrasını beğenen düğün sahibi veya toplumun ileri gelenleri rol oynar. Bu durum icracı için çok önemli bir dereceyi ifade eder. Ayrıca abdalın gümüşlü zurna sayısı abdalın mertebesini gösterir. Hikâyede *Emrah*'ın babası *Âşık Ahmed*'in, *Miroğlu Ahmet*'in konağında âşıklık edecek olmasını *Uraz*, *Artık Âşık Ahmet zurnayı gümüşletmişti*,³⁵¹ ifadesiyle anlatarak onun bundan sonra çok değerli bir âşık olacağını belirtir.

Hikâyenin önemli unsurlarından biri de *Nevruz'dur*. *Emrah*, bir nevruz sabahında ilk defa *Selvi*'yi görür. Bu karşılaşma hiç beklenmedik bir yerde ve zamanda gerçekleşir. Yer *Miroğlu Ahmet*'in konağı, zaman da baharın başlangıcı olan *nevruz'dur*.

Şah Abbas'ın ailevi durumu da bir başka geleneğin örneğidir: *Çok eşli evlilik*. *Şah*'in dört eşi vardır. *Selvi* ile evlenirse beşinci eşi olacaktır.

Eserde halk edebiyatı ürününe oldukça fazla yer verilmiştir. Bunlardan bazıları standart Türkiye Türkçesindeki şekliyle değil bazı değişikliklerle kullanılır. Bunun sebebinin eserin *Azerbaycan* Türkçesi ile aktarılmış olmasından kaynaklandığını

³⁵¹ Uraz, age. s. 11.

düşünmekteyiz. Bu unsurlardan bazıları şöyledir: “Başında kuyruklu yıldız parlamak, akli yok yere yağmaya vermek, zurnayı gümüşletmek, tez bulmak tez yitirmek, başına pathican turşusu komak, yiğit bin yaşar fırsat bir düşer, hak söze nahak, nahak söze hak denmez, nisan yağmuru gibi, haddeden çekmek (geçirmek), kadere engel olacak perde yoktur, kulak tutmamak (asmamak), kendi eşen kendi düşer, akran ile konuşmayan adamın sesi havadan gelir, ağzı kanlı olmak, büyük kapıdan kimseye mazarrat gelmez, dağ tilkisi fent bilmez, kişi refikinden azar.

Eser, bir halk hikâyesi olduğundan en önemli müzik aleti de bağlamadır. Eserin hemen hemen her kısmında bağlamalarına eşlik eden şiirlerle âşıklar görülür. *Emrah*’ın babası âşık olmasına rağmen *Emrah*’ın böyle bir yeteneği ve merakı olmaz. Babasının yanında *Miroğlu Ahmet*’in bağlamasının tellerini kıran *Emrah*, *bâdeye* kavuştuktan sonra saz çalmayı da ilhamen öğrenmiş olur. Pîr dolusu *bâdeyi* içtikten sonra şiirleri ve sazının karşısında kimse tutunamaz. Bunlara babası da dâhildir. *Emrah*, babasını *Miroğlu Ahmet*’in karşısında *mat* eder. *Lezgi Ahmet* ve *Âşık Abbas*’ın, karşısında tutunamamasının sebebi de budur.

Eserin adı dâhil olmak üzere birçok farklı adla karşılaşılmaktadır. Farklı yazarlar tarafından kaleme alınan bu hikâyenin adı *Emrah ile Selvi* veya *Emrah ile Selvihan* olarak geçerken Uraz, eserin baş kısmına *Hakikî* ve *Ercişli* ibarelerini de yerleştirir. Bundaki maksat *Erzurumlu Emrah* ile karıştırılarak birçok şiirinin *Erzurumlu Emrah*’a aitmiş gibi gösterilmesinin önüne geçmektir. Yakın bir zamana kadar *Ercişli Emrah* ile *Erzurumlu Emrah*’ın şiirleri bir bütün olarak aktarılırdı. Uraz da yaptığı çalışmalardan ve diğer folklor araştırmacılarının eserlerinden elde ettiği bilgilerle *Erzurumlu Emrah*’tan başka bir *Emrah* daha olduğunu tespit eder ve bu tespit üzerine bu hikâyeyi derler. Bilgi kirliliğinden kaynaklanan yanlış anlaşılmanın da önüne geçmek adına eserin adını *Hakiki Ercişli Emrah ile Selvi* olarak belirler.

Eserde geçen birçok isim *Ercişli Emrah* zamanında yaşamış gerçek şahsiyetlerdir. *Şah Abbas*, *Lezgi Ahmet*, *Miroğlu Ahmet* ve babası *Âşık Ahmet* bunlardan birkaçıdır.

Adlar konusunda dikkat çeken diğer bir husus da isim benzerlikleridir. *Şah Abbas*’ın divan âşıklarının başı *Âşık Abbas*, *Miroğlu Ahmet*’in divan âşığı da *Âşık Ahmet*’tir.

HALK BİLİMİ DIŞINDAKİ ESERLERİ

3.3. Ders Kitabı Mahiyetindeki Eserleri

3.3.1. İstanbul İçin Şiirler

Eser 1953 yılında Türk Neşriyat Yurdu'nda basılmış ve tekrar basımı gerçekleşmemiştir. 153 sayfa hacimli eser 14 bölümden oluşur.

İstanbul'un fethinin 500. yılı münasebetiyle tertip edilen başka bir eser tespit edilmemiştir. Eserde İstanbul'un çeşitli semtleri, mevsimleri ve meşhur yapıtları üzerine yazılmış 101 adet şiir bulunur. Eserin bölümleri *Sultan Mehmed ve İstanbul, İstanbul, İlkbahar, Yaz, Sonbahar, Kış, Sadâbâd, Haliç, Adalar, Boğaz, Çamlıca, Anadolu Yakası, Üsküdar, Beşiktaş*. Her bölümün adının olduğu sayfada o yerle ilgili birer fotoğraf ve altında orayla alakalı bir beyit yer alır.

Uraz, kendisi bir şiir olan İstanbul hakkında yazılan şiirlerin doğal olarak fetihten sonraki yıllarda oluşturulduğunu söylerken İstanbul'un hemen her şeyi hakkında şiir yazıldığına dikkatleri çeker. Çeşme, türbe, hamam, kale, camileri, kışları, çiçekleri, bayramları vb. şiire konu olur. Uraz'a göre buna rağmen dünyanın gözü ve gönlünün takılı bulunduğu bu şehir üzerinde gereği kadar durulmuş denilemez.³⁵²

Divan edebiyatı devrinde; İstanbul, nesir yazılarında pek yer bulamaz. Nesirdeki yerini *Tanzimat ve Servet-i Fünûn* romanlarında kısmen almaya başlamıştır. Uraz'a göre son devrin genç şâirleri İstanbul'la fazla ilgilenerek toplum hayatını çeşitli yönleriyle daha realist bir görüşle şiirlerine yansıtırlar.³⁵³

Uraz, eserin ön sözü mahiyetindeki giriş kısmında birçok divan şâirine göre İstanbul'un tasvirini onların şiirleriyle aktardıktan sonra, *Taci Zâde Cafer Çelebi'nin* bahsettiği bahçelerin Osmanlıdaki tarihine değinir. *Kağıthane, Karaağaç, Boğaziçi, İstinye, Sarıyer, Adalar, Çamlıca, Kalamış, Salacık, Şemsipaşa* gibi semtlerdeki bahçelerin, şairlerin dilinden aktarıldığı mısralara örnekler verir. Uraz, 14 bölümde 70'e yakın şairin şiirine yer verir. Bu şiirlerin tamamı İstanbul üzerine yazılmış eşsiz örneklerdir.

³⁵² Murat Uraz, *500'üncü Fetih Yılı Dönümü Hatırası Olarak Hazırlanan: İstanbul İçin Şiirler*, Türk Neşriyat Yurdu, İstanbul 1953, 5.

³⁵³ (Uraz, age. s. 5)

3.3.2. Batı Edebiyatından Seçme Özetler

1962 yılında ilk ve tek basım İstanbul Yeni Şark Kütüphanesi Türk Neşriyat Yurdu'nda yapılmıştır.

Türk edebiyatı üzerine hazırlanan kitabın yabancı edebiyatçılar üzerine hazırlanmış şeklidir. 128 sayfa ve dört bölümden oluşan eserde Batıdaki ünlü edebiyatçıların eserlerinden örnekler ve özetlerine yer verilir.

3.3.3. Seçme Çocuk Şiirleri

Eserin tek basımı 1942 yılında Tefeyyüz Kitaphanesi'nde yapılır.

95 sayfalık eserde 34 şâirin şiirine yer verilir. Uraz, eserin iç kapağında bu eseri çocuklar için tertip ettiğini ancak kitap içinde daha büyüklerin, tahsili biraz daha ilerlemiş olanlara yönelik de şiirlerin yer aldığından bahseder. Eserdeki şiirler şâirlerin alfabetik sırasına göre yerleştirilmiştir. Tevfik Fikret, Mehmet Emin Yurdakul, Mehmet Akif Ersoy, Ziya Gökalp, Yaşar Nabi, Yusuf Ziya Ortaç, M. Fuat Köprülü bunlardan birkaçıdır.

3.3.4. XIII. Asırdan Sonra Avrupa Edip ve Şâirleri (Alfabe Tertibile)

Eserin ilk ve tek baskısı 1940 yılında İnkılap Kitabevi'nde yapılmıştır. Bu incelemede de bu baskısı dikkate alınmıştır.

Bir ön söz ve yabancı şahsiyetlerin alfabetik olarak sıralandığı 144 sayfalık biyografik sözlük niteliğinde bir eserdir. Ön sözde Uraz; kitabın, lise düzeyinde bilgisi bulunanların göz önünde bulundurularak oluşturulduğunu ve aktarılan şahsiyetlerin dünya edebiyatı sahasında tanınmış veya eserleri Türkçeye çevrilmiş kişiler olduğunu ifade eder.

İncelemesi yapılan bu eserin iç kapağında Trabzonlu bir başka edebiyatçı-yazar Aslan Pulathaneli'ye (kendi el yazısıyla) bu kitabı hatıra olarak verdiğini ifade eden, 10.VII.1977 tarihli ve imzalı bir not yer alır. Eserde Avrupalı iki yüz edip ve şâirin hayatı anlatılır.

3.3.5. Orta Okuma Kitaplarında Yazıları Bulunan Şâir ve Ediplerin Hayatı

Ortaokul ve liselere yönelik ders kitabı olarak hazırlanmış olan eserin 1939, 1940, 1945, 1952, 1953, 1956, 1957, 1958 ve 1960 yıllarında yapılan tüm baskıları İnkılap Kitabevi'ne aittir. Uraz, 1961'den itibaren eseri *Lise ve Ortaokul Kitaplarında Yazıları Bulunan Şâir ve Ediplerin Hayatı* adıyla yayımlamaya başlar. Bu adla 1961, 1965, 1968 ve 2007 yıllarında Okat Yayınevi'nde basılır.

Bu incelemede ilk adla basılanların 1952 yılı, sonraki adla basılanların 1965 yılı basımları dikkate alınmıştır.

Öncelikle *Orta Okuma Kitaplarında Yazıları Bulunan Şâir ve Ediplerin Hayatı* adıyla anılan eser iki bölüm ve 88 sayfadan oluşur. Birinci bölüm *Türk Şâir ve Edipleri*'ne ikinci bölüm *Avrupa Şâir ve Edipleri*'ne ayrılmıştır. Birinci bölümde 79 Türk, ikinci bölümde 42 Avrupalı şahsiyet, hayatları ve resimleri ile beraber aktarılır. Uraz, bu incelenen eserin ve yeni basılan her eserin *yeniden tadil ve ilâveler* yapılarak yayımlandığını belirtir.

Lise ve Ortaokul Kitaplarında Yazıları Bulunan Şâir ve Ediplerin Hayatı adıyla anılan baskıda öncelikle dikkati çeken resimlerin olmayışıdır. Bu baskılarda artık şâir ve ediplerin resimleri kaldırılır ve resimlerin yerine önemli görülen bazı şahsiyetlerin fotoğraflarına yer verilir. İkincisi de ilk kitaplarda olmayan ve *Açıklama* başlığını taşıyan kısımdır. Bu kısımda edebiyatla alakalı *bağ-ı irem*, *divân*, *Enderun Mektebi*, *fahriye*, *Hurufilik*, *post nişan* gibi bazı terimler ve edebiyatın dönemleri hakkında bilgiler verilir. Bu farklılıklar dışında aktarılan kişi sayısı da değişir. Türk edip ve şâirleri 161 kişi Batı'dakiler ise 69 olur. Bir farklılık da *Avrupa* yerine *Batı* ifadesinin kullanılmasıdır. Eserler arasındaki bir fark da şâir ve ediplerin bilgileri konusundadır. *Lise ve Ortaokul Kitaplarında Yazıları Bulunan Şâir ve Ediplerin Hayatı* adlı eserde aktarılan şahsiyetlerle diğer eserde aktarılanların çoğu aynı olmasına rağmen bunlar hakkında verilen bilgiler ve bu bilgileri aktarırken kullanılan üslup çok farklıdır. Ayrıca verilen bilgilerde ve kapsamda da farklılıklar vardır. Bir fark da yeni baskılara *Kerem ile Ashı Hikâyesi*'nin özetinin ilave edilmesidir. Kemalettin Kamu'nun biyografisinden hemen sonra bu hikâye özet olarak aktarılır.

3.3.6. Kadın Şâir ve Muharrirlerimiz (Resimli)

İlk baskısı 1940 yılında yapılan eserin 1941 yılına ait bir baskısı da bulunmaktadır. İki baskıda da Tefeyyüz Kitabevi İstanbul Numune Matbaası'nda basılmıştır. Bu incelemede 1941 yılı baskısı dikkate alınmıştır.

Eser 559 sayfa hacimli eser, iki bölüm ve bir ilaveden oluşmaktadır. İlk bölüm *Şâirler*'e ayrılmıştır. İkinci bölümde *Nâsirlere* üç başlıkta aktarılır: *Roman ve Hikâyeciler*, *Tiyatro Muharrirleri*, *Gazete Muharrirleri*.

Şâirler bölümünde 41 kadın şâir, *Divan Şâirleri (Tanzimat'tan Önce, Tanzimat'tan Sonra)*, *Eskiden Yeniye Geçiş Safhasında Bulunanlardan*, *Son Nesil* başlıklarıyla tasnif edilmiş; hayatları, şiirleriyle örneklendirilerek aktarılmıştır. Bu şâirlerden bir kısmının da fotoğraflarına yer verilmiştir. *Şâirler* bölümünün sonunda kadın şâirlerin genel olarak doğum yeri, tarihi, baba adı, kocasının adı, tahsili ve ölümünü gösteren bir tablo yer alır.

16 roman ve hikâyeci, 2 tiyatro muharriri, 17 gazete muharriri kadın şahsiyetle *Nâsirlere* kısmı da tamamlanır. Bu şahsiyetler tanıtılırken eserlerinden de örnek metinler aktarılır.

Eserde kadın şâirler ile alakalı bir tespit önemlidir. Uraz, eserin yazıldığı dönemlerde elde ettiği malumatlara göre ilk kadın şâirin *Amasyalı Zeynep* olduğunu ifade eder. Cemiyetin geri zihniyetinin bir tezahürü olarak kadınların tahsilinin hazmedilemediğini ifade eden Uraz, şâir olabilecek birçok kabiliyetli kadının bu dönemde yok olup gittiğini aktararak Divan edebiyatıyla tanınan yüzlerce erkek şâirinin olmasına rağmen Tanzimat'a kadar ancak 12 kadın şâirinin yetişmesini bu sebebe bağlar. Bu asırlarda kadın mukadderatının dar kavrayışlı, şuursuz ve ihtiraslı bir erkek otoritesi karşısında ezilmeye mahkûm olduğunu savunan Uraz, bu kadere boyun eğmeyenlerin de erkek zevkine ve hislerine bağlı kalarak dönemin hâkim şahsiyetlerine nazireler yazıp varlıklarını sürdürdüklerini ifade eder.³⁵⁴

Uraz'ın Divan edebiyatı devresinde yetişen kadın şâirlerin ortak bir özelliğinden bahseder. Bu şâir kadınların tamamına yakınının yüksek mevkideki memurların eşleri

³⁵⁴ Murat Uraz, *Kadın Şâir ve Muharrirlerimiz*, Tefeyyüz Kitapevi, İstanbul 1941, 3.

olduğunu ifade eden Uraz, çoğunun maddî yönden sıkıntı çekmediklerinden şiiri ve şâirliği vakt-i hüsn için tercih ettiklerini aktarır.³⁵⁵

Eserde dikkat çeken bir tespit de kadın imzasıyla şiirler yazan erkeklerin varlığıdır. Uraz, *Ahmet Rasim*'in *Leylâ Feride*, *Celâl Nuri*'nin *Afife Fikret*, *Vâ-Nü*'nün *Hadice Süreyya* adlarıyla şiirler yazdıklarına değinir.

Uraz, hüviyetleri ve yaşadıkları zamanlar pek belli olmayan bazı kadınlar tarafından; güfte ve besteleri kendilerine ait olmak üzere yapılmış şarkıların varlığından da söz eder. Bu kadınların, daha çok düğünlerde, eğlencelerde yer aldığını ve bir kısmının da *çengi* adıyla tanındığını ifade eder. Bunların yaptıkları şarkıların uzun yıllar halk arasında söylendiğini, halk ananesinde ve halk zevkinde yerleştiğini belirtir. Uraz, bahsi geçen otuza yakın kadını ve onların yazdığı şarkıları da *Türk şiirinin birer fersiz tezahürü addolunacağı için Kadın Şâirler* tasnifine dâhil etmeyip son kısımda *Bir İlave* başlığı altında aktarmayı uygun gördüğünü ifade eder.³⁵⁶

3.3.7. Roman Hülasaları

İlk ve tek baskısı 1945 yılına ait olan eser İstanbul Tefeyyüz Kitaphanesi'nde yayımlanmıştır.

Eserin dış kapağında *Son asrın Türk edebiyatı tarihine ait derslere yardımcı olmak üzere hulasa edilmiştir*, şeklinde bir açıklama yer alır. Buradan hareketle diğer okula yardımcı kitaplar serisinin devamı niteliğinde bir eser olduğu anlaşılır.

3.3.8. Divan Edebiyatı Nazım Şekilleri

İstanbul İnkılap Kitabevi'ne ait olan eserin 1940 yılından başka bir basımına rastlanmamıştır.

Dış kapağında *Lise derecesinde edebi kültür alacaklar için yazılmıştır*, yazmakta ve okul yardımcı kitabı olarak düzenlendiği söylenir. 59 sayfalık eser çeşitli aruz kalıpları ve şiir örnekleri ile nazım şekillerinin anlatıldığı bir ders kitabı mahiyetindeki kaynaklardandır.

³⁵⁵ Uraz, age. s. 4.

³⁵⁶ Uraz, age. s. 538.

3.3.9. Bağdatlı Ruhî: Hayatı, Şahsiyeti, Şiirlerinden Seçme Parçalar

İlk ve tek baskısı 1941 yılında *Tefeyyüz Kitaphanesi İstanbul Kültür Basımevi'nde* gerçekleşen eser 60 sayfa ve iki bölümden oluşur.

Uraz, bu eserinde *Bağdatlı Ahdî'nin* tezkiresinde geçen bilgilerden yararlanarak *Ruhî* hakkında bilgiler verir. Uraz'a göre *Ruhî* hakkında diğer tezkireler de hemen hemen aynı bilgileri verir. Bir tek *Faik Reşat'ın Tarih-i Edebiyat-ı Osmaniye*'sinde yazarın kendi mütalaalarını esere aktardığını söyler. Ruhî, şiire pek genç heves etmiştir. Buna da tasavvufa ve seyahate olan meylinde başka Bağdat'a gelen şüara ve dervişler ile görüşmesi sebep olmuştur. Uraz, şive-i beyanın, hemşerilerinden Habibî, Fuzulî, Sürurî'nin lehçesinden farklı olmasında Rumînijat³⁵⁷ olmasının büyük etkisi olduğunu ifade eder.³⁵⁸

Hayatının ve şahsiyetinin anlatıldığı ilk bölümden sonra *Ruhî*'ye ait şiirlerden örnekler aktarılır. *Sûr Kasidesi*'nden nesip bölümü, bir müseddes, bir terki-i bend, elli yedi de gazeli yer alır.

3.3.10. Mevlit ve İzahı

Eserin ilk ve tek baskısı 1955 yılında Türk Neşriyat yurdu tarafından yapılmıştır. Eser 143 sayfa ve iki bölümden oluşur. Birinci bölümden önce ön söz mahiyetinde kısa bir bilgilendirme yapılır. Burada Uraz, bu eserle gayesinin mevlitler üzerinde inceleme yapmaktan ziyade, Türk-İslam âleminin gönlünde yer tutan ve her zaman dinî vecd ve heyecan içinde okunan ve dinlenen mevlidin üçte ikisinden fazlasının sahibi olan Süleyman Çelebî'nin *Vesiletünneccat*'ını halktan okuyuculara daha etraflı anlatmak olduğunu belirtir.³⁵⁹

Kitabın ön kapağında Bursa Süleyman Çelebi Türbesi'nin fotoğrafı yer alır. İncelemede dikkate aldığımız eserin iç kapağında Uraz'ın el yazısı ve imzasıyla *Sayın hemşehrim aslan pulathaneliye hatıra 10.VII.1977* yazar.

Uraz, mevlide başlamadan önce Süleyman Çelebi gibi eserde yapılabilecek hatalar için baştan affını talep eder.

³⁵⁷ Anadolu.

³⁵⁸ Murat Uraz, *Bağdatlı Ruhî: Hayatı, Şahsiyeti, Şiirlerinden Seçme Parçalar*, Kültür Basımevi, İstanbul 1941, 4.

³⁵⁹ Murat Uraz, *Mevlit ve İzahı*, Türk Neşriyat Yurdu, İstanbul 1955, 3-4.

*Dahi her kime eriŝe bu kitap,
Kılmaya bize hatası için itâp.*

İlk bölümde *Süleyman Çelebi*'ye ait olan *Vesiletünnecat*'tan alınan mevlit, sonraki bölümde de bu mevlidin mısra mısra Türkçe karşılığı aktarılır. Bu mısralar Türkçeye aktarılırken açıklayıcı bilgilere yer verilmekte ayrıca dipnotlarla da bu bilgiler desteklenir. Bu kısımda dikkatleri çeken önemli bir husus vardır. Uraz, her mısraı Türkçeye aktarmanın yanında mısralarda geçen ifadelerin ayet ve hadislerle bağlantılarını kurarak Arap alfabesiyle esere bunları aktarır. Bu durum Uraz'ın Kur'an ve Hadis'e ne kadar vakıf olduğunu gösterir.

Mevlit, *Tevhit, Nur, Veladet, Nübüvvet, Mirac, Vefat* başlıklarıyla 416 beyitten oluşur. Ayrıca ek olarak *Fatimatüzzehra'nın Vefatı*'nın aktarıldığı bir kısım da yer alır.

Açıklama bölümlerinde Uraz, *Ahmet Cevdet Paşa*'nın basımı yapılmamış *Bakara Sûresi Tercüme ve Tefsiri*, *Ahmet Cevdet Paşa*'nın *Kur'an Tercümesi*, *Elmalılı Hamdi Yazır*'ın *Türkçe Tefsir*, *Ali Rıza Sağman*'in *Mevlit Nasıl Okunur*, *Agâh Sırrı Levend*'in *Divan Edebiyatından Mazmunlar*, *Mehmet Hamdi Erdem*'in *Esmâ'ül Hüsna Şerhi*, *Mevakib Tefsiri*³⁶⁰, *Kenzül Miftah*³⁶¹ yararlanmıştır.

İkinci bölümde Uraz, mevlidin izahını yaparken daha iyi anlaşılması için farklı şahsiyetlerin şiirlerine de yer verir. *Levhî, Tahir Nadi, Fuzûlî, İzzet Molla, Şebistan-i Yusufî, Sinan Ümmî (Kitabü'l Meâni), Yunus Emre, Nadirî, Nev'izâde Atâi İbrahim Gülşenî (Râzname), Sabit, Hâkanî* bu şâirlerdir.

Eserin sonlarında *Tarih Bilgileri* başlığı altında İslam tarihi hakkında bilgileri paylaşan Uraz, *Zemzem Hacer ve İsmail Hakkında* başlığıyla manzum eserleri aktarır. Bu kısımdaki şiirler *Emin Bülent*'ten alınmıştır. Eserin sonunda mevlitte geçen kelimelerin alfabetik düzende bir sözlüğü de yer alır.

³⁶⁰ Hüseyin bin Ali el-Vâiz el-Kâşifi'ye ait *el-Mevahibü'l-Âliyye* adlı tefsirin, Osmanlı ulemâsından İsmail Ferruh Efendi tarafından *Mevakib* adıyla genişletilerek tercüme edilmiş şeklidir. (URL 8)

³⁶¹ Şeyh Mehmed Hayyat Vehbi Erzincânî (Terzi Baba)'ye ait manzum bir eserdir. (Ahmet Çelik, Orhan Aktepe, "Miftahu'l-Kenz Bağlamında Terzi Baba'nın İtikadî Görüşleri ve Yöntemi", *Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, IX– II: 141 -152, 2016.)

3.3.11. Türk Edip ve Şâirleri

İlk baskısı 1939 yılında İstanbul Tefeyyüz Kitaphanesi'nde çıkan eser 1940, 1950 yıllarında yine Tefeyyüz Kitaphanesi'nde yayımlanmıştır. Bu incelemede 1939 yılı basımı dikkate alınmıştır.

Eser dört ciltlik biyografik bir eserdir. Alfabetik sıraya göre dizilen şahsiyetler 124 sayfalık ilk ciltte “H” harfine kadar sıralanmıştır. İkinci cilt “H”den “N”ye kadar sıralanmıştır ve 151 sayfadır. Üçüncü cilt “O”dan “Ş”ye kadar sıralanmıştır. 120 sayfadır. Dördüncü cilt “T”den “Z”ye kadar sıralanmıştır ve 157 sayfadır.

Ön sözde Uraz, lisan, edebiyat ve gazetecilikle meşgul Türk şâir, muharrir ve sanatkârlarından kısaca bahsettiğini aktarır eseri oluştururken tezkireler, edebiyat tarihleri ve bu sahadaki diğer kitaplardan yararlandığını ifade eder. Eserin asıl oluşturulma gayesini orta ve lise tahsili derecesinde bulunanlara yardımcı olmak olarak aktarır.

Birinci ciltte 208, ikinci ciltte 310, üçüncü ciltte 218, dördüncü ciltte 147 şahsiyetin hayatı aktarılmaktadır.

Dördüncü ciltte sayfa 33'te “U” maddesinde Uraz da yer alır. Uraz'ı bu kitaba ekleyen, kitabın tab ve tashih işine nezaret eden *Mithat Sadullah Sander*'dir. Bu maddeyi olduğu gibi aktarıyoruz:

“Uraz: (Murad). 1893 senesinde³⁶² Trabzon'da doğmuştur. Babasının adı 'Hurşit Bey'dir. İlk ve orta tahsilini orada yaptıktan sonra İstanbul Darülfünunu Edebiyat Şubesinden mezun olmuştur. O zamandan beri maarif mesleğinde çalışmış, lise müdürlüğünde ve edebiyat muallimliklerinde bulunduğu gibi şimdi de İstanbul Kız Muallim Mektebi Edebiyat öğretmenidir. Senelerden beri edebî tetkikat ve tettebbüatta bulunarak zengin bir kültüre sahip olan Murad Uraz, mümtaz bir edebiyat muallimi olmakla beraber, aynı zamanda vazih ve samimi üslûp ile tanınmış değerli bir muharrirdir. Bilhassa edebiyat tarihimize biyografiye ve halk edebiyatına ait eserleriyle millî kütüphanemize cidden büyük hizmetlerde bulunmuştur ve bulunmaktadır. Matbu

³⁶² Resmi bir kayıt olan nüfus bilgilerindeki ve mezar kütük defterindeki doğum tarihi 1892 olmasına rağmen, hem bu kaynakta hem İzzet Günâğ Karaoğlu'nun makalesinde hem de TFA'nın kayıtlarında doğum tarihi farklı olarak gösterilmektedir. Buradan çıkarılacak sonuç şudur: Eski kayıtlarda yaş büyütme, bazı resmi işlemleri rahat yürütmek adına yapılan bir işlemdir. Uraz'da böyle bir yol izlenip yaş büyütülmüş olabilir.

eserlerinden *Halk Edebiyatı, Türk Adları, Edebiyat ve Edebiyat Tarihi Hülâsası; 'Kunt Ozan imzasıyla Yahya Kemal, Ahmet Haşım, Tevfik Fikret, Abdülhak Hâmit', Edebiyat antolojisi (Altı cilt) Manon Lesko'nun tercümesi, Reşat Nuri, Aka Gündüz, Hasan Âli Yücel, Esat Mahmut, Bâki, Nedim, Şinasi, Namık Kemal, Muallim Naci, Ekrem Bey, Şâir ve Ediplerin Hayatı, Halk Hikâyeleri: 'Emrah, Sümmanî, Seyranî, Karacaoğlan', Türk Edip ve Şâirleri (Altı cilt).*

Bunlardan başka gazete ve mecmualarda bazı hikâyeleri ve edebî mevzular üzerinde yazıları intişar etmiş olduğu gibi henüz basılmakta olan bazı eserleri daha vardır."³⁶³

Ayrıca Uraz, "Zeyl" başlığı altında 128 kişiyi de esere dâhil eder. Birinci ciltten itibaren yazılmaya başlanırken eski ve yenilerden edebiyatla tahrir âleminde değerli bazı şahsiyetlerin henüz öğrenilmeyen tarafları olduğu için, bunların ilk planda yer almadığını, noksanı olanların dördüncü cilt bitinceye kadar tamamlanarak *zeyl* halinde bu cilde ilavesine o zaman karar verildiğini aktarır.³⁶⁴

Eserde bu ilave ile beraber binin üzerinde şahsiyetin hayatı hakkında bilgiler yer alır. Uraz, eserde kişi adlarını soyadları ya da eski aile unvanlarını dikkate alarak tasnif eder.

3.3.12. Edebiyat Antolojisi (6 cilt)

Eserin ilk basımı İstanbul Semih Lütfi Erciyas Sühulet Kitabevi'nde 1938 yılında yapılmıştır. Sonraki basımları 1939, 1940 yıllarındadır ve aynı kitapevine aittir. Bu incelemede 1938 yılı basımları esas alınmıştır.

Uraz, *Vefa Lisesi Edebiyat Öğretmeni* kimliğiyle bu eseri oluşturur. Birinci cilt *Serveti Fünun Zümresi / Şâirler ve Romancılar* başlığını taşır ve 167 sayfadır. Bu başlıkta 14 şahsiyet tanıtılır ve onlara ait eserlerden örnek metinler aktarılır.

İkinci cilt *Fecriâti Şâir ve Romancıları / Servet-i Fünun'a Zeyil* başlığını taşır ve 147 sayfadır. Bu başlıkta 13 şahsiyet tanıtılarak eserlerinden örnekler verilir.

³⁶³ Murad Uraz, (1939). *Türk Edip ve Şâirleri*, Tefeyyüz Kitaphanesi, İstanbul 1939, Cilt: 4, s. 33.

³⁶⁴ (Uraz, age. s. 93)

Üçüncü cilt *1908-1923 Arasında Yetişen Şâirlerimiz ve 1913 Büyük Harbden Beri Yetişen Şâirlerimiz* adlarıyla basılır. 128 sayfadır. 15 şahsiyetin tanıtımı yapılır ve eser örnekleri verilir.

Dördüncü cilt *1908-1923 Arasında Yetişen Nasirlerimiz* başlığını taşır ve 240 sayfadır. 21 şahsiyet tanıtılarak eserlerinden örnekler verilmiştir.

Beşinci cilt diğer ciltlerden biraz farklı hazırlanır. *1923'ten Sonra Yetişen Şâirlerimizden* başlığını taşıyan birinci bölüm ve *Seçme Şiirler* başlığıyla ikinci bölüm yer alır. 103 sayfadır. 32 şahsiyet tanıtılarak hem bu bölümde hem de ikinci bölümde şiirlerinden örnekler verilir.

Altıncı cilt *1923'ten Sonra Yetişen Edip ve Şâirlerimizden* başlığıyla oluşturulan bu son cilt 115 sayfadır. 20 şahsiyet tanıtılarak eserlerinden örnekler verilir.

3.3.13. Türk Edebiyatından Seçme Özetler

1962 yılında ilk ve tek basım İstanbul Yeni Şark Kütüphanesi Türk Neşriyat Yurdu'nda yapılmıştır.

125 sayfa ve dört bölümden oluşan eserde her bölümde Türk edebiyatçılarına ait bir yazı türünün örnek metinlerine yer verilmiştir.

3.3.14. Homeros ve İliada (İlias) – Odysseia

İlk baskısı 1955 yılında gerçekleşen eserin 1956 yılıyla beraber basıldığı yer Türk Neşriyat Yurdu'dur. Bu incelemede 1955 yılı basımı dikkate alınmıştır.

Lise Batı Edebiyatı derslerine yardımcı olarak tertip edilmiştir, şeklinde bir açıklama bulunan kapağından bu eserin ve bundan sonra incelenecek olan eserlerin okula yardımcı eserler sınıfından olduğu anlaşılır. Bu serinin ilk eseridir. 30 sayfalık eserin İliada ve Odysseia olmak üzere iki bölümü bulunur. Bu bölümlerden önce Homeros ve bu destan hakkında birtakım bilgilere yer verilir. En sonda destandaki kahramanların anlatıldığı bir açıklama kısmı yer alır.

Okula yardımcı eserler serisinin devamında sırayla, *Sophokles ve Kral Oidipus – Antigone, Euripides ve İphigeneia – Elektra, Virgilius ve Seneca, Dante ve Petrarca* son olarak da *Cervantes ve Donkişot* adlı monografik eserler yer alır.

3.3.15. Sophokles ve Kral Oidipus – Antigone

İlk baskısı 1955 yılında Türk Neşriyat Yurdu'nda gerçekleşen eserin ikinci baskısı yine aynı yayınevinde 1956'da yayımlanır. Bu incelemede 1955 yılı basımı dikkate alınmıştır.

Lise Batı Edebiyatı derslerine yardımcı ders kitaplarının ikincisidir. Sophokles'in hayatını ve eserlerini aktaran monografik bir eserdir. 16 sayfalık eser Kral Oidipus ve Antigone olarak iki bölümden oluşur. Bölümlerin sonunda Kral Oidipus ve Antigone'da geçen kahramanların açıklamasının yapıldığı bir kısım bulunur.

3.3.16. Euripides ve İphigeneia – Elektra

İlk baskısı 1955 yılına ve Türk Neşriyat Yurdu'na ait olan eserin ikinci baskısı 1956 yılında ve aynı yayınevinde yayımlanır. Liselere yardımcı kitap serisinin üçüncüsüdür. Bu incelemede 1955 yılı baskısı dikkate alınmıştır.

Lise Batı Edebiyatı derslerine yardımcı ders kitaplarının üçüncüsüdür. 16 sayfalık eser içinde Euripides'in hayatı ve eserinin bir bölümünün çevirisi yer alır. Son kısımda eserde geçen bazı kelime ve karakterler hakkında açıklayıcı bilgiler yer alır.

3.3.17. Virgilius ve Seneca

İlk baskısı 1955 yılına ikinci baskısı 1956 yılına aittir. İki baskıda Türk Neşriyat Yurdu'na aittir. Bu incelemede 1955 yılı baskısı dikkate alınmıştır.

Lise Batı Edebiyatı derslerine yardımcı ders kitaplarının dördüncüsüdür. Eserin baş kısmında Latin edebiyatının anlatıldığı küçük bir ön söz yer alır. Daha sonra Virgilius ve Seneca'nın hayatlarından, çevirisi yapılmış eserlerinden örnekler verilmiştir. 19 sayfalık eserin son kısmında diğer eserlerde olduğu gibi açıklamalar yer alır.

3.3.18. Dante ve Petrarca

Eserin ilk basımı 1955 yılında Türk Neşriyat Yurdu'nda gerçekleşmiştir. Bundan sonra 1956 ve 1970 yıllarında basımı gerçekleşen eserin bu basımları da aynı yayınevine aittir. Bu incelemede 1955 yılına ait basımı dikkate alınmıştır.

Lise Batı Edebiyatı derslerine yardımcı ders kitaplarının beşincisidir. Eserin başında İtalyan edebiyatı hakkında küçük bir ön söze yer verilir. 19 sayfalık eser iki bölümden oluşur. İlk bölümde İtalyan şâir *Dante*, ikinci bölümde yine İtalyan şâir

Francesco Petrarca'nın hayatlarıyla birlikte eserleri hakkında bilgi verilir. Ayrıca bu şâirlere ait önemli eserlerden birkaç çeviri örneğe de yer verilir.

3.3.19. Cervantes ve Don Kişot

1955 ve 1956 yıllarında baskısı yapılan eserin yayınevi Türk Neşriyat Yurdu'dur.

Lise Batı Edebiyatı derslerine yardımcı ders kitaplarının altıncı ve son eseridir. Bu incelemede 1955 yılı baskısı dikkate alınmıştır.

15 sayfalık eserin baş kısmında İspanyol edebiyatı hakkında kısa bir ön söz yer alır. Daha sonra Cervantes'in tanıtıldığı ve eserlerinin aktarıldığı birinci bölümün ardından çevirisi yapılmış Don Kişot eserinden bir parçanın aktarıldığı ikinci bölüm yer alır. Diğer serilerden farklı olarak son kısımda açıklamalar yapılmamıştır.

3.4. Çeviri Eserleri

3.4.1. Manon Lesko

Eserin 1938 yılından başka bir baskısına rastlanmamıştır. İstanbul Sühulet Kitabevi'nde yayımlanan eser Fransız yazar Abbe Prevost'un bir romanıdır. Eserin Türkçeye ilk defa çevirisi 1899-1900 yıllarında Hasan Bedreddin tarafından yapılır. 1923 yılında Mahmud Şevket ikinci defa Türkçeye çevirir. Bu iki çeviri Osmanlıca olarak yapılır. Uraz'ın çevirisi 180 sayfadır.

3.4.2 Zamanın Kısa Tarihi: Büyük Patlamadan Kara Deliklere

İlk baskısı 1942 yılında İstanbul Milliyet Yayınevi'nde yayımlanan eserin daha sonra 1988, 1989, 1990, 1991, 1992, 2001, 2002, 2007 yıllarında tekrar basımları yapılır. Sonraki basımlarında da yayınevi aynıdır.

Stephen W. Hawking'in orijinal adı *A Brief History of Time* olan eserinden, Mehmet Murat Uraz ve Sabit Say tarafından Türkçeye çevrilen 198 sayfalık bir eserdir. Eserde uzay bilimi ile ilgili kavramlar, bu konuda meraklı olan okuyuculara aktarılır.

3.4.3. Peçevî Tarihi

Eser *İbrahim Peçevî*'ye³⁶⁵ ait olan *Peçevi Tarihi'nin Osmanlıcadan sadeleştirilmesiyle oluşturulmuştur*. 1968 yılında 1. cilt, 1969 yılında ise 2. cilt İstanbul Neşriyat Yurdu Yeni Şark Maarif Kütüphanesi'nde basılmıştır. 1. cilt 268 sayfa, 2. cilt 544 sayfadır.

Peçevî Tarihi'nin orijinal metninin ilk baskısı 1281/1864 yılında *Matbaa-yı Âmire*'de yapılmıştır. Daha sonra 1283/1866 ve 1340/1921 yıllarında diğer baskıları yapılmıştır.

Peçevî Tarihi'nin ilk sadeleştirilmiş metni 1968-69 yıllarında Mehmet Murat Uraz tarafından hazırlanmıştır. Uraz'dan sonra 1970'li yıllardan itibaren araştırmalar yapılmış, gerek yüksek lisans tezlerinde gerekse akademik çalışmalarda bu eser incelenmiştir.³⁶⁶ Bu çalışmalardan birini de *Prof. Dr. Bekir Sıtkı Baykal* 1981-83 yıllarında eseri iki cilt halinde sadeleştirerek yapmıştır.

Eserin kapak kısmında *İbrahim Peçevî*³⁶⁷ hakkındaki biyografinin ve ikinci ciltteki bazı açıklamaların Uraz tarafından yapıldığı ifade edilir. İlk ciltte Uraz, *Peçevî*'yi anlattıktan sonra *Kanunî Süleyman*'ın tahta çıktığı 1520'den başlayıp 1575 yılında *II. Selim*'in yeni tamir ettirilmiş hamamı içinde *arzu-yı halvet* ile neşe ve ihtiras içinde koşarken mermerler üzerine düşerek ölmesi ve günahsız olarak beş şehzâdenin öldürülmesiyle sona erer.

İkinci cilt de *III. Murat*'ın 1575 yılında tahta çıkışı ile başlayıp *IV. Murat*'ın ölümü ile 1639 yılında sona erer. Bu ciltte *III. Murat*, *III. Mehmet*, *I. Ahmet*, *I. Mustafa*, *II. Osman*, tekrar *I. Mustafa* ve *IV. Murat* dönemlerinden bahsedilir.

³⁶⁵ 982'de (1574) Macaristan'ın Pécs şehrinde doğar. Peçûyî, Peçuyulu ve Peçevî lakaplarıyla tanınmasının nedeni budur. Modern Osmanlı tarih yazıcılığında genellikle Peçevî unvanıyla anılır. Akrabası olan Lala Mehmed Paşa'nın emrinde kâtip olarak çalışır ayrıca kale muhafız kuvvetlerinin sayımını, paralı askerlerin defterlerini hazırlayıp cizyenin toplanması işlerini de yürütür. Vefat tarihi tam olarak bilinmemekle birlikte Hanifzâde Ahmed Tâhir'i ve Kâtib Çelebi'yi takip eden araştırmacılar ölüm yılını 1061 (1651) diye bildirirler. 1059 (1649) olarak aktaranlar da vardır. (*TDV İslam Ansiklopedisi*, Cilt: 34. 216-218, İstanbul 2007.)

³⁶⁶ Mustafa Arslan, 1978'de lisans tezi olarak bir çalışma hazırlar. 2004 yılında Filiz Çakıllı, 2005 yılında Hamdi Şimşek, Aysel Yılmaz, Bihter Gürışık ve Mustafa Özbal, 2008 yılında da Kadir Akıllı *Peçevî Tarihi*'nin farklı yönleri üzerine yüksek lisans tezi olarak birer çalışma hazırlamıştır. (YÖK Ulusal Tez Merkezi)

³⁶⁷ Uraz, eserin birinci cildinde *İbrahim Peçevî*'nin Macaristan'ın "*Peç*" şehrinde doğduğunu söylemektedir. Uraz'a göre bu şehirde beş kilise bulunduğu için Türkler buraya bu adı verir. "*Peç*"in ise "beş" sayısından bozma olduğunu ifade eder.

Uraz'a göre Osmanlı tarihçileri arasında, yabancı tarihçilerden ilk tercüme yapan müverrih *Peçevî*'dir. Macarcaya hâkim olması nedeniyle Macar ve batılı tarihçilerin eserlerinden çeviriler yaparak Osmanlı tarihini kaleme almıştır.

Uraz, onun bu eserde kullandığı dilin sade oluşunda çok açık bir bilinç yattığını ifade eder. Realiteleri, tarafsız ve korkmadan açık açık yazdığını, bu cesaretinin yanında nezaketi de elden bırakmadığını belirtir.

3.5. Monografik Eserleri

Mehmet Murat Uraz'a ait incelemelerini yaptığımız bu eserler dışında monografik tarzda oluşturulmuş, lise ve ortaokul ders kitaplarına ilave, yardımcı ders kitabı olarak hazırladığı birçok eser vardır. Bunlardan haklarında monografi yazdığını tespit edebildiğimiz şahsiyetler şunlardır:

Hasan Ali Yücel, Rağıp Paşa, Ahmet Vefik Paşa, Nabi, Namık Kemal, Reşat Nuri, Cenap Şehabettin, Nedim, Muallim Naci, Tevfik Fikret, Şeyhül İslam Yahya, Ziya Paşa, Ahmet Haşim, Aka Gündüz, Sadri Ertem, Bağdatlı Ruhi, Esad Mahmut Karakurt, Şinasi, Recaizade Ekrem, Baki, Ahmet Mithat, Abdülhak Hamit, Yahya Kemal.

Uraz'ın bu basılan eserleri dışında, 15 koldan oluşan *Köroğlu* hikâyesi ve *Âşık Kurbanî* hikâyesi de basılacağı söylenmesine rağmen henüz basılmış bir numunesine rastlanmayan, hazırlık aşamasında kalan eserleridir.

MAKALELERİNİN İNCELENMESİ

3.6. Halk Bilimiyle İlgili Makaleleri

3.6.1. “Trabzon’da Saz Şâirleri 1-2”

Saz şairliği ve âşıklık geleneği üzerine bilgiler aktarılan bir yazıdır. Makalenin ikinci kısmında Trabzonlu saz şâirleri ve belli bir dönem Trabzon’da yaşamış başka memleketli âşıkların hayatı ve şiiirleri örneklendirilmiştir.³⁶⁸

³⁶⁸ Bu makalelerin birincisi özet halinde ikincisi de latin harflerine çevrilerek çalışmamızın sonuç kısmından önce aktarılmıştır.

3.6.2. “Erzurum’da Türk Belgilerinin Yapılış Yöntemleri ve Değerleri”

Erzurum’un tarihi eserlerindeki sanatlı çalışmaların üzerine işlenen figürlerin, süslemelerin yapılış şeklini anlatan bir yazıdır. Yazıda dönemlere damga vuran ve yapıldığı dönemi yansıtan Türk figürleri aktarılmıştır.

3.6.3. “Mimari Vasıfları Bakımından Erzurum’daki Eski Eserler”

Saltuklu, Selçuklu ve İlhanlılar döneminde Erzurum’a yapılan eserlerin aktarıldığı bir yazıdır. Bu eserlerin hangi üslupla ve hangi malzemeler kullanılarak yapıldığını aktarır.

3.6.4. “Milli Rakıslarımızdan: Karadeniz Horonları ve Türküleri”

Karadeniz halk oyunlarını, yöresel kıyafetlerini, halkın kullandığı araç-gereçleri ve türkülerini örneklerle aktaran bir yazıdır.

3.6.5. “Halk Şâirlerine Göre Bâde”

Halk şâirleri ve divan şâirlerinin bâdeye bakış açısı, halk hikâyesi ve şiirlerinde âşıkların bâdeyi içme şekilleri aktarılmış ve bâdenin bazı gözüaçık şâirlerce suiistimal edildiğini aktaran bir yazıdır. Uraz, yazının son kısmında bâde hikâyelerin terkip edip kendilerine yeni bir hikâye oluşturarak bâde içen âşık gibi kendilerini tanıtan sahtekârların çok tutunamadığını ve çabucak söndüklerini aktarır.

3.6.6. “Erzurum Rakısları”

Erzurum halk oyunlarının ve bu oyunların türkülerinin aktarıldığı bir yazıdır.

3.6.7. “Menazirü’l Evalim’de Erzurum”

Menazirü’l Evalim’in yazarı Mehmet Âşık’ın Erzurum’un adı, kışığı, yakacakları, kaplıcaları, kaleleri, binaları üzerine bilgiler veren eserinin bir tanıtıldığı yazıdır.

3.6.8. “Kadınların Giyim Eşyaları ve Süsleri”

Yöresel olarak kadınların giyim eşyalarının ve süslenme usullerinin anlatıldığı bir yazıdır.

3.6.9. “Halk Şiirinde Muamma”

Âşıklık geleneğinin önemli bir unsuru olan muammanın usul ve uygulama şekillerinden bahsedip bunların örneklendiği bir yazıdır.

3.6.10. “Türk Edebiyatında Mizah ve Hicve Toplu Bakış”

Halk edebiyatında ve divan edebiyatında esprinin mahiyeti ve kullanım şekilleri üzerine hazırlanmış bir yazıdır.

3.6.11. “Halk Edebiyatında Saz ve Âşık”

Âşıklık geleneğinde sazın yeri ve önemi üzerine aktarılan bir yazıdır.

3.6.12. “Garip ve Gurbet”

Âşıklık geleneğinin bir parçası olan gurbete çıkma âdetinin halk hikâyelerinden örneklerle aktarıldığı bir yazıdır.

3.6.13. “Halk Hikâyelerinde Köşeler ve Keller”

Halk hikâyelerinden örneklerle tip tahlillerinin yapıldığı, köşe ve kellerin tasnif edildiği bir yazıdır.

3.6.14. “Erzurum’da Basılan Türk Paraları”

Erzurum’da basılan ilk Türk parasından başlayıp sonraki dönemlere kadar devam eden Türk paralarının Erzurum’u ilgilendiren kısımlarının anlatıldığı bir yazıdır.

3.6.15. “Trabzon Tarihi Notlarından: Trabzon’da Kültür Hayatı”

Trabzon’da ilk matbaa, ilk medrese, kütüphane, fotoğrafçılık, okul, salname konularının aktarıldığı bir yazıdır.

3.6.16. “Eski Türk Destanları, Halk Şiiri ve Hikâyelerinde Kuşlar-1-2”

Kuşların hikâyelerdeki rolünün, mitik özelliklerinin anlatıldığı bir yazıdır. Yazıda yaklaşık yirmi kuş hakkında ayrıntılı bilgiler verilir.

3.6.17. “Doğu Anadolu Hikâyeleri Varyantlarına Göre: Köroğlu’nun Türeyişi ve Kayboluşu”

Halk hikâyelerinde önemli bir yeri olan *Köroğlu*’nun *Âşık Mıkdat*’ın anlatımıyla aktarıldığı bir yazıdır.

3.6.18. “İslâm Kültüründe Türk Folklorunda Çiçekler 1-2”.

Çiçeklerin kutsal ve geleneksel özelliklerinin aktarıldığı bir yazıdır. Gül, lale, karanfil, sümbül, zanbak, buhur-u Meryem, sarı çiçek, var git çiçeği bunlardan birkaçıdır.

3.6.19. “Halk Hikâye ve Şiirlerinde: Gam Yüğü, Çile Bohçası, Gönül Dili”

Âşıkların haberleşme şekillerinin anlatıldığı bir yazıdır. Âşığın sevdiğine ulaştıramadığı, bu yüzden kendine dert ettiği mektuptan bahseden bir yazıdır.

3.6.20. “Halk Hikâye ve Şiirlerinde Dağlar”.

Âşığın, sevdiğine kavuşmasının önündeki engelleri temsil eden dağın mitoloji halk hikâyerin ve efsanelerdeki yerinin anlatıldığı bir yazıdır.

3.6.21. “Cönkler ve Sefineler”

Halk şairlerinin şiirlerinin tezkirelerde yer almadığı dönemlerde şairlerin şiirlerini muhafaza ettiği yerleri aktaran bir yazıdır.

3.6.22. “Çiçeklere Şiirlerle Verilen Adlar ve Eski Çiçek Kitapları”

Yeni yetiştirilen ve henüz ismi konmayan çiçeklerin dönemin yetkin ve saygın kişileri tarafından şiirlerle ada kavuşturulduğunu örneklerle aktaran bir yazıdır. Özellikle *Lale Devri* şairlerinin başvurduğu bir uygulama olduğu anlatılır.

3.6.23. “Halk Hikâyelerinde ve Şiirlerinde Kızlar”

Kızların hikâye ve şiirlerin hayat kaynağı olduğundan, bunların hikâye ve şiirlerdeki rolünden bahseden bir yazıdır.

3.6.24. “Halk Hikâyelerinin Kaynakları: Hüsrev ve Şirin - Ferhat ve Şirin Hikâyeleri”

Bu iki hikâyenin anlatılış yerleri ve varyantları üzerinde durulan bir yazıdır. Avam ve havas tabasının kendine göre bu hikâyeleri uyarladığından havasın Hüsrev ve Şirin adını avamın ise Ferhat ve Şirin adını benimsediğini aktaran bir yazıdır.

3.6.25. “Halk Şiiri ve Gelenekler: Saz Şâirlerinde Meydan Edilme ve Sohbetler”

Âşıklık geleneğinde sazla beraber iki âşığın özellikle kahvehanelerde atışmalarına sahne olan bir uygulamayı aktaran yazıdır.

3.6.26. “Hıdırellez ve Hızır ile İlyas”

Hıdırellez’in anlamına, Hızır ile İlyas’ın tanıtımına, bunların halk arasındaki kullanımına ve halk edebiyatındaki yerine denilen bir yazıdır.

3.6.27. “Türk Mitolojisinde ve Folklorunda: Atlar”

Türkler için atın ehemmiyeti ve atın halk kültüründeki yerinin anlatıldığı bir yazıdır.

3.6.28. “Türk Destanları”

Destan kelimesinin etimolojik özelliklerinin aktarıldığı ve Türk destanlarının örneklendiği bir yazıdır.

3.6.29. “Aydınlar Edebiyatı Halk Edebiyatı”

Trabzon’un yetiştirdiği şâirlerini ve bunların avam veya havas olarak tasnif edildiğini aktaran bir yazıdır.

3.6.30. “Halk Hikâyecileri ve Hikâyeleri: Kıssahanlar, Şettahlar, Meddahlar”

Halk tiyatroculuğu üzerinde ayrıntılı bilgilerin verildiği ve halk hikâyecilerine verilen adların neler olduğunun aktarıldığı bir yazıdır.

3.7. Halk Bilimi Dışındaki Makaleleri

3.7.1. “Ziver”

Hemşerisi, arkadaşı *Mektupçuluk Başkâtibi Ziver Efendi*’yi anlattığı biyografik bir yazıdır.

3.7.2. “Türk Saltanatı”

Osmanlıdan Cumhuriyet’e kadar yaşanan hükümdarlıkları anlattığı bir yazıdır.

3.7.3. “Trabzon’da Ecnebi Salahiyetleri”

Cumhuriyet dönemine kadar Trabzon’da hüküm süren yabancı işgalcilerin anlatıldığı bir yazıdır.

3.7.4. “İstiklal Marşı Münasebetiyle 1-2”

Mehmet Âkif Ersoy’un hazırladığı ve mecliste Millî Marş olarak kabul edilen *İstiklâl Marşı*’nın kabulü üzerine Uraz ile *Mehmed Edip* adında bir başka edebiyatçı arasında geçen yazışmaları içerir. Yazıda *Mehmed Edip Bey* kabul edilen marşı eksikleri açısından eleştirmekte, Uraz da bu eleştirilere cevap vermektedir.

3.7.5. “Gülbahar Sultan”

Trabzon’da da valilik yapmış olan Yavuz Sultan Selim’in annesi *Gülbahar Sultan*’ın anlatıldığı bir yazıdır. Yazıda Yavuz ve annesi *Gülbahar Sultan*’ın Trabzon’daki faaliyetleri ve imaretleri de aktarılır.

3.7.6. “Yıllık Notları”

Uraz’ın Ahmet Somunoğlu’nun emekliliği üzerine İstanbul Milli Eğitim Müdürü iken kaleme aldığı hatıra yazısıdır.

3.7.7. “Erzurum Çeşmeleri” ve “Erzurum Camileri”

Selçuklu, Saltuklu, İlhanlı ve Osmanlı döneminde Erzurum’da yapılan çeşmeler, camiler ve bu eserler üzerindeki kitabelerin aktarıldığı bir yazıdır.

3.7.8. “Menküç ve Vakfiyesi” ve “Menküç’ün Bir Vakfiyesi”

Selçuklu döneminde Erzincan Meliki Mengüç’ün ve onun vakfettiği eserlerin aktarıldığı bir yazıdır.

3.7.9. “Trabzon’da Medrese Kütüphaneleri”

Trabzon’da yer alan dört medrese kütüphanesinin banileriyle beraber akarıldığı bir yazıdır.

3.7.10. “Trabzon Meşahirinden Yahya Efendi”

Trabzonlu bir âlim olan Yahya Efendi’nin hayatının anlatıldığı ve o dönemde yaşamış diğer Yahya isimli âlimlerden ayırt edilmesi gerektiğinin ifade edildiği bir yazıdır.

3.7.11. “Trabzon Valilerinin Asarı 1-2”

Trabzon’da valilik yapmış olan şahsiyetlerin imaret ve camileri hakkında bilgiler veren bir yazıdır.

3.7.12. “Geçen Çağlarda Erzurum’da Türkler”

Selçuklulardan itibaren Erzurum’da yaşamış ve Erzurum’u yönetmiş Türklerden bahseden bir yazıdır.

3.7.13. “Cemaleddin Server ve Eseri”

Erzurumlu İbrahim Hakkı Hazretlerinin “Marifetname” adlı eserini yeniden hazırlayıp yayımlayan Cemaleddin Server Revnakoğlu’nun hayatını ve eserlerini aktardığı bir ön söz yazısıdır.

3.7.14. “ ‘Türk Destanından’ Münasebetiyle”

Haluk Nihat Pepeyi’nin *Türk Destanından* adlı eserinin Uraz tarafından tahlilini içeren bir yazıdır.

3.7.15. “İstanbul’un İçinden: Tekkeler ve İstanbul’daki Son Durumları”

Tekkelerin kuruluş amacını ve zaman içerisindeki işleyişiyle kaldırılışlarını aktaran bir yazıdır.

SAZ ŞAİRLERİYLE İLGİLİ ÖRNEK METİNLERİ

Uraz, Trabzon’da görev yaptığı sıralarda, Trabzon’un kültür ve sanat alanlarında on yazı kaleme almıştır. Bu yazılardan ikisinin halk bilimi yönü oldukça ehemmiyet arz ettiğinden bu kısımda bu iki makaleye değinilecektir. Uraz, ilk adı *Mehmet*’i sadece *İstikbâl* gazetesinde bahsi geçen yazılarda kullanmıştır. Bu yazıların haricinde ne makalelerinde ne de kitaplarında bu adı vardır. Bu yönüyle de bu yazılar dikkat çekicidir.

İncelenecek makaleler *Trabzon’da Saz Şâirleri 1-2* başlıklarını taşımaktadır. İlk makalede baskıdan kaynaklanan silinmeler ve karışmalar mevcuttur. Bu nedenle makale birinci makale özet olarak ikinci makale ise aynen aktarılmıştır.

*Trabzon’da Saz Şairleri 1*³⁶⁹

Uraz, bu makalede halk şâirleri ile divan şâirlerinin halkın zihninde nasıl yer ettiği hakkında düşüncelerini beyan ederken bu makaleyi kaleme almaktaki maksadını da ifade eder. Saz şâirlerinin şiirlerindeki tarzların kısım kısım incelenmeyeceğini söyler. Türkiye’nin hemen her vilayetinde önemsenmediği için unutulmaya yüz tutmuş şuaranın var olduğu gibi Trabzon’da da durumun değişmediğini ifade eden Uraz, bunları gün yüzüne çıkarmak ve cüz’i de olsa yaptıklarını tarihe not düşmek gayesiyle bu çalışmayı yaptığını söyler.

³⁶⁹ Mehmet Murat [Uraz], “Trabzon’da Saz Şairleri 1”, *İstikbâl*, 3 Mart 1921, s. 2.

Edebiyat tarihinde avam ile havasın birbirinden etkilenmediği hiçbir medeniyetin olmadığını ifade eden Uraz, özellikle avamın değerlerinin göz ardı edilmeden tüm edebiyata yansıtıldığını söyler. Edebiyat tarihinin topluma rehber olması için bu çok ehemmiyetli bir şarttır. Ancak bu şartların bizim edebiyatımız için çok da geçerli olmadığını hatta avam ile havas arasında çok ciddi bir ayrımın olduğunu aktarır. Fuzulî'yi okuyup anlamak gibi bir durumun avam için söz konusu olamayacağını söyleyen Uraz, bunun temelinde anlayış ve dil farkının yattığını belirtir.

Şuara tezkirelerinin tahlil edildiğinde içerisinde halk şâirlerine rastlanmamasının temelinde bir tenezzül probleminin yattığından bahseden Uraz, edebiyat sahasında sadece İran'ın his ve hayaliyle yaşayan şâirlerin varlığını sürdürebildiğine inanıldığını ifade eder. Bu nedenle halk dili ve halk şâiri dışlanmıştır. Şuursuzca yapılan bu fiilin çok büyük bir hata olduğunu aktaran Uraz, edebiyatı bir likaya benzeterek bunun her iki cihetinin birbirine tamamen yabancı olduğunu söyler. Zevk ve sefa yerlerinde, lale bahçelerinin içinde sözlerini dizen yüksek zümre şuarasının, kahvelerin balık yağı yanan lambaları altında bağlamasını inleyen ozanları anlamasının mümkün olamayacağını, bu nedenle de onlara değer vermediğini aktarır. Hüznü ve tasavvufi hissi kendilerine tek gaye edinen yüksek zümre karşısında aşk ile hem dert olan ve kahramanlık hislerini halka aktaran, halkın gönül teline çınlatmak için sazının teline dokunan halk şâirleri vardır. Halk için de şâir, omzunda bağlaması, diyar diyar gezen kişidir. Bu nedenle sazı olmayana şâir gözüyle bakmazlar.

Her yerde olduğu gibi Trabzon'da da saz şairleri yalnız avam tabakasından bir de pek okuyup yazma bilmeyen ve havas sayılan kısımdan rağbet görür. Uraz, Trabzon'un yetiştirdiği kalem şairleri ve onların yaranından addedilen zümrenin, şiirin asaletine sahip olmadıkları için saz şairleri ile konuşmayı tenezzül saydıklarını ve şiirlerine de çocuk oyuncağı kadar ehemmiyet vermediklerini söyler. Bu anlayışın yazının kaleme alındığı dönemde de devam ettiğini üzümlere ifade eden Uraz, halk edebiyatını araştırmaların dışında tutmanın çok büyük bir hata olduğunu, bu tarz şâirlerin yaptıklarının boşa kürek çekmek gibi görülmemesi gerektiğini aktarır.

Bu düşüncelerden sonra halk şâirlerinin uygulamalarından ve söyledikleri şiirlerden bahseden Uraz, muamma tertibinin usullerini aktarır: *Kahvede saz şairlerinin sohbeti olduğu gecelerde hâzirunun sigara ve nargile içmemeleri gibi bir edep ve kaide*

mevzu idi. Sonraları bu nizamı riayet edilmez olmuştu. Muamma herhangi kahvede tertip edilir ise bera-yı hall-i, enzar-ı umumiyye vaz'a edilmek üzere kahvenin duvarına talik olunacak idi. Akşam yemeğinden sonra kahve müdavimi gelmeye başlayınca birkaç şairi, kendilerine tahsis edilen yere oturarak her biri nöbetle kahveye gelenlere bulunduğu sanat ve mesleğe göre ağırlama denilen methiyyeyi bestesiyle söyler ve hitam bulunca metholunan kimse kesesinin kudretine göre muammanın etrafına balmumu ile para yapıştırır ve bu paraların mecmu'u muammayı halleden kimsenin olur idi. Maişetleri sırf bu ve bunun gibi vasıtaları munhasır olan saz şairlerinden o muammayı tertip edene bir hisse ifraz edilirdi. Eğer birkaç gece zarfında kimse tarafından halledilmez ise yapan şair halleder ve bütün paraları alır idi.

Bu muammalardan bir tanesini zikredelim:

*Namaz namaz o namaz,
Onu kimse kılamaz.
Etten mescit su kible,
Onu kimse bilemez.³⁷⁰*

Uraz, Rumi 1293 senesindeki savaşın halkın ruhundaki tesirinden dolayı, şiir zevkinin geri plana atıldığını bu nedenle de yeni tarz şiirler oluşturulmadığını ifade eder.

Trabzon da Saz Şairleri 2³⁷¹

Trabzon'da yetişen ehemmiyetli saz şâirlerine muttali' olamadık. Trabzon'un bazı destancı halk şâirleri mevcut idi ise de onları bu mevzu' ile alâkadar etmek usûlsüzlük olur. Onun da saha-yı tetkîki ayırdır. Trabzon'da şahsiyet ve eserlerinden malûmat alabildiğimiz saz şâirlerinin kimisi Anadolu'dan gelerek Trabzon'da uzun müddet yaşamış, kimisi de ihtiyâr ettikleri meslek-i seyâhat muktezası az bir zaman bulunmuştur. Bunların meşhûrları Yesarî, Ceyhunî, Adlî, Urfalı Serdarî, Nuri Baba, Kürt Emrah, Rumelili Sevdâyî, Rüştü, Agahî, Gayretî, Safî, Haletî, Fahrî ve Kararî'dir. Bunlarda aranılan meziyet coşkun hisli, hoş muhabbet ve güzel sesli olmaları, ani olarak irad-ı nazma kâdir bulunmalarındır. Trabzon'da bu tadâd edilenler meyanında en nâmlı âşıklar Nuri Baba, Rüştü, Emrah, Yesarî, Ceyhunî ve Fahrî idi. Diğerleri bunlara nazaran ikinci derecede kalırlar idi.

³⁷⁰ Yunus Peygamber'in kıssasına gönderme yapılır.

³⁷¹ Mehmet Murat [Uraz], "Trabzon'da Saz Şairleri 2", *İstikbâl*, 7 Mart 1921, s. 2.

Nuri Baba: Tokatlıdır. Emrah'ın yetiştirmesi olup semai ve koşmada ihrâz-i muvaffakiyet eylemiş idi. Uzun boylu, karışık sakallı olup keçe külah ve maşlah giyer idi. Muharrik ve davudî bir sadâya mâlik olan Nuri Baba bir kahvede koşma söylemeye başladığı zaman hazır olanlar içinde ağlamayanlar az bulunurdu. Koşmaları kadar sazında da mâhir idi. Hatta sazının üstüne bülbül kondurduğunu görenler varmış. Mumaileyhin Hüseyinî makamından bestelediği bir koşmasını zikredelim:

Dilerim Huda'dan ey keman ebru!

Ateş-i hicrile sen de yan böyle,

Ben yandım yıkıldım aşkınla ya hu,

Sen de bencileyin yan dolan böyle.

Kime kimden şekva edelim ya hu?

Kimseden değildir bize Hak'tan bu.

Sen orada ben burada bir zaman,

Gezelim ey zülfü perişan böyle.

Nuri ağla çeşmin kan ile dolsun,

İlahî sebebin gözü kör olsun,

Düşmanların ahdi yerini bulsun.

Dağlanalım derde bir zaman böyle.

Türk musikisinin icap ettirdiği muharrik nağmeler şu parçada tevliid-i heyecan edecek derecede mevcuttur. Nuri Baba bunun beste ve güftesini çok sevdiği için ekseriya söyler idi.

Rüştü: Kayserili olup gayet güzel sesi var idi. Sazında Nuri Baba kadar mahir olmayan Rüştü, sadâ ve makâmata vukûf itibariyle Nuri Baba'dan yüksek idi. Rüştü saz şâiri olmakla beraber saz şâirlerinin başlıca mevzuları olan koşma, kalenderi, semai ile mutevaggil olduğu kadar da eski kalem şairlerimizin ihtiyar ettiği bir vadide kaside, gazel ve mersiye de çalışmış ve muvaffak olmuştur. Şu muhammes:

Esmey bâd-ı saba bir dahı cânân iline,

Beste zülfün dağıtıp düşme rakibin diline,

Şimdi yüz vermez o şuh, ah sehergâh yeline.

Alıp ol şaneyi mikrasını bir bir eline,

Nasıl kıydın o şuhun perçeminin bir teline?

Bir teli Hind u Yemen, Bağdad u Basra 'yı değer,

Bir teli Çin-i Bedahşan 'a bedel bilsen eğer,

Kör ola didelerin görmeyesin nurdan eser.

Alıp ol şaneyi mikrasını bir bir eline,

Nasıl kıydın o şuhun perçeminin bir teline?

Rüştü'nün olduğu rivayet edilmekte ise de bunun makta' kısmı bulunamamış ve bir kayıta değil de ağızdan işitilmiştir. Mütevakkı' kısımları da hafızalardan hemen hemen silinmek üzere, noksan olduğundan katiyetle Rüştü'nün olduğuna hükmedemeyiz. Mâmafih şu parçalar Rüştü'nün hissi ve tarz-ı şiiri ile uygun değildir, denilemiyor.

Emrah: Trabzon'da Kürt Emrah denilmekte idi. An asıl Erzurumludur. Mûmâileyh Trabzon'a gelen saz şâirlerinin en meşhurdur. Koşma ve semaileriyile feyizli bir tab'-ı şâiraneye mâlik olduğunu ispat eylemiştir. Aşk tesirini hepsinden ziyâde Emrah üzerinde göstermiş ve aşkın elemli darebâtları onu dâima bîhuzur eylemiştir. Trabzon'da iken bir çingene kızına âşık olarak yârânından Emrah'ın çingene kızına taaşşukunu çok görenler, bunu kendisine söyledikleri zaman "Çingene diye istihfâf ettiğiniz o kızcağaza kendi gözlerinizle bakıyorsunuz. Bir de Emrah gözüyle bakınız ki neler görürsünüz." diye cevap vermişti.

Aşk-ı ezeli âşığa ilham-ı Huda'dır bir neşv ü nemadır,

diye başlayan müstezadı pek meşhûrdur. Sevdiği bir terzi güzeli için söylediği şiirin bazı parçalarını alalım:

Sevdi gönül bir peri,

Sanatı terzi güzeli,

Hüsnünü bir muhtazırı,

Şerh ederek söylemeli.

Oynaşarak taze ile,

Ayinelî yelpaze ile,

Bir gümüş endâze ile,

Ölçmeli ol ince beli.

İsmi ni ânın diyemem,

*Çekmesin ol gonca elem,
Üç yüz ona³⁷² düştü rakam,
Ebced harfi temeli.*

*Çağırır Emrah-ı habib,
Koyma beni bunda garib,
İster isen derde Tabîb,
Zikir ede gör Lemyezeli.*

Emrah'ın bir de:

Giden gitti vatanına kavuştu, benim burada kalışıma ne dersin,

diye başlayan koşması güfte itibariyle basitçe ise de bestesi Urfa ağzı olup gayet güzeldir.

Yesarî: Konyalı olup kulaklarına menguş (küpe) taktığı için “Menguşlu Yesarî” derlerdi. Orta boylu, şişman, beyaz sakallı, aba puş, başta keçe külah bir adamdı. Yesarî'nin sesi Rüştü ve Nuri Baba'nın sesleri kadar muharrik değil idi fakat tekerleme, muammada, bir de müfret beyitlerinde mahareti var idi. Mûmâileyhin ağlamadan kalenderi okuduğu vaki değil idi. Büyük beyaz sakallarına yuvarlanan iri yaş daneleri, dinleyenlerin de bâis-i heyacânı olur ve onları da tatlı tatlı ağlatır imiş. Yesarî aşkını pek ulvî tanır ve vakûr olup emsalleri içinde en şâyân-ı hürmet olanlardan biri idi.

Ceyhunî: Erzurumludur. Mersiyeleri ile koşmaları gayet güzeldir. Suhuletle ve tabi'i olarak tekerleme söyler idi. Mumaileyh, Yesarî'yi kendine üstâd bilir ve hürmet ederdi. Ceyhunî bir gece Pazarkapısı'nda Mazlumoğlu'nun kahvesine gelmiş ve 10 sene evvel taaşşuk ettiği bir kimseyi bu defa pek farklı görünce:

Evvela mahbub idün, âşık idim gül yüzüne,

Şimdi geldi sakalın tü yüzüne tü yüzüne!

demiş ve kahvenin odasında oturan Yesarî bunu işitince hiddetlenerek:

Dilber'in bir iki tüyü gelme ile gül yüzüne,

Sakalı geldi deyip terk edenin tü yüzüne!

diye mukabele etmişti. Yesarî'nin şu tekerlemesinden pek mahcup olan Ceyhunî:

Tü yüzüne muhafestir, tü yüzüne demek istemiştım,

³⁷² 310 rakamının ebced hesabında tekabül ettiği harflerden “Muammer” ismi çıkar.

diyerek derhal tevil etmiş ve affını talep eylemiştir. Bunların aşkı saf ve ilahî bir aşk idi. Maddî güzelliklerden intikal tarîkiyle Cenabı Hakk'ı tahmid ederler idi. Anadolu'yu baştan başa ihata eden tasavvuf cereyanları saz şairlerinde de bu suretle tecelliler yapar ve sevk-i muhabbet ile rengi uçan bu hakikî âşıklar, cezbe anında mehasin-i tabi'iyeden Cemâl-i Zülcelâl'e nigerân olurlar idi.

Adlî: En ziyade kalenderîde muvaffak olurdu. Semaileri de güzeldir. Kendisinin olduğu rivayet edilen bir şiiri derc edelim:

*Ebrulerinin zahmı nihândır ciğerimde,
Gül rûhlarının gamzeleri çeşm-i terimde,
Eşkim yerine kan dökülüyor dîdelerimde.
Sevda-yı muhabbet esiyor şimdi serimde,
Takdire ne hacet bu da varmış kaderimde.
Bend eyledi gönlüm benim ol zülf-ü semensa,
Bir hande ile kıldı heman aklımı ya'ma,
Yaktı beni yandırdı medet ol gül-ü rana.
Sevda-yı muhabbet esiyor şimdi serimde,
Takdire ne hacet bu da varmış kaderimde.*

*Ol gonca femin neşeli mi nâza kanar mı?
Ol Hüsrev ü Huban acaba yârin anar mı?
Ben yandığım ateşlere ol dahi yanar mı?
Sevda-yı muhabbet esiyor şimdi serimde,
Takdire ne hacet bu da varmış kaderimde,*

*Adlî nice bir dil-i elem hicr ile yansın,
Firkat bu kader didemi al kana boyatsın,
Bu hasret-i sevdânın efendim adı batsın.*

*Sevda-yı muhabbet esiyor şimdi serimde,
Takdire ne hacet bu da varmış kaderimde.*

Adlî kendisinin diye şayi' ettiği bu şiirin makta kısmında gerçi mahlası mevcut ise de 1269 senesinde litoğrafya basması bir mecmuada bu şiiri mündericidir ki makta kısmında güfteyi yapan zatın ismi mezkûr olmayıp "Adlî nice bir" yerine "Cânâ nice bir" diye mukayyet ve üstad-ı musik-î meşhûr "Dede Efendi" tarafından evc makamında

bestelenmiştir. Gerçi Adlî o zamana yetişmiş bir saz şairi olup güftesi onun tarafından yapılmış olmasına ihtimal verilebilirse de şiirin kısm-ı mahsusunda mahlasın bulunması ve kendi bestesinin gayri olarak evc makamında bestelenmiş olması o ihtimali ref' etmek ile beraber Adlî'ye karşı intihal şüphesini de uyandırıyor. Bunlardan maada bir de Trabzonlu Fahri varsa da kudret-i şiiriyyesinin yüksek olduğu söylenen bu saz şairinin, şimdiye kadar ne bir tercüme-i haline ne de şiirlerinden bir tanesine muttali olabildik. Mumaileyhin Trabzonlu olması dolayısıyla üzerinde epeyce tevakkuf edilmesi icap ediyor ise de eserlerinin elde edilememesine mebni hangi tarz şiirde muvaffak olduğuna dair bir şey söyleyemeyeceğiz.

Fahrî: 70 sene kadar evvel sebb-i nebide bulunduğu töhmet ile maktulen vefat eylemiştir. Bir de ikinci derecede olmakla beraber Trabzon'a kurbiyeti hasebiyle zikri icap eden Pulathaneli Kararî vardır. Kararî'yi de heyecanlı hararetli saz şairleri meyanında görmek arzu ederdik fakat Kararî hakikî bir âşık olamamış, sazında ve sözünde aşkının bir parça sun'i olduğunu hissettirmiştir. Sesi iyi olmakla beraber semaiye merak etmiş ve oldukça da muvaffak olmuştur. Belki Kararî'de bir tabiat-ı şiiriyye mevcut idi. Belki de onun aşkını heyecanlarını sun'i bir şekle koyan bulunduğu devir idi. Tabi'at-ı şiiriyyenin feyiz ve inkişâfına muhitin büyük tesirleri kabil-i inkâr değilse de Kararî asıl saz şâirlerinin şetâretli ve iştiyâklı devirlerine yetişememiş ve muharebeat-ı hâriciyenin dâhilinde tevlit ettiği endişeler ve keşmekeşler içinde bulunmuştur. O ihtiyacı zir ü zeber eden gâile-i harp içinde, neşe kalmayan bir muhitte tek bir Kararî'nin âmil olamayacağı aşikârdır. Yukarıda isimleri münderic diğer saz şâirlerinin pek mütebâriz haslet ve liyakatlarını göremedik. Hey'et-i umumîyesi itibâriyle âşık tarzının her kısmında imâle-i fikir ve hayâl etmiş kimi vasat derecede sesi ile kimi tekerlemesi ile kimi de semai, kalenderi ve koşma ile halkın bed'i bir ihtiyacın hararet tevlid ettiği sinesinde yaşamışlardır. Trabzon'daki saz şâirleri hakkında vasi tetkikatta bulunmak şimdilik kabil olmuyor. Halk arasında saz şâirlerinin şiirlerine rağbet gösteren zevâtın mühim ve fâik olabilecek hususî mecmu'aları da esna-yı muhacerette Trabzon'da kalarak zayi olmuştur.

SONUÇ

Mehmet Murat Uraz'ın seksene yakın kitabı ve yetmiş yakın makalesi incelendiğinde halkbilimi üzerinde yoğun olarak durduğu görülür. Bu yönüyle Uraz için halk bilimci bir araştırmacı denebilir. Folklorun her alanında inceleme ve araştırma yapmış tek bir alanda yoğunlaşmamıştır. Araştırma ve tanıtma yazılarının tamamına yakını folklor malzemelerinin tasnifi ve tanıtımı üzerine hazırlanmıştır. İki tercüme eseri ve divan edebiyatı nazım şekillerini anlattığı kitapla roman özetleri dışındaki eserleri halk bilimi üzerinedir.

Uraz, folklorun henüz bilim olarak kabul edilmediği dönemlerde halk bilimi üzerine araştırma, tahlil ve tanıtımlar yapmış ancak “folklor” veya “halk bilimi” kavramlarını hiç zikretmemiştir. Edebiyat öğretmeni olması hasebiyle konulara vakıf olması, halk bilimi kavramını kullanmasa da onun unsurlarını tespit edebilme yetkinliğine ulaşmasını sağlamıştır. Osmanlının son dönemlerinde bir yok oluşun içine doğuşu, bu dönemlerde yaşanan küresel parçalanmanın önüne geçme arzusunun tetikleyen bir sebep olmuştur. Bu nedenle halkın kültürüne dönmesi ve halkın bir birlik içinde olması gerektiği kanaatiyle halk kültürü unsurlarını tespit edip bunları yayın haline getirmiştir.

Yeni bir devletin yeni ve bilinçli nesillerini yetiştirme adına yapılan çalışmaların temelinde kendi kültürünü kendi nesline tanıtmak yatmaktadır. Bu nedenle Uraz ve Uraz gibi yetkin, bilinçli şahsiyetler bu zor dönemde büyük vazifeler üstlenerek halkı uykusundan uyandırma gayretinde olmuştur.

Uraz'ın halk bilimi üzerine yaptığı çalışmalarının büyük bir bölümü özellikle İstanbul'daki görevleri esnasındayken hazırlanmıştır. Verimli çalışmalar yapmasında, buradaki eşsiz değerdeki kütüphaneleri tetkikin büyük bir payı vardır. Kitaplarının tamamını bu kütüphanelerdeki araştırmalarının neticesinde kaleme almıştır.

Uraz, derlediği eserlere kendinden bir şeyler ilave eden bir araştırmacı kimliğinden uzaktır. İlk ağızdan hikâyeye derleyen ve derlediği ürünlere hiç dokunmadan aktaran Uraz, bu yönüyle diğer tanınmış araştırmacı ve derlemecilerden ayrılır. Bu nedenle derlediği malzemeler halk biliminin önemli kaynakları niteliğindedir. Halk edebiyatı unsurlarından olan halk hikâyelerine ehemmiyet veren Uraz, bu eserlerden bazılarının ilk örneklerini vermiştir. Herhangi bir varyantı olmayan bu hikâyeler Uraz'ın

yaptığı bu işin değerini de artırır. Hikâyelerin aktarılma şekli ve kullanılan üslup, Uraz'ın hikâye tekniğine hâkimiyetinin de bir aynasıdır. Bu hâkimiyetin bir başka göstergesi de yeniden halk hikâyesi yazabilecek donanıma sahip olmasıdır. Birçok varyantı olan halk hikâyelerini derlemenin yanı sıra kendiliğinden de hikâye yazabilme kapasitesine sahip olduğu bilinmektedir.

Halk bilimiyle yakından ilgilenen Uraz, maddi kültür unsurlarının üzerinde fazlasıyla durur. Görev yaptığı yerlerdeki cami, çeşme, vakfiye, kütüphane ve medreseleri banileri ve kitabeleriyle anlatmasının yanında bu eserlerin belgeleri üzerinde de ciddi bir çalışma sarf eder. Bu unsurların tamamını bizzat müşahede ederek kaleme almış, somut miraslar olan bu yapıların yıkılsalar da unutulmaması için büyük gayret göstermiştir.

Bilmeden yazmanın mümkün olamayacağı aşikârdır. Bu çalışmaların hepsi büyük çapta bir araştırmanın neticesidir. Doksan yıla yakın bir ömürde durmadan araştırma ve kendini geliştirme derdinde olmasının neticesinde bu kadar eseri Türk edebiyatına sunmuş, unutulmaz hizmetler yapmıştır. Böyle değerli bir şahsiyetin İstanbul gibi bir yerde altı yıl milli eğitim müdürlüğü yapmış olmasına rağmen, Kurumda Görev Alan Müdürler Tablosu içerisinde yakın bir zamana kadar böyle bir şahsiyetin fotoğrafı ve özgeçmişi yer almamıştır. Bu eksiklik Vefa Lisesi Tarih Öğretmeni Trabzonlu Mehmet Âkif Bal tarafından fark edilmiş, gerekli müracaatlarla Uraz'ın fotoğraflı özgeçmişi ilgili yere eklenmiştir.

KAYNAKÇA

- Alptekin, Ali Berat (2011). *Türk Halk Şiiri*, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Alptekin, Ali Berat (2004). *Palandöken'in Zirvesindeki Âşık: Erzurumlu Emrah*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- Alptekin, Ali Berat (2015). *Erzurum'un Yüzleri: Behçet Mahir*, Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yayınları.
- Bal, Mehmet Akif (2014). "Türk Edebiyatının Öncülerinden ve İstanbul İl Milli Eğitim Müdürlerinden Trabzonlu Murat Uraz Yahut Kara Murat", *Taka Gazetesi*, s.3
- Başar, Zeki (1995). *Dost Yaprakları*, İstanbul: BETA Yayınevi
- Başgöz, İlhan (1947). "Doğu Anadolu'da Folklor Derlemeleri", *Ankara Üniversitesi Dil Tarih-Coğrafya Dergisi*, 5(1). 110-115.
- Bayoğlu, Ata (2014). "Erzurum'da Lavaş (Acem Ekmeği)", *Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı: 53. 163.
- Bayram, Pervâne (2001). "Karabağlı Seyyid Mir Hamza Nigârî'nin Hayatı ve Eserleri", *Edebiyat Enstitüsü Edebiyat Nazariyesi Şubesi Edebî-Nazarî Mecmuası*, Filologiya Meseleleri, s. 156.
- Boratav, Pertev Naili (1983). *Köroğlu Destanı*, İstanbul: Adam Yayınları.
- Cumhuriyet (1949). "Eminönü Halkevi Başkanı İstifa Etti", *Cumhuriyet*, s. 2.
- Çatalbaş, Resul (2011). "Türklerde Hayvan Sembolizmi ve Din İlişkisi", *Turan Stratejik Araştırmalar Merkezi Dergisi*, Sonbahar 2011, Cilt: 3 Sayı: 12, s. 49-60.
- Çelik, Ahmet; Aktepe, Orhan (2016). "Miftahu'l-Kenz Bağlamında Terzi Baba'nın İtikadî Görüşleri ve Yöntemi", *Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9 (2). 141 -152.
- Çetinel, A. (1940). "Türk Edip ve Şairler", *Doğuş*, Yıl: 6, Sayı: 49.18.
- Demirel, Fatih (2012). "II. Meşrutiyetten Sonra Osmanlı'da Orta Öğretim: Sultânîler", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, XXVII (2), 339-358.

- Duman, Mustafa (2008). “Murat Uraz’dan Arslan Pulathaneliye Mektupkar”, *Müteferrika/Yaz*, Sayı: 3, 319-321.
- Düzgün, Dilaver (2005). “Âşık Sümmani’nin Atışmaları”, *Beyazdoğu*, Temmuz-Ağustos-Eylül, Sayı: 3, 51-55.
- Düzgün, Dilaver “Erzurum’da Âşık Kahvesi Geleneği”, *Milli Folklor*, s. 31-33.
- Elçin, Şükrü (1997). *Halk Edebiyatı Araştırmaları - 1*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- Erkal, Abdulkadir (2015). *Âşık Sümmanî Divanı*, Erzurum: Erzurum Büyükşehir Belediyesi Yayınları.
- Erkal, Abdulkadir (2015). *Erzurumlu Emrah Divanı*, Erzurum: Erzurum Büyükşehir Belediyesi Yayınları.
- Erzurum Lisesi (1949). *Ahmet Somunoğlu Jübilesi*, İstanbul: Dobra Matbaası.
- Gündoğan, Tülay (2008). *Türk Folklor Araştırmaları İndeksi*, Erzurum: Atatürk Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Hâzım, Ahmet (1924). *Sanihat-i Seyranî*, İstanbul: Matbaa-i Millî.
- Hermanns, P. Matthias (1946). “Uygurlar ve Yeni Bulunan Soydaşları”, (Çev. Saadettin Buluç), *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, 2 (1-2). 97-124.
- Înâl, İbnülemin Mahmut Kemâl (1988). *Son Asır Türk Şâirleri Cilt: 3*, İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Kapusuzoğlu, Burhanettin (2007). *Bozoknağme - Dem Bu Demdir*, Ankara: Mükay Ofset Matbaacılık.
- Karaoğlu, İzzet Gündâğ (1988). “Murat Uraz’ın Hayatı ve Eserleri”, *Kıyı*, Yıl: 3, Sayı: 29, 8-11.
- Kaya, Muharrem (2007-2008). “Kitap Korsanlığında Son Nokta”, *Hürriyet Gösteri / KIŞ*, Sayı: 292. 66-67.
- Kayserili, Şule (2016). *Erzurum’un Yüzleri: Ahmet Somunoğlu*, Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yayınevi.

- Köprülü, Mehmet Fuat (1929). *19'uncu Asır Saz Şâirlerinden Erzurumlu Emrah*, İstanbul: Evkaf Matbaası.
- Küçükuşurlu Murat; Okur, Mehmet (2007). *Tek Parti Döneminde Erzurum Halkevleri*, Trabzon: Derya Kitapevi.
- Mete, R. Kazım (1957). *Sürmeli Bey ve Telli Senem*, İstanbul: Bozkurt Kitabevi.
- Nebioğlu, Osman (1961). *Türkiye'de Kim Kimdir?*, İstanbul: Nebioğlu Yayınları.
- Ortaç, Yusuf Ziya (1933). *Seyrâni*, İstanbul: Suhûlet Kitaphanesi.
- Ozan, Kunt (1937). *Abdülhak Hamit Hayatı, Seçme Şiir ve Yazıları*. İstanbul: Semih Lütfü Erciyas Sühulet Kitabevi.
- Ozan, Kunt (1937). *Yahya Kemal Hayatı, Edebi Şahsiyeti ve Şiirleri*. İstanbul: Semih Lütfü Erciyas Sühulet Kitabevi.
- Ozan, Kunt (1937). *Ahmet Haşim Hayatı, Seçme Şiir ve Yazıları*. İstanbul: Semih Lütfü Erciyas Sühulet Kitabevi.
- Ozan, Kunt (1937). *Tevfik Fikret: Hayatı, Edebi Şahsiyeti ve Şiirleri*. İstanbul: Semih Lütfü Erciyas Sühulet Kitabevi.
- Örnek, Sedat Veyis (1995) *Türk Halk Bilimi*. Ankara: Kültür Bakanlığı HAGEM Yayınları.
- Pakalın, M. Zeki (1993). *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, İstanbul: MEB Yayınları.
- Revnakoğlu, Cemalettin Server (2011). *Erzurumlu İbrahim Hakkı ve Marifetnamesi*, İstanbul: İlk Harf Yayınevi.
- Sakaoğlu, Saim (1987). "Erzurumlu Meddah Behçet Mahir ve Köroğlu ile Kızıroğlu Mustafa Bey Hikâyesi", *Erciyes*, 10 (110). 14-17.
- Şeyhoğlu, Recai (2009). *Köylerde Rönesans: Kitabın Kırsala Yolculuğu*, İzmir: Yay-Pa.
- Tarakçıoğlu, Mustafa Reşit (1986). *Trabzon'un Yakın Tarihi*, Trabzon: Karadeniz Üniversitesi Basımevi.
- TDV İslam Ansiklopedisi, (2007). "Peçevî", *Diyanet Vakfı Yayınları*, Cilt: 34. 216-218.

- Temizkan, Mehmet (2014). “Türk Kültüründe ve Alevî-Bektaşî İnancında Turna”, *Millî Folklor*, Yıl: 26, Sayı: 101.163.
- Türk Folklor Araştırmaları, “Folklorcularımız: Murat Uraz”, *Türk Folklor Araştırmaları*, 6 (121), Yıl:11, s. 1964-65.
- [Uraz], Murat (1933). *Halk Edebiyatı: Şiir ve Dil Örnekleri*. İstanbul: Semih Lütfü Erciyas Sühulet Kitabevi.
- Uraz, Murat (1935). *Türk Adları*. İstanbul: Yeni Şark Bitikevi.
- Uraz, Murat (1937). *Âşık Sümmani ile Gülperi Hikâyesi*. İstanbul: Yusuf Ziya Balçık Kitabevi.
- Uraz, Murat (1937). *Emrah ile Selvi*. İstanbul: Yusuf Ziya Balçık Kitabevi.
- Uraz, Murat (1937). *Esad Mahmut Karakurt: Hayatı, Şahsiyeti, Seçme Eserleri ve Eserlerinden Parçalar*. İstanbul: Sühulet Kitabevi.
- Uraz, Murat (1937). *Edebiyat ve Türk Edebiyatı Tarihi Hülasesi*. İstanbul: Yeni Kitapçı
- Uraz, Murat (1938). *Baki: Yetiştği Asır, Hayatı, Şahsiyeti ve Şiirlerinden Seçme Parçalar*. İstanbul: Tefeyyüz Kitabevi.
- Uraz, Murat (1937). *Reşat Nuri: Hayatı, Şahsiyeti, Eserleri ve Eserlerinden Parçalar*. İstanbul: Semih Lütfü Erciyas Sühulet Kitabevi.
- Uraz, Murat (1938). *Nedim: Yetiştği Asır, Hayatı, Şahsiyeti ve Şiirlerinden Parçalar*. İstanbul: Tefeyyüz Kitapevi.
- Uraz, Murat (1938). *Namık Kemal: Hayatı Şahsiyeti, Eserleri ve Eserlerinden Seçme Parçalar*. Tefeyyüz Kitapevi.
- Uraz, Murat (1938). *Recaizade Ekrem: Hayatı Şahsiyeti, Eserleri ve Şiirlerinden Parçalar*. Tefeyyüz Kitapevi.
- Uraz, Murat (1938). *Aka Gündüz: Hayatı, Şahsiyeti, Eserleri ve Eserlerinden Parçalar*. İstanbul: Semih Lütfü Erciyas Sühulet Kitabevi.
- Uraz, Murat (1938). *Şinasi: Hayatı Şahsiyeti ve Eserlerinden Seçme Parçalar*. İstanbul: Tefeyyüz Kitaphanesi.

- Uraz, Murat (1938). *Muallim Naci: Hayatı, Şahsiyeti ve Eserlerinden Seçme Parçalar*. İstanbul: Tefeyyüz Kitapevi.
- Uraz, Murat (1938). *Ahmet Haşim: Hayatı, Seçme Şiir ve Yazıları*. İstanbul: Semih Lütfü Erciyas Suhulet Kitabevi.
- Uraz, Murat (1938). *Hasan Ali Yücel: Hayatı, Seçme Şiir ve Yazıları*. İstanbul: Semih Lütfü Erciyas Sühulet Kitabevi.
- Uraz, Murat (1938). *Kenan ile Lâlezar*. İstanbul: Yeni Şark Kitaphanesi.
- Uraz, Murat (1938). *Edebiyat Antolojisi I (Serveti Fünun Zümresi, Şâir ve Romancılar)*. İstanbul: Sühulet Kitabevi.
- Uraz, Murat (1938). *Edebiyat Antolojisi II (Fecriati Şâir ve Romancıları, Serveti Fünuna Zeyil)*. İstanbul: Sühulet Kitabevi.
- Uraz, Murat (1938). *Manon Lesko (Abbe Prevost)*. İstanbul: Sühulet Kitabevi.
- Uraz, Murat (1939). *Orta Okuma Kitaplarında Yazıları Bulunan Şâir ve Ediplerin Hayatı*. İstanbul: İnkılap Kitapevi.
- Uraz, Murat (1939). *Edebiyat Antolojisi III (1908-1923 Arasında Yetişen Şâirlerimiz)*. İstanbul: Semih Lütfi Kitabevi.
- Uraz, Murat (1939). *Türk Edip ve Şâirleri (Alfabe Tertipli) Cilt 1*. İstanbul: Tefeyyüz Kitabevi İnönü Kütüphanesi.
- Uraz, Murat (1939). *Türk Edip ve Şâirleri (Alfabe Tertipli) Cilt 2*. İstanbul: Tefeyyüz Kitabevi İnönü Kütüphanesi.
- Uraz, Murat (1939). *Türk Edip ve Şâirleri (Alfabe Tertipli) Cilt 3*. İstanbul: Tefeyyüz Kitabevi İnönü Kütüphanesi.
- Uraz, Murat (1940). *Türk Edip ve Şâirleri (Alfabe Tertipli) Cilt 4*. İstanbul: Tefeyyüz Kitabevi İnönü Kütüphanesi.
- Uraz, Murat (1940). *Edebiyat Antolojisi IV (1908-1923 Arasında Yetişen Nâsirlerimiz)*. İstanbul: Semih Lütfi Kitabevi.
- Uraz, Murat (1940). *Edebiyat Antolojisi V (1923'ten Sonra Yetişen Şâirlerimizden)*. İstanbul: Semih Lütfi Kitabevi.

- Uraz, Murat (1940). *Edebiyat Antolojisi VI (1923'ten Sonra Yetişen Edip ve Şâirlerimiz)*. İstanbul: Semih Lütfi Kitabevi.
- Uraz, Murat (1940). *Cenap Şehabettin: Hayatı, Şahsiyeti, Eserleri ve Yazılarından Seçme Parçalar*. İstanbul Tefeyyüz Kitaphanesi.
- Uraz, Murat (1940). *Ahmet Mithat: Hayatı, Şahsiyeti, Eserleri ve Yazılarından Seçme Parçalar*. İstanbul: Tefeyyüz Kitabevi.
- Uraz, Murat (1940-41). *Rağıp Paşa: Hayatı, Şahsiyeti, Eserleri ve Şiirlerinden Parçalar*. İstanbul: Tefeyyüz Kitaphanesi.
- Uraz, Murat (1940). *Şâir ve Ediplerin Hayatı/Resimli*. İstanbul: İnkılap Kitabevi.
- Uraz, Murat (1940). *Âşık Emrah ve Seçme Şiirleri*. İstanbul: Türk Neşriyat Yurdu (Aydınlık Matbaası).
- Uraz, Murat (1940). *Divan Edebiyatı Nazım Şekilleri*. İstanbul: İnkılap Kitapevi.
- Uraz, Murat (1940). *Vezin ve Kafiye*. İstanbul: İnkılap Kitapevi.
- Uraz, Murat (1940). *Resimli Kadın Şâir ve Muharrirlerimiz*. İstanbul: Tefeyyüz Kitabevi, İnönü Kütüphanesi.
- Uraz, Murat (1940). *XIII. Asırdan Sonra Avrupa Edip ve Şâirleri (Resimli)*. İstanbul: İnkılap Kitabevi.
- Uraz, Murat (1940). *Sadri Ertem: Hayatı ve Eserleri*. İstanbul: Semih Lütfü Erciyas Sühulet Kitabevi.
- Uraz, Murat (1940). *Bağdatlı Ruhi: Yetiştği Asır, Hayatı, Şahsiyeti ve Şiirlerinden Seçme Parçalar*. İstanbul: Kültür Basımevi, Tefeyyüz Kitaphanesi.
- Uraz, Murat (1941). *Sürmeli Bey ve Telli Senem*. İstanbul: Güven Basımevi.
- Uraz, Murat (1942). *Nefesler*. İstanbul: Yeni Şark Kitaphanesi, Aydınlık Basımevi.
- Uraz, Murat (1942). *İlahiler*. İstanbul: Türk Neşriyat Yurdu.
- Uraz, Murat (1942). *Âşık Seyranî: Hayatı, Şahsiyeti ve Şiirlerinden Seçmeler*. İstanbul: Türk Neşriyat Yurdu.
- Uraz, Murat (1942). *Narmanlı Âşık Sümmâni Hayatı*. İstanbul: Yeni Şark Basımevi.

- Uraz, Murat (1942). *Seçme Çocuk Şiirleri*. İstanbul: Tefeyyüz Kitaphanesi (Kültür Matbaası).
- Uraz, Murat (1942). *Cervantes ve Donkişot*. İstanbul: Türk Neşriyat Yurdu.
- Uraz, Murat (1942). *Zamanın Kısa Tarihi: Büyük Patlamalardan Kara Deliklere*. İstanbul: Milliyet Yayınevi.
- Uraz, Murat (1943). *Bağdat Cengi*. İstanbul: Türk Neşriyat Yurdu.
- Uraz, Murat (1943). *Halk Edebiyatından Koşmalar*. İstanbul: Cahit Balçık ve Ş. Kitabevi.(Işık Matbaası).
- Uraz, Murat (1940). *Tevfik Fikret: Hayatı, Edebi Şahsiyeti ve Şiirleri*. İstanbul: Tefeyyüz Kitaphanesi.
- Uraz, Murat (1944). *Şeyhül İslam Yahya: Hayatı, Şahsiyeti ve Şiirlerinden Parçalar*. İstanbul: Tefeyyüz Kitaphanesi.
- Uraz, Murat (1944). *Nabi: Hayatı, Şahsiyeti, Gazelleri ve Eserlerinden Seçme Parçalar*. İstanbul: Tefeyyüz Kitaphanesi.
- Uraz, Murat (1944). *Ahmet Vefik Paşa*. İstanbul: Tefeyyüz Kitaphanesi.
- Uraz, Murat (1945). *Tevfik Fikret ve Rubabın Cevabı*. İstanbul: Ahmet Sait Matbaası.
- Uraz, Murat (1945). *Roman Hülasaları*. İstanbul: Tefeyyüz Kitaphanesi.
- Uraz, Murat (1946). *Ziya Paşa: Hayatı ve Şiirleri*. İstanbul: Tefeyyüz Kitabevi.
- Uraz, Murat (1946). *Şâirlerimiz*. İstanbul: Tefeyyüz Kitabevi.
- Uraz, Murat (1946). *Homeros ve İlliada – Odysseia*. İstanbul: Türk Neşriyat Yurdu.
- Uraz, Murat (1946). *Dante ve Petrarca*. İstanbul: Türk Neşriyat Yurdu.
- Uraz, Murat (1946). *Virgilius ve Seneca*. İstanbul: Türk Neşriyat Yurdu.
- Uraz, Murat (1946). *Euripides ve Iphigeneia-Elektra*. İstanbul: Türk Neşriyat Yurdu.
- Uraz, Murat (1946). *Sophokles ve Kral Oidipus (Antigone)*. İstanbul: Türk Neşriyat Yurdu.
- Uraz, Murat (1946). *Küçük Mitoloji (Mitoloji)– Yunan, Roma*. İstanbul: Türk Neşriyat Yurdu.

- Uraz, Murat (1953). *Sümmani'nin Koşmaları ve Şenlik-Sümmani Arasındaki Bağlamalar, Nazireler*. İstanbul: Bozkurt Kitapevi.
- Uraz, Murat (1953). *İstanbul İçin Şiirler (Beş yüzüncü Fetih Yılı dönümü Hatırası Olarak Hazırlanan)*. İstanbul: Türk Neşriyat Yurdu.
- Uraz, Murat (1955). *Mevlit ve İzahı*. İstanbul: Türk Neşriyat Yurdu.
- Uraz, Murat (1959). *Tevfik Fikret ve Kitaplarında Çıkmayan Şiirleri*. (1959). İstanbul: Türk Neşriyat Yurdu.
- Uraz, Murat (1962). *Veşin-Nazım*. İstanbul: Okat Yayınevi.
- Uraz, Murat (1962). *Türk Edebiyatından Seçme Özetler - Destan, Hikâye, Roman ve Tiyatro*. İstanbul: Yeni Şark Kütüphanesi Türk Neşriyat Yurdu.
- Uraz, Murat (1962). *Batı Edebiyatından Seçme Özetler - Destan, Hikâye, Roman ve Tiyatro*. İstanbul: Yeni Şark Kütüphanesi-Türk Neşriyat Yurdu.
- Uraz, Murat (1965). *Lise ve Ortaokul Kitaplarında Yazıları Bulunan Şâir ve Ediplerin Hayatı (Resimli)*. İstanbul: Okat Yayınevi.
- Uraz, Murat (1967) *Türk Mitolojisi*. İstanbul: Hüsnütabiat Matbaası.
- Uraz, Murat (1968). *Peçevi Tarihi*. İstanbul: Türk Neşriyat Yurdu, Yeni Şark Maarif Kütüphanesi.
- Uraz, Murat (1970). *Büyük Resimli Karacaoğlan ile Kara(ca)kız Hikâyesi*. İstanbul: Halk Kitapçılık Koll. Şti. (Yaylacık Matbaası)
- [Uraz], Murat (13 Kanunievvel 729). "Ziver". *Şen Yayla*, Sayı: 3. 5-9.
- [Uraz], Mehmed Murad (1920). "Türk Saltanatı". *İstikbâl*, 1-2.
- [Uraz], Mehmed Murad (1921). "Trabzon'da Saz Şâirleri 1". *İstikbâl*, 2.
- [Uraz], Mehmed Murad (1921). "Trabzon'da Saz Şâirleri 1". *İstikbâl*, 2.
- [Uraz], Mehmed Murad (1920). "Trabzon'da Ecnebi Salahiyetleri". *İstikbâl*, 1-2.
- [Uraz], Mehmed Murad (1921). "İstiklal Marşı Münasebetiyle 1". *İstikbâl*, 2.
- [Uraz], Mehmed Murad (1921). "İstiklal Marşı Münasebetiyle 2". *İstikbâl*, 2.
- [Uraz], Mehmed Murad (1921). "Trabzon Meşahirinden Yahya Efendi". *İstikbâl*, 2.

- [Uraz], Mehmed Murad (1921). “Gülbahar Sultan”. *İstikbâl*, 2.
- [Uraz], Mehmed Murad (1921). “Trabzon Valileri” . *İstikbâl*, 2.
- [Uraz], Mehmed Murad (1921). “Trabzon Valilerinin Asarı 2”. *İstikbâl*, 2.
- Uraz, Murat (1935). “Geçen Çağlarda Erzurum’da Türkler”. *11 Mart Erzurum Kurtuluşu Erzurum Lisesinden Yetişenler Kurumu Yayını*, 6-11.
- Uraz, Murat. (1935). “Erzurum’da Türk Belgelerinin Yapılış Yöntemleri ve Değerleri (1071-1513)”, *11 Mart Erzurum Kurtuluşu Erzurum Lisesinden Yetişenler Kurumu Yayını*, 22-24.
- Uraz, Murat (1949). “Yıllık notları”. *Ahmet Somunoğlu Jübilesi*, 11.
- Uraz, Murat (1941). “Mimari Vasıfları Bakımından Erzurum’daki Eski Eserler”. *Başak*, Sayı: 1. 15-17.
- Uraz, Murat (1941). “Erzurum’daki Eski Eserler”. *İş, Felsefe, Ahlâk ve İçtimaiyat*, Sayı: 28. 150-151.
- Uraz, Murat (1943). “Milli Rakıslarımızdan: Karadeniz Horonları ve Türküleri”. *İnan*, Yıl: 1, Sayı: 4. 21-24.
- Uraz, Murat (1944). “Halk Şâirlerine Göre Bâde”. *Yayla (Erzurum Halkevi Dergisi)*, Sayı: 1. 14-17.
- Uraz, Murat (1944). “Erzurum Rakısları”. *Erzurum Halkevi*, Sayı: 2. 4-9.
- Uraz, Murat (1944). “Erzurum Çeşmeleri”. *Erzurum Halkevi*, Yıl: 1, Sayı: 3. 10-13.
- Uraz, Murat (1944). “Erzurum Camileri”. *Erzurum Halkevi*, Yıl: 1, Sayı: 4-5, 9-14. (M.U. rumuzuyla yayımlanmıştır.)
- Uraz, Murat (1944). “ ‘Türk Destanından’ Münasebetiyle”. *Erzurum Halkevi*, Yıl: 1, Sayı: 4-5. 15-18. (M.U. rumuzuyla yayımlanmıştır.)
- Uraz, Murat (1944). “Menküç ve Vakfiyesi”. *Erzurum Halkevi*, Yıl: 1, Sayı: 4-5. 52-53.
- Uraz, Murat (1945). “Erzurum Camileri II”. *Erzurum Halkevi*, Yıl: 2, Sayı: 6. 11-14.
- Uraz, Murat (1945). “Menküç’ün Bir Vakfiyesi”. *Erzurum Halkevi*, Yıl: 2, Sayı: 6. 54-56.

- Uraz, Murat (1945). "Menazirü'l Evalim'de Erzurum". *Erzurum Halkevi*, Yıl: 2, Sayı: 6. 57-58.
- Uraz, Murat (1945). "Erzurum Camileri III". *Erzurum Halkevi*, Yıl: 2, Sayı: 7. 24-28.
- Uraz, Murat (1945). "Kadınların Giyim Eşyaları ve Süsleri". *Erzurum Halkevi*, Yıl: 2, Sayı: 7. 47-51.
- Uraz, Murat (1945). "Halk Şiirinde Muamma". *Erzurum Halkevi*, Sayı: 7. 64-65.
- Uraz, Murat (1946). "Türk Edebiyatında Mizah ve Hicve Toplu Bakış". *Erzurum Halkevi*, Yıl: 3, Sayı: 8-9. 42-46.
- Uraz, Murat (1946). "Erzurum Rakısları". *Başak*, Sayı: 2. 14-19.
- Uraz, Murat (1949). "Halk Edebiyatında Bâde". *Türk Folklor Araştırmaları*, Yıl: 1, 1 (1), 2-4.
- Uraz, Murat (1949). "Halk Edebiyatında Saz ve Âşık". *Türk Folklor Araştırmaları*, 1 (4), 49-50.
- Uraz, Murat (1950). "Garip ve Gurbet". *Türk Folklor Araştırmaları*, Sayı: 6. 81-82.
- Uraz, Murat (1950). "Halk Edebiyatında Muamma". *Türk Folklor Araştırmaları*, Sayı: 8. 113-115.
- Uraz, Murat (1950). "Halk Hikâyelerinde Köşeler ve Keller". *Türk Folklor Araştırmaları*, Sayı: 10. 147-149.
- Uraz, Murat (1950). "Halk Edebiyatında Mizah". *Türk Folklor Araştırmaları*, Sayı: 10. 178-179.
- Uraz, Murat (1950). "Türk Halk Bilgisi Derneği İdare Heyeti Raporu". *Türk Folklor Araştırmaları*, Yıl: 2, Sayı: 16. 248-249.
- Uraz, Murat (1952). "Erzurum'da Basılan Türk Paraları". *Tarih Yolunda Erzurum*, Yıl: 2, Sayı: 11-12. 8-9.
- Uraz, Murat (1953). "İstanbul'un İçinden: Tekkeler ve İstanbul'daki Son Durumları". *Türk Folklor Araştırmaları*, Yıl: 4, 2 (46), 724-25.
- Uraz, Murat (1957). "Trabzon Tarihi Notlarından: Trabzon'da Kültür Hayatı". *Hamsi*, Yıl: 5, Sayı: 5.17-20.

- Uraz, Murat (1961). "Cemaleddin Server ve Eseri". *Erzurumlu İbrahim Hakkı ve Marifetnamesi*, s. 29-33.
- Uraz, Murat (1973). "Eski Türk Destanları, Halk Şiiri ve Hikâyelerinde Kuşlar-1". *Türk Folklor Araştırmaları*, Yıl: 25, 15 (292), 6806-08.
- Uraz, Murat (1973). "Eski Türk Destanları, Halk Şiiri ve Hikâyelerinde Kuşlar-2". *Türk Folklor Araştırmaları*, Yıl: 25, 15 (293), 6832-35.
- Uraz, Murat (1974). "Halk Edebiyatında Hiciv ve Mizah". *Türk Folklor Araştırmaları*, Yıl: 25, 15 (298), 6965-66.
- Uraz, Murat (1977). "Trabzon'da Medrese Kütüphaneleri". *Eğitim Hareketleri*, 22 (258-259), 10-15.
- Uraz, Murat (1977). "Doğu Anadolu Hikâyeleri Varyantlarına Göre: Köroğlu'nun Türeyişi ve Kayboluşu". *Türk Folklor Araştırmaları*, Yıl: 28, 17 (331), 7895-7897.
- Uraz, Murat (1977). "İslâm Kültüründe Türk Folklorunda Çiçekler". *Eğitim Hareketleri*, 22 (260-261), 6-15.
- Uraz, Murat (1977). "Halk Hikâye ve Şiirlerinde: Gam Yüğü, Çile Bohçası, Gönül Dili". *Türk Folklor Araştırmaları*, Yıl: 28, 17 (333), 7967-7969.
- Uraz, Murat (1977). "Türk Folklorunda Çiçekler II". *Eğitim Hareketleri*, 22 (262-263), 13-16.
- Uraz, Murat (1977). "Halk Hikâye ve Şiirlerinde Dağlar". *Türk Folklor Araştırmaları*, Yıl: 28, 17 (335), 8001-05.
- Uraz, Murat (1977). "Cönkler ve Sefineler". *Türk Folklor Araştırmaları*, Yıl: 29, 17 (337), 8057-59.
- Uraz, Murat (1977). "Çiçeklere Şiirlerle Verilen Adlar ve Eski Çiçek Kitapları". *Eğitim Hareketleri*, 22 (266-267), 12-16.
- Uraz, Murat (1977). "Halk Hikâyelerinde ve Şiirlerinde Kızlar". *Türk Folklor Araştırmaları*, Yıl: 29, 17 (339), 8113-17.
- Uraz, Murat (1978). "Halk Hikâyelerinin Kaynakları: Hüsrev ve Şirin – Ferhat ve Şirin Hikâyeleri". *Türk Folklor Araştırmaları*, Yıl: 29, 17 (342), 8203-06.

- Uraz, Murat (1978). "Çiçeklere Şiirlerle Verilen Adlar ve Eski Çiçek Kitapları II". *Eğitim Hareketleri*, 23 (270-271), 14-17.
- Uraz, Murat (1978). "Halk Hikâyelerinin Kaynakları: Leyla ile Mecnun". *Türk Folklor Araştırmaları*, Yıl: 29, 18 (344), 8259-63.
- Uraz, Murat (1978). "Halk Şiiri ve Gelenekler: Saz Şâirlerinde Meydan Edilme ve Sohbetler". *Türk Folklor Araştırmaları*, Yıl: 30, 18 (357), 8619-22.
- Uraz, Murat (1978). "Hıdırellez ve Hızır ile İlyas". *Türk Folklor Araştırmaları*, Yıl: 29, 18 (346), 8311-15.
- Uraz, Murat (1978). "Türk Mitolojisinde ve Folklorunda: Atlar". *Türk Folklor Araştırmaları*, Yıl: 29, 18 (348), 8371-75.
- Uraz, Murat (1978). "Türk Destanları". *Türk Folklor Araştırmaları*, Yıl: 30, 18 (351), 8455-57.
- Uraz, Murat (1979). "Aydınlar Edebiyatı Halk Edebiyatı". *Eğitim Hareketleri*, 24 (284-285), 19-29.
- Uraz, Murat (1979). "Halk Hikâyecileri ve Hikâyeleri: Kıssahanlar, Şettahlar, Meddahlar". *Türk Folklor Araştırmaları*, Yıl: 30, 18 (354), 8535-39.
- Ünver, Ahmet Süheyl (1952). "Yağmur Taşı Hakkında", *Tarih Dergisi*, Sayı: 6. 77-84.

ELEKTRONİK KAYNAKLAR (URL)

1. https://acikders.ankara.edu.tr/pluginfile.php/37276/mod_resource/content/0/millî-mücadelede-doğu-karadeniz.pdf
2. <http://www.erzurumajans.com/erzurumlu-soz-yazari-ve-bestekâr-kemanî-telhuner-43488.html>
3. www.haberyirmibes.com/seyyahların-gözüyle-erzurum-makale,61.html
4. http://www.academia.edu/30529185/Ölümünün_Ellinci_Yılında_Erzurum_Türk_ülerine_Ses_Veren_Sanatkâr_Hâfız_Faruk_Kaleli
5. <http://www.gazetepusula.net/2017/08/16/yarim-asirlik-muze-artik-yok/>
6. <https://somuncubaba.net/kultur/mursidi-ask-olan-bir-veli-seyyid-mir-hamza-nigari/>
7. <https://kelimeler.gen.tr/ikon-nedir-ne-demek-162213>
8. <http://www.semendel.com/urun/44/mevakib-tefsiri>

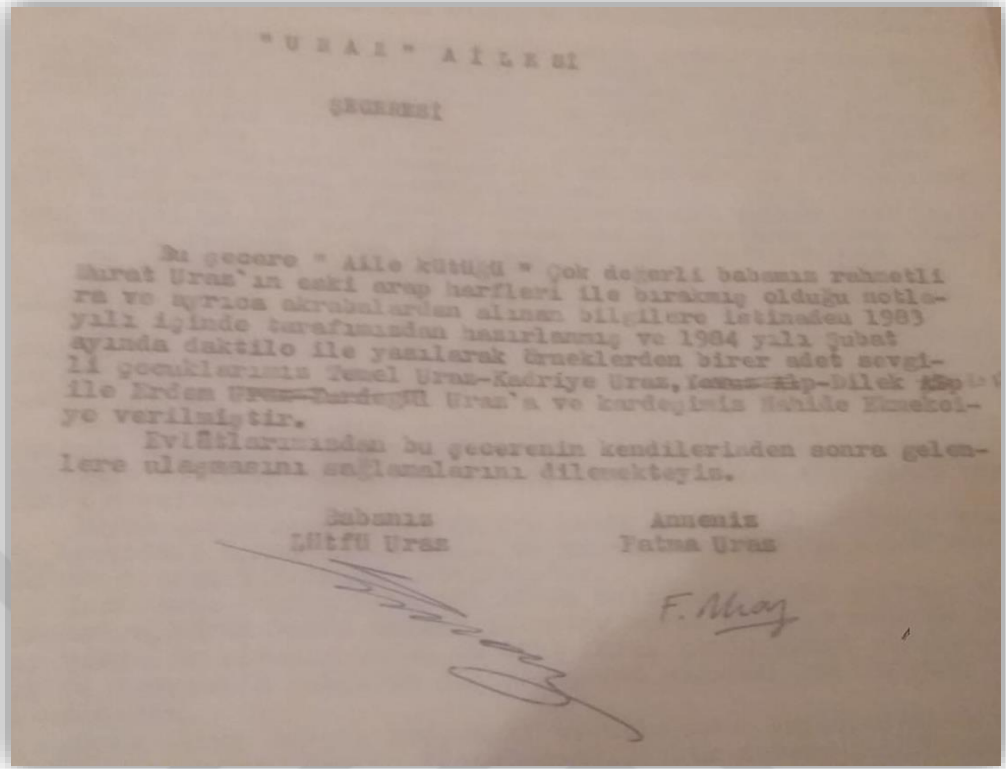
EKLER

İLİ		İLÇESİ		MAHALLESİ/KÖYÜ		CİLT NO	HANE NO
TRABZON		ORTAHIŞAR (2097)		ÇARŞI MAHALLESİ		4	174
ADI	SOYADI	BABA ADI	ANA ADI	DOĞUM YERİ VE TARİHİ	MED.HALİ VE DİNİ	TESCİL TARİHİ	OLAYLAR VE TARİHLERİ
MEHMET MURAT	URAZ	HURŞİT	PAMUK	TRABZON 01.07.1992	Evli İslam	-----	Ölüm: 09.12.1961 Evlene: 25.01.1961 Boşanma: -----
HURŞİT	URAZ	İSLAM	FATİME	ÇERKEZİSTAN 01.07.1861	Dul İslam	-----	Ölüm: 05.04.1930 Evlene: 00.00.0000 Boşanma: -----
PAMUK	URAZ	SALİH	TEHİDE	TRABZON 01.07.1874	Evli İslam	-----	Ölüm: 00.00.0000 Evlene: 00.00.0000 Boşanma: -----
HAMMER KAMER	URAZ	MUSTAFA	TEHİDE	İSTANBUL 27.02.1928	Dul İslam	-----	Ölüm: KAPALI KAYIT Evlene: 29.01.1961 Boşanma: -----
ASIYE	URAZ	HACI HASAN	FATMA TERANDE	TRABZON 01.07.1962	Evli İslam	-----	Ölüm: 17.07.1951 Evlene: 00.00.0000 Boşanma: -----
LEMA NISAR	URAZ	BEKİR	AYŞE	SAMSUN 01.07.1964	Evli İslam	-----	Ölüm: 05.06.1977 Evlene: 22.07.1957 Boşanma: -----
MUSTAFA LÜTFÜ	URAZ	MEHMET MURAT	ASIYE	TRABZON 01.07.1918	Dul İslam	01.01.1920	Ölüm: 26.03.2005 Evlene: 26.07.1943 Boşanma: -----

EK 1: MEHMET MURAT URAZ'IN NÜFUS KAYIT ÖRNEĞİ

İLİ		İLÇESİ		MAHALLESİ/KÖYÜ		CİLT NO	HANE NO
TRABZON		ORTAHIŞAR (2097)		ÇARŞI MAHALLESİ		4	174
ADI	SOYADI	BABA ADI	ANA ADI	DOĞUM YERİ VE TARİHİ	MED.HALİ VE DİNİ	TESCİL TARİHİ	OLAYLAR VE TARİHLERİ
MUSTAFA LÜTFÜ	URAZ	MEHMET MURAT	ASIYE	TRABZON 01.02.1918	Dul İslam	01.01.1920	Ölüm: 26.03.2005 Evlene: 26.07.1943 Boşanma: -----
FATMA	URAZ	YAKUP	HATİCE	TRABZON 16.07.1928	Evli İslam	08.05.1929	Ölüm: 12.07.2004 Evlene: 26.07.1943 Boşanma: -----
AYLA	URAZ	MUSTAFA LÜTFÜ	FATMA	BAKIRKÖY 07.01.1947	Bekâr İslam	09.06.1947	Ölüm: 03.02.1947 Evlene: ----- Boşanma: -----
HURŞİT TEMEL	URAZ	MUSTAFA LÜTFÜ	FATMA	BAKIRKÖY 29.10.1948	Evli İslam	28.03.1949	Ölüm: SAĞ Evlene: 22.07.1976 Boşanma: -----
DİLEK	URAZ	MUSTAFA LÜTFÜ	FATMA	İSTANBUL 12.10.1951	Boşanmış İslam	25.12.1951	Ölüm: SAĞ Evlene: 08.07.1977 Boşanma: 01.04.1988
MAHMUT ERDEM	URAZ	MUSTAFA LÜTFÜ	FATMA	TRABZON 01.07.1953	Evli İslam	16.02.1953	Ölüm: SAĞ Evlene: 18.06.2005

EK 2: URAZ'IN OĞLU MUSTAFA LÜTFÜ'NÜN NÜFUS KAYIT ÖRNEĞİ

EK 3: MUSTAFA LÜTFÜ URAZ'IN HAZIRLADIĞI "URAZLAR" AİLE ŞECERESİ

" U R A Z " lar aile geçenei

Büyük babam Murçit bey (babamın Murat Uranın babası) endokuz onuncu yüzyıla ortalarındaki Rus savağında, Kafkasyadan Trabzon'a göçmen olarak gelmeye galeşen bir ailenin çocuğudur.

Büyük babam Murçit beyin babam Murat Uran'a anlattığına göre ; 1848-1849 (hicri 1265) yıllarında altı, yedi yaşlarında iken Trabzon'a getirilmiştir. Murçit bey 1842 yılında Kafkasyada doğmuştur.

Büyük babam Murçit'in babasının adı "İsmail" idi. İsmail bey, kardeşi Arslan beyle Karadenizin Çarşisi iskelesinden Rusya'dan kaçıp Türlüceye gelmek için gemiye binmeden önce Üstüç, Büyük babam Murçit'i Trabzon'a öncesi Arslan bey getirmiştir.

Büyük babam Murçit'in amcası Arslan beyden kaçarken göçmen kalabalığı arasında onların ayrı düğün ve arzusuna rağmen bulunamadığıdır.

Büyük babam Murçit Amca Arslan beyle Trabzon'a gelince, Trabzon'un meşhurlerinden Sarıtonuzade Hacı Emin Efendi'nin evine yerleşmişlerdir. Arslan bey bir süre sonra Trabzon'dan ayrılarak Bursa taraflarına gitmiştir. İsmail bey oradan Arslan beyi İsade bulmuşdur.

Büyük babam Murçit, Sarıtonuzadelerin evinde büyüyor, delikanlı çalına gelince Hacı Emin Efendi'nin şahsı mahzeninde çalışıyor ama bir gün Hacı Emin Efendi'nin mert bir meselesine dayanarak mahzeninden ayrılıyor, Ciresun'a gidiyor.

Ciresun'da kendisi adına bir kahvehane açarak çalışmaya başlıyor Murçit bey, bir miktar para kazandıca bir süre sonra tekrar Trabzon'a dönüyor ve bir garaj işi üzerine düşünme açıyor.

Bu sıralarda Hacı Emin Efendi ile buluyor. Murçit beyi 1857 yılında, Hacı Emin Efendi Murat isminde hanım ile evlendiriyor.

Murçit bey çok çalışıyor. İşleri çoktur çalışıyor, Trabzon'da Bektaşlılar denilen ve tüccarların işleri bulduğu yerde bir mağaza (Dükkan-ticaretخانه) açıyor ve Bektaşlılar mahallesinde de bir ev satın alıyor.

Murçit bey kendisini sevdirir. Bana çok yiyecek maddeleri sattığı dükkanına raşet ediyor. Bektaşlılar ve iyi mal satması sebebiyle tutunuyor. Arkak Trabzon'un ileri gelen tüccarları arasında sayılmaktadır.

Büyük babam okula gitmedi, ama kendi gayreti ile okumayı yazmayı öğrendi. O zaman çıkan İnkılap ve sabaç gazetelerine abone olmuş kâğıt olarak bilgisini arttırmıştır.

Trabzon'da doktor Efendi büyük babamın aile doktoru olduğun sonra, büyük babam evlilik işlerine merak etmiş, o zamanda yazılmış hekimlik kitaplarından on cilt kadar almış, vakit oldukça okumuş ve Trabzon'da yazılca bir bir harat almış çok hastayı tedavi etmiştir.

Büyük babam Murçit bey, saygı üzümlü, uzun boylu, emsere tenli, büyük ve saless yapalı bir insandı. İyilik severdi. Sahibinde saygı ve sevilen bir kişiydi.

Büyük babam hastasına kâğıdı çok sever ve yakından ilgilenirdi. Bende onu çok sever küçük bir çocuk iken yanından ayrılmaz, son zamanlarında yatarken onun beyaz saçlarını taramaktan hoşlanırdım.

Büyük babam Murçit'in, büyük amcam Murçitten babam Murçitten önce bir erkek evlidi. 58 olarak doğmuştu. Babam Murçit ikinci olarak 1890 yılı Eylül 12 si Salı günü doğdu. Babam bir yaşında iken bir erkek kardeşi olan Süleyman geliyor, adını Murçit koyuyorlar, fakat bir aylık iken ölüyor.

- 2 -

Büyük annem Şehret hanımın büyük babamın annesi ile evlenmesi 1895 yılında oldu.

Büyük annem Şehret hanımın annesinden bir süre önce, kimse bilmediği için büyük annem, büyük annemle yarıncı bir erkeğe olarak, yağlı kefirle aynı zamanda bir kadın evi getirmiş, büyük annem Şehret hanımın iki yıl sonra ölecektir.

Büyük babam Murat bey Pervane isiminde bir hanım ile tanışıp yapacak olan evi getiriyor ve babam Murat Uras'ın bu beş yaşına kadar Pervane hanım bakarak büyümüş.

Büyük babam Murat beyin anlattığına göre büyük annem Şehret hanım, annem ve diğerleri yürekli, etine dolgun, çok iyi tabiatlı, herkes tarafından sevilen bir hanımınmış.

Büyük babam Murat beyin beninde tanıdığı olduğu Pevnek hanımın 1905 yılında evlenmesi üzerine, Pervane hanım büyük babamdan ayrılarak evvelce beraber bulunduğu Bekine hanımlara gitmiş.

Babam Murat Uras'ın anlattığına göre, gerek Pervane hanım ve gerek Pevnek hanım iyi tabiatlı ve kendisine iyi bakan kimselermiş.

Pevnek hanımın ben de tanıdım. Annem Asiye Uras'ın halası idi. Annemle çok iyi geçirdiğim beni çok sever hende onu severdim. Pevnek anne orta boylu etine dolgun, neşeli güzel sesli bir hanımdı. Güzel ilâhi ediyordu. Allah rahmet etsin, ruhu şad olsun. Bende çok emeği vardır.

Büyük babam Murat bey temiz iş gücünü, iyi mal satmasını, doğru emmeyle yapmasını bilen bir insandı. Bu yüzden Trabzon'da mağazası çok tanınmış, Trabzon'un sanatçıları Valileri Kadir ve Reşit beyler, kumandanlar, büyük memurlar, şehrin ileri gelenleri büyük babamın temizliğine intizamı ile tanınmış mağazasından alışveriş yapıyorlardı.

Trabzon'un Kındımar mahallesinde (şimdiki adı:) vakitile büyük annem Şehret hanım göçmen olduğu için Hükmüt tarafından verilmiş bir arsa vardı. Ş Trabzon'un yüksek bir yerinde olan ve görünüşü çok yerini gören bu arsaya büyük babam Murat bey 1905 yılında beş odalı, iki katlı bir ev yaptırdı ve Babamın mahallesindeki evi sattı. Bu evi babam Murat Uras anneler sonra o zaman Trabzon müftüsü olan şahna sattı. Bu ev hala (1982) durmakta ve hatırladığım eski pembe boyasını muhafaza etmektedir. Evvelce beş odalı ve bahçelik, açılış olan etrafına bir iki ev ve apartman yapılmış.

Babam Murat Uras'ın anlattığına göre, büyük babam Murat bey çok cömert ve eli açık bir insandı. Borçtan çekinirmiş. Paraya pek önem vermemiş. Allahını rahat içinde geçirmiş.

Birinci Dünya savaşında Trabzon Rusların eline geçinceye kadar mağazadaki işleri, büyük babam Murat bey başarı ile yürütmüştür. Rusların Trabzon'a gireceği sırada, mağazayı, iki depoya ve evi içinde mal ve eşyalarıyla biriktirerek Trabzon'dan ayrılmışlar. Büyük babamın yanında bulunan parası ve babam Murat Uras'ın da emeği sayesinde sükunetle geçirmişler.

Birinci Dünya savaş yıllarında bir süre Giresun'da, sonrada Ordu'da bulmuşlardı. Babam Murat Uras Giresun'da ve Ordu'da askeri hastanelerde askeri memur olarak çalışmış. Ben Lütfi, Giresun'da buldukları sıralarda (1918 Aralık ayı 21) dünyaya geldim.

Ruslar Trabzon'dan çıktıkdan sonra, birer Trabzon'a döndünce büyük babam Murat bey ihtiyarladığı için yeniden mağaza açmadı. Çulha adelerinin "Kınarın suden suyu" mağazasını bir süre idare etti. Babam Murat Uras 1925 yılında Erzurum lise müdürü olduğu için edilinece büyük babam da işini bıraktı, hep birlikte Erzurum'a gittik.

Altı yıl Erzurum'da kaldık. Büyük babam Murat beyin Trabzon'dan ayrılmadan bir yıl kadar öncelerinde ellerinde hafif titreme hastalığı, anabı sayıflaması, damar sertliği hastalığı görülmüştü. Taşikardi denilen kalp hastalığı da vardı. Yaşı geçince ilerlediği için doktorlar bu hastalıkları normal göremek yapacak bir şey olmadığını söylüyorlardı.

Babam Erzurum lisesi müdürü olduğundan ayrıldıktan sonra İstanbul'a gittik. Bir süre sonra Ordu'da Milli Eğitim Müdürü olan dayım Murat Tekiner'in yanına gitmek üzere 1932 yılı Ağustos ayının üçüncü günü Karadeniz vapuru ile büyük babam Murat bey, büyük annem Pevnek hanım, annem ve kardeşim Kahide hareket ettik. Babam gelmedi. Vapur İstanbul ile Sinop arasında giderken gece saat dokuzunda büyük babam Murat bey öldü. Allah rahmet etsin. Cenazesi Orduya çıkarılarak Ordunun Kızılar mezarlığına gömüldü.

Öğretmenlik için Brailmann (Universite) Mektebiyet gubenesine (Fakültesine) girdi. 13 Aris 1913 tarihinde Paz İyi derece ile bitirerek diploma aldı. Fakülte mezunu 48 imiş.

Babam Murat Uras'ın ile memuriyeti, Öğretmen olarak Trabzon medeniyet Mektebi ve Felsefe Öğretmenliğidir. 1913 yılı Kasım ayının 15 ünde görevine başladı. Ben 68- nin 15 ünde memuriye ayrılmıştır.

Babam Murat Uras Trabzon lisesinde uzun zaman Mektebiyet Öğretmenliği ve lise müdür memurluğu yapmıştır. Baba Murat adile emilirdi. Tatlı ağı ve ammisini sevdir- meğini biliyordu. Trabzon lisesindeki ve sonra görev yaptığı Erzurum lisesindeki Öğre- tleri yıllar sonra halen unvanı ve hatıra bir sayfa ile bahsedebilir.

1925 yılında babam Erzurum lisesi müdürlüğüne tayin edildi. Uzun süre Erzurum- runda kaldık, 1932 yılında İstanbul'a gittik .

Babam sırf İstanbulda gidecek için tayin edildiği zamanındaki gö- revini kabul etmemişti. 1932 yılının Kasım ayında İstanbul İktisadi ve İhtisat Fakültesi Öğretmenliğine tayin edildi. Buradan 22 aydara İstanbul Vefa li- sesini edebiyat Öğretmenliğine nakledildi. İlâveten Çapa Kız Öğretmen okulu edebiyat Öğretmenliği de verildi.

Uzun yıllar İstanbulda kaldık ben bu ara orta okulu liseyi ve İktisat Fakültesini bitirdim.

Babam Murat Uras 1940 yılında Erzurumdaki Hüsnü Cemal Müfettişlik Millî eğitim müdürlüğüne tayin edildi. 3 ay yaldan sonra Erzurumda kaldı . Ben de askerliğini bitirdikten sonra Erzuruma giderek Devlet memuriyetindeki hizmete orada başladım.

Erzuruma babam ikinci defa gidiyordu . Ben Erzuruma Erzurumlu- larda bial severlerdi . Babamın yakın dostları benimde çocukluk arkadaşları vardı. Babam çok iyi çalıyordu Erzurumda . Sosyal faaliyetleri hala unutulmamıştır. Balk evi başkanlığındaki çalıışmaları çok takdir edilmiştir. Kamu görevlileri ve halkla kaynaşması takdirle anılmaktadır.

1945 yılının Kasım ayında babam Murat Uras İstanbul Millî Eğitim müdürlüğüne tayin edilerek İstanbula döndü. Altı yıldan fazla bir süre İstanbulda başarılı bir görev yaptı. Bu kadar uzun yıl İstanbulda millî eğitim müdürlüğünde görev yapmış kimse hemen hemen yoktur. Sevilmiş sayıldı.

Siyasi iktidarın değişmesi . çok partili devrin başlaması ve babamın uzun süre Millî eğitim müdürlüğü görevinde kalması sebebiyle 1950 Yılında Öğretmenliğe atandı. 1954 yılında Öğretmenlikten emekli oldu.

Babam Murat Uras'ın askerlik durumu Birinci Dünya savaşıyla başlaması üzerine 1914 yılında Trabzon dan asker olarak Arincisizce İhtiyat zabıt okulu "yedek subay okulu " na gönderilmiş. İki ay sonra hastane tarafından gelecek emreyle terk ile terhis edildi. Trabzon'a döndü. Bir kaç ay sonra Trabzon Mensil Hastanesi Doktorlar kurulu tarafından emyene edilerek silahsız hizmete ayrıldı ve Trabzon Hastanesinde çalıışmaya başladı. Trabzon'un Rus- lar tarafından işgali üzerine Liresun'a giderek orada masraf kütibi olarak çalıışma- ya başlamıştır. Buradaki iyi çalıışmasından dolayı harp maddesi verildi. Trabzon Rus- lardan alınıştan sonra Trabzon'a gelerek yine hastanede çalıışmaya başladı. 1918 yılında terhis edilmiş.

Babam Murat Uras'ın Derneklerindeki çalıışmaları:

- 1- 1911 de Trabzon Türk Ocakı başkanlığı.
- 2- 1918 de Trabzon Muallimler cemiyeti başkanlığı.
- 3- 1921 de 1921 de Trabzonca kurulan "İdam Ocakı " başkanlığı.
- 4- 1926 da Erzurum "Muallimler Birliği " başkanlığı.
- 5- 1926 da Erzurum Türk Ocakı hare emmensel başkanlığı.
- 6- 1926 da Erzurum Türk ocakı başkanlığı.
- 7- 1942 de Erzurum Balk partisi idare kurulu üyesi.

- 5 -

- 8-1942 de Erzurum Halk evi başkanlığı.
 9-1946 da İstanbul Eminönü Halk evi başkanlığı.
 10-1955 de İstanbul Halk Eğitim derneği başkanlığı.

Not: 1954 yılında yapılan Milletvekili seçimlerine Trabzon dan Halk partisi adayı olarak iştirak etmiş, Eksenliyet usulü ile yapılan seçimlerde Trabzon da Halk partisi listesi kazanmamıştır. Seçimleri Demokrat partisi listesi kazanmıştır.

Baban Murat Uras'ın basılmış kitapları:

- 1-Halk Edebiyatı.1933.
- 2-Türk adları.
- 3-Türk Edebiyatı tarihi hulâsası (özet).
- 4-Abdülhakemî, (Kunt olan takma adle)
- 5-Tevfik Fikret. " " " "
- 6-Ahmet Haşim . " " " "
- 7-Yahya Kemal. " " " "
- 8-Sent Mahmut,
- 9-Aka gündüz.
- 10-Regat Huri.
- 11-Hasan Âli.
- 12-Sadri Ertem.
- 13-Şair ve ediplerin hayatı.(23 defa basılmıştır)
- Avrupa şair ve edipleri.
- 15-Roman hulâsaları.
- 16-Edebiyat antolojisi.5 cilt.
- 17-Saki.
- 18-Ruhi.
- 19-Yahya.
- 20-Habî.
- 21-Hedim.
- 22-Ragıp paşa.
- 23-Koşmalar.
- 24-Açık Barah "Erzurumlu".
- 25-Açık Seyrani.
- 26-Açık Sümmani.
- 27-Şenlik ve Sümmani.
- 28-Mazım şekilleri.
- 29-Vezin ve kafiye.
- 30-Türk Edebiyatı ve şairleri.4 cilt.
- 31-Şinasi.
- 32-Ziya Paşa.
- 33-Nasık Kemal.(iki defa basıldı)
- 34-Ahmet Vefik Paşa.
- 35-Recai zade Ekrem.
- 36-Muallim Hacı.
- 37-Ahmet Nihat.
- 38-Tevfik Fikret.(iki defa basıldı)
- 39-Cemal Şahabettin.
- 40-Barah ile Selvi.(altı defa basıldı.
- 41-Karaca oğlan.(dört defa basıldı)
- 42-Sümmani ile Gülperi.(Dört defa basıldı)
- 43-Bahadır ile Mahmur.
- 44-Sürmeli bey.(iki defa basıldı)
- 45-Vezin-Mazım.
- 46-Homeros.
- 47-Servantes.
- 48-Virjilyas.

- 6 -

- 49-Orpedis.
 50-Sofokles.
 51-Sante.
 52-İstanbul için şiirler.(Fethin beş yüzmüddü dolayısıyla basıldı)
 53-Yevfik Fikret.(Kitaplarda çıkmamış şiirleri
 54-Kadın sair ve mubarrizleridir.
 55-Kanon İshak.(çeviri -Roman-Francaizondan)
 56-Yunan İsmi Mitolojisi.
 57-
 58-Mefester.
 59-Sesailer.
 60-Çocuk şiirleri.
 61-Şeyhün Özetler.(Türk)
 62-Şeyhün Özetler.(Sarı)
 63-Kevlüt ve İshak.
 64-Kanon ile İshak.
 65-Ağık Ösmeni.
 66-Türk mitolojisi.
 67-Poçevi tarihi.1 ve 2 ci cilt. Açıklamalı.Bu günkü ifade ile.

Baban Kurat Uraz'ın ayrıca Trabzon ve Erzurumda çıkan dergilerle Ankara'da çıkan "Eğitim hareketleri", İstanbul'da çıkan "Folklor araştırmaları" dergilerinde yazı ve araştırmaları çıkmıştır.

Baban Kurat Uraz'ın geçirdiği hastalıkları:

- 1-Beş yaşında Tifo.
- 2-Fara tifo.
- 3-Sıtma.
- 4-Yük felci.Tedavi edilmiştir.
- 5-Gel kalçadan ur aldırdı.(habeis değil)

Baban Kurat Uraz'ın evlilik hayatı:

Baban Kurat Uraz ile Annesi Asiye Uraz 1917 yılının 13 Ağustosunda nikâhlandılar,20 Ağustos günü de evlendiler.

Annesi Asiye Uraz 1900 yılı Haziran ayında Trabzon'un Honeşeliler köyünde doğdu.Babasının adı Hacı Hasan Annesinin adı Sımsık idi.Babası Trabzon'un eski ailelerinden birine mensuptur.Daha sonra annesine ait köyünde geniş imkânlar verilmiştir.

Annesi , beyaz tenli,kıvrak kıvrak saçlı,elâ gülsü idi.Böyle ortadan birer daha usandı.

1918 yılı Aralık ayının 21 Perşembe günü akşam beş İltifâ dünyaya geldi.Büyük babası kurat bey ,peygamberinin doğduğu ay yaklaştığı için,peygamberine saygı ve peygamberinin lutuf eseré olmak üzere adını İltifâ koydu.

1920 yılı Ekim ayının 12 ninde akşam Üçer Trabzon Kınıklar mahallesinde kardeşin Nahide dünyaya geldi.3 sırada Ekim yıldızı denilen Nahit yıldızının evinden görülen batı ufkuyla yaklaşmakta olduğu babası tarafından görülen Üçerine kardeşinin adını Nahide koydu.

Annesinin Asiye Uraz 1952 yılı Temmuz ayının 17 ci Perşembe günü akşam saat 17,40 da İstanbul'da Akaray Atatürk bulvarında oturmakta olduğumuz Çalıkkasap apartmanının ikinci katındaki dairede hayata gözlerini kapadı.Allah rahmet etsin. Mirmir kapıdaki aile mezarlığına göndüldü.Mezar Numarası 157-2-3

Baban Kurat Uraz Annesinin ölümünden sonra ikinci evliliğini bıraktığı notlarda şöyle anlatır."Annenin ölümünden sonra,Çğlus İltifâ kaymakamlıklarda,Müfettiçliklerde bulunuyordu.Nahidenin kocası Oktay'da subay olarak İstanbul'dan başka yerlerde idi.Benim yanımda kâh Nahide,kâh Fatma bulunuyordu.Bes yıl böyle geçti.Ama ikisinin de kocası memur ve başka yerlerde idiler.Bun gelecekteki ikisinde kocalarının yanına gidemeyişlerdi.Öyle olmasında gerekirdi.Öyle olunca ben yalnız kalacaktım.Bu nedenle de evlenmek sorunu ortaya çıkıyordu.Düşündüm,ahyet buna karar verdim."

Baban bu karara verdikten sonra Lemniser isimindeki hanım dostu kitabı

- 8 -

onu son demelerinde çok sarımsıydı. Binaleri dinlemedi. Son yıllarında hele son yıllarında bulunduğu durum onu yıkmıştı. Servis eğilim, Kardeşin ve Anıstem Oktay gerekli hizmeti yapamadığımız için üzgünüz. Yunanında olsa idi ömrünün sonuna kadar onun hizmetkârı olurduk. Kadar böyle işiç.

Annem Murat Uraz'ın kişiliği:

Son yıllarına kadar saifti. Emser ve insan'ın emniyet telkin eden bakışları vardı... Üzül konuşur güzel şiir okurdu. Dayatı boyunca gece gündüz çalışmıştır. Edebiyat öğretmeni idi. Kendi meslek dalında isim yapmış ve yukarıdaki bölümlerde açıklanan bir çok eser yazmıştır.

Bulunduğu saatte kendisini sevdirir, kısa zamanda çevresinde etkili bir şahıs olurdu. Çevrede ve şahıslar üzerinde müsbet etkili bi kişiliği vardı. Akrabaları ile yakından ilgilenir, elinden gelen yardımı esirgemezdi. Yardım severdi. Çevresinde yalnız akrabalarına değil ihtiyacı olan herkese yardım elini uzatırdı. Bu yüzden de kendisi maddi bakımdan daima sarımsıydı.

Bis evlâtlarına karşı daima müfrik ve ilgili idi. Bini en iyi bir surette yetiştirmek için bütün imkânlarını kullanmıştır. Her şeyini ona boyluyuz. Allah razı olsun.

Annem Asiye Uraz:

1900 yılının Haziran ayında Trabzon'un Hosomegolos köyünde doğmuştur. Bu köy annemin dedelerinden kalma olup her yıl yazlığa giderlerdi.

Annemin babasının (dedemin) adı Hacı Hasan, annesinin adı Binnaz hanım idi. Binnaz hanımın asıl adı Fatma Tarendel işiç.

Dedem Hacı Hasan'ı an hatırlıyorum. Ben altı yaşında iken 1924 yılının Eylül ayının 29 cu günü akşamı Erzurumda kan kanserinden öldü. O zaman dayım Murat Tekiner Erzurum (Darüleytan) yetimler okulu müdürü idi, dedemde onunla beraber idi.

Dedem Hacı Hasan (hatırladığıma göre) Orta boylu, etine dolgun, sakallı, sessiz kendi halinde bir şahıstı. Temiz yüzlü, az konuşur, etrafla fazla teması yktu.

Dedem Hacı Hasan'ın babası Sali ağa idi. Hosomegolos köyünde ziraat ve fındık işi ile meşgul olurmuş.

Büyük Dedem Salih ağanın babası Abdurrahman ağa zaptiye kolağası (Jandarma yüzbağası idi. Bölgede tanınan ve çok sayılan bir kimse olup babasının adı Salih ağa idi.

Anne annem Binnaz hanımın çok güzel olduğu söylenir. Uzun boylu güzel yüzlü, az konuşan bir hanımdı. Kendisini iyi tanıyım. O bizimle değil, ilk yıllarda büyük dayım Murat Tekinerle, Murat dayımın ölümü ile küçük dayım Bahri Tekinerle kalırdı. Bu yaşını aşkın olarak 1954 yılı ağustos ayının onbirinci günü İstanbulda öldü. Mezarı topkapıdadır. Ölüm sebebi ihtiyarlık ve damar sertliği. Allah rahmet etsin.

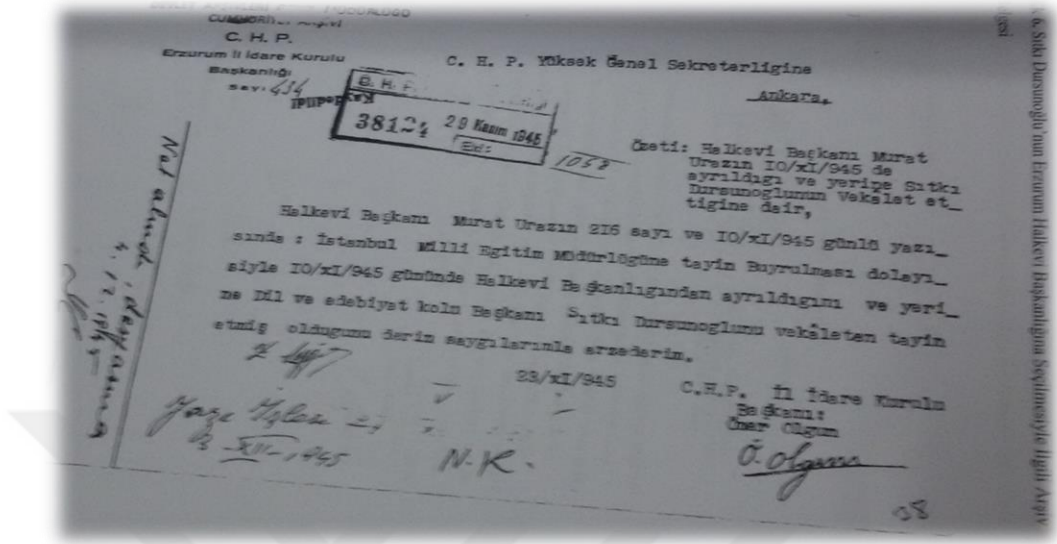
Annemin üç kardeşi vardı.

1- Murat Tekiner:

Öğretmen idi. Hatay'ın Hassa ilçesinden Rabia hanım ile evli idi. 1934 yıl larından sonra İstanbulda İstanbul erkek lisesinde Türkçe Öğretmenliği ve müdür muavinliği yaptı. 1945 yılında Mart ayının 12ci günü kalpten öldü. Mezarı merkez efendilerdir.

Büyük dayım Murat Tekiner'in Hüsnü, Hamdi, Sulhi, Orhan ve Turhan adında beş oğlu vardır.

Hüsnü Tekiner Edebiyat fakültesi mezunu olup İstanbulda Tekel Genel müdürü iken çalıştı ve oradan emekli oldu. Genç denilebilecek 50 yaş civarında İstanbulda öldü. Allah rahmet etsin. İstanbulda Edebiyat fakültesinde okurken tanıştıkları Müesser isiminde çok iyi, kocasını, çocuklarını çok seven evine bağlı bir hanımla evlendi. İki oğulları bir kızları vardır.

EK 12: URAZ'IN İSTANBUL MİLLÎ EĞİTİM MÜDÜRLÜĞÜNE ATANMA BELGESİ

EK 13: MEHMET MURAT URAZ'IN EDİRNEKAPI'DAKİ MEZARI
(EŞLERİ LEMANİSAR VE ASİYE HANIMIN YANINDAKİ YEŞİL ÇİÇEKLİ YER)

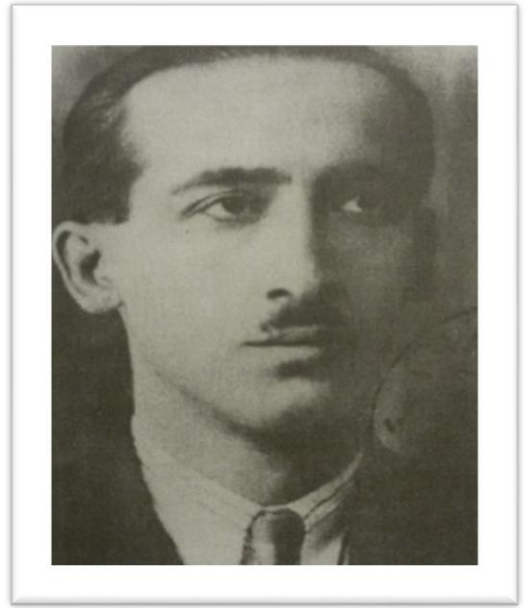
GÖRSELLER

ERZURUM LİSESİ ÖĞRETMENLERİYLE BİRLİKTE (15 NUMARALI KİŞİ)

URAZ'IN İSTANBUL'DA GÖREV YAPTIĞI YILLAR

MEHMET MURAT URAZ ERZURUM LİSESİ MÜDÜRÜ

ایرلندا	ایران	انگلیس	انگلیس	انگلیس	انگلیس	انگلیس	انگلیس	انگلیس	انگلیس	انگلیس	انگلیس	انگلیس	انگلیس	انگلیس	انگلیس	انگلیس	انگلیس	انگلیس	انگلیس	انگلیس	انگلیس	انگلیس	انگلیس	انگلیس	انگلیس	انگلیس	انگلیس	انگلیس	انگلیس	انگلیس	انگلیس	انگلیس	انگلیس	انگلیس	محمد صراف																																				
<p>ایرلندا</p>		<p>ایران</p>		<p>انگلیس</p>		<p>انگلیس</p>		<p>انگلیس</p>		<p>انگلیس</p>		<p>انگلیس</p>		<p>انگلیس</p>		<p>انگلیس</p>		<p>انگلیس</p>		<p>انگلیس</p>		<p>انگلیس</p>		<p>انگلیس</p>		<p>انگلیس</p>		<p>انگلیس</p>		<p>انگلیس</p>		<p>انگلیس</p>		<p>انگلیس</p>		<p>انگلیس</p>		<p>انگلیس</p>		<p>انگلیس</p>		<p>انگلیس</p>		<p>انگلیس</p>		<p>انگلیس</p>		<p>انگلیس</p>		<p>انگلیس</p>		<p>انگلیس</p>		<p>انگلیس</p>		<p>انگلیس</p>		<p>انگلیس</p>		<p>انگلیس</p>		<p>انگلیس</p>		<p>انگلیس</p>		<p>انگلیس</p>		<p>انگلیس</p>		<p>محمد صراف</p>	
<p>ایرلندا</p>		<p>ایران</p>		<p>انگلیس</p>		<p>انگلیس</p>		<p>انگلیس</p>		<p>انگلیس</p>		<p>انگلیس</p>		<p>انگلیس</p>		<p>انگلیس</p>		<p>انگلیس</p>		<p>انگلیس</p>		<p>انگلیس</p>		<p>انگلیس</p>		<p>انگلیس</p>		<p>انگلیس</p>		<p>انگلیس</p>		<p>انگلیس</p>		<p>انگلیس</p>		<p>انگلیس</p>		<p>انگلیس</p>		<p>انگلیس</p>		<p>انگلیس</p>		<p>انگلیس</p>		<p>انگلیس</p>		<p>انگلیس</p>		<p>انگلیس</p>		<p>انگلیس</p>		<p>انگلیس</p>		<p>انگلیس</p>		<p>انگلیس</p>		<p>انگلیس</p>		<p>انگلیس</p>		<p>انگلیس</p>		<p>انگلیس</p>		<p>انگلیس</p>		<p>محمد صراف</p>	

MEHMET MURAT URAZ'IN EN BÜYÜK TORUNU
HURŞİT TEMEL URAZ